

POLITECHNIKA KRAKOWSKA
im. Tadeusza Kościuszki

WYDZIAŁ ARCHITEKTURY
INSTYTUT ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU

mgr inż. arch. kraj.
Agata Gajdek

**PROBLEMATYKA BUDOWANIA TERENÓW GIER
I ZABAW DLA DZIECI**
PLAYGROUNDS – DESIGN ISSUES

ROZPRAWA DOKTORSKA

promotor:

dr hab. inż. arch.
Piotr Patoczka, prof. PK

Kraków - Rzeszów 2013

STRESZCZENIE

Słowa kluczowe: zabawa, plac zabaw, ewolucja terenów gier i zabaw dla dzieci, wyposażenie placów zabaw, warsztaty projektowe

Tematem pracy są tereny gier i zabaw dla dzieci, które mieszczą się w kategorii przestrzeni publicznych. Zakres czasowy badań obejmuje okres od połowy XIX wieku, kiedy to po raz pierwszy na świecie w sposób formalny wyodrębniono plac zabaw dla dzieci, aż po czasy współczesne, w których powstają liczne miejsca przeznaczone do zabaw dziecięcych. Zakres przestrzenny opracowania skupia się na terenach zabaw dla dzieci zrealizowanych i funkcjonujących w Polsce. Jednak dla pełniejszego i obiektywnego zbadania poruszanej problematyki, mając jednocześnie na uwadze podobieństwo kultur i krajobrazów, zaprezentowano przykłady zagraniczne, głównie europejskie.

Analiza objęła aspekty funkcjonalne, konstrukcyjne oraz formalne. Stworzenie takiego zestawienia pozwoliło na określenie najważniejszych kierunków rozwoju dzisiejszych przestrzeni zabaw dziecięcych, ukazało mocne i słabe strony ich funkcjonowania.

W trakcie prac badano i analizowano następującą tezę badawczą:

Z punktu widzenia krajobrazu istnieją trzy tendencje kreowania i realizowania terenów zabaw dla dzieci:

1. tendencja wykorzystująca rozwiązania „naturalne”, propagująca przyrodę, ekologię i idee zrównoważonego rozwoju; kategoria ta obejmuje także rozwiązania naśladujące krajobraz naturalny;
2. tendencja łącząca elementy przyrodnicze i kulturowe, będąca formą pewnego kompromisu pomiędzy naturalnością a sztucznością, które to cechy mogą się objawiać w rodzajach zastosowanych materiałów i rozwiązaniach formalnych;
3. rozwiązania sztuczne, pozbawione lub znacznie ograniczające aspekty przyrodnicze, sprowadzające je do absolutnego minimum, a często zupełnie je pomijające; wykorzystujące tylko materiały sztuczne, a nierzadko w całości rozgrywające się poza rzeczywistością przyrodniczą.

Żadnej z powyższych tendencji projektowych nie jesteśmy w stanie zatrzymać. Każda z nich rozwija się i ewoluuje. Należy zatem je doskonalić i ukierunkowywać w taki sposób, aby sprzyjały optymalnemu rozwojowi ich użytkowników – a więc nade wszystko dzieci – a także aby były miejscami atrakcyjnymi z punktu widzenia planowania i aranżowania krajobrazu miast i mniejszych miejscowości.

ABSTRACT

Key words: games, playground and its development, playground equipment, design workshops

The subject of this work is playground, which is an element of public space. Research works include playgrounds which were built since the middle of 19th century, when the first playground was formally separated, until nowadays. Field of research is generally limited to playgrounds in Poland, but for comparison there were presented several examples from other countries, mainly from Europe.

The analysis includes functional, constructional and formal aspects. Presentation of these issues, allow to define the main direction of development for modern playgrounds and to specify strong and weak points of their functioning.

The thesis of this work is:

From the perspective of landscape, there are three tendencies in designing playgrounds:

1. tendency which refer to natural solutions, propagate nature, ecology and sustainable development; this category includes also solutions which imitate natural landscape;
2. tendency which combine natural and cultural elements, a form of compromise between naturalness and artificiality, which manifest itself in usage of different materials and formal solutions;
3. artificial solutions, with no link to the nature - in aspect of material and landscape.

It is not possible to stop any of these tendencies, their development is still in progress. It is necessary to control it and direct properly – playgrounds are designed for children, so they should be favorable for optimal development of a child. Playgrounds should be also attractive in aspect of urban planning and the landscape of cities and small towns.

Spis treści:

Część I - WSTĘP	7
I.1. Temat pracy	7
I.2. Cel pracy	8
I.3. Teza badawcza.....	8
I.4. Zakres czasowy i przestrzenny badań.....	9
I.5. Metoda badań.....	10
I.6. Stan badań.....	13
Część II - WPROWADZENIE	24
II.1. Krajobraz jako zespół wnętrz architektoniczno-krajobrazowych o charakterze naturalnym, kulturowym i pośrednim	24
II.1.2. Temat pracy w kontekście teorii wnętrz architektoniczno-krajobrazowych.....	28
II.2. Pojęcie zabawy – teorie, definicje, poglądy	30
II.3. Przestrzeń kształtowana przez zabawę	38
Część III - WAŻNIEJSZE ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z PROJEKTOWANIEM TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI.....	44
III.1. Historia kształtowania terenów zabaw dla dzieci	44
III.1.1. Program rządowy „Radosna szkoła” – o szansach i zagrożeniach	53
III.2. Grupy wiekowe i ich potrzeby rekreacyjne. Strefowanie terenów zabaw dla dzieci	54
III.3. Znajomy i obcy na placu zabaw	57
III.4. Niepełnosprawni na terenach zabaw dla dzieci.....	58
III.4.1. Zasady tworzenia integracyjnych terenów zabawv	61
III.4.2. Plac zabaw dla niepełnosprawnych w Hadze.....	63
III.5. Przepisy prawne dotyczące terenów zabaw dla dzieci.....	65
III.6. Lokalizacja terenów zabaw dla dzieci.....	68
III.7. Przewietrzanie i nasłonecznienie terenów zabaw dla dzieci	74
III.8. Warsztaty projektowe jako istotny etap poprzedzający projektowanie terenów zabaw dla dzieci	76

III.8.1. Pojęcie partycypacji społecznej ze szczególnym uwzględnieniem warsztatów ...	76
III.8.2. Czy dzieci potrafią zaprojektować plac zabaw?	78
III.8.3. Przykłady realizacji warsztatów projektowych.....	80
Część IV - ELEMENTY WYPOSAŻENIA TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI	84
IV.1. Elementy organizujące przestrzeń terenów gier i zabaw dla dzieci	84
IV.1.1. Ogrodzenie.....	85
IV.1.2. Wejście/wyjście	88
IV.1.3. Nawierzchnia	89
IV.2. Elementy sprzyjające zabawie	92
IV..2.1. Elementy naturalne	93
IV.2.1.1. Flora.....	95
IV.2.1.2. Fauna	111
IV.2.1.3. Woda.....	114
IV.2.1.4. Ukształtowanie terenu	116
IV.2.2. Katalogowe elementy wyposażenia ogrodów dziecięcych i placów zabaw	118
IV.2.3. Podsumowanie.....	122
Część V - TENDENCJE ROZWOJOWE WSPÓŁCZESNYCH TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI.....	125
V.1. Trzy tendencje kształtowania terenów gier i zabaw dla dzieci	125
V.1.1. Naturalny rodzaj kształtowania terenów zabaw dla dzieci	131
V.1.2. Pośredni rodzaj kształtowania terenów zabaw dla dzieci	135
V.1.3. Sztuczny rodzaj kształtowania terenów zabaw dla dzieci	138
V.1.4. Podsumowanie	143
V.2. Funkcja, forma i konstrukcja w kształtowaniu terenów gier i zabaw dla dzieci.....	145
V.2.1. Funkcja.....	146
V.2.2. Forma	151

V.2.3. Konstrukcja	155
V.2.4. Podsumowanie	157
V.3. Ważniejsze nurty projektowe w kontekście postawionych tez	159
V.3.1. Przygodowe place zabaw (<i>adventure playgrounds</i>)	159
V.3.2. Naturalne place zabaw (<i>natural playgrounds</i>)	161
V.3.3. Ogrody doświadczeń	163
V.3.4. Interaktywne place zabaw	165
V.3.5. Podsumowanie	167
Część VI - JAK DZIECI I MŁODZIEŻ OCENIAJĄ WSPÓŁCZESNE TERENY GIER I ZABAW	170
VI.1. Próba oceny istniejących terenów zabaw dostępnych dla dzieci	170
VI.2. Dziecięce wizje projektowe	171
VI.3. Podsumowanie	172
Część VII - PODSUMOWANIE I WNIOSKI.....	174
VII.1. Tereny zabaw dla dzieci w trzech odsłonach projektowych	174
VII.2. Partycypacja społeczna cenną inspiracją projektową terenów gier i zabaw dla dzieci	178
VII.3. Zakończenie.....	179
SPIS LITERATURY	182
SPIS STRON INTERNETOWYCH	189
SPIS I ŹRÓDŁA ILUSTRACJI.....	190
ANEKS.....	196

W. Podkowiński - *Dzieci w ogrodzie*

(...) A jeszcze? Co mi jeszcze z lat dawnych się marzy?
Ogród, gdzie dużo liści znajomych i twarzy (...)
Bolesław Leśmian, *Z lat dziecięcych*

Część I

WSTĘP

I.1. TEMAT PRACY

Tematem pracy są tereny zabaw dla dzieci, które mieszczą się w kategorii przestrzeni publicznych. Kształtowanie tych obszarów ma ogromne znaczenie dla właściwego funkcjonowania poszczególnych miejscowości. Niezależnie bowiem od tego, czy myślimy o placu, parku, ulicy czy też o placu zabaw, zawsze obejmujemy tą myślą szeroką grupę ludzi korzystających z danego miejsca. Każda osoba z tej grupy ma własne potrzeby i wyobrażenia dotyczące przestrzeni, z której korzysta na co dzień. Dlatego właśnie tak istotne jest prawidłowe kreowanie miejsc, na których spotykają się liczne grupy społeczne.

Problematyka przestrzeni publicznych poruszana była już od czasów starożytnych – o jej istocie pamiętali antyczni Grecy planujący agorę czy amfiteatr. Współczesne przestrzenie publiczne stanowią liczny zbiór bardziej lub mniej udanych rozwiązań – jedne odnaleźć można w każdym albumie architektury krajobrazu jako realizacje pionierskie i nowatorskie, na inne narzeka się i poddaje kolejnym przebudowom i aranżacjom.

Wśród wielu przykładów i poszukiwań mających na celu dotarcie do rozwiązań optymalnych znajdują się także tereny zabaw dla dzieci, które szczególnie w czasach współczesnych poddawane są licznym dyskusjom i analizom. A nie zawsze tak było. Przez długi okres przestrzenie te traktowane były w sposób lekceważący i tendencyjny, na skutek czego w miastach powstawały identyczne, powtarzalne miejsca zabaw dziecięcych, często nieuwzględniające autentycznych potrzeb rozwojowych ich użytkowników.

Obecnie znajdujemy się w dobie zmian dotyczących myślenia o placach zabaw. Projektanci, inwestorzy, a także realizatorzy coraz częściej porzucają utarty, ograniczony schemat rozwiązań na rzecz tworzenia miejsc umożliwiających najmłodszym członkom społeczeństwa przeżycie niezwykłych przygód i rozwijanie różnorodnych umiejętności – ruchowych, plastycznych i innych.

I.2. CEL PRACY

Będąc świadomą sposobu kształtowania przestrzeni zabaw dziecięcych w przeszłości, a także badając współczesne sposoby aranżowania tych obszarów, autorka pracy postawiła sobie za cel zbadanie, zestawienie i opracowanie tendencji ewolucyjnych terenów zabaw dla dzieci – przede wszystkim polskich.

Szczególną uwagę poświęcono rozwiązaniom współczesnym – tym, z którymi spotykamy się na co dzień w miejscowościach, w których mieszkamy bądź odpoczywamy. W ramach niniejszego opracowania porównane i zanalizowane zostały obecnie istniejące tereny zabaw dla dzieci. Analiza objęła aspekty funkcjonalne, konstrukcyjne oraz formalne. Stworzenie takiego zestawienia pozwoliło na określenie najważniejszych kierunków rozwoju dzisiejszych przestrzeni zabaw dziecięcych, ukazało mocne i słabe strony ich funkcjonowania.

I.3. TEZA BADAWCZA

Na początku prac badawczych, w oparciu o przeprowadzone obserwacje i zdobyte doświadczenie związane z projektowaniem i realizowaniem terenów zabaw dla dzieci, autorka postawiła następującą tezę badawczą:

Z punktu widzenia krajobrazu istnieją trzy tendencje kreowania i realizowania terenów zabaw dla dzieci:

- 1. tendencja wykorzystujące rozwiązania „naturalne”, propagująca przyrodę, ekologię i idee zrównoważonego rozwoju; kategoria ta obejmuje także rozwiązania naśladujące krajobraz naturalny;**
- 2. tendencja łącząca elementy przyrodnicze i kulturowe, będąca formą pewnego kompromisu pomiędzy naturalnością a sztucznością, które to cechy mogą się objawiać w rodzajach zastosowanych materiałów i rozwiązań formalnych;**
- 3. rozwiązania sztuczne, pozbawione lub znacznie ograniczające aspekty przyrodnicze, sprowadzające je do absolutnego minimum, a często zupełnie je pomijające; wykorzystujące tylko materiały sztuczne, a nierzadko w całości rozgrywające się poza rzeczywistością przyrodniczą.**

Owo zróżnicowanie związane z kształtowaniem terenów zabaw dla dzieci przejawia się w zakresie rozwiązań funkcjonalnych, konstrukcyjnych oraz formalnych.

Żadnej z powyższych tendencji projektowych nie jesteśmy w stanie zatrzymać. Każda z nich rozwija się i ewoluuje. Należy zatem je doskonalić i ukierunkowywać w taki sposób, aby sprzyjały optymalnemu rozwojowi ich użytkowników – a więc nade wszystko dzieci – a także aby były miejscami atrakcyjnymi z punktu widzenia planowania i aranżowania krajobrazu miast i mniejszych miejscowości.

I.4. ZAKRES CZASOWY I PRZESTRZENNY BADAŃ

Zakres czasowy

Zasadniczy zakres czasowy badań obejmuje okres od połowy XIX wieku, kiedy to po raz pierwszy na świecie w sposób formalny wyodrębniono plac zabaw dla dzieci, aż po czasy współczesne, w których powstają liczne miejsca przeznaczone do zabaw dziecięcych.

Place zabaw wybrane do badań terenowych to miejsca zbudowane lub odnowione w okresie ostatnich 20 lat. Prezentują one współczesną sytuację i program publicznych przestrzeni rekreacji dziecięcej.

Opracowanie zawiera także przykłady i charakterystykę zjawisk, zdarzeń i osób, które nie mieszczą się w tym stosunkowo „wąskim” przedziale czasowym, a które poszerzają spojrzenie na badaną problematykę. Zajęcia zabawowe od najdawniejszych bowiem czasów kształtowały otoczenie, zwyczaje i kulturę, co prezentuje dalsza część niniejszej pracy.

Zakres przestrzenny

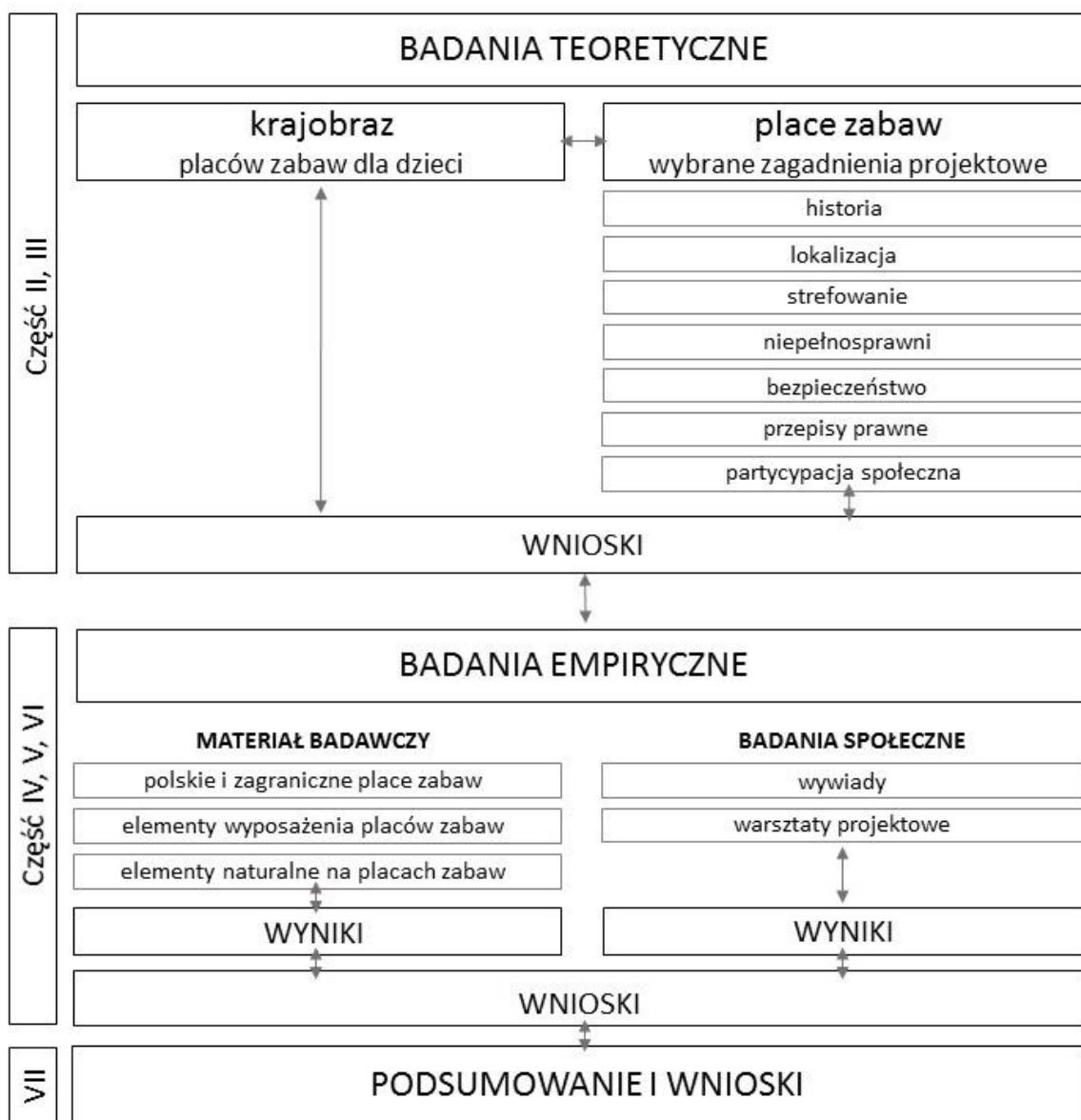
Zakres przestrzenny opracowania skupia się na terenach zabaw dla dzieci zrealizowanych i funkcjonujących w Polsce. Jednak dla pełniejszego i obiektywnego zbadania poruszanej problematyki, mając jednocześnie na uwadze podobieństwo kultur i krajobrazów, zaprezentowano przykłady zagraniczne, głównie europejskie.

Bardziej szczegółowym studiom poddano place zabaw zlokalizowane w miastach, których powierzchnia nie przekracza 1 ha. Badane realizacje są zbiorem niezależnych rozwiązań – funkcjonujących w przestrzeni miasta jako samodzielne place zabaw oraz miejsc, które stanowią część większych założeń parkowych lub ogrodowych.

Dodatkowo podjęto próbę zanalizowania fenomenu „zabawy”, jej wielopłaszczyznowości oraz powszechności, poprzez odwołanie się do licznych przykładów odzwierciedlających jej naturę i specyfikę. Zagadnienia te nie mieszczą się w jakichkolwiek granicach terytorialnych, odnoszą się do wybranych, często przełomowych momentów historycznych, w sposób znaczący powiązanych z celami badawczymi.

I.5. METODA BADAŃ

W rozprawie doktorskiej przyjęto następujący układ realizowanych zadań, zgodny z poniższym wykresem (ryc.1.):

Ryc.1. Schemat ideowy pracy (A.Gajdek)

Część I – wstęp

Określenie głównych kierunków badawczych pracy.

Część II, III – badania teoretyczne

Pierwszym etapem badań było zapoznanie się z krajobrazem, w którym odbywa się zabawa, poznawanie historii kształtowania się tych specjalistycznych terenów, zmian zachodzących w sposobie ich projektowania, analizy różnych użytkowników tych terenów, w tym także osób niepełnosprawnych, oraz obowiązujących przepisów prawnych. Badano także specyfikę współczesnych placów zabaw oraz problemy projektowe związane z tymi miejscami. Posłużyła temu analiza literatury poświęconej badanym zagadnieniom.

Część IV, V, VI – badania empiryczne

Badania empiryczne składają się z dwóch części:

- analiza materiału badawczego w trzech zakresach (sposób rozplanowania placu zabaw, rodzaj i ilość wyposażenia oraz charakterystyka występujących elementów naturalnych)
- analiza przeprowadzonych badań społecznych

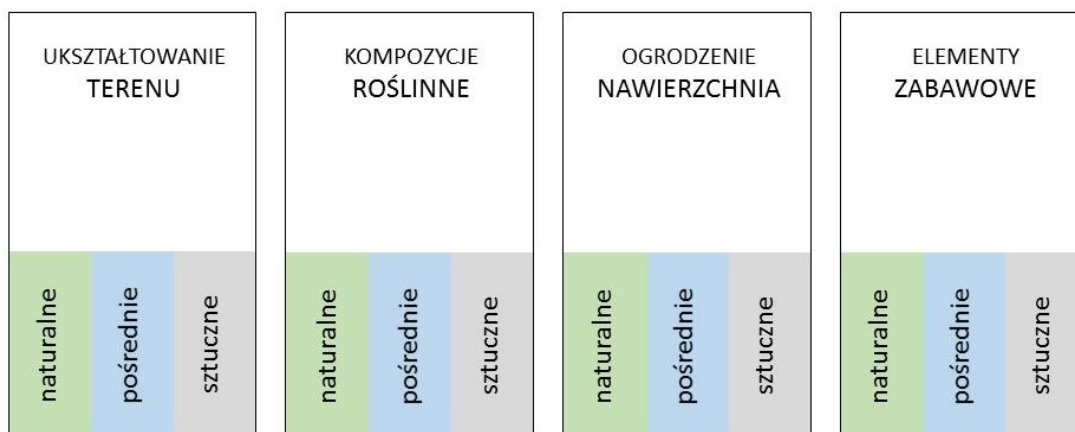
W celu zapoznania się ze współczesnymi polskimi realizacjami placów zabaw dokonano przeglądu wybranych przykładów. Dla porównania uwzględniono kilka rozwiązań zagranicznych. W trakcie badań zwrócono szczególną uwagę na sposób komponowania wybranych terenów w kontekście teorii wnętrza architektoniczno-krajobrazowych – scharakteryzowany został sposób komponowania ścian, płaszczyzny podstawy, rzeczywistego lub subiektywnego sklepienia oraz elementów wolno stojących.

Do szczegółowej analizy wybrano tereny spełniające kryteria:

- lokalizacja w mieście,
- różny kontekst krajobrazowy,
- powierzchnia do 1 ha,
- intensywne zagospodarowane,
- zrealizowane (lub odnowione) w okresie ostatnich 20 lat.

Wybrane zostały realizacje z polskich miast o różnej wielkości i różnym udziale rekreacyjnych przestrzeni publicznych w całkowitej przestrzeni miasta. Rezultatem badań terenowych, dokumentacji fotograficznej i opinii użytkowników są sporządzone karty placów zabaw, które uwzględniają: położenie placu zabaw względem ważniejszych części miasta, plan (powierzchnię, układ ciągów pieszych, wyposażenia i elementów naturalnych), dokumentację fotograficzną.

W wybranych do badań placach zabaw dla dzieci analizowano rodzaj: ukształtowania terenu, kompozycji roślinne, ogrodzenia, nawierzchni i elementów zabawowych (ryc.2.).

Ryc.2. Schemat analizy wybranych placów zabaw (A.Gajdek)

Część poświęcona elementom wyposażenia placów zabaw obejmuje dwie kategorie, które zostały wyodrębnione w trakcie badań – elementy organizujące przestrzeń i służące celom zabawowym.

W celu scharakteryzowania elementów naturalnych występujących na poszczególnych przestrzeniach wykonano generalną inwentaryzację zieleni. Dokonano podziału na zieleń wysoką, średnią i niską, a także zbadano obecność gatunków rodzimych.

Badania społeczne obejmujące wywiady z polskimi projektantami placów zabaw i warsztaty projektowe z dziećmi i młodzieżą pozwalają określić stosunek tych grup społecznych do współczesnych terenów rekreacji dziecięcej. W układzie pracy wyniki tych badań zamykają część związaną z badaniami empirycznymi.

Karty inwentaryzacyjne, wywiady, a także scenariusz warsztatów oraz ich wyniki stanowią załączniki do niniejszego opracowania.

Część VII – podsumowanie i wnioski

Na podstawie wyników powyższych działań sporządzono syntezę, wskazującą i prognozującą przyszłe kierunki rozwoju placów zabaw dla dzieci.

Podsumowując w trakcie prac użyte zostały takie metody badawcze, jak:

- metoda intuicyjna – umożliwiająca określenie problemu badawczego, sformułowanie tez, założeń i wybór metody roboczej;
- analiza krytyczna literatury – podjęte badania objęły szczegółową analizę istniejącej literatury związanej z tematem badań oraz materiałów źródłowych dotyczących terenów zabaw dla dzieci;
- metoda komparatystyczna – umożliwiająca zbadanie występujących zależności, podobieństw i analogii w zakresie kształtowania terenów zabaw dziecięcych, która tu opiera się na analizie i porównaniu zinwentaryzowanych miejsc zabaw dla dzieci;

- metoda obserwacyjna – obejmująca opis analogicznych rozwiązań występujących na poszczególnych zbadanych obiektach mieszczących się w kategorii terenów zabaw dla dzieci;
- metoda statystyczna – umożliwiająca określenie skali zachodzących procesów projektowych, ich charakterystykę i interpretację;
- metoda wywiadu – w celu uszczegółowienia wyników analizy literatury oraz badań terenowych przeprowadzone zostały dwa wywiady z projektantami współczesnych terenów zabaw dla dzieci oraz trzy warsztaty projektowe z dziećmi i młodzieżą, tj. z przedstawicielami użytkowników dzisiejszych terenów zabaw dla dzieci.

I.6. STAN BADAŃ

Obecny stan badań z zakresu tematyki prowadzonych prac obejmuje przede wszystkim obszerny zbiór opracowań – artykułów, materiałów konferencyjnych oraz witryn internetowych. Spośród całej grupy analizowanych publikacji największe znaczenie dla powstania tej pracy miały pozycje opisane poniżej.

a) Znaczenie zabawy w procesie rozwojowym dziecka

Zagadnienie to podejmowane było przez Platona¹ (IV w p.n.e) – uważanego za twórcę pierwszego konsekwentnego europejskiego systemu wychowania dzieci, które następnie rozwijane było przez kolejnych filozofów i pedagogów – jak chociażby Jean J. Rousseau (1762r)², Edouard Claparede (1905)³, Anton Makarenko (1933)⁴. Rolę zabawy w wychowaniu dziecka opisał Stanisław Kot (1934)⁵ odnosząc się do historii wychowania. Pisali o tym także Wincenty Okoń (1950)⁶, Jean Chateau (1963)⁷.

Ważnym opracowaniem związanym z omawianą problematyką jest *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, której autorem jest Johan Huizinga (1981)⁸, który przedstawia koncepcję człowieka, opartą na twierdzeniu, że podstawą każdego ludzkiego działania jest zabawa, gra i współzawodnictwo. Anna Zdrożyńska (1983)⁹ opisuje istotę zabawy w życiu

¹Platon, *Prawa*, tłum. Maykowska M., Wyd. Alfa, Warszawa 1997.

²Rousseau J.J., *Emil, czyli o wychowaniu*, PAN, Wrocław 1955.

³Claparede E., *Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna*, PWN, Warszawa 1972.

⁴Lewin A., *Makarenko. Konfrontacje pedagogiczne*, PZWS, Warszawa 1960.

⁵Kot S., *Źródła do historii i wychowania*, t.1,t. 2, PWN, Warszawa 1934.

⁶Okoń W., *O zabawach dzieci*, PZWS, Warszawa 1950.

⁷Chateau J., *Zabawy dziecka*,[w:] *Psychologia dziecka od urodzenia do wieku młodzieńczego*, red. Debessel M., WSiP, Warszawa 1963.

⁸Huizinga J., *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, PIW, Warszawa 1981.

⁹Zdrożyńska A., *Homo faber i homo ludens. Etnologiczny szkic o pracy w kulturach tradycyjnej i współczesnej*, PWN, Warszawa 1983.

człowieka, a także jej charakter – jak różnorodne formy może przybierać i od czego są one uzależnione.

Współczesne publikacje także podkreślają znaczenie zabawy w życiu i prawidłowym rozwoju dzieci i całych społeczeństw – *Zabawa jako pojęcie społeczne i kulturowe* (2002)¹⁰, *Wąz w raju. Zabawa w społeczeństwie konsumpcyjnym* (2011)¹¹, *Kultura zabawy* (2012)¹².

Powyższe opracowania w znaczący sposób przyczyniły się do stworzenia teoretycznej podstawy niniejszej pracy dotyczącej zdefiniowania pojęcia zabawy i określenia jej znaczenia w życiu każdego człowieka.

b) Historia placów zabaw

Historię kształtowania założeń ogrodowych, także publicznych obejmujących przestrzenie rekreacji dzieci opisał Longin Majdecki (1978)¹³.

Szczególnym wydarzeniem w dziejach rozwoju terenów zabaw dla dzieci był Park dra Jordana w Krakowie opisywany przez Joannę Torowską (2006)¹⁴ i Zbigniewa Kosa (2006)¹⁵.

Historię kształtowania placów zabaw na świecie opisał dr Joe Frost (2009)¹⁶. Proces ten badała też Magdalena Czałczyńska-Podolska (2010)¹⁷ prezentując w niezwykle zwięzły i trafny sposób kolejne etapy przemian terenów zabaw dla dzieci. Nieco szerzej problem ten przedstawiła Anna Pawlikowska-Piechotka (2011)¹⁸, opisując przede wszystkim historię polskich przestrzeni rekreacji dziecka w mieście.

---

¹⁰Maćkiewicz E., *Zabawa jako pojęcie społeczne i kulturowe*, Łaszew 2002.

¹¹Kantor R., Paleczny T., Banaszkiewicz M., *Wąz w raju. Zabawa w społeczeństwie konsumpcyjnym*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

¹²*Kultura zabawy*, red. Paleczny T., Kantor R., Banaszkiewicz M., Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

¹³Majdecki L., *Historia ogrodów*, t.1, t.2, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 2010.

¹⁴Torowska J., *Park im. dra Henryka Jordana w Krakowie*, Ośrodek kultury im. C.K. Norwida, Kraków 2006.

¹⁵Kos Z., *Miejski Park im. dra Henryka Jordana w Krakowie*, Wydawnictwo Towarzystwa Parku im. dra Jordana w Krakowie, Kraków 2006.

¹⁶Frost J. L., *A History of Children's Play and Play Environments*, Taylor & Francis, 2009.

¹⁷Czałczyńska-Podolska M., *Ewolucja placu zabaw. Koncepcja przestrzeni zabaw dla dzieci w Europie i Stanach Zjednoczonych*, „Przestrzeń i Forma” 2010, nr 13. Dostępny online: http://www.pif.zut.edu.pl/pif-13_pdf/B-01_Czalczynska-Podolska.pdf [dostęp: 28.04.2013].

¹⁸Pawlikowska-Piechotka A., *Przestrzeń rekreacji dziecka w mieście*, Wyd. Novae Res – Wydawnictwo Innowacyjne, Gdynia 2011.

c) Potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych i dzieci niepełnosprawnych

Znaczenie placów zabaw dla dzieci w różnym wieku, a także dla dzieci chorych i niepełnosprawnych badali m.in. Marek Kosmala (1995)¹⁹, Ewa Kuryłowicz (1996)²⁰, Zbigniew Nowak (1997)²¹, Anna Gawłowska (1997; 1999; 2001)²². Wszyscy wskazują jak wiele korzyści mogą przynieść przestrzenie rekreacyjne dostosowane do potrzeb różnych użytkowników. Pokazują też jak kształtować integracyjne place zabaw, uwzględniające potrzeby dzieci niepełnosprawnych.

Cennym źródłem informacji związanych z prezentowanym problemem są materiały z seminariów organizowanych z okazji obchodów kolejnych Ogólnokrajowych Dni Rehabilitacji Dziecka: Hanna Marszałek (2002; 2003)²³, Maria Straś-Romanowska (2003)²⁴, Urszula Dębska (2003)²⁵.

Problem ten został opisany także w artykułach przez autorów takich jak: Wita Szulc (2011)²⁶, Katarzyna Barańska (2012)²⁷, Agnieszka Boheńska (2012)²⁸.

Potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych zaprezentowane zostały przez Magdalenę Czałczyńską-Podolską (2007)²⁹.

---

¹⁹Kosmala M., *Rola i znaczenie zabawy w procesie leczenia dzieci* [w:] *Postępy rehabilitacji*, t. IX, AWF Warszawa 1995, ss. 23-31.

²⁰Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym*, CEBRON, Warszawa 1996.

²¹*Wymagania i zasady kształtowania integracyjnych placów zabaw dla dzieci przy uwzględnieniu potrzeb dzieci niepełnosprawnych*: materiały pomocnicze/pod kier. Zbigniewa Nowaka, Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego, Warszawa COBPBO, 1997.

²²Gawłowska A., *Program integracyjnego ogrodu jordanowskiego* [w:] *Postępy rehabilitacji*, t. XI, AWF Warszawa 1997, ss.32-39.

Gawłowska A., *Dziecięce ogrody integracyjne jako miejsca pierwszych zabaw i pierwszych kontaktów z przyrodą*, materiały seminaryjne pt. *Podwórka 2001 - Place zabaw – bezpieczne i bliżej natury. Tradycja i nowoczesność*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 1999.

Gawłowska A., *Czy integracja może być niebezpieczna – czyli jak zbudować plac zabaw bez barier*, materiały seminaryjne *Podwórka 2001 – Czy bezpiecznie znaczy atrakcyjnie?*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 1999.

²³Marszałek H., *Plac zabaw przyjazny dla osób niepełnosprawnych*, materiały seminaryjne pt. *Podwórka 2002 - Place zabaw – miejsce harmonijnego rozwoju. Tradycja i nowoczesność*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 2002.

Marszałek H., *Rozwiązania placów zabaw dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, materiały seminaryjne XXVII Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka – *Jakość życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, Wrocław 2003.

²⁴Straś-Romanowska M., *Jakość życia w perspektywie psychologicznej*, materiały seminaryjne XXVII Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka – *Jakość życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej ...* dz. cyt., ss. 13-19.

²⁵Dębska U., *Poczucie jakości życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, materiały seminaryjne XXVII Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka – *Jakość życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej ...* dz. cyt., ss. 42-49.

²⁶Szulc W., *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Wyd. Difin, Warszawa 2011.

²⁷Barańska K., *Bez wykluczeni*, „Architektura & Biznes” 2012, nr 3(236), ss.16-27.

²⁸Boheńska A., *Ogrodowa sala poznawania świata*, „Zieleń Miejska” 2012, nr 10(66), ss. 21-27.

²⁹Czałczyńska-Podolska M., *Potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych – wytyczne dla tworzenia ogrodów zabaw i rekreacji*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007, ss.87-95.

d) Bezpieczeństwo na placach zabaw

Problem ten poruszany był na konferencjach i seminariach m.in.: IV Ogólnopolskie Seminarium *Podwórka '99* we Wrocławiu³⁰, I Ogólnopolskie Seminarium *Place zabaw* w Warszawie³¹, VI Ogólnopolskie Seminarium *Podwórka 2001* we Wrocławiu³².

Anna Gawłowska (2007) w artykule *Nudne bezpieczeństwo i fascynujące ryzyko – prawda o współczesnych terenach zabaw*³³ – porusza problem często spotykany na polskich placach zabaw, gdzie powszechną atrakcją są powtarzalne elementy zabawowe, pozbawione przemyślanego układu kompozycyjnego i tematycznej myśli przewodniej.

W 2008 roku prof. Marek Kosmala stworzył poradnik - *Jak stworzyć bezpieczne miejsce zabaw dziecięcych*³⁴ – krótki, lecz niezwykle treściwy niezbędnik każdego projektanta terenów zabaw dla dzieci, który przeprowadza kolejno po wszystkich etapach planowania, projektowania, realizowania i utrzymywania placów zabaw.

Powstał także *Poradnik dla administratorów i właścicieli – Bezpieczny plac zabaw* (2010)³⁵.

e) Elementy naturalne na placach zabaw

Tadeusz Gołaszewski (1972)³⁶ pisze o znaczeniu elementów naturalnych w życiu dziecka, a także o roli tych elementów w trakcie bawienia się i poznawania świata.

Ellen S. Ruppel (1994)³⁷ dowodzi, że przyrodnicze otoczenie jest w stanie zastąpić dziecku każde wyposażenie placu zabaw, gdyż natura oferuje najlepsze rozwiązania. Podobne poglądy odnajdujemy także w opracowaniach takich autorów jak m.in.: Bronisława Dymara,

---

³⁰*Place zabaw – bezpiecznie i bliżej natury: tradycja i nowoczesność*, IV Ogólnopolskie Seminarium *Podwórka '99*, Typoscript, Wrocław 1999.

³¹*Jak zbudować bezpieczny plac zabaw?*, I Ogólnopolskie Seminarium *Place zabaw*, red. Jakubczyk H., Warszawski Oddział Towarzystwa Placów Zabaw, Fundacja „Rozwój SGGW” Warszawa 2000.

³²*Czy bezpiecznie znaczy atrakcyjnie?*, IV Ogólnopolskie Seminarium *Podwórka '99* dz. cyt.

³³Gawłowska A., *Nudne bezpieczeństwo i fascynujące ryzyko – prawda o współczesnych terenach zabaw*, [w:] *Zieleń miast i wsi* .....dz. cyt., ss. 118-123.

³⁴Kosmala M., *Jak stworzyć bezpieczne miejsce zabaw dziecięcych. Poradnik*, Wyd. Miasto Stołeczne Warszawa, Warszawa 2008.

³⁵Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw. Poradnik dla administratorów i właścicieli*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Warszawa 2010.

³⁶Gołaszewski T., *Piękno natury w świecie dziecięcym*, Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1972.

³⁷Ruppel S. E., *Kids Don't Need Equipment, They Need Opportunity*, „Smithsonian Magazine” lipiec 1994.

Stanisław Michałowski i Lidia Wollman-Mazurkiewicz (2000)³⁸, Fiona Danks i Jo Schofield (2008)³⁹ oraz Marek Kosmala (2010)⁴⁰.

Dobór gatunkowy roślin na place zabaw wymaga szczególnej staranności i ostrożności, co w swoim artykule opisuje Tomasz Bojarczuk i Lesław Rachwał (2007)⁴¹. Autorzy wskazują, które gatunki są bezpieczne dla dzieci i sprzyjają ich wszechstronnemu rozwojowi. Temat ten poruszają także: Anna Skórowska (2009; 2013)⁴² i Aleksandra Waszak (2013)⁴³.

Dzięki powyższym publikacjom autorka stworzyła obrazy przyrody towarzyszącej dziecku w procesach uczenia i wychowywania się, które w dużej mierze odbywają się w trakcie kreatywnej, rozwijającej zabawy. Elementy naturalne, takie jak flora, fauna czy woda, stwarzają optymalne warunki dla bawiącego się dziecka, a dobrze zorganizowane potrafią nawet zastąpić elementy zabawowe.

f) Partycypacja społeczna w procesie tworzenia placów zabaw

Partycypacja społeczna odgrywa ważną rolę w procesie planowania przestrzeni publicznych – także tych przeznaczonych do zabaw dziecięcych. Pisali o tym Magdalena Garczarczyk (2007)⁴⁴ i Krystyna Pawłowska (2010)⁴⁵.

Właściwie dobrana i zorganizowana metoda partycypacyjna (np. wywiad, ankieta, warsztaty) potrafi wskazać właściwe kierunki projektowania i realizowania przedsięwzięcia. Dobre przykłady angażowania dzieci w proces planowania przestrzeni publicznych opisują Anna Lisa-Pecoriello (2004)⁴⁶ i Anna Komorowska (2008)⁴⁷.

---

³⁸Dymara B., Michałowski S., Wollman-Mazurkiewicz L., *Dziecko w świecie przyrody*, Wyd. Impuls, Kraków 2000.

³⁹Danks F., Schofield J., *Przyrodniczy plac zabaw. Gry i zabawy na świeżym powietrzu. Pomysły na cały rok*, tłum. Miłkowska A., Wyd. KDC, Warszawa 2008.

⁴⁰Kosmala M., *Powrót do źródeł, czyli zamiast placów zabaw budujemy ogrody dziecięce*, SGGW, Warszawa 2010.

⁴¹Bojarczuk T., Rachwał L., *Dobór gatunkowy roślin na tereny zabaw dla dzieci*, [w:] *Zieleń miast i wsi...* dz. cyt. s.15, ss. 213-226.

⁴²Skórowska A., *Kompozycja roślin przy placach zabaw*, „Zieleń Miejska” 2009, nr 3(24), ss.21-26.

Skórowska A., *Plac zabaw, czyli zielona wyspa osiedla*, [w:] *Zieleń*, <http://administrator24.info> [dostęp 15.05.2013].

⁴³Waszak A., *Zieleń dla dzieci – kwitnące place zabaw*, <http://zszp.pl/?id=28&nid=120&lang=1> [dostęp: 28.04.2013].

⁴⁴Garczarczyk M., *Rola konsultacji społecznych w projektowaniu ogólnodostępnych terenów zieleni*, [w:] *Zieleń miast i wsi* .....dz. cyt., ss. 163-173.

⁴⁵*Zanim wybuchnie konflikt. Idea i metody partycypacji społecznej w ochronie krajobrazu i kształtowaniu przestrzeni*, t. A–B, red. Pawłowska K., Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2010.

⁴⁶Lisa-Pecoriello A., *Miasto – dziecko. Doświadczenie projektowania z udziałem dzieci Florencji*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2004, nr 9, ss. 12-19.

⁴⁷Komorowska A., *Dziecko w mieście. Udział dzieci i młodzieży w decydowaniu o przestrzeni miejskiej*, „Kultura Enter. Miesięcznik wymiany idei” grudzień 2008. Dostępny online: <http://kulturaenter.nazwa.pl/0/05mo1.html> [dostęp: 28.04.2013].

g) Wyposażenie i urządzenie placów zabaw

Problem ten opisał Richard Dattner (1969)⁴⁸, a spośród polskich autorów m.in. Stefan Jarosiński (1982)⁴⁹, Lucjan S. Poczesny (1985)⁵⁰, Anna Palej (1991)⁵¹.

Günter Beltzig w swojej *Księżce placów zabaw* (2001)⁵² pokazuje istotę poszczególnych elementów spotykanych w przestrzeniach zabaw dla dzieci. Autor w sposób nowatorski przedstawia (w formie rysunkowej i opisowej) właściwe podejście projektowe do kolejnych problemów napotykanym przy okazji planowania i realizowania tych przestrzeni.

Zasady planowania, realizowania, a nawet obliczania kosztów prezentuje Brigitte Kleinod (2003)⁵³ w swoim poradniku *Ogród krok po kroku. Miejsce do zabawy*.

Cennym źródłem informacji są materiały konferencyjne z Ogólnokrajowych Seminariów organizowanych we Wrocławiu (1999; 2000; 2001; 2002)⁵⁴.

Istnieje także szereg artykułów opisujących ten problem, których autorami są m.in.: Anna Palej (2004)⁵⁵, Marcin Kubus (2007)⁵⁶, Magdalena Chybalska (2007; 2009)⁵⁷, Dominik Berliński (2009)⁵⁸, Anna Komorowska (2010)⁵⁹, Marek Kosmala (2011)⁶⁰.

h) Kompozycja krajobrazu

Odrębnym zagadnieniem jest kompozycja krajobrazu, która jest też przedmiotem autorskich badań dotyczących kształtowania placów zabaw dla dzieci. Literaturę przedmiotu związaną

---

⁴⁸Dattner R., *Design for play – playgrounds for Handicapped Children*, New York 1969.

⁴⁹Jarosiński S., *Terenowe urządzenia rekreacyjne dla dzieci*, Wyd. Spółdzielcze, Warszawa 1982.

⁵⁰Poczesny L.S., *Zagospodarowanie placu zabaw na terenie wiejskim*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1985.

⁵¹Palej A., *Kształtowanie przestrzeni dla dzieci i młodzieży w miejskim środowisku mieszkaniowym*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 1991.

⁵²Beltzig G., *Księga placów zabaw*, tłum. Witkorska-Święcka A., Wyd. Typoscript, Wrocław 2001.

⁵³Kleinod B., *Ogród krok po kroku. Miejsca do zabawy*, z niem. przeł. Zych B., Klub Dla Ciebie, Warszawa 2003.

⁵⁴*Place zabaw – bezpiecznie i bliżej natury: tradycja i nowoczesność: IV Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka ‘99”*, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 1999.

Place zabaw – plusy i minusy: V Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka 2000”, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 2000.

Czy bezpiecznie znaczy atrakcyjnie?: VI Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka 2001”, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 2001.

Place zabaw – miejsce harmonijnego rozwoju: VII Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka 2002”, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 2002.

⁵⁵Palej A., *Całe miasto placem zabaw, czyli o nabywaniu umiejętności społecznych*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2004, nr 4, ss. 12-19.

⁵⁶Kubus M., *Rustykalny ogród zabaw dziecięcych – kontakt z naturą przez zabawę*, [w:] *Zieleń miast i wsi ... dz. cyt. s.15*, ss. 112-118

⁵⁷Chybalska M., *Tereny dla nowych form aktywności rekreacyjnej*, [w:] *Zieleń miast i wsi ... dz. cyt.*, ss. 105-112.

Chybalska M., *Nowe normy na placach zabaw*, „Zieleń Miejska” 2009, nr 9(30), ss. 11-16.

⁵⁸Berliński D., *Place zabaw – nadeszły zmiany*, „Zieleń Miejska” 2009, nr 6(27), ss. 23-31.

⁵⁹Komorowska A., *Plac zabaw z etnografią w tle*, „Zieleń Miejska” 2010, nr 6(39), ss. 36-44.

⁶⁰Kosmala M., *Plastikowy świat „Radosnej szkoły”*, „Architektura-Murator” 2011, nr 3, ss. 13-21.

z tymi zagadnieniami przedstawiono w rozdziale *Krajobraz jako zespół wnętr architektoniczno-krajobrazowych o charakterze naturalnym, kulturowym i pośrednim*.

i) Dokumenty prawne

- *Prawo budowlane* (ustawa z dn. 7 lipca 1994) – regulujący m.in. działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, nadzoru, utrzymania a także rozbiórki obiektów budowlanych.
- *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (z dn. 27 marca 2003) – odnosząca się m.in. do zakresu i sposobu gospodarowania terenami na określone cele, określająca zasady ich zagospodarowania i zabudowy.
- *Europejska Konwencja Krajobrazowa* (z dn. 20 października 2000) – związana z ochroną naturalnego i kulturowego dziedzictwa, planowaniem przestrzennym i samym środowiskiem. Traktuje krajobraz jako ważny element życia ludzi żyjących zarówno w mieście jak i na wsi, na obszarach zdegradowanych, pospolitych i tych odznaczających się wyjątkowymi walorami.
- *Norma PN – EN – 1176 – 1 do 7, 10, 11* – dotyczy wyposażenia placów zabaw.
- *Norma PN – EN – 1177* – dotyczy nawierzchni na placach zabaw.
- *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz.U. 2002, nr 75, poz. 690, § 40) – dotyczy potrzeby, wręcz „konieczności” tworzenia placów zabaw w zespołach budynków wielorodzinnych. Odnajdujemy w nim także informację mówiącą o wymaganym procentowym udziale powierzchni biologicznie czynnej (w obrębie placów zabaw), zasad nasłonecznienia oraz minimalnych odległości placów zabaw od ulic, śmietników i boisk sportowych.

Powyższe materiały źródłowe w głównej mierze dotyczą prawnych uwarunkowań związanych ogólnie z krajobrazem, a także bezpośrednio z obszarami zabaw dzieci. Obie normy są europejskimi aktami prawnymi, które zostały uznane także jako normy polskie. Dzięki temu system normalizacji przyjęty w Polsce jest zbliżony do tego, który obowiązuje na terenie całej Unii Europejskiej.

j) Katalogi firm produkujących elementy zabawowe na place zabaw

Dostarczają informacji na temat rodzajów współcześnie produkowanych elementów, obowiązujących stref bezpieczeństwa i zasad konserwacji tych obiektów⁶¹.

---

⁶¹ Katalogi produktów grup SATERNUS, BUGLO, WICKEY, AVIS, FREEKIDS, KOMPANIA ZABAW-producentów i dystrybutorów urządzeń na place zabaw.

k) Motyw dziecka w malarstwie polskim

Badając problematykę budowania terenów gier i zabaw dla dzieci, warto zatrzymać się jeszcze na chwilę przy motywie dziecka, odnosząc go do działalności artystycznej czyli ogólnie mówiąc – sztuki. Dzieci bowiem do dziś są częstym tematem występującym w twórczości artystycznej w zakresie malarstwa, rzeźby, muzyki, poezji, filmu i innych.

W celu udowodnienia tego ogromnego artystycznego zainteresowania tematyką dzieci, ich zajęć i zwyczajów, zaprezentowano poniżej wybranych polskich malarzy i ich dzieła związane z opisywaną problematyką.

Dzieci na swych obrazach malowali⁶²:

Józef Szermentowski (1833 – 1876) – np. „Pasowanie na rycerza”, „Pogrzeb chłopski”

Franciszek Streitt (1839-1890) – np. „Zabawa z drobiem”, „Karmienie gołębi”, „Lekarz lalek”, „Wędrujący cyganie”

Kazimierz Alchimowicz (1840-1916) – np. „Sierotki”, „Dziewczynka na tle pejzażu”, „Dziewczynka w lesie”
Józef Chełmoński (1849-1914) – np. „Pastuszkowie przy ognisku”, „Wnętrze chaty”, „Wielki oset”

Antoni Kozakiewicz (1841-1929) – np. „Nastusia”, „Lekcja historii”, „Maciej Król”, „Na ulicy”

Jacek Malczewski (1854-1929) – np. „Na pastwisku”, „Wspomnienie młodości”, „Dzieciństwo”

Roman Kochanowski (1857-1945) – np. „Pieczenie kartofli”

Włodzimierz Tetmajer (1861-1923) – np. „Procesja”, „Żniwa”, „Wesele krakowskie”

Apoloniusz Kędzierski (1861-1939) – np. „W polu”, „Antek astronom”, „Konik opoczyński”, „Mała łowiczanka”

Wincenty Wodzinowski (1866-1940) – np. „Droga przez wieś”

Józef Pankiewicz (1866-1940) – np. „Dziewczynka w czerwonej sukni”, „Maria i Krystyna Macikowskie”

Władysław Podkowiński (1866-1895) – np. „Dzieci w ogrodzie”, „Dziewczynka w kapeluszu”

Stanisław Wyspiański (1869-1907) – np. „Głowa dziewczynki”, „Dziewczynka w kapeluszu”, „Dziewczynka z wazonem”, „Śpiący Staś”

Witold Wojtkiewicz (1879-1909) – np. „Zjawisko”, „Chrystus i dzieci”, „Krucjata dziecięca”

Olga Boznańska (1865-1940) – np. „Dziewczynka z chryzantemami”, „Chłopiec w mundurku”, „Srebrzysta dziewczynka”, „Dzień na schodach”, „Imieniny babuni”

---

⁶²Stopczyk S.K., *Dziecko w malarstwie polskim*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979, s.7.

Tadeusz Makowski (1882-1932) – np. „Dzieci z turoniem”, „Dwoje dzieci z psem”, „Maskarada”, „Chłopcy z fujarkami”

Malarze temat dzieci traktowali w różnoraki sposób – jedni tworzyli wierne dziecięce portrety, inni sylwetki dzieci umieszczali na tle rodzimych krajobrazów, jeszcze inni malowali świat dziecięcej wyobraźni, marzeń sennych, groteski i zdeformowanej rzeczywistości.

Byli tacy, których znamy jako „malarzy dzieci” (np. Stanisław Wyspiański) gdyż szczególnie ukochali omawianą problematykę. Jednak dla wielu z nich dzieci były jednym z wielu zagadnień, którym artyści poświęcali się w swojej twórczości. To także na tych obrazach podglądamy nie tylko same dzieci ale także ich zabawy i miejsca, w których się one odbywają.

Powyższą listę twórców z powodzeniem można rozwijać o kolejne nazwiska malarzy polskich, można ją także poszerzać o europejskich, a nawet światowych przedstawicieli, gdyż temat dzieci okazuje się być tematem bliskim i chętnie podejmowanym przez licznych – dawnych i współczesnych – artystów.⁶³ Podobne zestawienia można tworzyć dla innych dziedzin sztuki (literatura, rzeźba, film, itp.), które tutaj zostają pominięte w celu rzetelniejszego potraktowania zasadniczej problematyki opracowania.

1) Ważniejsze portale internetowe

Opisując stan badań z zakresu terenów zabaw dla dzieci, nie sposób pominąć tych materiałów, które dostępne są jedynie w wersji elektronicznej. Istnieje bowiem ogromna liczba dobrze zorganizowanych stron internetowych gromadzących i prezentujących artykuły (zwłaszcza anglojęzyczne) i fotografie współczesnych i historycznych terenów zabaw dla dzieci. Witryny te zakładane i prowadzone są często przez osoby zafascynowane problematyką placów zabaw dla dzieci, którym głęboko na sercu leży dobra jakość tych przestrzeni. Autorami opisywanych portali internetowych w dużej mierze są amatorzy, zdarzają się jednak i takie, których założyciele to profesjonaliści w tej dziedzinie – architekci i nauczyciele. Wyróżnić należy zwłaszcza dwie witryny:

– *pracownik.pl* – polska strona prowadzona przez krakowską pracownię architektoniczno-krajobrazową. Założycielka strony, Anna Komorowska – architektka krajobrazu, projektantka placów zabaw i autorka licznych artykułów związanych z problematyką tych przestrzeni, prezentuje najciekawsze rozwiązania, odsyła do dobrych artykułów i innych witryn, które warte są uwagi czytelnika.

---

⁶³Temat jest na tyle obszerny i interesujący, że mógłby stać się treścią osobnego samodzielnego opracowania.

– *playgrounddesigns.blogspot.com* – brytyjski portal oferujący niezwykley zbiór artykułów dotyczących współczesnych i historycznych rozwiązań, bogaty w dobrej jakości materiał fotograficzny, przenoszący nas na place zabaw na całym świecie.

Opisane powyżej pozycje stanowią zbiór wybranych opracowań i źródeł, które w znaczący sposób pomogły autorce zbadać i zanalizować zadaną problematykę. To one pozwalały dotrzeć do różnorodnych zagadnień związanych z zabawą, terenami gier i zabaw dla dzieci, ich ewolucją i stanem współczesnym. Przenosiły autorkę w różne, odległe często miejsca, przybliżyły nowe pojęcia, poglądy i trendy. Ich analiza wzbogacona o badania terenowe i warsztatowe, opatrzona autorskim komentarzem i opisem stanowi treść niniejszego opracowania.

Genzmer - *Kółko graniaste* (stara pocztówka przedstawiająca bawiące się dzieci)

Dziecko, bawiąc się, doznaje po raz pierwszy w życiu radości twórcy i władcy.
Antoni Kępiński

Część II

WPROWADZENIE

II.1. KRAJOBRAZ JAKO ZESPÓŁ WNĘTRZ ARCHITEKTONICZNO-KRAJOBRAZOWYCH O CHARAKTERZE NATURALNYM, KULTUROWYM I POŚREDNIM

[...] krajobraz to nie tylko malarskie i wzrokowe efekty, lecz także gleba, po której stąpamy, na której pracujemy, jej falistość lub równinność, jej wody – morza, rzeki lub moczary, jej powietrze, którym oddychamy: to, co nadaje postać ruchom człowieka, co formuje jego kroki, jego pracę, jego ręce i nogi, jego postawę, zapewne jego oddech nawet⁶⁴.

S.Vincenz

Pojęcie krajobrazu obejmuje niezwykłą różnorodność form wyrażającą się w ukształtowaniu terenu, w układach urbanistycznych, zadrzewieniach i rozległych przestrzeniach. To także mnogość barw, faktur i struktur napotykanych w świecie. Czym zatem właściwie jest krajobraz?

Krajobraz jest fizjonomią środowiska. Rozumiany w ten sposób, stanowi odzwierciedlenie wszelkich zjawisk, jakie występują na Ziemi⁶⁵. To także rodzaj zbioru obejmującego różnorodne formy, które współlistnieją i współpracują ze sobą niczym skomplikowany, żyjący system⁶⁶. Wewnątrz tak złożonego układu wyodrębnione zostały mniejsze jednostki percepcyjne, umożliwiające i ułatwiające analizę procesów przestrzennych zachodzących w krajobrazie, mianowicie wnętrza architektoniczno-krajobrazowe.

---

⁶⁴ Vincenz S., *Po stronie dialogu*, Warszawa 1983, t. 1, s. 9–10.

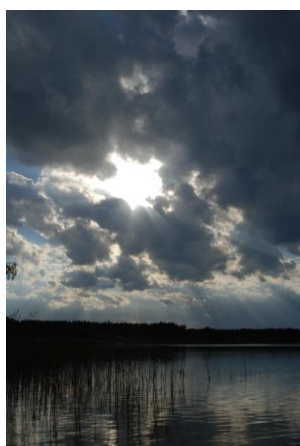
⁶⁵ Bogdanowski J., *Miasteczko i wieś a krajobrazowo-architektoniczna metoda rewaloryzacji*, [w:] *Wieś i miasteczko u progu zagłady. Materiały Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Wojnowice 1988*, PWN, Warszawa 1991, s. 185–205.

⁶⁶ Lipińska B., *Ochrona dziedzictwa kulturowego. Ujęcie krajobrazowe*, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2011, s. 8.

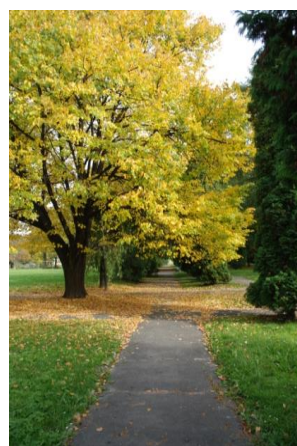
Pojęcie, a jeszcze wcześniej poczucie wnętrza towarzyszyło człowiekowi od samego początku jego istnienia. Człowiek doświadcza wnętrza, przebywając kolejno w matczynym łonie, w kołysce, w pokoju dziecięcym, w rodzinnym domu, a później także w ogrodzie, samochodzie czy kościele. Pokonując drogę do szkoły czy pracy, każdego dnia styka się z różnorodnymi wnętrzami, ich zespołami, układami i zestawieniami (np. dom – droga – autobus – ulica – biuro itp.). Co jednak sprawia, że daną przestrzeń określamy mianem wnętrza? Jakie cechy, parametry charakteryzują i definiują wnętrze?

Il. 1. Wnętrze ulicy

Il. 2. Wnętrze z taflą jeziora

Il. 3. Wnętrze parkowe

Wnętrze rozumiane jako umowna jednostka kompozycyjna jest to postać fizjonomiczna, całość złożona z elementów powiązanych wewnątrz (ze sobą) i zewnątrz (z sąsiednimi wnętrzami); wyodrębniona za pomocą ścian, powiązana z otoczeniem bramami; zawierająca pewną ilość części właściwych i niewłaściwych, sprzężona z innymi zbiorami, zaliczana do pewnej klasy ze względu na wielkość.

P. Patoczka

Najłatwiej wyszczególnić kolejne elementy wnętrza, posługując się przykładem bliskim i znanym każdej osobie, a takim jest chociażby wnętrze kuchni. Mimo iż każdy człowiek tworzy własny, indywidualny obraz kuchni, doświadczenia te mają wspólne elementy⁶⁷:

- ściany – pionowe płaszczyzny wyznaczające granice wnętrza;
- płaszczyzna podstawy – podłoga, ta część, po której poruszamy się we wnętrzu, prostopadła do ścian wnętrza;
- sklepienie – sufit, strop; zamyka przestrzeń wnętrza od góry; płaszczyzna prostopadła do ścian wnętrza;
- oraz dodatkowo:
- bryły wolno stojące – stół, taborety, elementy znajdujące się wewnątrz pomieszczenia, lecz nienależące do ścian;
- brama – drzwi, otwór, przez który wchodzimy do wnętrza, oddzielający jedno wnętrze od innych;

⁶⁷ Patoczka P., „Ściany” i „bramy” w krajobrazie, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2000, s.26.

– okno – element wnętrza łączący kolejne wnętrza ze sobą, umożliwiający wzajemne przenikanie się wnętrz i uzyskiwanie widoków zapożyczonych.

Pojęcie wnętrza krajobrazowego, a uściślając architektoniczno-krajobrazowego, wprowadzone zostało w krakowskiej szkole architektury krajobrazu przez Janusza Bogdanowskiego⁶⁸. Definicja ta początkowo podkreślała nade wszystko istotę fizjonomii otoczenia, stanowiącą syntezę elementów przyrodniczych i tych związanych z działalnością człowieka⁶⁹. Współczesne określenie wnętrza w kontekście krajobrazu łączy się raczej z dwiema kategoriami percepcyjnymi: z jednej strony wnętrze jest rzeczywistym obrazem wyodrębnionej części krajobrazu, z drugiej zaś obrazem nierzeczywistym postaci otoczenia, która znana jest człowiekowi dzięki subiektywnym odczuciom wobec otaczającego go świata⁷⁰.

Wnętrzem architektoniczno-krajobrazowym jest zarówno rynek główny w Krakowie, wąska, stroma uliczka w Przemyśle, jak i rozległa polana w Bieszczadach. Tak rozmaite rodzaje wnętrz (il.1., il.2., il.3.) charakteryzuje się poprzez analizę kolejnych elementów omówionych powyżej.

Ze względu na zróżnicowane cechy ścian, sklepienia i płaszczyzny podstawy zdefiniowane zostały trzy podstawowe rodzaje wnętrz architektoniczno-krajobrazowych⁷¹:

1. wnętrza konkretne – mają ściany konkretne, w zasadzie bez jakichkolwiek otworów czy prześwitów;
2. wnętrza obiektywne – o ścianach ażurowych, częściowo otwarte, częściowo zamknięte;
3. wnętrza subiektywne – mające przewagę otwarcie, czasami zupełnie pozbawione ścian; wiąże się z nimi odczucie wnętrza, w którym znajduje się obserwator⁷².

Określenie charakteru wnętrza jest w dużej mierze procesem subiektywnym, zależącym od wrażliwości i doświadczeń osoby badającej i analizującej dany krajobraz.

Klasyczna teoria wnętrz umożliwia systematyzację kompozycji wnętrz. Systematyzacja ta opiera się na charakterystyce form płaszczyzny poziomej, a także ścian i bram, rodzaju brył wolno stojących oraz sklepień. Wnętrza rzeczywiste dzielą się na: centralne, długie i szerokie⁷³. Ponadto wyodrębnia się wnętrza główne, wnętrza podporządkowane, wnętrza z aneksami, a także wnętrza labiryntowe.

---

⁶⁸ Prof. dr hab. inż. arch. Janusz Bogdanowski – polski architekt, urbanista, architekt krajobrazu; związany z Wydziałem Architektury Politechniki Krakowskiej, założyciel krakowskiej szkoły architektury krajobrazu.

⁶⁹ Bogdanowski J., *Konserwacja i kształtowanie w architekturze krajobrazu. Wybrane problemy*, „Teki Krakowskie” 1998, t. 6, *Konserwacja i ochrona krajobrazu kulturowego (ewolucja metody)*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie.

⁷⁰ Patoczka P., „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s. 4.

⁷¹ Tamże, s. 49.

⁷² Charakterystykę wnętrz nierzeczywistych opisał P. Patoczka w monografii „Ściany” i „bramy” w krajobrazie, ukazując istotę tych wnętrz, które określił jako formę „cienia rzeczywistych elementów wnętrza”.

⁷³ Patoczka P., „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s. 89–99.

W przyrodzie nie istnieją wyizolowane, pojedyncze wnętrza. Każde wnętrze łączy się z następnym, tworząc skomplikowane częstokroć układy i kombinacje, które człowiek obserwuje, pokonuje i w których żyje.

Wnętrza architektoniczno-krajobrazowe można charakteryzować także w oparciu o rodzaj tworzywa, z którego zbudowane są poszczególne elementy. W zależności od tego, czy jest to substancja sztuczna – stworzona przez człowieka, czy przyrodnicza – złożona z elementów naturalnych, wyodrębnia się następujące typy wnętrz:

- naturalne – w całości zbudowane z elementów naturalnych, w których działalność człowieka nie miała miejsca bądź ograniczona została do absolutnego minimum; przykładem tego rodzaju wnętrza może być wnętrze leśne, wnętrze z rzeką lub jeziorem;
- kulturowe – w całości zbudowane przez człowieka, utworzone z elementów sztucznych; wnętrza te często pozbawione są zupełnie warstwy przyrodniczej lub jest ona w nich ograniczona do ilości symbolicznych; przykładem może być wnętrze uliczki, placu miejskiego czy dziedzińca.

Naturalne i kulturowe wnętrza architektoniczno-krajobrazowe stanowią pewnego rodzaju skrajności w istniejącym podziale tych jednostek, stworzonym zgodnie ze stopniem wpływu działalności człowieka na ich kształt i strukturę. Pomędzy tymi skrajnymi rodzajami wnętrz istnieje liczna grupa miejsc o charakterze pośrednim – łączącym w różnych proporcjach elementy naturalne i kulturowe. Są to wnętrza:

- naturalno-kulturowe – w których przyrodnicze wartości zostały przekształcone przez człowieka lub też wykorzystane do stworzenia innego dobra, np. krajobraz pól uprawnych;
- kulturowo-naturalne – w których przeważają materiały i rozwiązania będące skutkiem ludzkiej działalności, a uzupełnione o warstwę przyrodniczą, np. założenie dworsko-pałacowe.

Proponowana systematyka wnętrz krajobrazowych opiera się na podziale krajobrazu metodą hierarchiczną, wyszczególniającą trzy główne kategorie krajobrazu: naturalny (N), kulturowy (K) i naturalno-kulturowy (NK)⁷⁴.

Powyższa krótka charakterystyka wnętrz ze szczególnym uwzględnieniem wnętrz architektoniczno-krajobrazowych jest próbą wprowadzenia czytelnika w świat wnętrz ludycznych, czyli tych sprzyjających zabawie i rozrywce. Łatwo bowiem nasuwa się wniosek, że skoro wnętrzem jest łąka, rozległa polana czy spieniona tafla morza, jest nim (wnętrzem lub zespołem wnętrz) także plac zabaw, park rozrywki, czy prosta piaskownica.

---

⁷⁴ Bogdanowski J., *Miasteczko i wieś...*, dz. cyt., s. 185–205.

II.1.2. Temat pracy w kontekście teorii wnętr architektoniczno-krajobrazowych

Niniejsze opracowanie jest rozważaniem na temat miejsc, w których człowiek przede wszystkim bawi się. Zabawa ta w różnych proporcjach wiąże się i przenika ze sportem, wypoczynkiem, a także nauką. Związki pomiędzy tymi działaniami są bardzo silne i często trudno jednoznacznie stwierdzić, gdzie kończy się zabawa, a zaczyna np. sport.

Il. 4. „Księżycowy” plac zabaw w Hadze – przykład współczesnej realizacji, gdzie podstawa płaszczyzny wnętrza zbudowana jest z tworzywa elastycznego o intensywnym, czerwonym kolorze

Jednocześnie analizując tereny zabaw, uwzględnić należy

miejsca zajęć indywidualnych i grupowych, a także związki, jakie zachodzą pomiędzy tymi dwoma rodzajami aktywności zabawowej.

Na tereny zabaw dla dzieci autorka patrzy poprzez pryzmat definicji wnętrza architektoniczno-krajobrazowego – jego elementów, specyfiki i różnorodności. W pracy analizuje poszczególne elementy składowe badanych miejsc zabaw dla dzieci – ich ściany, płaszczyznę podstawy (il.4.), elementy wolno stojące. Szczególną jednak uwagę zwraca na tworzywo, z którego składają się poszczególne dzieła oraz na sposób komponowania tych przestrzeni. Dzięki obserwacjom i analizom jest w stanie wskazać główne tendencje projektowe współczesnych placów zabaw.

Teoria wnętr architektoniczno-krajobrazowych, posługiwanie się podziałem (klasyfikacją) tych wnętr na konkretne, obiektywne i subiektywne, a także naturalne, kulturowe i pośrednie ułatwiają porządkowanie zebranych materiałów.

Tereny zabaw dla dzieci postrzegane jako wnętrza architektoniczno-krajobrazowe mające swoją fizjonomię i strukturę będą towarzyszyć czytelnikowi na kolejnych stronach tego opracowania. Ich szczegółowa charakterystyka poprzedzona została krótką analizą pojęcia zabawy traktowanego tu jako słowo klucz, zawierającego w sobie treści z zakresu rozrywki, wychowania, odpoczynku, edukacji, a także sztuki.

Przedstawiona w pracy analiza kształtowania się przestrzeni ludycznych przez wieki – poczynając od czasów prehistorycznych, a na współczesności kończąc – to krótka wędrówka przez poszczególne okresy historyczne ukazująca różnorodność przestrzeni ludycznych, przeznaczonych przede wszystkim do zabaw dorosłych. To zróżnicowanie wynikało z konkretnych potrzeb kolejnych pokoleń, żyjących często w trudnych uwarunkowaniach społecznych i historycznych. Potrzeba było wielu lat, aby dostrzec potrzebę tworzenia miejsc

zabaw dla dzieci, i to na nich ostatecznie skupia się uwaga autorki. W prezentowanych rozważaniach pominięte zostały miejsca rekreacji sportowej i turystycznej na rzecz rzetelniejszego potraktowania problematyki terenów zabaw dla dzieci.

Dodatkowym zagadnieniem niniejszej pracy są treści związane z partycypacją społeczną towarzyszącą tworzeniu miejsc zabaw i rozrywki. Pokazano znaczenie angażowania społeczeństwa – także dzieci i młodzieży – w proces projektowania przestrzeni ludycznych. Zaprezentowano udane próby przedsięwzięć projektowych dokonujących się poprzez współdziałanie profesjonalistów z przyszłymi użytkownikami tych przestrzeni.

W swojej pracy autorka starała się odpowiedzieć na pytania: Jakie cechy przestrzeni sprzyjają zabawie? W jakich przestrzeniach dzieci różnych płci i w różnym wieku najchętniej podejmują zabawę? Czy możliwe jest stworzenie jasnych i jednoznacznych zasad projektowania przestrzeni ludycznych, gwarantujących sukces projektowy i realizatorski?

II.2. POJĘCIE ZABAWY – TEORIE, DEFINICJE, POGLĄDY

Na początku rozważań o terenach zabaw dla dzieci niezbędne jest zdefiniowanie pojęcia samej zabawy – określenie, czym jest i jak wpływa na otoczenie, w którym się odbywa.

Wnętrze kreowane na potrzeby zabawy musi odpowiadać jej istocie i definicji, którą formułować próbowało wielu pedagogów, psychologów i etyków. Mnogość i różnorodność opisów owego pojęcia jest swoistego rodzaju dowodem potwierdzającym wyjątkowość i wielopłaszczyznowość tego z pozoru błahego zajęcia.

II. 5. Dzieci bawiące się w parku

II. 6. Dzieci bawiące się w piaskownicy na dachu wieżowca

II. 7. Dzieci bawiące się na ulicy

Doświadczenia życiowe ostatnich dekad każą spojrzeć [...] na samą zabawę jako na inspirujące zdarzenie, w którym ludzie działają w sposób niezależny od społecznej kontroli oraz indywidualnej bądź zbiorowej celowości, uzyskując przestrzeń upragnionej wolności.

culture.pl

Słowem wstępu podkreślić należy, że istotę życia człowieka rozpatrywać można pod różnorodnymi względami. Człowiek pojmowany jako osoba rozumna (*homo sapiens*) jest twórcą kultury, cywilizacji i nieustającego postępu. Stworzony, by przeżywać najwznioślejsze uczucia i jednocześnie zdolny do najokrutniejszych czynów, jest przede wszystkim istotą biologiczną⁷⁵. To biologiczna natura ludzkiego istnienia w głównej mierze decyduje o działaniach, które człowiek podejmuje, a które nierozdzielnie łączą się z trudem i odpoczynkiem. Człowiek od najdawniejszych czasów wykonywał pracę i decydował się na wysiłek, aby zaspokoić pragnienie i głód, które nie pozwalały mu prawidłowo funkcjonować. Pracował, aby chronić siebie przed zimą, wilgocią i innymi szkodliwymi czynnikami środowiska. Gdy jego ciało odczuwało zmęczenie, wypoczywał, a jedną z form wypoczynku były gry i rozgrywki.

Obok biologicznego aspektu ludzkiego istnienia wyróżnić można jeszcze drugi – pozwalający odróżnić człowieka od innych istot żywych (zwierząt) – duchowy. Psychika i świadomość pozwalają ludziom na rozumne kierowanie biologicznymi potrzebami i popędami. Jednocześnie wymiar ten określa odrębne kategorie potrzeb – w tym także potrzebę pracy, rozumianą jako możliwość samorealizacji i osiągnięcia sukcesów. Zabawa natomiast,

⁷⁵ Zdrożyńska A., *Homo faber ...*, dz.cyt., s. 31.

nieprzynosząca bezpośrednich korzyści materialnych, odpowiada pragnieniom związanym z potrzebą porzucania codziennych obowiązków i przeżywania chwil niecodziennych – a więc niezwykłych. Jest jedną z form wypoczynku, wymagającą jednak pracy myśli, którą człowiek często podejmuje mimo bólu i zmęczenia fizycznego, gdyż umożliwia ona oderwanie się od rutyny dnia codziennego.

Taka złożoność zagadnienia zabawy od dawna budziła zainteresowanie badaczy, naukowców i filozofów, którzy jej istotę opisywali i definiowali w różnoraki sposób.

Już Platon i Arystoteles, dwaj starożytni myśliciele, poruszali problem zabawy w swym nauczaniu⁷⁶. Arystoteles wspominał o *homo ridens*, czyli człowieku śmiejącym się. Dodatkowo twierdził, że „żadne [...] zwierzę prócz człowieka nie śmieje się”⁷⁷. Pogląd ten w późniejszym okresie był obalany, jednak z punktu widzenia rozważań dotyczących zabawy był to niewątpliwie wstęp do późniejszych teorii człowieka bawiącego się (*homo ludens*)⁷⁸.

Platon twierdził, że człowiek jest zabawką w ręku boga⁷⁹. *Sprawy ludzkie nie zasługują zaiste na to, żeby przykładać do nich wielką wagę, niemniej musimy przykładać do nich wagę i w tym właśnie tkwi cała bieda [...]. Powiadam więc, że otóż bóg jedynie godny jest tego, żeby mu poświęcać – i z jakim szczęściem! – całą uwagę, człowiek zaś, [...] jest jakby jakąś przemyślnie sporządzoną zabawką boga i to, że nią jest, stanowi naprawdę największą jego wartość. Zgodnie z tym przeznaczeniem powinien każdy, mąż i niewiasta, bawiąc się w najpiękniejsze zabawy, przepędzać swe życie*⁸⁰. Zabawa nabiera zatem wagi sakralnej, staje się wartością moralną.

Platon pisał jeszcze: *Ludzie sądzą teraz, że trzeba zajmować się poważnymi rzeczami, ażeby zdobyć możliwość zabawy. Bo żeby mieć pokój – powiadają – należy dobrze rozgrywać poważne sprawy, sprawy wojny. W rzeczywistości jednak wojna nie stworzyła dla nas nigdy możliwości ani prawdziwej zabawy, ani nauki, o której by warto mówić, a zabawa i nauka są to właśnie rzeczy najpoważniejsze, twierdzimy*⁸¹. W kontekście takiego stwierdzenia trudno wciąż myśleć o zabawie jako o zajęciu błahym, nieistotnym. A jednak przez wiele lat zabawę przypisywano jedynie dzieciom i jako taką badano.

Wcześniej zaczęto podkreślać, że jest ona najwyższym stopniem rozwoju dziecka. Pisał o tym niemiecki pedagog Fryderyk Froebel. To on propagował myśl, że zabawa dla dziecka nie jest jedynie rozrywką i przyjemnością, ale przede wszystkim ma ogromne znaczenie dla jego rozwoju⁸². W trakcie bawienia się młody człowiek kształtuje swoją wolę, uczucia, charakter, a także rozwija umiejętność tworzenia uczuciowych związków społecznych.

⁷⁶ Banaszekiewicz M., *Zabawa – i co z tego wynika?*, [w:] *Kultura zabawy*, red. Paleczny T., Kantor R., Banaszekiewicz M., Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 7–18.

⁷⁷ Arystoteles, *O częściach zwierząt*, tłum. Siwek P., PWN, Warszawa 1977, s.53.

⁷⁸ Huiizinga J., *Homo ludens*...dz. cyt., s.56.

⁷⁹ Banaszekiewicz M., *Zabawa*..., dz. cyt., s. 7–18.

⁸⁰ Platon, *Prawa*, dz. cyt., s. 269.

⁸¹ Tamże.

⁸² Kot S., *Źródła do historii*... dz. cyt., s. 256.

Następne teorie, np. ta Fryderyka Schillera, poszerzały krąg istot bawiących się o osoby dorosłe, a nawet zwierzęta. Schiller zauważył bowiem, że zarówno jedni, jak i drudzy, zaspokoiwszy swoje potrzeby fizjologiczne, podejmują czynności niemające jasno określonego celu ani korzyści materialnych. Człowiek potrzebuje sfery życia, która pozwoli mu osiągnąć swobodę i wolność, a takie warunki oferuje zabawa. Zabawa jest bardzo ściśle powiązana (według Schillera) z przeżyciami estetycznymi, a te z kolei stanowią jeden z celów egzystencjonalnych człowieka. Prawdziwe piękno dostępne jest jedynie dla jednostki wyzwolonej z konieczności i przymusu, a taką możliwość stwarzają właśnie działania zabawowe⁸³. Z punktu widzenia architektury krajobrazu jest to teoria niezwykle istotna i godna podkreślenia. Zabawa powiązana z estetyką i pięknem musi wywrzeć wpływ na przestrzeń, w której się odbywa. Ludyczność człowieka, a nawet całego społeczeństwa odzwierciedla się w estetyce miejsca, w którym ten człowiek bądź grupa bawi się. Można pokusić się o dalsze wnioski – zabawa wyzwala w człowieku twórcze możliwości powiązane z szeroko rozumianym pięknem. Działa to niewątpliwie także w przeciwnym kierunku – otóż dobrze zorganizowana, atrakcyjna przestrzeń sprzyja podejmowaniu szeroko rozumianych aktywności zabawowych przez osoby przebywające w niej. Jest to podstawa do podejmowania wysiłku aranżowania miejsc szczególnych, skupiających osoby w różnym wieku i odmiennej płci, które w pięknym otoczeniu chcą wypoczywać, uprawiać sporty, bawić się.

Teorię Schillera próbował rozwijać Herbert Spencer, wzbogacając ją o treści przyrodnicze. Uważał, że ludzie posiadają pewien nadmiar energii, który zużywają w czasie bawienia się. Zabawa według Spencera jest działaniem impulsywnym, mającym charakter naśladowczy. Filozof wskazywał, że obok aspektów związanych z wolnością i niezwykłością zabawa jest jakby zbytecznym produktem życia i podejmuje się ją, by uwolnić niespożyte pokłady sił⁸⁴. Teoria ta przedstawia niezwykle kontrowersyjne poglądy, według których zabawa jest nieistotnym elementem ludzkiego bytu, jest jedynie dodatkiem do pracy, która dla Spencera wydaje się być wartością nadrzędną. Tymczasem zarówno praca, jak i zabawa są dwiema rzeczywistościami, bez których człowiek nie może istnieć ani prawidłowo funkcjonować. Zabawa jest tak samo niezbędna jak trud pracy. Udowadniają to kolejni teoretycy.

Wraz z rozwojem człowieka ewoluowała jego zdolność do bawienia się. Słuszności tej tezy dowodził francuski teoretyk Jean Chateau, wskazując kolejne etapy rozwoju zabawy – od spontanicznych działań ćwiczących określone funkcje, poprzez zajęcia jedynie hedonistyczne, aż do zabaw mających charakter badawczy. Chateau podkreślał, że istnieją pewne różnice pomiędzy zabawami ludzi a zabawami zwierząt. Wynikają one z odmienności charakteru inteligencji konkretnej, jaką posiadają zwierzęta, i inteligencji abstrakcyjnej, właściwej człowiekowi⁸⁵. Wyobraźnia pozwala wznieść się zabawie ludzkiej ponad płaszczyznę

---

⁸³ Maćkiewicz E., *Zabawa jako pojęcie...* dz. cyt.

⁸⁴ Aslin E. A., *Zabawa i praca w życiu dziecka*, [w:] Okoń W., *O zabawach dzieci*, PZWS, Warszawa 1950, s. 23.

⁸⁵ Chateau J., *Zabawy dziecka...*, dz. cyt., s.135.

materialnych, realistycznych odczuć i rozwijać zupełnie nowe, oryginalne pomysły i idee. Chateau potwierdza i rozwija to, co wcześniej odkrył Schiller. Zabawa nie jest bezsensownym działaniem, a wręcz przeciwnie – choć pozornie lekka i zbyteczna, jest preludium wprowadzającym do niezwykłego świata magii, niezwykłości i sztuki, pozostających niedostępnymi dla ludzi, którzy nie spróbowali naprawdę się bawić.

Nie jest regułą fakt, że zabawy ludzi i zwierząt różnią się w sposób znaczący. Choć natura ludzi i zwierząt jest inna, to w tym jednym aspekcie, aspekcie zabawy, obie te rzeczywistości bywają sobie niezwykle bliskie. Bawić lubią się małe zwierzęta, które w ten sposób ćwiczą siłę, zwinność oraz czynności mogące później pomóc im przetrwać. Znane są jednak także liczne przykłady zabaw zwierząt dorosłych, jak chociażby karnawał szympansów, kiedy to zwierzęta okresowo na terenach neutralnych, nienależących do żadnego plemienia, wykonują z błota coś w rodzaju bębnow. Następnie część dorosłych osobników gra na tych instrumentach, popiskuje, a inne w tym samym czasie tańczą⁸⁶.

Działalność zabawowa ma także szeroki aspekt psychologiczny, który trudno pominąć w tego typu rozważaniach. Szwajcarski psycholog Edward Claparede swoją teorię zabawy oparł na założeniu, że na strukturę jednostki ma wpływ nie tylko dziedziczenie, ale także środowisko, w którym dane życie się rozwija. Jako jeden z twórców psychologii wychowawczej, podkreślał szczególną, bo dwojaką, rolę zabawy w życiu dziecka. Z jednej strony zabawa daje dziecku możliwość zaspokajania potrzeby działania, gdyż nie jest ono w stanie podjąć innych czynności. Jednocześnie ta sama zabawa przygotowuje je do dalszego, dorosłego życia, w którym będzie mogło funkcjonować samodzielnie. Claparede zwraca uwagę na jeszcze jeden istotny aspekt zabawy, związany z przekazywaniem pojęć, obyczajów i tradycji. Mity, legendy, baśnie oraz śpiewy, rozumiane jako jedna z form bawienia się, stwarzają możliwość powierzania kolejnym pokoleniom spuścizny kulturowej przodków⁸⁷.

Jest jeszcze jeden element kultury, który dziedziczymy po naszych przodkach i który wciąż ulega przemianom. To taniec, uważany za najstarszą formę działalności kulturowej człowieka⁸⁸. W jego postaci ruchowej odzwierciedla się wiele zwyczajów i obyczajów oraz czynności związanych z życiem codziennym. Taniec to nade wszystko mowa ciała. Połączony z muzyką i rytmem jest rodzajem fenomenalnego zjawiska, które na przestrzeni wieków przeszło metamorfozę. W jej trakcie rozwinęło się w rozmaitych kierunkach i dziś oferuje różnorodne formy i style⁸⁹. Dostępny dla każdej grupy społecznej, wciąż cieszy się ogromną popularnością i aprobatą. Dziś jest szczególnie modny i propagowany dzięki licznym programom telewizyjnym prezentującym tę formę zabawy (np. „Taniec z gwiazdami”, „You can dance” itp.).

---

⁸⁶ Rozważania profesora Zbigniewa Mikolejki na temat zabawy, <http://vod.tvp.pl/audycje/kultura/co-ty-wiesz-o-filozofii/wideo/wyklad-31-zabawa/10437180> [dostęp: 02.08.2013].

⁸⁷ Claparede E., *Psychologia dziecka...* dz. cyt., s. 299.

⁸⁸ Siedlecka B., Biliński W., *Taniec w edukacji dzieci i młodzieży. Podręcznik dla nauczycieli*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 50.

⁸⁹ Tamże, s. 5.

Antoni Makarenko, jeden z pedagogów radzieckich, wypowiedział niezwykle ciekawe zdanie: [...] *całe dzieje człowieka jako działacza i pracownika można odtworzyć w rozwoju zabawy i stopniowym przejściu zabawy w pracę*⁹⁰. Makarenko uważał, że dobra zabawa równa jest dobrej pracy, dlatego należy nią kierować w taki sposób, aby kształtować pożądane cechy u przyszłego pracownika i obywatela. Zabawę trzeba więc szanować i stwarzać dogodne warunki, w których będzie mogła się rozwijać. Oznacza to konieczność zapewnienia nie tylko wsparcia psychicznego, ale i miejsca do zabawy, które przynajmniej nie będzie przeszkadzać w jej rozwoju się i wzrastaniu, a w sytuacji idealnej – pomoże i wzbogaci jej formę. Słowa te nabierają szczególnej wagi, gdy uzmysłowimy sobie, że ich autorem nie jest teoretyk jedynie studiujący wiedzę, lecz praktyk i pedagog. Antoni Makarenko był bowiem nauczycielem, wychowawcą, opiekunem; przez całe życie pracował z dziećmi i młodzieżą, obserwował je i próbował dotrzeć do źródeł problemów i obaw, z którymi ówczesni młodzi ludzie borykali się⁹¹.

Z czasem psychologowie zaczęli używać pojęcia zabawy nie tylko w kontekście rozważań o człowieku bawiącym się, ale także odnosząc się do problematyki związanej z pracą, kulturą i społeczeństwem. Johan Huizinga, holenderski historyk, dowodził, że zabawa ma właściwości kulturotwórcze. To w niej kultura może objawić się w pełni. Pisał, że *kultura w pierwotnych swoich fazach była rozgrywana. Nie wywodzi się ona z zabawy, nie wynurza się z niej niczym owoc z łona matki, lecz rozwija się w zabawie i jako zabawa*⁹². Zabawa według Huizingi to przedstawienie, gra czy walka, które realizowane bezinteresownie, wyrażają się w swobodnym zachowaniu podejmowanym poza codziennością. W takiej definicji zabawy mieści się także rywalizacja, jednak jedynie ta beztraska i spontaniczna, do której przystępuje się bez zamiaru osiągnięcia materialnych korzyści⁹³. *Zabawa jest dobrowolną czynnością lub zajęciem, dokonywanym w pewnych ustalonych granicach czasu i przestrzeni według dobrowolnie przyjętych, lecz bezwarunkowo obowiązujących reguł, jest celem sama w sobie, towarzyszy jej zaś uczucie napięcia i radości i świadomości „odmienności” od „zwyčajnego życia”*⁹⁴. Huizinga jak żaden inny badacz dowodził, że zabawa wykracza wręcz poza ramy kultury, że jest pierwotniejsza niż to, co społeczne, dlatego że pewne jej formy zauważyć można już u zwierząt⁹⁵.

Rywalizacja zbliża rozumienie zabawy do sportu, aby znaleźć granicę między tymi dwoma pojęciami, należy odnieść się do definicji sportu.

Z jednej strony sport to *ćwiczenia i gry służące podnoszeniu i nabywaniu sprawności fizycznej i wyrabianiu pewnych cech charakteru, jak wytrwałość, lojalność we*

---

⁹⁰ Makarenko A., *Problemy wychowania...* dz. cyt., s. 44.

⁹¹ Lewin A., *Makarenko...* dz. cyt., s.34.

⁹² Huizinga J., *Homo ludens. Zabawa...*, dz. cyt., s. 246.

⁹³ Tamże, s. 89–115.

⁹⁴ Tamże, s. 48–49.

⁹⁵ Tamże, s. 11.

współzawodnictwie⁹⁶, z drugiej zaś wszelka zabawowa, nastawiona na współzawodnictwo i wykonywana według ustalonych reguł działalność, która wzmaga wyczynowość człowieka, czy to w zakresie fizycznej wydolności, czy też opanowaniu jakiegoś zwierza, sprzętu lub maszyny⁹⁷. Obie definicje są dość pojemne i mało precyzyjne, nie wyznaczają wyraźnych różnic pomiędzy rywalizacją towarzyszącą zabawie a rywalizacją obecną w sportowym współzawodnictwie. Dopiero „Historia sportu” precyzuje, że *dążenie do znalezienia się w czołówce światowej, wyśrubowanie wyników i pogoń za rekordem sprawia, że obciążenie treningowe wyczynowca staje się dziś coraz bardziej morderczą orką, w której trudno doszukać się znamion przyjemności. Dla setek, ba, tysięcy młodych ludzi na całym świecie sport przestał być odprężeniową zabawą po robocie [...]*⁹⁸. W świetle tego sformułowania sport staje się bliższy pojęciu pracy niż pojęciu zabawy.

Oczywistym zdaje się zestawianie pojęć zabawy, świętowania i czasu wolnego. Wszystkie trzy, silnie powiązane ze sobą, współistnieją i zależą od siebie. Potrzeba świętowania, podobnie jak potrzeba zabawy, zawsze obecna była w życiu człowieka. Socjolog kultury Kazimierz Żygulski podkreślał, że świętowanie nie jest celem samo w sobie. Obejmuje ono różnorakie gry i rozrywki, w których udział człowieka jest pewnego rodzaju „społecznym rozkazem”. Dodawał także, że *wszędzie tam, gdzie święto zaczyna być traktowane jak rodzaj czasu wolnego, występuje w rzeczywistości jego zanik i upadek*⁹⁹. Elementem świętowania jest śpiew¹⁰⁰, ten wspólny, charakterystyczny dla różnych grup i kultur.

Podsumowując, należy stwierdzić, że zabawa stanowi niezwykle istotny składnik naszego życia, od którego trudno się uwolnić i który trudno porzucić. Różnorakie gry i zabawy dziedziczymy niczym cenny spadek po naszych przodkach. Jednak każda kultura, każda społeczność na swój charakterystyczny sposób zabawy te przekształca i rozwija, tak że stają się w efekcie żywym, dynamicznym obrazem poszczególnych obyczajów. Zauważył to i opisał Edward Burnett¹⁰¹, który dzięki obserwacji różnorodnych zabaw zilustrował sposób wzajemnego przenikania się i wpływu kultur.

Tak różne postrzeganie zabawy zmusza do refleksji nad jej istotą i powagą. Zabawa bowiem, szczególnie w dobie współczesności, została zniekształcona i sprowadzona do rozrywki niemającej wiele wspólnego z zabawą rozumianą według myśli Platona czy dwudziestowiecznych poglądów Huizingi. A przecież zabawa powinna być traktowana równie

⁹⁶ Słownik języka polskiego, PWN, s.273.

⁹⁷ Dagson J., Ek M., *Sprtllexikon*, Heidelberg 1952, s. 34.

⁹⁸ Osterloff W. K., *Historia sportu*, Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, Warszawa 1976.

⁹⁹ Żygulski K., *Święto i kultura. Święta dawne i nowe*, IWZZ Warszawa 1981, s. 87.

¹⁰⁰ Przykładem jest chociażby przytoczony fragment ukazujący wagę i istotę śpiewu dla ludzi z regionu Huculszczyzny: *Hucul śpiewa niekiedy, lecz przy obrzędach najczęściej lub na zabawie. Śpiewać dla samego siebie, grać na skrzypcach lub na cymbałach w samotności – nie umie i nie sprawia mu to przyjemności. [...] Hucul zatem w pieśń samotnej lub muzyce nie szuka pociechy i ukojenia. Zagra on chyba na fujarce i to – na poloninie, przy wiatrce, lub w drodze dalekiej, zadmie w trombitę na plaży, aby oznajmić całemu światu, że żyje, raduje się lub tęskni [...]*. (Ossendowski F. A., *Huculszczyzna. Gorgany i Czarnochora*, Wyd. Polskie (R. Wegner), Poznań 1990).

¹⁰¹ Maćkiewicz E., *Zabawa...*, dz. cyt.

poważnie jak praca, gdyż tak jak możemy mówić o trwałych skutkach pracy, tak też w trakcie zabawy tworzą się mniejsze i większe przestrzenie ludyczne (patrz rozdział II.3.), powstają dzieła sztuki, dokonują się odkrycia.

Powyższe teorie, definicje i poglądy potwierdzają złożoność pojęcia zabawy. Podkreślić należy, że bawią się nie tylko dzieci, ale ludzie każdej płci, wieku i narodowości. Zabawy nie można przypisać konkretnym warstwom społecznym czy kulturowym. Wznosi się ona ponad ludzkie podziały i konflikty. Właściwa jest, była i pozostanie zarówno biedakom, jak i ludziom możnym, osobom wierzącym i ateistom, ludziom uzdolnionym i głupcom. Taka wyjątkowość zabawy, wyrażająca się w jej powszechności i jednocześnie niezwykłych właściwościach pozwalających wznieść się ponad materialną rzeczywistość, musi odzwierciedlać się w przestrzeni, gdyż zabawy od wieków toczyły się w wyznaczonych, konkretnych miejscach.

Poniżej zestawiono najważniejsze poglądy związane z pojęciem zabawy (*Zestawienie 1*).

ZESTAWIENIE 1: Różnorodność poglądów związanych z zabawą

Filozof/pedagog/ teoretyk	Poglądy na temat zabawy
Platon (427 – 348 p. n. e.)	zabawa i nauka są to właśnie rzeczy najpoważniejsze
Arystoteles (384 – 322 p. n. e.)	żadne bowiem zwierzę prócz człowieka nie śmieje się
Friedrich Schiller (1759-1805)	zabawa – ściśle powiązana z przeżyciami estetycznymi
Friedrich Wilhelm Fröbel (1782 – 1852)	zabawa – najwyższy stopień rozwoju dziecka
Johan Huizinga (1872-1945)	zabawa – czynnik kulturotwórczy
Édouard Claparède (1873-1940)	zabawa – przygotowuje do dalszego dorosłego życia
Anton Makarenko (1888-1939)	zabawa – w jej rozwoju odtworzyć można całe dzieje człowieka
Jean Château (1909-1990)	zabawa – I działania spontaniczne, II działania hedonistyczne, III działania badawcze

oprac. A. Gajdek

II.3. PRZESTRZEŃ KSZTAŁTOWANA PRZEZ ZABAWĘ

Zabawa może odbywać się spontanicznie w każdej przestrzeni¹⁰². Tym krótkim stwierdzeniem można zamknąć rozważania dotyczące przestrzeni, w której ludzie się bawią. Zarówno dom, jak i ulica mogą stać się niezwykle placem zabaw i rozrywki. Dlaczego więc zaczęto wyznaczać specjalne miejsca i obszary do gier i zabawy, przeznaczone zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych? Jak miejsca te kształtowały się na przestrzeni dziejów?

Dalszą część krótkiej analizy rozpoczyna krótkie zdefiniowanie pojęcia miejsca, które tak często pojawia się w niniejszej pracy i określa różnorakie przestrzenie. Miejsce – podobnie jak wnętrze – jest intuicyjnie bliskie i znane każdemu człowiekowi. Jak mawiała profesor Krystyna Dąbrowska-Budziło na swoich wykładach z teorii architektury krajobrazu, miejsce nie musi być ładne ani wyrafinowane, aby mogło sprzyjać odpoczynkowi i pozytywnym relacjom międzyludzkim. Miejsce to przestrzeń mała terytorialnie, którą wyodrębniamy i oddzielamy od innych przestrzeni intuicyjnie. W zależności od charakteru wyróżnić można miejsce pracy, miejsce modlitwy, miejsce odpoczynku, a także miejsce zabawy. To ostatnie ewoluowało i zmieniało się na przestrzeni wieków.

Il. 8. Malarstwo prehistoryczne: Lascaux, koń (fragment kompozycji środkowej)

Il. 9. Przykład współczesnej wielkoskalowej „zabawy” w krajobrazie – Land Art. „Kilburn White Horse”

Zabawa powiązana z estetyką i pięknem musi wywrzeć wpływ na przestrzeń, w której się odbywa. Ludyczność człowieka, a nawet całego społeczeństwa odzwierciedla się w estetyce miejsca, w którym ten człowiek bądź grupa bawi się. Można pokusić się o dalsze wnioski – zabawa wyzwala w człowieku twórcze możliwości powiązane z szeroko rozumianym pięknem.

A. Gajdek w oparciu o myśli F. Schillera

Człowiek prehistoryczny, żyjący w trudnych, prymitywnych warunkach, podejmował, obok pracy gwarantującej przetrwanie, działania, które uznaje się za prapoczątki sztuki (il.8.). Pamiętając o rozważaniach z poprzedniego rozdziału, należy stwierdzić, że owo tworzenie sztuki nie było niczym innym, jak pozwalającą na fizyczny odpoczynek zabawą. Istnieją

¹⁰² W antycznych miastach basenu Morza Śródziemnego, a także w nowożytnych miastach europejskich dzieci mogły bawić się swobodnie we wszystkich przestrzeniach publicznych (Pawlikowska-Piechotka A., *Przestrzeń rekreacji* dz. cyt., s. 15)

badania wskazujące na zdobienie ciała, które początkowo odbywało się poprzez barwienie skóry, a następnie rozwinęło się do projektowania i tworzenia szat oraz ozdób¹⁰³. Bawić się w ten sposób można było w dowolnym miejscu, w każdej przestrzeni. Jedynym warunkiem była obecność materiałów (pochodzenia zwierzęcego i roślinnego oraz minerałów) niezbędnych do tworzenia tych dzieł. Człowiek prehistoryczny znał także i chętnie podejmował takie czynności, jak taniec czy muzykowanie, a także malarstwo¹⁰⁴. To ostatnie tworzone było na ścianach domostw – jaskiń, za pomocą prymitywnych, ale także skutecznych narzędzi. Działania te nie przynosiły ówczesnemu człowiekowi żadnych korzyści materialnych, wykonywane po prostu dla przyjemności i z radością, są przykładem zabawy, która jednocześnie bardzo ściśle łączyła się i przenikała ze sztuką i działalnością artystyczną.

Kolejne pokolenia przejmowały i udoskonalały osiągnięcia zdobyte we wczesnym okresie istnienia człowieka rozumnego. Z czasem rozwijała się cywilizacja, ludzie wychodzili z jaskiń, tworzyły się osady, miasta, kształtowały kultury. Przemiany dotyczyły sztuki i budownictwa, zarówno tego związanego z wierzeniami, jak i mieszkalnego. Już w starożytnym Egipcie domy miały pomieszczenia przeznaczone do wypoczynku i przyjmowania gości¹⁰⁵. Wnętrza te sytuowane były w części północnej budynku, aby unikać upału. Dowodzi to, że starano się tworzyć dogodne warunki dla zajęć ludycznych, tu rozumianych przede wszystkim jako spotkania towarzyskie. Z okresu starożytnego Egiptu i Mezopotamii pochodzą także pierwsze przykłady ogrodów, których dominującym elementem była zgeometryzowana sadzawka otoczona roślinnością, przede wszystkim drzewkami figowymi¹⁰⁶. Ogrody te służyły przechadzkom, spotkaniom, medytacjom, szeroko pojętemu odpoczynkowi. Wypełnione roślinnością i różnymi gatunkami zwierząt (przede wszystkim ptactwem i rybami), sprzyjały tworzeniu relacji międzyludzkich oraz stały się inspiracją dla malarskich dzieł tworzonych na ścianach grobowców i domostw.

Zatem począwszy od czasów kultur starożytnych kręgu śródziemnomorskiego (Egipt i Mezopotamia) aż po współczesność, ogrody towarzyszą człowiekowi¹⁰⁷. Tworzone jako przestrzenie prywatne przypisane poszczególnym domostwom, często małych rozmiarów, niewątpliwie stanowią przykład przestrzeni ludycznych najbliższych przeciętnemu człowiekowi. Są miejscem spotkań rodzinnych i przyjacielskich, miejscem świętowania ważnych i mniej ważnych wydarzeń, są przestrzenią zabaw dzieci i ich rodziców. Ogrodów przydomowych, będących swoistego rodzaju przedłużeniem pomieszczeń mieszkalnych, nie można pominąć w rozważaniach o przestrzeniach ludycznych, o krajobrazach sprzyjających

---

¹⁰³ Gąsowski J., *Prahistoria sztuki*, Wyd. Trio, Warszawa 2008, s. 31.

¹⁰⁴ Tamże, s. 39.

¹⁰⁵ Bogusz W., *Zarys historii architektury*, WSiP, Warszawa 1996, s. 10.

¹⁰⁶ Hobhouse P., *Historia ogrodów*, Wyd. Arkady, Warszawa 2007, s. 28.

¹⁰⁷ Szczególnym rodzajem ogrodu jest ogród *roji* – otaczający japoński pawilon herbaciany. Tradycja podawania herbaty w Japonii sięga XII wieku i do dziś obecna jest w tamtejszej kulturze. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że to, co potocznie nazywamy „ceremonią picia herbaty”, jest faktycznie „drogą herbaty”, a za jej twórcę i patriarchę uważa się Sen no Rikyū, który stworzył „Siedem zasad prawidłowego podawania herbaty”. (Zalewska A., *Droga herbaty*, „Wiedza i Życie” 2006, nr 9, s. 34.)

wypoczynkowi i zabawie. To w nich zaczyna się „wychowanie do zabawy” i rozrywki, które później rozwijać się będzie mogło w miejscach publicznych. Ogród jest jednocześnie doskonałym przykładem wnętrza krajobrazowego – tego kameralnego, mającego często konkretne, jasno wytyczone granice (ściany wnętrza). Jego kompozycja – swobodna lub zgeometryzowana – częstokroć nawiązuje do stylu budynku, któremu towarzyszy. Ogród zawsze jest namiastką dzikiej natury w zabetonowanej tkance miasta.

W centrum kultury średniowiecza był Bóg i najogólniej ujmując wszystko, co działo się i tworzyło w tym okresie podporządkowane było religii. Nie oznacza to jednak, że w czasach kojarzonych często z okresem mrocznym pomiędzy starożytnością a renesansem nie było miejsca na ludyczność. Średniowieczny wypoczynek także związany był przede wszystkim z Bogiem i wyrażał się w medytacji, kontemplacji i modlitwie. Powstawały więc przestrzenie sprzyjające rozwijaniu bliskości człowieka z Bogiem. Były to przede wszystkim ogrody przyklasztorne, zamknięte i przeznaczone dla zakonników, ale także tak zwane *hortus conclusus* (ogrody zamknięte), których kompozycja i poszczególne elementy odnosiły się do symboliki chrześcijańskiej. Przestrzenie te wypełniał luksus w postaci rabat, fontanny, swobodnych ścieżek i ław darniowych¹⁰⁸, a wszystko to po to, aby przybywający kierowali swe myśli ku Bożej Opatrzności. Istniały jednak wówczas także miejsca do wypoczynku niezwiązane z kultem religijnym, a przykładem jest średniowieczny park rozrywki w Hesdin. Zaprojektowany przez Roberta z Artois, położony był w północnej Francji, a jego oferta programowa dla odwiedzających była szeroka. Ludzie w Hesdin bawili się dzięki takim elementom, jak fontanny, automaty poruszane siłą wody, altany na drzewie czy nawet labirynt¹⁰⁹. Park ten ulegał dalszym uzupełnieniom i rozbudowom w XIV i XV wieku, tak że stał się miejscem niezwykle okazałym, o wysokiej randze, gdzie odbywały się rozmaite uroczystości i spotkania dyplomatyczne¹¹⁰.

Odwrócenie uwagi od spraw bożych i skierowanie jej na człowieka nastąpiło w epoce renesansu. Był to okres rozwoju wielu kierunków nauk, zwłaszcza matematycznych i przyrodniczych. Żyli i tworzyli w tym czasie tak wielcy artyści, jak Filippo Brunelleschi, Leonardo da Vinci czy Michał Anioł. Przestrzenie ludyczne renesansu, oprócz rozległych założeń ogrodowych, to przede wszystkim place miejskie mające reprezentacyjny charakter. Jednym z najświetniejszych placów z tego okresu jest plac Kapitoński w Rzymie projektu Michała Anioła¹¹¹. Kompozycja wspomnianego wnętrza miejskiego jest swoistego rodzaju zabawą z widzem, gdyż zastosowane w niej triki architektoniczne stwarzają złudzenia optyczne¹¹², wskutek których plac wydaje nam się większy i bardziej monumentalny, niż jest

---

¹⁰⁸ Tamże, s. 104.

¹⁰⁹ Tamże, s. 107.

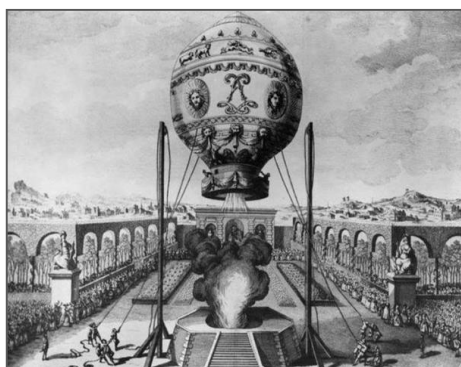
¹¹⁰ Majdecki L., *Historia ogrodów*, t. 1, dz. cyt., s. 87–88.

¹¹¹ Bogusz W., *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 94.

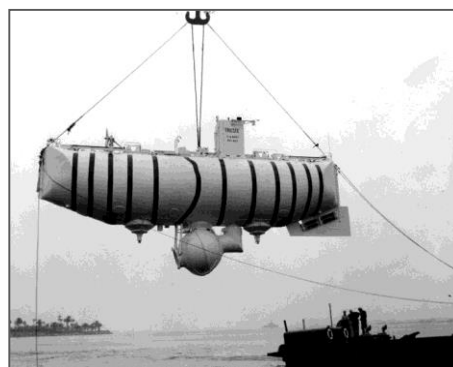
¹¹² Złudzenie optyczne, iluzja jest błędną interpretacją obrazu przez mózg, do której dochodzi wskutek właściwego zastosowania takich walorów, jak kontrast, cień czy kolor. Złudzenie jest skutkiem działania mechanizmów percepcji, które na ogół pomagają w postrzeganiu, jednak w szczególnych warunkach powodują pozornie tylko

w rzeczywistości. Pomnik konny Marka Aureliusza umieszczony w centralnej części placu jest akcentem skupiającym uwagę, podkreślonym przez kompozycję nawierzchni i różnice poziomów, którą pokonujemy dzięki licznym schodom. Michał Anioł stworzył niezwykłą, harmonijną kompozycję, która jednocześnie jest niemyim teatrem. Widz biorący udział w spektaklu odgrywa dokładnie taką rolę, jaką zaplanował dla niego projektant. Artysta – dziś już obecny jedynie w swoim dziele – „gra” stale z kolejnymi pokoleniami w tę ponadczasową zabawę.

Wraz z nadejściem wieku XVIII i XIX rozpoczęła się era licznych wynalazków i dynamicznego rozwoju techniki. Człowiek postanowił „sięgnąć po niebo”, zapragnął wzbic się ponad ziemię. Przypomina to szaleńczy pomysł Dedala i Ikara¹¹³, którzy w mitologicznej rzeczywistości oderwali się od powierzchni ziemi i wzbili w górę. Bracia Montgolfier lot wielkim balonem napełnianym powietrzem (il. 10) urządzili pierwszy raz w roku 1783. Byli producentami papieru, latanie nie wiązało się zatem z ich pracą. Dwa wieki później osiągnięcie to nabrało innego wymiaru, kiedy to w 1948 roku zbudowany został w Belgii batyskaf¹¹⁴ – pierwszy na świecie statek podwodny posiadający własny napęd i wykorzystywany do badań głębinowych (il. 11). Nowoczesne batyskafy zastępowane są przez zdalnie sterowane pojazdy podwodne o cechach robotów.

Il. 10. Lot braci Montgolfier

Il. 11. Batyskaf Trieste

---

prawdziwe wrażenia (Grabowska A., Budohoska W., *Procesy percepcji*, [w:] *Psychologia ogólna*, red. Tomaszewski T., PWN, Warszawa 1992).

Istnieje wiele rodzajów złudzeń optycznych, np. złudzenia deformujące kształt, wielkość i długość, złudzenia powodowane fizjologią układu wzrokowego, złudzenia jasności i barwy. Niektóre z nich zostały szczegółowo zbadane i opisane, inne odkryto przypadkowo, jak chociażby złudzenie ściany kawiarni w Bristolu, gdzie ułożono niezwykle wzór z kafelków. Zjawisko to zostało zauważone i opisane później, w 1979 roku, przez profesora Richarda L. Gregory’ego i Priscillę Heard¹¹². Obserwacja tego, jak i innych rodzajów złudzeń jest niezwykle rodzaju zabawą z własnym intelektem. Wielu artystów dostrzegło ogromne możliwości w iluzji, złudzeniu optycznym i wykorzystywało je w swojej twórczości, prowadząc z odbiorcą niezwykle grę złudzeń. Twórcami takimi byli Andrea Pozzo – włoski malarz iluzjonista, Maurits Cornelis Escher – holenderski grafik i rysownik, Julian Beever – brytyjski artysta tworzący na chodnikach europejskich i amerykańskich miast niezwykle wizje wprowadzające odbiorcę w trzeci wymiar rzeczywistości.

¹¹³ Parandowski J., *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Wyd. Czytelnik, Warszawa 1990, s. 221–223.

¹¹⁴ Piccard A., *Do stratosfery i w głąb mórz*, Wyd. Iskry, Warszawa 1964, s. 21.

W XIX wieku człowiek „bawił się” nowymi materiałami (szkło, metal, beton) i tworzył rzeczy zupełnie nowe, dotąd nieznanne. Fabryki, drogi, kanały, a także dym, hałas, pęd i moc zdają się być wyznacznikami tego okresu. Patrząc na ten XIX-wieczny krajobraz, można odnieść wrażenie, że człowiek tego okresu tracił poczucie logiki życia – wręcz zaprzeczał jej, tworząc świat tak zadymiony i zabudowany, że aż nieprzyjazny. Pośród tego „szaleństwa” odkryto siły i środki, które w znaczący sposób wpłynęły na dalszy rozwój cywilizacji, umożliwiły chociażby Denisowi Papinowi skonstruowanie silnika parowego.¹¹⁵ Krajobraz został podporządkowany działaniu człowieka, który igrał ze śmiercią, nadużywał władzy, który uczył się w pełni korzystać z dóbr ukrytych w Ziemi (rozwój kopalni węgla i rud). Odkrycie pędu, możliwości szybkiego przemieszczania się zaowocowało powstaniem kolei – początkowo drewnianej, ale bardzo szybko unowocześnionej, żelaznej. Tworzył się szczególnie krajobraz linii kolejowych, które *mimo optycznej potęgi były jednym z najdelikatniejszych i kruchych wytworów ludzkiej natury*.¹¹⁶

Współczesność oferuje wiele przestrzeni nazywanych placami zabaw, parkami rozrywki przeznaczonymi dla dzieci i dorosłych (temat ten zostanie szerzej omówiony w następnym rozdziale). Najsilniejszym wyznacznikiem dzisiejszego krajobrazu wydaje się jednak być droga i maszyna (rozumiana jako auto, samochód). Cała rzeczywistość otaczająca współczesnego człowieka zdaje się być podporządkowana samochodom i ruchowi kołowemu. Choć drogi znane były już w czasach starożytnych, to ich rozwój przypada na przełom XIX i XX wieku, kiedy powierzchnia Ziemi została pokryta gęstą siatką przecinających się wstęg. Sytuacja ta trwa do dziś – drogi rozwijają się, a ich liczba stale wzrasta. Patrząc na krajobraz dróg z okna samolotu, niejeden zadaje sobie zapewne pytanie, czy ktoś dla zabawy nie tworzy zawiłych esów-floresów przecinających powierzchnię naszej planety, które z poziomu człowieka są nieprzyjaznym układem drogowym i skrzyżowań, ułatwiających poruszanie się maszyną, ale (pomimo wszystko) zupełnie obcych człowiekowi.

Zabawa i przestrzeń, przestrzeń i zabawa – pojęcia te, w dowolnej konfiguracji, są nierozzerwalnie ze sobą związane. Wzajemnie współistnieją, przenikają się i tworzą. Dodając do nich jeszcze jedną rzeczywistość, jaką jest czas, który płynąc, przynosi ze sobą wciąż nowe mody, trendy, odkrycia i przemiany, uzyskamy obraz przestrzeni ludycznych od zawsze obecnych w dziejach człowieka. Prawdą jest, że każda działalność ludzka ma swoje odzwierciedlenie w otoczeniu, w jakim się odbywa, jednak stwierdzenie to wydaje się być szczególnie słuszne w odniesieniu do działalności zabawowej, gdyż ta (jak pokazują powyższe przykłady) ma szczególnie wpływ na sztukę i odkrywczość jednostki i całych społeczeństw.

---

¹¹⁵ O'Connor J.J., Robertson E.F., *Denis Papin* [w:] MacTutor History of Mathematics archive [dostęp dn. 21.08.2013].

¹¹⁶ Zaremba A., „Tygodnik Powszechny” 2008, nr 21, s.5.

S. Wyspiański – *Dziewczynka z wazonem z kwiatkami*

If you want to see what children can do,/ You must stop giving them things.
(Jeśli chcesz zobaczyć co dzieci potrafią zrobić, /Nie dawaj im żadnych zabawek.)
Autor nieznany

Część III

WAŻNIEJSZE ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z PROJEKTOWANIEM TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

III.1. HISTORIA KSZTAŁTOWANIA TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

Musiało minąć wiele, wiele lat, zanim wydzielono, zaprojektowano i zrealizowano pierwsze place zabaw. Aby społeczeństwo dojrzało do tego typu terenów, cywilizacja musiała pokonać kilka etapów rozwoju. Mimo że od zawsze tworzono i wykorzystywano krajobraz ludyczny (patrz rozdział II.3), przez wiele lat zabawa odbywała się spontanicznie – w miejscach zamieszkania czy w przestrzeniach publicznych.

W antycznych greckich miastach, a także w innych miastach basenu Morza Śródziemnego, dzieci mogły bawić się swobodnie – zarówno w ogrodach prywatnych jak i na terenach publicznych. Podobna sytuacja miała miejsce w nowożytnych miastach europejskich, czego dowodem jest obraz Pietera Brueghela Starszego *Zabawy dziecięce* z 1560 roku¹¹⁷ (il.12).

Il. 12. P. Bruegel Starszy, *Zabawy dziecięce* (1560 r.)

Obraz ten jest szczególny, gdyż powstał w czasie, gdy dzieciństwo było okresem pomijanym i ignorowanym. Być może dlatego bawiące się dzieci malarz ubrał w stroje dorosłych osób.

Na obrazie brak jest jakichkolwiek zabawek, a mimo to dzieci bawią się – na zakurczonym, błotnistym placu i sąsiadujących z nim ulicach - używając do tego celu kawałków drewna, kości, obręczy, beczek i wszelkich innych rzeczy znajdujących się na przeciętnym ówczesnym podwórzu.

W historii sztuki nie spotkamy drugiego dzieła, które ukazywałoby tyle rodzajów zabaw dziecięcych.

A. Gajdek w oparciu o
F. Timmermans, *Piotr Bruegel*

¹¹⁷ Pawlikowska-Piechotka A., *Przestrzeń rekreacji...*dz. cyt., s.15

Pierwsze parki miejskie nie zawierały specjalnych urządzeń przeznaczonych dla rekreacji dzieci. W parkach (XVIII/XIX w.) obowiązywał rygorystyczny regulamin zabraniający biegać, a nawet wchodzić na trawnik. Dzieci – odpowiednio ubrane – mogły jedynie grzecznie spacerować ze swoimi opiekunami i podziwiać parkowe krajobrazy, roślinność np. rabaty, klomby¹¹⁸ (il.13).

Il. 13. Zeltgarten (część Tiergarten) w Berlinie – spokojnie spacerujące dzieci (akwaforta nieznanego artysty z 1772r.

Przestrzenie, w których zabawa odbywała się w sposób spontaniczny, to krajobraz naturalny i ulica. Przestrzenie o skrajnie różnych charakterach, które dostarczały materiałów umożliwiających twórczą, rozwijającą zabawę, co przedstawiają poniższe cytaty:

– *W trakcie pasienia krów zbierano kwiaty, trawy i robiono wianki, a w miejscach podmokłych koszyki, trzepakzki i czapki z sitowia. Z patyczków słomy – lalki, zwierzątka¹¹⁹.*

– *Już małe dzieci usypują z piasku [...] różne „stecki”, czyli dróżki i ścieżki, węże, koła, spirale itp. Robią to niekiedy wprost na ulicach i drogach wiejskich niebrukowanych.¹²⁰*

Dwie skrajności – natura i kultura, które w pewien sposób do dziś kierują tendencjami projektowymi związanymi z terenami zabaw dla dzieci, będą towarzyszyć rozważaniom prowadzonym na kartach tej pracy, gdyż nadały kierunek późniejszej dziedzinie twórczej, tj. architekturze krajobrazu dla dzieci.

Z biegiem lat odchodzono od tych pierwszych, najprostszych i najbardziej oczywistych terenów, na których odbywała się zabawa dzieci. Zaczęły powstawać przestrzenie będące rozwiązaniem pośrednim pomiędzy naturą a kulturą. Działo się tak w związku z zachodzącymi zmianami cywilizacyjnymi i społecznymi. Świat – zmieniał się, ulice stawały się przestrzenią coraz bardziej niebezpieczną i nieprzyjazną zabawie. Krajobraz naturalny opanowany został przez postęp cywilizacyjny. Zmieniły się zajęcia ludzi, sposób ich życia i odpoczynania.

W połowie XIX wieku zwrócono szczególną uwagę na złe warunki sanitarne, w jakich dzieci się bawią. Było to przyczyną poszukiwań miejsc zwanych początkowo „ogrodami dziecięcymi.”¹²¹

¹¹⁸ Tamże, ss. 9-11

¹¹⁹ *Dziecko wiejskie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1984, t. 9, s.52

¹²⁰ Chętnik A., *Twórczość ludowa Kurpiów w dziedzinie sztuki*, [w:] *Polska sztuka ludowa*, Warszawa 1964, s. 19

¹²¹ Pawlikowska-Piechotka A., *Przestrzeń rekreacji ...dz.cyt.*, s.16

Poniżej zaprezentowano *Zestawienie 2: Kalendarium najważniejszych wydarzeń związanych z kształtowaniem terenów zabaw dla dzieci.*

ZESTAWIENIE 2: Kalendarium najważniejszych wydarzeń związanych z kształtowaniem terenów zabaw dla dzieci¹²²

Okres historyczny	Ważniejsze wydarzenia w Europie i na świecie
1839 r.	Bad Blankenburg (Niemcy) - Fryderyk Wilhelm Froebel tworzy przedszkole, którego program obejmuje zajęcia ogrodnicze połączone z zabawą.
1849 r.	Manchester (Wielka Brytania) - powstaje pierwszy na świecie plac zabaw, jako część Queen's Park. Oferował on miejsca do gier zespołowych, gry w krykieta, kręgle i zabawy z piłką. Była to przestrzeń pozbawiona szczególnych urządzeń zabawowych. Po prostu wolny, ogrodzony plac, na którym spotykały się dzieci, aby wspólnie uprawiać różne formy aktywności ruchowej.
1865 r.	Lipsk (Niemcy) – dr Daniel Gottlieb Mortiz Schreber inicjuje powstanie ogrodu dziecięcego – jako część ogrodu ludowego Johanna Park. Ogród był wyposażony w piaskownicę, zjeżdżalnię, huśtawki, trawiasty teren do gier oraz budynek świetlicy. Dziećmi opiekowali się nauczyciele, instruktorzy.
1874 r.	Warszawa (Polska) – powstaje pierwszy <i>ogród dziecięcy</i> , zorganizowany na wzór niemieckich <i>Kindergaten</i> w Bad Blankenburg.
1886 r.	Boston (USA) - Amerykańskie towarzystwo The Massachusetts and Hygiene Association (MEHA) zakłada na podwórku Children's Mission w Bostonie pierwszy plac zabaw – górkę piaskową. Było to przełomowe wydarzenie w historii tworzenia placów zabaw. Plac zabaw służył zarówno rozrywce i zabawie, jak i edukacji.
1889 r.	Kraków (Polska) - powstaje Krakowski Park Miejski Doktora Jordana. Jego założyciel propagował idee mówiącą, że rekreacja powinna umożliwiać wszechstronny rozwój młodego człowieka i dotyczyć każdej ze sfer – fizycznej, emocjonalnej i intelektualnej. Dzięki tak odważnemu i innowacyjnemu podejściu do problematyki zabaw dziecięcych odbywających się w przestrzeni publicznej jego park stał się założeniem wzorcowym, funkcjonującym do czasów współczesnych i inspirującym innych projektantów terenów zabaw dla dzieci ¹²³ .

¹²² Czalczyńska-Podolska M., *Ewolucja placu zabaw...dz.* cyt.

Pawlikowska-Piechotka A., *Przestrzeń rekreacji ...dz.* cyt., passim.

¹²³ Znaczenie parku Jordana polegało nie tylko na tym, że był to wzorowy ośrodek wychowania pozaszkolnego i rekreacji młodzieży, zorganizowany stosunkowo wcześniej i wyprzedzający podobne instytucje za granicą. Inicjatywa Jordana stanowiła zaczyn szerszego ruchu społecznego w różnych środowiskach polskich. Park Jordana i stworzone przezeń wzory organizacyjne pobudziły do powoływania analogicznych, chociaż

	<p>Dr Henryk Jordan – patriota, lekarz i wychowawca – doskonale rozumiał potrzeby młodego człowieka – aktywności ruchowej i rozrywki. Jednocześnie pragnął wychowywać młode pokolenie w duchu patriotycznym, tak aby było świadome własnej historii. Swoje idee zrealizował w założonym przez siebie parku. Park zaprojektował Bolesław Malecki, wykorzystując tereny wystawy rolniczo – przemysłowej autorstwa Karola Zaremby. Wszystkie elementy ogrodu – wyposażenie, obsadzenia – zaplanowane i wykonane zostały w jak najlepszym guście. Park oferował nie tylko dobrze zaprojektowaną roślinność, ale także 12 boisk do różnego rodzaju ćwiczeń, gier i zabaw, które wyposażone były w wysokiej jakości urządzenia¹²⁴. Ponadto w ogrodzie mieścił się drewniany budynek z halą gimnastyczną, mleczarnia i ogródek doświadczalny uprawiany przez dzieci. W zaciszu drzew znajdowały się popiersia znanych Polaków, przy których odbywały się pogadanki patriotyczne. Sławie parku dodawały także warsztaty politechniczne, które w tamtym czasie były fenomenem na skalę światową. To w Polsce narodziła się idea zabawy w ogrodzie¹²⁵.</p> <p>Ogród Jordana stał się dowodem na to, że dobra zabawa może łączyć się z dobrym, odpowiedzialnym wychowaniem. Jego sława i popularność okazały się ponadczasowe i trwają do dnia dzisiejszego. Rozwiązania dr. Jordana znajdowały i wciąż znajdują wielu naśladowców w kraju i za granicą. Szczególnym tego wyrazem jest fakt, że jeszcze po II wojnie światowej obiekty zabaw na świeżym powietrzu przeznaczane dla dzieci nazywano najczęściej ogródkami jordanowskimi.</p>
1899 – 1900	<p>Warszawa (Polska) – Wilhelm Ellis Rau tworzy <i>ogródki gier i zabaw dla dzieci</i>. Miejsca te oferowały możliwość gry w krykieta, palanta, berka. Zimą była tam ślizgawka. Dzieci otoczone były opieką lekarską.</p>
koniec XIX wieku	<p>Europa - place zabaw miały charakter niewielkich, wydzielonych placików z urządzeniami gimnastycznymi; zazwyczaj pozbawione były jakiegokolwiek zieleni. Zakładano je przede wszystkim przy szkołach. Wiele urządzeń gimnastycznych było pierwowzorem elementów umieszczanych na ówczesnych placach zabaw.</p>
przełom XIX/XX	<p>Ameryka - plac zabaw najczęściej składał się z drewnianych, ręcznie robionych urządzeń, takich jak huśtawki, drabinki i równoważnie. Elementy drewniane dość szybko wyparte zostały przez metalowe konstrukcje, które do dziś królują na placach zabaw. Podobny charakter miały europejskie place zabaw; ich nawierzchnia najczęściej była asfaltowa.</p>

o skromniejszych rozmiarach, placówek we Lwowie, Częstochowie, Cieszynie, Nowym Sączu i innych miastach. Zainteresowały się nim środowiska pedagogiczne, doceniając w pełni pionierstwo jego założeń wychowawczych. Nawet środowiska niemieckie podkreślały, iż jest to przykład godny zainteresowania pedagogów niemieckich i że pomysł profesora Henryka Jordana należy przenieść na teren Niemiec. (Wroczyński R., *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*, Wyd. BK, Wrocław 2003, s. 219).

¹²⁴ Kos Z., *Historia parku im. dr Henryka Jordana*, <http://www.parkjordana.org/> [dostęp: 18.05.2011].

¹²⁵ Kosmala M., *Powrót do źródeł...dz. cyt.*

1918-1939	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Europa (m.in. Rzym, Berlin, Wielka Brytania, Warszawa) – rozwój i poszukiwania osiedlowych placów zabaw, było to wynikiem powszechnej krytyki XIX-wiecznej zabudowy miejskiej, protestów lekarzy, architektów i urbanistów przeciw istniejącym warunkom mieszkaniowym. ▪ Europa – place zabaw w parkach miejskich: z trawiastym boiskiem dla dzieci starszych i piaskownicą dla młodszych, z ławeczkami dla opiekunów
1927-1937	<p>Polska – okres licznie powstających ogrodów jordanowskich (dzięki inicjatywie marszałka Józefa Piłsudskiego):</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 1927 – Centralne Towarzystwo Ogrodów Jordanowskich ▪ 1933 – Warszawskie Towarzystwo Ogrodów Jordanowskich ▪ 1937 – Ogrody jordanowskie zaczęto budować na wsiach – pierwszy w Wacynie pod Radomiem
pierwsza połowa XX w.	<p>Europa i Ameryka - place zabaw to ograniczone, zamknięte przestrzenie wypełnione metalowymi urządzeniami, pozbawione zieleni. W związku z licznymi wypadkami mającymi miejsce na tych przestrzeniach zaczęto poszukiwać nowych, bezpieczniejszych rozwiązań, norm i standardów mających obowiązywać projektantów placów zabaw. Był to niewątpliwy przełom w sposobie myślenia na temat placów zabaw – po raz pierwszy dostrzeżono potrzebę tworzenia przestrzeni umożliwiających wszechstronny, a nie jedynie ruchowy rozwój.</p>
1943 r.	<p>Dania - Carl Th. Sorensen tworzy pierwszy przygodowy plac zabaw (<i>adventure playground</i>). Jest to taki plac zabaw, na którym dzieci mogą swobodnie kształtować otoczenie (pomysł zrodził się podczas obserwacji dzieci na placu budowy). Miejsca te, nazywane początkowo śmieciowymi, pełnymi rupieci placami zabaw, szybko zyskały swoich zwolenników. Umożliwiły bowiem twórcą, pełną przygód zabawę uczącą wielu pożytecznych umiejętności (np. współdziałania w grupie, rozwiązywania konfliktów, poznawania praw fizyki).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ W 1971 roku Simon Nicholson kontynuuje ideę przygodowych placów zabaw w swojej teorii, w której dowodził, że dla dzieci najbardziej wartościowe tereny to te, które posiadają dużą liczbę „zmiennych”, a tym samym umożliwiają przenoszenie brył, budowanie itp¹²⁶. W praktyce oznaczało to, że zaczęto projektować takie miejsca zabaw, które umożliwiały dzieciom przekształcanie otoczenia, z którym się spotykały.
1950 – 1960	<p>Europa – tematyczne place zabaw np. robinsonady, wioski Indian, ale też autorskie rozwiązania poszczególnych elementów np. przepłotnie-rzeźby tworzone przez takich twórców jak: Joseph Seebacher (Austria), Moler Nielsen (Dania), Pierre Jeanneret (Szwajcaria, współpracownik Le Corbusiera, zaprojektował plac zabaw w Chandigar w Indiach).</p>

¹²⁶ Nicholson S., *How not to cheat children: The Theory of Loose Parts* [w:] *Landscape Architect*, Volume 62, 10/1971, s. 30-34.

1955 r.	Kalifornia - powstał pierwszy na świecie park produkcji Walta Disneya – Disneyland. Tym samym zapoczątkowana została budowa sieci parków rozrywki, których głównymi atrakcjami są postacie filmowe autorstwa Disneya, różnego rodzaju baśniowe budynki oraz ogromne kolejki górskie. Obecnie istnieją cztery parki Disneya: w Kalifornii, na Florydzie, w Japonii oraz we Francji, w Paryżu ¹²⁷ .
1960 – 1970	<p>Europa i Ameryka - okres indywidualnych, autorskich projektów placów zabaw. W tym czasie place zabaw projektowali m.in. M. Paul Friedberg (USA), Isamu Noguchi (USA), Richard Dattner (USA), Aldo Van Eyck (Wielka Brytania), Alfred Trachsel (Szwecja).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ M. Paul Friedberg był propagatorem myśli oswojania przestrzeni miejskiej dla dzieci. Tworząc place zabaw, używał materiałów i elementów typowych dla przestrzeni zurbanizowanej, pozornie nieprzyjaznych dzieciom, takich jak beton czy metal. Dzięki temu jego place zabaw stanowiły integralny element tkanki miejskiej i umożliwiały poznawanie jej najmłodszym członkom społeczeństwa. ▪ Isamu Noguchi projektował place zabaw z charakterystycznymi spiralnymi formami, poszukiwał indywidualnych cech rzeźbiarskich dla urządzeń zabawowych, dzięki czemu dostarczał bodźców do zabaw kreatywnych. Inaczej niż wyżej wymienieni projektanci, starał się, aby place zabaw były częścią środowiska naturalnego. ▪ Aldo Van Eyck także oswojał miasto dla dzieci – poprzez dwojaki rodzaj działania. Ustawiał na chodnikach i placach miejskich pojedyncze urządzenia zabawowe, które zaskakiwały przechodniów. Do tworzenia tych urządzeń wykorzystywał zaś typowe dla miasta sztuczne materiały i nawierzchnie.
1964 – 1972	Polska – okres, w którym najliczniej powstawały ogrody jordanowskie – ze zmienionym programem w stosunku do tego jaki charakteryzował ogrody jordanowskie przed II wojną światową.
1970 - 1994	Polska – kształtowanie placów zabaw regulowały zapisy w przepisach budownictwa mieszkalnego i normatywie urbanistycznym.
1979 – 1990	Rozwój badań dotyczących bezpieczeństwa na placach zabaw, materiałów i kolorystyki związanej z tymi przestrzeniami. Place zabaw to zbiory urządzeń bez odwoływania się do najbliższego otoczenia, na których wprowadzano modułowe, katalogowe rozwiązania (obecne do dziś w wielu polskich miejscowościach).
1990 – 2000	Powstają naturalne place zabaw (<i>natural playground</i>) – założenia o charakterze ogrodowym, z wyraźnie zdefiniowaną tematyką, np. ogrody motyle, jadalne czy miejskie farmy dla dzieci. Realizacje te nawiązywały do krajobrazu przyrodniczego, często pozbawione były jakichkolwiek elementów wyposażenia, zgodnie z teorią, że sama przyroda jest w stanie dostarczyć dziecku najlepsze rozwiązania i elementy (kamienie, orzechy, trawy) służące zabawie.

¹²⁷ The Disneyland Report, <http://www.disneylandreport.com/> [dostęp: 05.08.2013].

<p>przełom XX/XXI</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ameryka - place zabaw to miejsca integracji rodzin i całych społeczności lokalnych. Umiejscowione najczęściej w parkach i na skwerach, oferują program dla osób każdej płci, wieku, narodowości i wyznania, zapewniają całodzienną edukację i rozrywkę; stanowią niezwykle silny element przestrzeni parku i miasta, znajdując się najczęściej w jego centrum. ▪ Europa - place zabaw najczęściej pozostają wydzielonym przestrzennie i funkcjonalnie obiektem nie związanym z otoczeniem, zawierającym szablonowe urządzenia dla dzieci. Próbą zmiany kierunku myślenia o placu zabaw wydaje się być koncepcja konstrukcyjnego placu zabaw (<i>imagination playground</i>), wypełnionego łatwymi do montowania elementami, które w dowolny sposób mogą wykorzystać dzieci rozwijając wyobraźnię.
<p>XXI w.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Powstaje zupełnie nowe podejście do tworzenia placów zabaw – zamkniętych w różnego rodzaju obiektach użyteczności publicznej, np. muzeach, wielkopowierzchniowych domach handlowych czy szkołach. ▪ Modna staje się również idea interaktywnego placu zabaw, oddziałującego na wszystkie zmysły uczestnika zabawy. Zdarzają się także przykłady elektronicznych placów zabaw¹²⁸. ▪ Na placach zabaw królują plastikowe, kolorowe, wielofunkcyjne „kombajny” – urządzenia zawierające jednocześnie zjeżdżalnie, elementy do wspinania, piaskownicę, domek itp.

Współcześni projektanci terenów zabaw dla dzieci borykają się z wieloma dylematami i problemami związanymi z zapewnieniem optymalnego bezpieczeństwa osobom przebywającym na placu oraz z dbaniem o czystość tych obiektów, która z jednej strony objawia się w braku śmieci, z drugiej zaś zabezpieczaniem przed zwierzęcymi odchodami, które pozostawiają bezpańskie psy i koty, a także nieodpowiedzialni właściciele czworonogów. Kolejnym dyskusjom poddawana jest kolorystyka urządzeń zabawowych i nawierzchni – architekci zastanawiają się, czy właściwsze jest pozostawanie przy stonowanych kolorach, czy raczej wybieranie barw mocnych, zdecydowanych. Problemy te poruszane będą w dalszej części niniejszego opracowania.

¹²⁸ Czalczyńska-Podolska M., *Ewolucja placu zabaw...*dz. cyt.

Najmłodsze teorie projektowe związane z placami zabaw, z jednej strony wskazują potrzebę obcowania dziecka z naturalnym środowiskiem przyrodniczym, z drugiej natomiast powstaje duża liczba rozwiązań zamkniętych w halach supermarketów lub w obrębie muzeów i teatrów (np. multimedialne place zabaw). Tworzone są zatem tereny zabaw przypominające naturalne krajobrazy lub rajskie ogrody oraz wyizolowane przestrzenie oderwane od świata roślin i zwierząt (il.14).

Il. 14. „Owocowy” plac zabaw w Sztokholmie – blisko czy daleko natury?

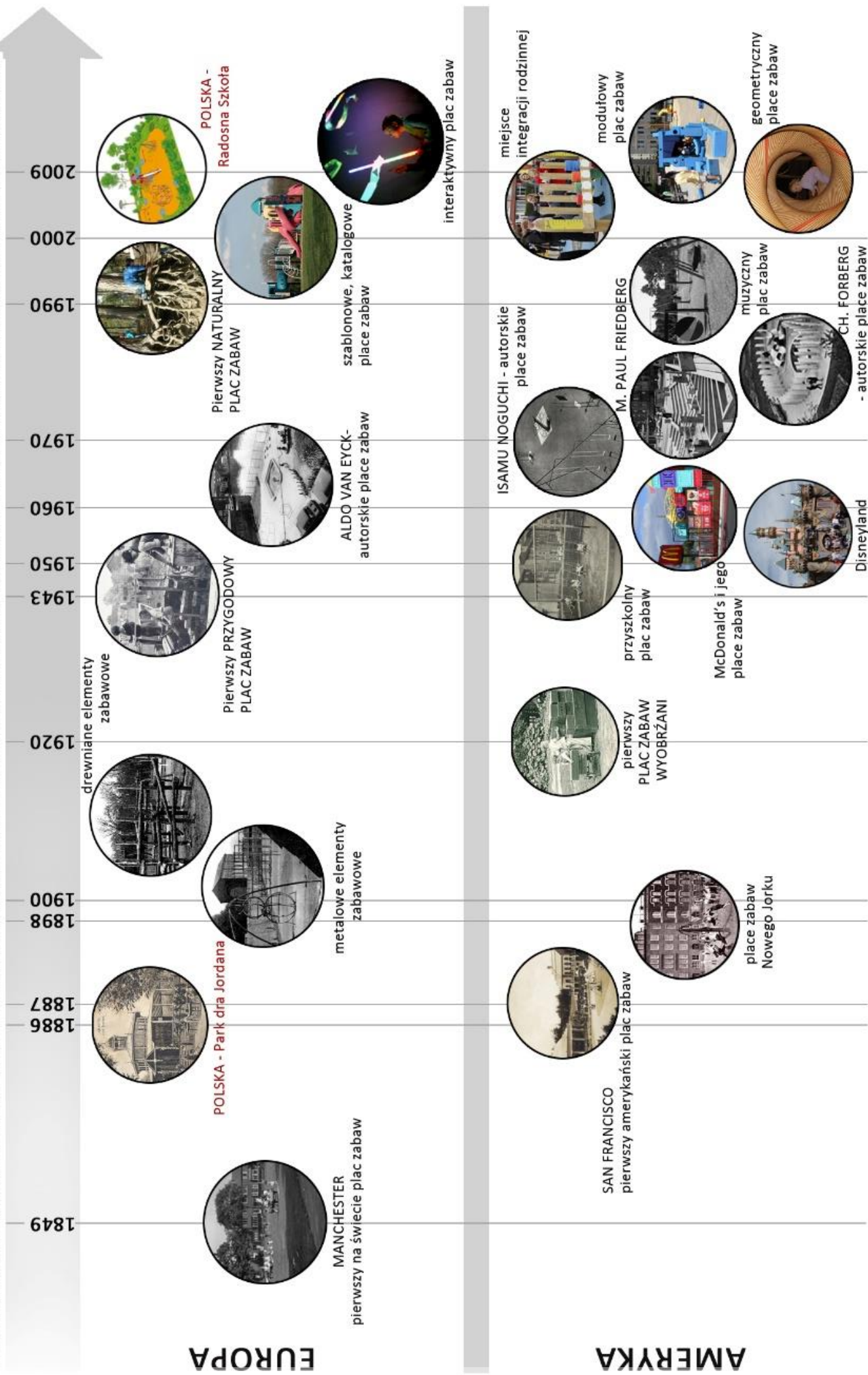
Projektowanie i urządzenie placów zabaw zmienia się wraz z upływem czasu (patrz *Zestawienie 3: Ewolucja terenów zabaw dla dzieci w Europie i Ameryce – ważniejsze wydarzenia*). Wpływają na to aktualnie obowiązujące trendy projektowe i dostępność różnorodnych materiałów (związana także z ich cenami) (il.15). Elementy te jednak zawsze zbliżają tworzone założenia do świata natury albo do świata sztucznego, stworzonego przez człowieka. Ogrody zabaw ewoluują, tak jak inne rodzaje przestrzeni publicznych. Następuje znaczne przyspieszenie częstotliwości występowania wydarzeń ważnych, przełomowych. Wręcz każdego roku powstają nowe obiekty, nowe realizacje, na które w przeszłości potrzeba było czekać wiele lat.

Il. 15. Tkana tęcza Takino Hillside Park w Sagorro autorstwa artystki Fumiaki Takano. Użyty do realizacji projektu materiał jest bezpieczny i wytrzymały, a efekt – niezwykły.

Ewolucja terenów zabaw dla dzieci w Europie i Ameryce - ważniejsze wydarzenia

Historia kształtowania terenów zabaw dla dzieci sięga połowy XIX wieku. Miała ona dwutorowy (europejski i amerykański) przebieg, co prezentuje poniższy schemat.

III.1.1. Program rządowy „Radosna szkoła” – o szansach i zagrożeniach

Tworzenie placów zabaw w Europie i na świecie zmierza w kierunku aranżowania miejsc rekreacji dziecięcej, które „szanują” otoczenie, w jakim są realizowane, oraz umożliwiając dzieciom twórczą, rozwijającą zabawę. Krytykowane są rozwiązania szablonowe i katalogowe, powtarzające gotowe rozwiązania i proponujące wąską ofertę programową. W kontekście takich przemian powstał w Polsce w 2009 roku program rządowy o nazwie „Radosna szkoła”.

Założenia programu brzmią szczytnie – poprawić stan oraz zwiększyć liczbę pomocy dydaktycznych związanych z zabawą, a także budować nowe place zabaw w latach 2009–2014. Oferta ta zaadresowana została do szkół podstawowych, a okres trwania programu wyznaczono do 2014 roku¹²⁹. Rząd polski przeznaczył na ten cel 2,5 mld zł! Idee szczytne, tym bardziej, że stan polskich placów zabaw (a przynajmniej ich zdecydowanej większości) pozostawia wiele do życzenia. Jednak diabeł tkwi w szczególe; jak się okazało ukrył się także w szczegółach omawianego programu rządowego.

Twórcy programu postawili dwa warunki, które muszą zostać zrealizowane przez instytucje biorące udział w projekcie. Po pierwsze każdy z placów zabaw „Radosnej szkoły” musi mieć tzw. nawierzchnię syntetyczną, wykonaną z tworzywa sztucznego, dodatkowo w ściśle określonych kolorach. Po drugie place te mogą posiadać jedynie standardowe wyposażenie wykonane przede wszystkim z plastiku. Być może dla większości społeczeństwa warunki, jakie postawił rząd, są nieistotne – bo najważniejsze, że liczba placów zabaw wzrośnie – jednak w kontekście rozważań prowadzonych w niniejszej pracy program ten jest zaprzeczeniem podstawowej idei zabawy, rozumianej jako niezwykła przygoda.

„Radosna szkoła” stwarza niebezpieczeństwo powstawania szablonowych, plastikowych, nijakich miejsc zabaw, mających niewiele wspólnego z pojęciem ogrodu zabaw dziecięcych, przygodowego placu zabaw czy parku linowego. Trafnie skomentował to zjawisko prof. Marek Kosmala w swoim artykule odnoszącym się właśnie do „Radosnej szkoły”, gdy pisał, że *potrzebujemy mniej placów zabaw, więcej miejsca do zabawy*¹³⁰.

Twórcy programu rządowego zapomnieli o istocie procesu projektowego – przestrzeń publiczną (także plac zabaw) projektujemy, odpowiadając na potrzeby konkretnych osób, w tym przypadku dzieci. Czyżby politycy nie pamiętali już, jak wyglądały ich ulubione miejsca zabaw dziecięcych? A może doszli do wniosku, że postęp cywilizacyjny wymaga odzwierciedlenia w uporządkowanych, plastikowych placach zabaw – tak czystych, że aż nieciekawych.

¹²⁹ <http://www.radosnaszkola.men.gov.pl> [dostęp: 23.05.2011].

¹³⁰ Kosmala M., *Plastikowy świat ...* dz. cyt.

Il. 16. Grafika identyfikująca program „Radosna szkoła”

Il. 17. Przykład miejsca zabaw zrealizowanego w ramach programu „Radosna szkoła”

Może i dobra idea „Radosnej szkoły” zatracona została w absurdalnych przepisach regulujących nawet rodzaj i kolor nawierzchni możliwej do zastosowania. Być może chciano przez wprowadzenie tak rygorystycznych zasad uzyskać efekt odpowiadający „radosnym” miejscom zabaw. Rezultat jest jednak zupełnie inny – cała Polska usiana identycznymi, szablonyymi, pomarańczowo-niebieskimi i na dodatek wcale nie „wesołymi” placykami.

A. Gajdek

III.2. GRUPY WIEKOWE I ICH POTRZEBY REKREACYJNE. STREFOWANIE TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

Z terenów zabaw korzystają osoby w różnym wieku i różnej płci. Każda grupa wiekowa ma własne, indywidualne potrzeby związane z rekreacją i rozrywką. Zapoznanie się z tymi potrzebami jest czynnością niezbędną i niezwykle istotną w procesie projektowania i realizowania przestrzeni sprzyjającej zabawie.

Rozwój każdego człowieka jest procesem dynamicznym, który dokonuje się nieustannie od momentu urodzenia. Okresy szczególnie intensywnego rozwoju przeplatają się z okresami pozornego przestoju. Wszystkie są jednak równie ważne i ściśle powiązane ze sobą. Proces rozwoju trwa ustawicznie, a jego poszczególne etapy charakteryzują się odpowiednimi cechami i prawidłowościami. Oczywiście fakt, że nie wszystkie osoby, nie wszystkie dzieci rozwijają się jednakowo, sprawia, iż często bardzo trudno jest odróżnić jeden okres od drugiego.¹³¹

Od lat jednak trwają próby wyznaczenia i opisanie poszczególnych etapów rozwoju. Odbyna się to według różnych kryteriów, np. kryteriów środowiskowych, charakterystycznych zainteresowań czy też ewolucji motoryczności. W niniejszej pracy skupiono się na podziale okresów rozwojowych opracowanym na podstawie wszechstronnych badań przez psychologa Tadeusza Nowackiego¹³². Dotyczy on jednostki wzrastającej w europejskim środowisku kulturalnym w czasach współczesnych, obejmuje kryteria organiczne i społeczne.

¹³¹ *Małe dziecko – rozwój, pielęgnowanie, żywienie*, red. Dzieniszewska-Klepacka L., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1980, s. 15.

¹³² Nowacki T. W., *Zarys psychologii*, WSIP, Warszawa 1979, passim.

Tadeusz Nowacki wyróżnia:

1. okres wczesnego dzieciństwa (do 3 roku życia),
2. okres przedszkolny (pomiędzy 3 a 6 rokiem życia),
3. pierwszy okres szkolny (pomiędzy 7 a 11 rokiem życia),
4. okres dorastania (pomiędzy 12 a 16 rokiem życia).

Każdej grupie wiekowej przedstawionej w powyższym podziale odpowiadają zróżnicowane potrzeby i oczekiwania, także te związane z zabawą i rekreacją.

Najmłodszy członkowie społeczeństwa, a więc dzieci pomiędzy 3 a 6 rokiem życia, znajdujące się w okresie przedszkolnym, mają bardzo silną potrzebę nieustannej nauki i odkrywania rzeczy nowych. Często przejawia się to w zamiłowaniu do zagłębienia wszędzie i do wszystkiego, pytania o wszystko i w pragnieniu przebywania w towarzystwie innych osób (zwłaszcza rówieśników).¹³³ Takie uwarunkowania psychiczne wymagają rozwiązań umożliwiających poznawanie świata wszystkimi zmysłami i sposobami. Szczególnie polecanymi rozwiązaniami dla tej grupy wiekowej są m.in. labirynty, miejsca zabaw zespołowych (np. łąka, stoliki z krzeselkami), wiklinowe szalasy, ścieżki bosych stóp, piaskownice.

Dzieci starsze, w grupie wiekowej obejmującej okres 7–11 lat, mają silną potrzebę wyrażania siebie i działań pozwalających na rozwijanie aktywności. Jednocześnie wraz z rozwojem ich świadomości wzrasta potrzeba poznawania rzeczy jeszcze nieodkrytych, szczególnie poprzez stawianie pytań i poszukiwanie na nie odpowiedzi. Jest to także okres intensywnego rozwoju fizyczno-ruchowego¹³⁴. Taka złożoność potrzeb wymaga szczególnych rozwiązań z zakresu wyposażenia terenów zabaw. Idealnymi propozycjami dla osób w tym okresie rozwojowym są wszelkie urządzenia pozwalające na wykonywanie różnorodnych doświadczeń: fizycznych, chemicznych itp., a także elementy umożliwiające wydobywanie dźwięku, urządzenia sprawnościowe – drabinki, liny, równoważnie itp., miejsca gier i zabaw zespołowych oraz ścieżki bosych stóp.

Najstarsi, a zatem dzieci i młodzież w wieku od 12 do 18 lat, to osoby przeżywające często bunt dotyczący poszukiwania swojego miejsca w społeczeństwie. Młody człowiek z jednej strony chce być jednostką indywidualną i wyróżniającą się, z drugiej natomiast potrzebuje akceptacji grupy. Młodzi ludzie w tym wieku stają przed trudnymi dylematami dotyczącymi istoty ich życia i funkcjonowania¹³⁵. Przestrzenie przeznaczone do rozrywki i zabawy mogą pomóc im w wyładowaniu energii, która wzbiera w nich i może doprowadzić do różnorodnych napięć, z którymi osoby te nie zawsze potrafią sobie poradzić. Na terenach zabaw przeznaczonych dla tej grupy wiekowej wskazana jest obecność takich elementów, jak murki i ścianki do graffiti, skatepark, ścianki wspinaczkowe oraz miejsca gier zespołowych.

---

¹³³ Czalczyńska-Podolska M., *Potrzeby rekreacyjne różnych...* dz. cyt.

¹³⁴ Tamże.

¹³⁵ Tamże.

W obrębie każdej z powyższych grup mogą wystąpić wyjątki od reguły, młodzi ludzie, których potrzeby będą znacząco odbiegać od potrzeb rówieśników (dotyczy to chociażby osób niepełnosprawnych). Znane uogólnione potrzeby należy jednak uwzględniać przy tworzeniu terenów zabaw dla dzieci. Istnieją dwie drogi postępowania w tym zakresie.

Jedną z nich jest strefowanie terenów zabaw właśnie ze względu na wiek – pamiętając, że dzieci w każdym okresie rozwojowym mają swoje indywidualne prawa i potrzeby, wydzielają się przestrzenie dla poszczególnych grup. Coraz częściej jednak spotyka się i wręcz zaleca inny sposób porządkowania terenów zabaw, to jest według rodzajów zabaw. Dzięki temu możliwa staje się integracja międzygrupowa, a podział wydaje się być mniej sztuczny. Jedynym wyjątkiem od tej reguły, wynikającym z zachowania zasad bezpieczeństwa, jest konieczność wydzielenia i wyizolowania przestrzeni dla dzieci w wieku do 5 lat. Należy wyznaczyć jasne granice obszaru zabaw najmłodszych, szczególnie gdy sąsiaduje on z terenem przeznaczonym do gier i zabaw ruchowych bądź sportowych. Także poszczególne urządzenia przeznaczone dla dzieci w tej grupie wiekowej powinny się różnić od pozostałych nie tylko wielkością, ale także rodzajem.¹³⁶

Właściwy podział strefowy terenów zabaw dla dzieci jest niezbędny z punktu widzenia bezpieczeństwa ich użytkowników, a także właściwej organizacji przestrzennej tych miejsc. Przemyślane kompozycje wnętrz służących zabawie mogą w istotny sposób rozwijać indywidualne i zespołowe umiejętności dzieci (il.18).

Il. 18. Nishi Rokugo Park – plac zabaw, do realizacji którego wykorzystano 3000 opon. Realizacja przeznaczona niewątpliwie dla starszych dzieci, rozwija ich liczne umiejętności indywidualne i zespołowe.

¹³⁶ Kosmala M., *Jak stworzyć bezpieczne miejsce ...dz. cyt.*, s.17

III.3. ZNAJOMY I OBCY NA PLACU ZABAW

W kontekście współczesnych zagrożeń, na jakie narażone są dzieci, szczególnie istotny staje się problem opieki nad najmłodszymi na publicznych terenach zabaw dla dzieci.

W krajach zachodnich, np. w Niemczech, coraz częściej spotyka się miejsca zabaw, na których zatrudniony jest animator. Osoba taka posiada wykształcenie pedagogiczne i obecna jest na placu zabaw przez cały czas jego otwarcia. Dba o to, aby dzieci prawidłowo korzystały z poszczególnych urządzeń zabawowych, łagodzi ewentualne konflikty między dziećmi, interweniuje w sytuacjach szczególnie niebezpiecznych, wyprasza osoby niepożądane – pozostające pod wpływem alkoholu i przyprowadzające psy czy koty.

W polskiej rzeczywistości takie stanowisko pracy, jak animator placu zabaw, obecnie nie funkcjonuje, dlatego szczególnie ważne jest, aby na terenach zabaw znajdowały się miejsca dla rodziców i opiekunów przebywających tam dzieci. Miejsca te w miarę możliwości powinny pozwalać na swobodną obserwację dziecka na całym terenie zabaw. Jest to szczególnie istotne w kontekście najmłodszych użytkowników przestrzeni.

Mimo dbałości o dobry stan nawierzchni i elementów zabawowych nie da się wykluczyć ewentualnych wypadków na placach zabaw. Dlatego ważne jest, aby w pobliżu była osoba, która wydarzenie takie zgłosi administratorowi placu zabaw, by ten przywrócił naruszone warunki bezpieczeństwa¹³⁷.

W kompozycji terenów zabaw dla dzieci powinno unikać się wewnątrz mocno zakamuflowanych, trudno dostępnych dla ludzi dorosłych, w których schronienie mogłyby znaleźć osoby obce, zagrażające bezpieczeństwu dzieci (il.19).

Il. 19. Nowy Jork – wielki pajacyk całym placem zabaw.

Paradoksalnie mała zazwyczaj zabawka, tu staje się gigantyczną formą zachęcającą do różnorodnej aktywności i zabawy. Brak zieleni wyżej eliminuje ewentualne strefy czyhania się niebezpieczeństwa, w oddali widać miejsca dla opiekunów dzieci.

¹³⁷ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...* dz. cyt., s. 20.

III.4. NIEPEŁNOSPRAWNI NA TERENACH ZABAW DLA DZIECI

Rozpoczynając rozważania dotyczące obecności osób niepełnosprawnych na terenach zabaw, zaznaczyć jeszcze raz należy, że wszyscy lubią i potrzebują bawić się. Nie ma wyjątków od tej zasady. Tak jak nieistotny jest wiek

Il.20. Berlin - dzieci niepełnosprawne i zdrowe podczas wspólnej zabawy na karuzeli dostosowanej także dla chorych dzieci.

czy płeć, tak prawa do zabawy nie odbiera ludziom choroba, kalectwo czy inne dysfunkcje. Wręcz przeciwnie - miejsca zabaw umożliwiające aktywne uczestnictwo osób niepełnosprawnych odgrywają niezwykle ważną rolę w rozwoju społecznym osób chorych. Stwarzają bowiem sytuacje, w których osoby te czują się równie wartościowe jak ich zdrowi towarzysze zabaw. Mogą mieć ogromny, pozytywny wpływ na poprawę stanu zdrowia (zarówno psychicznego, jak i fizycznego) osób niepełnosprawnych, pozostających często poza zwykłymi, codziennymi wydarzeniami.

Właściwe zaplanowanie terenów zabaw dla dzieci może uczynić je nie tylko miejscem integracji społecznej, ale także przestrzenią ogrodowych terapii. Dzieci chore, z upośledzeniem umysłowym, zaburzeniami sensorycznymi czy opóźnione w rozwoju wymagają szczególnego wsparcia i opieki. Dlatego konieczne jest dostosowanie przestrzeni, która je otacza, do ich specyficznych potrzeb (il.20.). Jeżeli owo przystosowanie wykonane zostanie w sposób przemyślany, tereny zabaw dla dzieci przyniosą osobom niepełnosprawnym wiele korzyści¹³⁸.

Po pierwsze dadzą młodym ludziom z różnorodnymi dysfunkcjami możliwość poznawania świata za pomocą zmysłów (dotyku, smaku, wzroku, słuchu i węchu). Umożliwiają to elementy mające różne faktury, kolory, zapachy. Obecność na terenach zabaw kamieni, żwiru, piasku i wody, a także ziół, roślin zapachowych oraz jadalnych czyni je ogrodami zmysłów. Dodatkowo huśtawki, karuzele i urządzenia posiadające elementy wydające dźwięk pozwalają na usprawnienie koordynacji wzrokowo-słuchowej. Taka organizacja przestrzeni umożliwia dzieciom chorym uczestniczenie w formie *arteterapii*, która opiera się m.in. na twierdzeniu, że duża liczba bodźców stwarza poczucie bezpieczeństwa, które dla tych osób jest szczególnie istotne.¹³⁹ Ważne jest, aby bodźce były komponowane ze sobą w przemyślany,

¹³⁸ Opiswane działania kierowane są przede wszystkim do dzieci o lekkim stopniu niepełnosprawności. W przypadku osób niepełnosprawnych w stopniu umiarkowanym bądź znacznym niezbędne jest przeprowadzenie profesjonalnych analiz i badań w celu zapoznania się z autentycznymi potrzebami i możliwościami tych osób. Różnić będą się place zabaw dla dzieci na wózkach od tych dla dzieci niewidzących czy dzieci upośledzonych umysłowo.

¹³⁹ Szulc W., *Arteterapia...* dz. cyt., s. 17.

a nie chaotyczny sposób. Nadmiar przypadkowych wrażeń może stać się równie niekorzystny jak ich zupełny brak, a czasami nawet bardziej niebezpieczny. Pośród dzieci niepełnosprawnych znajdują się osoby bardziej i mniej oczekujące nowych doznań. Dobrze, aby jedni i drudzy mieli szansę odnaleźć swoje własne miejsce w przestrzeni (il.21.).

Po drugie dzięki odpowiednio zaprojektowanym placom zabaw osoby niepełnosprawne zyskują możliwość korzystania z pozytywnego wpływu promieni słonecznych. Przebywanie dzieci chorych na nasłonecznionych terenach może stać się formą *helioterapii*. Od dawna doceniano dobroczynne działanie światła słonecznego, które stymuluje powstawanie serotoniny, tzw. hormonu szczęścia. Ta forma terapii jest w dzisiejszych czasach dodatkowo rozwijana i propagowana jako *aluminoterapia*, która polega m.in. na kąpeli w kolorowej wodzie, picciu nasłonecznionej wody czy też „wdychaniu promieni świetlnych” poprzez kolorowy materiał.¹⁴⁰

Nie można jednak oddzielić pozytywnych skutków promieniowania słonecznego od niszczącego wpływu słońca na organizm ludzki. Znajomość sposobów zapobiegania nadmiernemu wpływowi promieniowania słonecznego jest istotna w ochronie zdrowia dzieci niepełnosprawnych i dzieci zdrowych. Promieniowanie ultrafioletowe może spowodować choroby oczu: kataraktę, raka skóry wokół powiek, zwyrodnienie plamki żółtej oka wywołane starzeniem się (AMD), ślepotę śniegową, a także choroby skóry (np. raka skóry)¹⁴¹. Oczywiście na schorzenia te narażone są szczególnie osoby mające czasami wieloletni kontakt z silnym promieniowaniem słonecznym. Odpowiednia ochrona i rozsądne korzystanie ze słońca pozwala uniknąć wielu z powyższych dolegliwości.

Po trzecie place zabaw mogą stać się miejscem *chromoterapii*. Właściwa kolorystyka terenów zabaw, wyrażająca się w kolorze nawierzchni, wyposażenia i w rodzaju zastosowanych nasadzeń, może bowiem wspomagać relaks (kolor zielony), koncentrację (kolor niebieski), mobilizację (kolor pomarańczowy)¹⁴².

Il. 21. Children's Hospital Ambulance Playground, Sakramenta, Malawi 2012. Niezwykłe rozwiązanie przyszpitalnego placu zabaw udostępnionego także dzieciom niepełnosprawnym.

¹⁴⁰ Boheńska A., *Ogrodowa sala ...* dz. cyt.

¹⁴¹ *Wpływ promieniowania ultrafioletowego na zdrowie. Ochrona oczu i skóry przed nadmiarem słońca*, broszurka Agencji Ochrony Środowiska, 2010.

¹⁴² Tamże.

Kolor ma również tę właściwość, że odpowiednio zastosowany może wprowadzać poczucie ładu i harmonii bądź przeciwnie – nieładu i bałaganu. *Kolor jest istotnym elementem, który przy użyciu jednorodnej tonacji barwnej może scalić prawie każdą strukturę. Równocześnie zestawienie dużej ilości kontrastowych barw w jednym miejscu powoduje odczucie chaosu i nieporządku*¹⁴³. Ma to swoje odniesienie do kolorystyki zarówno całych miejscowości, jak i ich fragmentów, także placów zabaw.

Po czwarte odpowiednio zaprojektowane tereny zabaw umożliwiają *aromaterapię*. Pozytywne, przyjemne zapachy poprawiają samopoczucie, odprężają. Dobrze jest komponować zapachy na zasadzie kontrastu. Dodatkowo większość roślin iglastych wydziela substancje, które mają właściwości bakteriobójcze, przez co korzystnie wpływają na układ oddechowy i układ krążenia, a także wspomagają układ nerwowy. W tej formie terapii wykorzystywać można także owoce i warzywa umożliwiające przeżywanie wrażeń smakowych¹⁴⁴.

Jadalne rośliny na placach zabaw mają równie wielu przeciwników, jak i zwolenników. Również różne poradniki dotyczące nasadzeń na placach zabaw często przedstawiają warzywa i owoce jako „rośliny niepożądane”, a niekiedy wręcz „zakazane”. Jest to związane przede wszystkim z brakiem dostępu do bieżącej wody i wynikającym z tego brakiem możliwości umycia owoców i warzyw przed spożyciem. Wyjątkiem wydają się być place zabaw usytuowane przy szkołach, przedszkolach i ośrodkach wychowawczych, gdzie nauczyciel bądź wychowawca jest w stanie dopilnować właściwej czystości zbiorów przed ich spożyciem.

Przemyślane komponowanie terenów zabaw dla dzieci może uczynić je miejscami atrakcyjnymi kolorystycznie, świetlnie, dotykowo, zapachowo, a nawet smakowo. To aranżowanie jest niezwykle istotne, szczególnie z punktu widzenia osób niepełnosprawnych, u których liczne bodźce stymulują poszczególne części mózgu, dzięki czemu pobudzają do działania lub zapewniają relaks.

---

¹⁴³ Niedźwiecka-Filipiak I., *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej. Monografia*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 30.

¹⁴⁴ Boheńska A., *Ogrodowa sala...*, dz. cyt.

II.4.1. Zasady tworzenia integracyjnych terenów zabaw

Place zabaw są swoistego rodzaju miniaturą świata, miniaturą dorosłego społeczeństwa¹⁴⁵, gdzie mały człowiek uczy się praw i zasad rządzących w relacjach międzyludzkich¹⁴⁶. To właśnie i przede wszystkim w miejscach zabaw trzeba dbać, aby niepełnosprawność nie była czymś obcym, dziwnym czy nie na miejscu. Zarówno osoby zdrowe, jak i niepełnosprawne powinny czuć się w swoim towarzystwie swobodnie i dobrze, a może po prostu – normalnie.

Miejsca zabaw dla niepełnosprawnych nie powinny się znacząco różnić od tych dla dzieci zdrowych. Jedyna różnica to likwidowanie barier, przez które dzieci niewidome lub poruszające się na wózkach inwalidzkich nie mogłyby korzystać z danej przestrzeni. Udostępnianie obszaru dla niepełnosprawnych nie powinno i nie może łączyć się ze spadkiem atrakcyjności poszczególnych rozwiązań (il.22). Dzieci – zarówno chore, jak i zdrowe – mają tę samą potrzebę zabawy pośród przyrody, kryjówek, tajemniczych przejść i labiryntów.

Il. 22. Madryt – nowoczesny plac zabaw przyszkolny dla wszystkich dzieci. Za pomocą prostych form i stonowanej kolorystyki, autor chciał nawiązać do beztroskiego charakteru dzieciństwa.

Projektując tereny zabaw uwzględniające obecność na nich dzieci niepełnosprawnych w stopniu znacznym i umiarkowanym, należy mieć świadomość, że poszczególne rodzaje ułomności wymagają odmiennych strategii leczenia. Nie wolno łączyć różnych koncepcji zabawy niezależnie od rodzaju upośledzenia dzieci, gdyż może to się okazać niebezpieczne dla użytkowników. Badania wykazały, że dzieci upośledzone fizycznie bawią się podobnie jak dzieci zdrowe. Nieco inaczej natomiast przedstawia się problem aranżowania przestrzeni zabaw dla dzieci z dysfunkcjami psychicznymi, gdyż często nie są one w stanie odróżnić faktów od wytworów własnej wyobraźni. Dlatego tereny uwzględniające ich obecność powinny być kameralne, z wyraźnie zdefiniowanymi granicami i dające możliwość zarówno aktywnej zabawy jak i obserwacji innych dzieci.

¹⁴⁵ Kosmala M., *Jak stworzyć...*, dz. cyt.

¹⁴⁶ To odniesienie do świata dorosłych jest czasami aż nazbyt realne i brutalne – nawet za spotkanie z dobrą wróżką w Disneylandzie dziecko (rodzic) musi zapłacić 10 euro.

Obecnie istnieje wiele firm zajmujących się projektowaniem i wykonywaniem obiektów zabawowych dostępnych dla niepełnosprawnych, np. odpowiednich podjazdów, pochylni, poręczy i napisów w języku Braille'a. Ponadto w miejscach tych poleca się następujące rozwiązania:

- **Zróźnicowanie faktur nawierzchni** – prosty sposób na uczynienie przestrzeni dla niewidomych dzieci. Inną nawierzchnią podkreślić należy przede wszystkim wejście, wyjście, strefy bezpieczeństwa poszczególnych elementów wyposażenia. Nie wpłynie to negatywnie na odbiór tej przestrzeni przez dzieci zdrowe, wręcz przeciwnie – zróźnicowanie nawierzchni może dać ciekawy efekt estetyczny, urozmaicający płaszczyznę podstawy wnętrza.
- **Podniesione donice** – umieszczenie roślin w pojemnikach na pewnej wysokości umożliwi zabawę nimi dzieciom poruszającym się na wózkach inwalidzkich; dzieci będą mogły poznawać rośliny poprzez węch, dotyk lub – w przypadku rabat warzywnych – uprawiać je i dbać o nie. Jednocześnie podniesienie rabat ułatwi dostęp do roślin dzieciom zdrowym, które nie będą musiały pochylać się nad nimi – będą miały je na wyciągnięcie ręki, i to w dosłownym znaczeniu tego sformułowania.
- **Rośliny zapachowe** – osoby pozbawione wzroku lub słuchu mają wyostrzone inne zmysły, w tym zmysł węchu. Rabaty zapachowe umożliwiają przeżywanie nowych wrażeń rozwijających wyobraźnię, która szczególną rolę odgrywa właśnie u osób niepełnosprawnych.
- **Rośliny o zróźnicowanych fakturach** – podobnie jak rośliny zapachowe dają szansę na rozwijanie wyobrażeń dzieci chorych, pobudzają ich zmysły i wrażenia.
- **Wyraźne wytyczenie granic** – na terenie o wyraźnie zaznaczonych ścianach wnętrza każdy człowiek – a szczególnie dziecko – czuje się bezpiecznie, ma świadomość, że znajduje się na „swoim” terenie, na którym nie zagraża mu żadne niebezpieczeństwo.

Za najbezpieczniejsze formy zabawy przeznaczonej dla chorych dzieci uznawane są zabawy piaskiem i wodą¹⁴⁷. Ze względu na komfort i bezpieczeństwo piasek używany przez dzieci do zabawy należy systematycznie wymieniać, woda zaś powinna podlegać oczyszczaniu.

Unikać należy miejsc zbyt otwartych i zbyt zamkniętych, o skomplikowanej kompozycji. Co ciekawe, badania pokazują, że najlepszymi terenami zabaw zarówno dla dzieci niepełnosprawnych, jak i zdrowych są przygodowe place zabaw¹⁴⁸ (*adventure playground*) – z racji skali i specyficznego programu¹⁴⁹.

Plac zabaw przeznaczony zarówno dla dzieci zdrowych, jak i niepełnosprawnych powinien poza radością płynącą z zabawy umożliwiać¹⁵⁰:

- rehabilitację – dzięki charakterystycznym właściwościom poszczególnych urządzeń;
- wzmocnienie zaufania we własne możliwości, odwagi i zadowolenia z samego siebie;

---

¹⁴⁷ Beltzig G. *Księga placów ...* dz. cyt., s. 100–108.

¹⁴⁸ Ta forma placów zabaw została szczegółowo omówiona w dalszej części pracy.

¹⁴⁹ Datter R., *Design for play – playgrounds for Handicapped Children*, New York 1969, s. 109.

¹⁵⁰ Beltzig G. *Księga...*, dz. cyt., s. 100–108.

- zdobywanie i przeżywanie nowych doświadczeń;
- rozpoznawanie granic;
- ćwiczenia fizyczne (połączone z zabawą);
- trening zachowań w społeczeństwie (komunikacja, miejsce pracy, mieszkanie);
- zdobywanie bodźców do nawiązywania kontaktów społecznych.

Projektując przestrzeń dla dzieci niepełnosprawnych, pamiętajmy, że *nie odstępstwo od normy jest powodem powstawania upośledzeń, ale ukształtowanie naszego środowiska. Gdyby było ono bardziej urozmaicone, na świecie byłoby mniej upośledzeń i tym samym mniej osób niepełnosprawnych*¹⁵¹.

Przestrzeń dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych może być równie ciekawa i intrygująca jak ta, która poprzecinana jest licznymi stopniami i wąskimi przejściami. Wymaga to jednak ogromnej otwartości ze strony projektanta, umiejętności postrzegania ogrodów zabaw „dostosowanych dla osób niepełnosprawnych”, nie tylko w kontekście pochylni i podjazdów ale przez pryzmat konkretnych rozwiązań kompozycyjno-przestrzennych.

Integracyjne tereny zabaw dla dzieci – tworzone w duchu ogrodowym czy też wykorzystujące materiały sztuczne – zawsze muszą zawierać rozwiązania i technologie najwyższej jakości. Nie wykluczają żadnej z tendencji projektowych, byleby tylko w formie nie zgubił się ich nadrzędny sens – integracji¹⁵² poprzez zabawę.

II.4.2. Plac zabaw dla niepełnosprawnych w Hadze

Stokepark Melis w Hadze jest zrealizowanym przykładem placu zabaw dla dzieci niepełnosprawnych, który udowadnia, że możliwe jest tworzenie miejsc pięknych i ciekawych, a jednocześnie dostępnych dla wszystkich dzieci.

Kompozycja przestrzenna placu zabaw w Hadze skupiona jest wokół ogromnego pierścienia, który wije się i wznosi (lub opada), otaczając całą przestrzeń placu (il. 24). Pierścień ten jest rodzajem trasy, która prowadzi wzdłuż tymczasowych wystaw. Nachylenia drogi są dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. Zewnętrzne pionowe ściany stanowią ogromną ściankę wspinaczkową. Wnętrze pierścienia zajmuje przestrzeń umożliwiającą gry zespołowe oraz ogromna piaskownica.

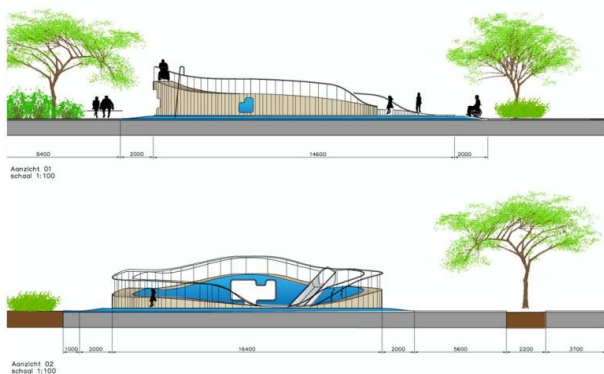
Przestrzeń wewnątrz pierścienia ma charakter kameralny, tak aby wszystkie – także te młodsze dzieci – czuły się w niej bezpiecznie. Całość założenia ma oryginalną formę zachęcającą do zabawy.

¹⁵¹ Tamże, s. 100-108.

¹⁵² Integracja w rozumieniu psychologicznym oznacza wzajemny stosunek pełno- i niepełnosprawnych, w którym są respektowane takie same prawa, liczą się takie same wartości, w których stwarza się grupom identyczne warunki do maksymalnego, wszechstronnego rozwoju. Integracja zatem nie zawiera w sobie jedynie integracji w grupie, ale umożliwia także izolację, o ile ta jest preferowana przez daną osobę, społeczność. Integracyjny plac zabaw to taki, który integruje realizowanie potrzeb dzieci pełno- i niepełnosprawnych.

Przestrzeń zabaw otoczona jest zielenią wysoką, parkową (il. 23). Bawiące się dzieci mają wrażenie przebywania w ogromnej piaskownicy, która jest miejscem integracji dzieci zdrowych i niepełnosprawnych w trakcie wspólnej zabawy i odpoczynku.

Il. 23. Elewacje Melis Stokepark

Il. 24. Wznosząca się skarpa Melis Stokepark w Hadze

Spółeczeństwo składa się zarówno z ludzi zdrowych, jak i chorych, cierpiących na różnego rodzaju ograniczenia mentalne czy fizyczne. Dlaczego więc przestrzeń publiczna poprzez swoją strukturę miałaby wykluczać część mieszkańców z korzystania z niej? [...] Właśnie postulat inkluzyjnego podejścia do tej kwestii przyświecał władzom samorządowym w Hadze, gdy zlecały zbudowanie placu zabaw służącego integracji dzieci zdrowych i niepełnosprawnych [...].

Struktura placu zabaw stwarza warunki zarówno dla powtarzalnych zajęć ruchowych, jak turlanie, ślizganie, skakanie, huśtanie, czy zabaw konstrukcyjnych (piaskownica), lecz także gier wyobraźni (tunele, platformy, schronienia).

Każde dziecko chce sprawdzić swoje możliwości i poszerzać ich granice. Dzięki przemyślanemu językowi form, wyborowi materiałów i kolorów, haski plac zabaw stymuluje ciekawość i pozwala dzieciom odkrywać różnorodne pomysły na wspólną wesołą zabawę.

K. Barańska, *Bez wykluczeni,*
„Architektura & Biznes”

III.5. PRZEPISY PRAWNE DOTYCZĄCE TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

Tereny zabaw dla dzieci to przestrzenie szczególne, gdyż to tam najmłodsi członkowie społeczeństwa spotykają się ze swoimi rówieśnikami, by wspólnie odkrywać otaczający ich świat. Aby owo odkrywanie odbywało się w sposób bezpieczny, a jednocześnie interesujący, niezbędne jest właściwe planowanie terenów zabaw, które opierać się powinno na znajomości przepisów prawnych dotyczących tych miejsc.

Normalizacja w zakresie placów zabaw w Polsce została znacznie poszerzona i uszczegółowiona po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej (2004r.). Problematyką bezpieczeństwa na terenach zabaw dla dzieci zainteresowały się także takie instytucje, jak Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumenta (UOKiK), Nadzór Budowlany, a także Polski Komitet Normalizacyjny. Wydany został bezpłatny, ogólnodostępny poradnik dla administratorów i właścicieli placów zabaw pt. „Bezpieczny plac zabaw”¹⁵³.

Powstały normy dotyczące placów zabaw:

1. EN 1176 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, a w tym:
  - a) PN-EN 1176-1 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 1: „Ogólne wymagania i metody badań”;
  - b) PN-EN 1176-2 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 2: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań huśtawek”;
  - c) PN-EN 1176-3 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 3: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań zjeżdżalni”;
  - d) PN-EN 1176-4 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 4: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań kolejek linowych”;
  - e) PN-EN 1176-5 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 5: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań karuzeli”;
  - f) PN-EN 1176-6 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 6: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań urządzeń kołyszących”;
  - g) PN-EN 1176-7 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 7: „Wytyczne instalowania, kontroli, konserwacji i eksploatacji”;
  - h) PN-EN 1176-10 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 10: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań całkowicie obudowanych urządzeń do zabawy”;
  - i) PN-EN 1176-11 „Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni”, część 11: „Dodatkowe wymagania bezpieczeństwa i metody badań sieci przestrzennej”;
2. EN 1177 „Nawierzchnie placów zabaw”.

---

¹⁵³ dostęp do poradnika: [http://www.placzabaw.uokik.gov.pl/download/bezpieczny_plac_zabaw_poradnik.pdf](http://www.plac zabaw.uokik.gov.pl/download/bezpieczny_plac_zabaw_poradnik.pdf), dostęp dn. 10.05.2014r.

Obie obowiązujące obecnie normy zmieniają w sposób znaczący postrzeganie terenów zabaw dziecięcych w stosunku do przepisów prawnych obowiązujących we wcześniejszym okresie. Najistotniejsze problemy poruszane w wyżej wymienionych dokumentach to¹⁵⁴:

– **Potrzeba ryzyka** – ryzyko jest elementem, który pobudza rozwój dziecka, a także pozwala na wypracowanie pewnych reakcji. Dlatego ryzyka (kontrolowanego i niezagrażającego życiu) nie powinno się wykluczyć na terenach zabaw dla dzieci. Przepisy zawarte w normach wskazują na zmniejszanie prawdopodobieństwa wystąpienia urazów głowy, a nie na eliminację wypadków w ogóle.

– **Powszechność placów zabaw** – bardzo długo przepisy prawne wykluczały obecność na terenach zabaw dzieci, które nie skończyły 3 roku życia. Place zabaw strefowane wówczas były według wieku uczestników zabawy. Współczesne przepisy prawne wskazują raczej inne rozwiązania - podstawowym kryterium strefowania powinna być sprawność dziecka, a nie jego wiek. Dlatego zaleca się, aby place zabaw dzielone były według rodzaju zabawy, a wstęp na urządzenia bardziej niebezpieczne powinien zostać utrudniony, np. poprzez umieszczenie pierwszego szczebla lub stopnia na wysokości 40 cm. Wyjątkiem od tej reguły są dzieci do 5 roku życia – miejsca przeznaczone do ich zabawy powinny zostać wyraźnie wydzielone i odgródzone od pozostałych części placu.

– **Nawierzchnie bezpieczne** – element ten jest szczególnie istotny, gdyż głównym powodem urazów na terenach zabaw (według przeprowadzanych badań) są upadki na twardą nawierzchnię. Przepisy prawne mówią o wymogach technicznych związanych z badaniami i oznaczeniami nawierzchni. Traktują o grubości warstw sypkich (20–30 cm w zależności od wysokości urządzenia), a także wprowadzają termin „płomień powierzchniowy”, który odnosi się do szybkości rozprzestrzeniania się ognia na całej powierzchni materiału, z którego wykonana została nawierzchnia.

– **Rozmieszczenie urządzeń** – przepisy prawne zabraniają krzyżowania stref bezpieczeństwa przy planowaniu usytuowania poszczególnych elementów zabawowych. Ponadto zwracają uwagę na wzrost zagrożenia wynikający ze zbyt bliskiego umieszczenia względem siebie urządzeń o zróżnicowanym poziomie trudności (il.25). Dodatkowe niebezpieczeństwa pojawiają się na terenach bardzo intensywnie użytkowanych, gdy np. plac zabaw ściąga szersze grono zainteresowanych, ponieważ występuje brak podobnych obiektów w okolicy. Norma przypomina, że projektując plac zabaw, szczególną uwagę należy zwrócić (oprócz stref bezpieczeństwa) na strefy właściwego funkcjonowania urządzeń, które nie stwarzają niebezpieczeństwa upadku (np. piaskownica, miejsce do gry w klasy czy tenisa stołowego).

– **Kontrola, naprawa i konserwacja** – przepisy prawne wskazują, by wymienione czynności wykonywane były przez kompetentny personel. Każdy nowo powstały plac zabaw powinien być sprawdzony pod kątem zgodności z normami. Taką ocenę należy wykonać przed oddaniem obiektu do użytku, czyli przed jego odbiorem od wykonawcy i udostępnieniem dzieciom.

---

¹⁵⁴ Chybalska M., *Nowe normy...* dz. cyt.

W ramach tworzenia i udoskonalania przepisów dotyczących placów zabaw, w 2009 r. powstała także idea uruchomienia portalu internetowego: www.plac zabaw.org¹⁵⁵, którego nadrzędnym celem było stworzenie bazy polskich placów zabaw. Portal współtworzony miał być przez właścicieli, producentów i użytkowników placów zabaw. Pomysł niezwykle ciekawy i wart uwagi – ułatwiający wyszukiwanie atrakcyjnych terenów zabaw. Obecnie (2013 r.) witryna internetowa istnieje, jednak zaangażowanie w jej tworzenie poszczególnych grup związanych z terenami zabaw dla dzieci jest niestety znikome, a zamieszczone tam informacje – skąpe i nieaktualne.

Jednocześnie w Internecie powstał drugi portal, którego autorem jest Dominik Berliński (współautor „Poradnika dla administratorów i właścicieli: Bezpieczny plac zabaw”). Autor bloga o nazwie: niebezpieczneplac zabaw.blogspot.com pisze w nagłówku strony: *Prowadzę Centrum Kontroli Placów Zabaw. W blogu pokazuję ciemną stronę polskich placów zabaw. Mam nadzieję, że upublicznianie tych informacji przyczyni się do tego, że place zabaw będą bezpieczniejsze.* Przez cały rok 2012 na stronie systematycznie umieszczane były nowe informacje i fotografie przedstawiające niebezpieczne place zabaw. Niestety obecnie (2013 r.) portal przestał być uaktualniany.

Nieco inne spojrzenie na prawne uwarunkowania terenów zabaw dla dzieci prezentowane jest w dokumentach planistycznych.

W Polsce po II wojnie światowej wprowadzona została trójstopniowa hierarchia planów zagospodarowania przestrzennego obejmująca: plan krajowy, plan regionalny oraz plan miejscowy. Krajobraz (poza terenami parków narodowych, krajobrazowych, pomnikami przyrody i obszarami wpisanymi do rejestru zabytków) kształtowany jest tak naprawdę w oparciu o zapisy znajdujące się w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Il. 25. Berlin – wnętrze placu zabaw o zgeometryzowanym układzie i wyraźnie zdefiniowanych ścianach. Właściwe, niezbyt duże zagęszczenie elementów zabawowych.

(MPZP), mimo że już na poziomie regionalnym¹⁵⁶ strategia rozwoju województwa powinna uwzględniać m.in.: pielęgnowanie polskości i rozwijanie tożsamości lokalnej, pobudzanie

¹⁵⁵ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt.

¹⁵⁶ Plany regionalne nie są aktami powszechnie obowiązującego prawa; obowiązują jedynie wewnętrznie w systemie administracji publicznej lub warunkach zabudowy – określonych w przypadku braku MPZP. (Bohm A., *Skuteczność istniejących w Polsce instrumentów prawnych*, „Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej: Walory krajobrazowe w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego”, Kraków 2008, s. 17–146).

aktywności gospodarczej, podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności województwa, zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego dla przyszłych pokoleń, kształtowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego¹⁵⁷.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego place zabaw mieszczą się w kategorii „tereny zieleni urządzonej” (ZP), w której to przewiduje się m.in. przeznaczenie podstawowe (zieleń urządzona i zieleń parkowa), przeznaczenie dopuszczalne (komunikacja piesza, rowerowa, gastronomia itp.), zezwala się na lokalizację m.in. błoni spacerowo-rekreacyjnych, placów zabaw dla dzieci młodszych (do 3 roku życia) i starszych (powyżej 3 roku życia), miejsc gier, miejsc spotkań i wypoczynku, boisk sportowych, elementów małej architektury, jak również wyznaczenie stref dostępnych dla zwierząt oraz oddzielenie tych stref od miejsc zabaw dla dzieci¹⁵⁸.

III.6. LOKALIZACJA TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

Plac zabaw – niezależnie od tego, czy jest realizacją tymczasową, czy trwałą – wymaga właściwego i przemyślanego wyboru lokalizacji (patrz *Zestawienie 4*, *Zestawienie 5 - Przykłady lokalizacji współczesnych wybranych terenów zabaw dla dzieci*).

Przy planowaniu osiedlowych terenów zabaw najczęściej przyjmowana proporcja to - 2m² placu zabaw na jednego mieszkańca osiedla. Inny wskaźnik związany z terenami zabaw dla dzieci pokazuje, że 200 m² placu zabaw odpowiada potrzebom 100 osób, przy czym 60% tej powierzchni stanowić powinny trawniki, pozostała część może zaś być pokryta nawierzchnią utwardzoną¹⁵⁹. Dodatkowo zbadano, że zapotrzebowanie poszczególnych grup wiekowych na tereny zabaw wynosi¹⁶⁰:

- w przypadku dzieci w wieku 3–6 lat – 3 m²/dziecko,
- w przypadku dzieci w wieku 7–10 lat – 8 m²/dziecko,
- w przypadku dzieci w wieku 11–14 lat – 14 m²/dziecko.

Te teoretyczne wyliczenia, których często nie da się bezpośrednio przełożyć na każdy przypadek¹⁶¹, dają jednak obraz pewnego absolutnego minimum, którego nie powinno się przekraczać w trakcie planowania i projektowania terenów zabaw dla dzieci.

Wybierając konkretną lokalizację, należy przeprowadzić szczegółową analizę danego osiedla, dzielnicy czy miejscowości, uwzględniającą takie zagadnienia, jak: struktura demograficzna okolicznych mieszkańców, rodzaj najczęściej spotykanej zabudowy w okolicy, obecność w pobliżu instytucji oświatowych oraz ewentualnie istniejące tereny, na których

¹⁵⁷ Bohm A., *Skuteczność...*, dz. cyt., s. 17–146.

¹⁵⁸ Na podstawie „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Szczęśliwic Południowych w dzielnicy Ochota m. st. Warszawy”.

¹⁵⁹ Pokorski J., Siwiec A., *Kształtowanie terenów zieleni*, WSiP, Warszawa 1998.

¹⁶⁰ Tamże.

¹⁶¹ Czasami trudno jest przewidzieć, z jak odległych części miasta dzieci będą dowożone na dany plac zabaw. Czasami o popularności określonej lokalizacji decydują zupełnie nieprzewidywalne aspekty, np. grupa dzieci z jednego przedszkola spotyka się na jednym, ulubionym placu.

można spędzać czas wolny (np. większe obszary naturalne – las, park, łąka; zoo, strzeżone place zabaw, złomowiska, wysypiska śmieci, ruiny itp.)¹⁶².

W rozporządzeniu ministra infrastruktury z 12 kwietnia 2002 roku odnajdujemy także zapis dotyczący odległości usytuowania placów zabaw od linii rozgraniczających ulicę i od miejsc gromadzenia odpadów – jest to min. 10m. Ten sam dokument określa minimalną odległość placów zabaw dziecięcych oraz boisk dla dzieci i młodzieży od miejsc przeznaczonych do parkowania pojazdów. W zależności od wielkości parkingu powinna ona wynosić 7m (dla parkingów do 4 stanowisk), 10m (od 5 do 60 miejsc postojowych) lub 20m (dla parkingów większych niż 60 stanowisk). Bezpieczeństwo zapewnić może umieszczenie właściwego ogrodzenia z labiryntowym układem wyjścia (patrz rozdział IV.1.1. i IV.1.2.).

Optymalne warunki dla właściwego funkcjonowania miejsca zabaw dziecięcych uwzględniają¹⁶³:

– **Odległość od spokojnych terenów mieszkalnych** – place zabaw są zazwyczaj miejscami o zwiększonym natężeniu hałasu; w celu unikania konfliktów społecznych należy wybierać taką lokalizację, która nie zakłóci dotychczasowego życia mieszkańców wybranego obszaru, a jednocześnie nie stworzy zbyt dużego dystansu pomiędzy miejscem zamieszkania a terenem zabawy.

– **Bliskie sąsiedztwo obiektów i obszarów generujących wzmożony ruch ludzi** – istnieją obiekty i miejsca, które są odwiedzane przez większą liczbę osób, np. centra sportowe, parki publiczne, centra handlowe. Place zabaw lokalizowane blisko takich miejsc cieszyć się będą dużą frekwencją dzieci, nawet tych przybywających z dalszych okolic. Takie tereny zabaw mogą stać się ciekawą alternatywą dla najmłodszych osób.

– **Kontekst przestrzenny** – dobrze, gdy miejsca zabaw nie są lokalizowane w sieci gęstej zabudowy, na niewielkich powierzchniowo fragmentach niezagospodarowanego nieużytku.¹⁶⁴ Optymalnymi rozwiązaniami są place zabaw położone w sąsiedztwie ciągów pieszych, parków publicznych czy bulwarów rzecznych. Stają się one elementem sieci miejskich przestrzeni zieleni i przestrzeni rekreacyjnych, co sprzyja właściwemu funkcjonowaniu miejsca zabaw i zmniejsza ryzyko niebezpiecznych zdarzeń mogących spotkać dzieci opuszczające plac zabaw.

– **Powierzchnie parkingowe** – ponieważ często zdarza się, że z placów zabaw korzystają także dzieci mieszkające w odległych częściach miasta, ważne jest, aby przy planowaniu lokalizacji zatroszczyć się o wystarczającą liczbę miejsc parkingowych.

---

¹⁶² Kosmala M., *Jak stworzyć...*, dz. cyt., s. 6–7.

¹⁶³ Beltzig G., *Księga...*, dz. cyt., s. 30–34.

¹⁶⁴ Opisywana sytuacja jest pobożnym życzeniem autorki, opartym na znajomości takiego funkcjonowania i planowania terenów zabaw dla dzieci w krajach zachodnich. W polskiej rzeczywistości bywa jednak zupełnie odwrotnie – place zabaw „wciska się” w gęstą zabudowę, w celu ich stworzenia wykorzystuje się często najmniejsze skrawki zieleni. Wybierana lokalizacja bywa zupełnie przypadkowa, lecz mimo to, dzięki ciągłej „chłonności” społeczeństwa na place zabaw, miejsca te są niezwykle intensywnie oblegane i użytkowane.

Zdarzają się place zabaw zlokalizowane w miejscach szczególnych, traktowanych jako niezwykle. Powstają na dachach wieżowców, bloków, a nawet przedszkoli (np. plac zabaw na dachu przedszkola w Daleszycach). Choć jest to dla nas zjawisko niecodzienne, przypomnieć warto, że ogrody na dachach mają swoją wielowiekową tradycję sięgającą ok. 600 lat p.n.e. - najprawdopodobniej w tym okresie powstały słynne wiszące ogrody Semiramidy w Babilonii. Współcześnie zielone dachy cieszą się ogromną popularnością w Niemczech i Skandynawii; także w Polsce coraz częściej spotykamy tego typu rozwiązania (Warszawa – Allianz Polska, ogrody na dachu biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, Bydgoszcz – dach Szpitala Uniwersyteckiego, Rzeszów – ogrody bernardyńskie).¹⁶⁵ Miejsca wypoczynku i rekreacji, a także zabaw dzieci ulokowane na dachach budynków mają wielu zwolenników i są zjawiskiem cennym z punktu widzenia mikroklimatu miasta¹⁶⁶. Choć nigdy nie zastąpią tradycyjnych terenów zieleni, stanowią interesującą alternatywę optymalnych lokalizacji terenów zabaw dla dzieci.

Jeszcze do niedawna place zabaw powstawały przede wszystkim w miastach. Związane to było z poglądem, że dzieci mieszkające na wsi, posiadające ogrody przydomowe oraz korzystające z takich przestrzeni, jak polany i zagajniki, nie potrzebują dodatkowych miejsc dedykowanych dziecięcej rekreacji. Współcześnie coraz częściej place zabaw powstają w wioskach i cieszą się sporym zainteresowaniem. Wynika to z przemian, jakie nastąpiły w polskich wsiach: *W miejsce rozumienia wsi jako organizmów społeczno-ekonomicznych, ostoji tradycji i ciągłości kulturowej, pojawia się niezbyt sprecyzowane pojęcie „osiedli wiejskich”, które przestają być synonimem wsi tradycyjnej, fungując co najwyżej w zakresie profilu zawodowego większej części ludności, bądź wynikają z administracyjnie określonych przesłanek demograficznych i terytorialnych*¹⁶⁷.

Często zdarza się też, że najmłodszy mieszkańcy wsi narażeni są na liczne niebezpieczeństwa, które wynikają z zagrożeń występujących na terenie gospodarstwa rolnego i związane są z wykorzystywaniem w produkcji rolniczej maszyn, narzędzi oraz środków ochrony roślin i zwierząt. Dzieci lubiące miejsca tajemnicze i niezwykle wykorzystują przestrzenie niebezpieczne, zagrażające ich zdrowiu, a nawet życiu – silosy, strychy, place manewrowe. W celu przeciwdziałania licznyemu nieszczęśliwym wypadkom zaleca się tworzenie na terenach wiejskich placów zabaw, które spełniają podstawowe wymagania bezpieczeństwa¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Świdarska E., *Bliżej słońca i nieba – ogrody na dachu miejscem rekreacji i wypoczynku*, [w:] *Zieleń miast ...* dz. cyt., s. 194–203.

¹⁶⁶ *Właściwości i rola, jaką pełnią ogrody na dachu, nie zmieniły się na przestrzeni czasu. Zarówno w starożytnym Babilonie, jak i w czasach obecnych zauważalny jest dobroczynny wpływ zieleni dachowej, która: jest rekompensatą strat poniesionych przez zabranie terenu pod zabudowę [...], podnosi komfort psychiczny [...], korzystnie wpływa na estetykę budowli [...], chroni pokrycie dachu przed niszczącym działaniem mrozu, upału, gradu, wiatru [...], tworzy barierę dźwiękochłonną, poprawia mikroklimat [...], zmniejsza działanie promieni UV, zmniejsza dobowe wahania temperatury [...].* (Świdarska E., *Bliżej słońca i nieba...*, dz. cyt.).

¹⁶⁷ Kornecki M., *Wieś i miasteczko – o czym mówimy?*, [w:] *Wieś i miasteczko ...* dz. cyt., s. 25.

¹⁶⁸ Pawlak J., *Wiejskie tereny zabaw dla dzieci – stan, bezpieczeństwo, zagrożenia i sposoby eliminacji zagrożeń*, [w:] *Zieleń miast i wsi ...* dz. cyt., ss.123-127.

Projektowanie placów zabaw na obszarach wiejskich powinno się jednak różnić od tego, które dotyczy miast i uwzględniać specyficzne uwarunkowania społeczno-przestrzenne.

We współczesnej wsi ważne są przestrzenie umożliwiające realizację wydarzeń sportowo-kulturowych, które integrują wewnętrznie społeczność wiejską i budują przywiązanie do regionalizmu, który *we wszystkich dziedzinach oznacza skierowanie uwagi i działań na wyodrębniony obszar, stanowiący jednostkę wyróżniającą się składem etnicznym lub odmiennością panoramy kulturowej, pejzażem, gospodarką albo wspólnotą administracyjną*¹⁶⁹. Regionalizm mógłby stać się kluczem projektowych przedsięwzięć związanych z terenami wiejskimi. Wskazane jest, aby wiejskie tereny rekreacji dziecka nawiązywały do charakteru otoczenia, uwzględniały kontekst przestrzenny, co można osiągnąć np. przez wprowadzanie wysokiej trawy czy polnych kwiatów.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ Tondos B., *Regionalizm w aspekcie historycznym*, [w:] *Wieś i miasteczko ...*, dz. cyt., s. 157.

¹⁷⁰ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt.

ZESTAWIENIE 4: Przykłady lokalizacji współczesnych placów zabaw będących częścią większych zespołów - parków i bulwarów miejskich

RZESZÓW

PLAC ZABAW
PRZY REZERWACIE
PRZYRODY LISIA GÓRA
- BULWARY NAD
WISŁOKIEM

- plac zabaw
- ścieżki piesze i rowerowe - bulwary
- rezerwat Lisia Góra
- rzeka Wisłok
- WSK Rzeszów
- domy jednorodzinne

RZESZÓW

PLAC ZABAW
W PARKU JEDNOŚCI
POLONII Z MACIERZĄ

- plac zabaw
- park miejski
- Ośrodek Sportu i Rekreacji/ baseny
- zabudowa wielorodzinna
- parkingi
- ciągi komunikacji kolejowej

KRAKÓW

PLAC ZABAW
W PARKU IM. DRA
HENRYKA JORDANA

- plac zabaw
- park miejski
- błonia
- obiekty sportowe stadion
- obiekty użyt. publicznej, muzea, uczelnie wyższe
- ciągi komunikacji kolejowej, tramwaje

WARSZAWA

PLAC ZABAW
W PARKU IM. OBWODU
PRAGA ARMII KRAJOWEJ

- plac zabaw
- park miejski
- zabudowa wielorodzinna
- obiekty usługowe i użyt. publicznej
- parkingi
- ciągi komunikacji kolejowej

oprac. A. Gajdek

ZESTAWIENIE 5: Przykłady lokalizacji współczesnych placów zabaw nie będących częścią większych zespołów

RZESZÓW

OSIEDLOWY
PLAC ZABAW I

- plac zabaw
- inne place zabaw
- zabudowa wielorodzinna
- zabudowa jednorodzinna
- ciek wodny
- parkingi
- ciągi komunikacji kołowej

RZESZÓW

OSIEDLOWY
PLAC ZABAW II

- plac zabaw
- zabudowa wielorodzinna
- parkingi
- ciągi komunikacji kołowej

SANDOMIERZ

PLAC ZABAW
NA STARYM MIEŚCIE

- plac zabaw
- zabudowa zbytowa usługowa
- ciągi piesze, ograniczony ruch kołowy

LONDYN

OSIEDLOWY
PLAC ZABAW

- plac zabaw
- pole golfowe
- zabudowa wielorodzinna
- zabudowa jednorodzinna
- ciągi komunikacji kołowej

oprac. A. Gajdek

III.7. PRZEWIETRZANIE I NASŁONECZNIENIE TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

Tereny zabaw to miejsca, gdzie dzieci spędzają nawet po kilka godzin dziennie. Dlatego tak bardzo ważne jest stworzenie na tych obszarach optymalnych warunków środowiska naturalnego, w tym nasłonecznienia i przewietrzania.

Promienie słoneczne wpływają pozytywnie na zdrowie człowieka, toteż od najdawniejszych lat wykorzystuje się je w lecznictwie i profilaktyce. Światło słoneczne¹⁷¹:

- działa bakteriobójczo,
- wpływa na prawidłowy rozwój kości u dzieci,
- likwiduje stany zapalne,
- przyspiesza gojenie się ran.

Jednocześnie to samo światło może być przyczyną oparzeń, powoduje wiele chorób skóry i oczu.¹⁷² W szerokościach geograficznych Polski, stosując odpowiednie mechanizmy ochronne, możliwe jest maksymalne wykorzystanie jego pozytywne właściwości.

Niezbędne jest projektowanie przestrzeni publicznych, w tym terenów zabaw, w taki sposób, aby promienie słoneczne docierały do nich przez odpowiednio długi okres. Jest to szczególnie istotne na obszarach położonych w takich szerokościach geograficznych, gdzie tego słońca jest stosunkowo mało. Należy także pamiętać, że na terenach przemysłowych – silnie skażonych zanieczyszczeniami powietrza – występuje zmniejszenie promieniowania nadfioletowego nawet do 65%.

W rozporządzeniu ministra infrastruktury z 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, czytamy, że *nasłonecznienie placów zabaw dla dzieci powinno wynosić co najmniej 4 godziny, liczone w dniach równonocy (21 marca i 21 września) w godzinach 10:00–16:00*¹⁷³. W zabudowie *śródmiejskiej dopuszcza się nasłonecznienie nie krótsze niż 2 godziny*. Dbając o właściwe nasłonecznienie terenów zabaw, zapewnić należy strefy cienia, niezbędnych w trakcie wielogodzinnego odpoczynku w upalne letnie dni.

Drugim istotnym zagadnieniem obok nasłonecznienia jest przewietrzanie przestrzeni publicznych – zwłaszcza tych położonych w miastach charakteryzujących się wysokim wskaźnikiem gęstości zabudowy. Funkcjonowanie korytarzy systemu przyrodniczego takiego miasta uwarunkowane jest m.in. swobodną penetracją wiatrów w ich obrębie. Aby w mieście panowały optymalne warunki klimatyczne oraz aerosanitarne, korytarze wprowadzające powietrze z terenów zewnętrznych do śródmieścia powinny pozostać ciągami niezabudowanymi, wzbogaconymi zielenią, z nienaruszoną siecią hydrograficzną. Niestety od

---

¹⁷¹ Twardowski M., *Słońce w architekturze*, Wyd. Arkady, Warszawa 1996, ss. 39-42.

¹⁷² Patrz rozdział III.4.

¹⁷³ Istnieją takie przestrzenie, jak podwórka miejskie, których okres nasłonecznienia mógłby się nie zmieścić w ministerialnych wymogach, a jednak są to tereny od lat już lubiane i chętnie użytkowane.

III.8. WARSZTATY PROJEKTOWE JAKO ISTOTNY ETAP POPRZEDZAJĄCY PROJEKTOWANIE TERENÓW ZABAW DLA DZIECI

III.8.1. Pojęcie partycypacji społecznej ze szczególnym uwzględnieniem warsztatów

Przestrzeń i krajobraz odgrywają szczególną rolę w życiu każdego człowieka, spotykamy się z nimi bowiem codziennie. Każdy człowiek, każda społeczność żyje w określonym krajobrazie, jest w pewien sposób na niego skazana. Ponieważ każda istota ludzka ma swoje potrzeby, które realizuje także w krajobrazie, istnieje ogromne wyzwanie takiego aranżowania przestrzeni, aby możliwie skutecznie minimalizować obszary konfliktów społecznych.

Wskutek przemian ustrojowych z 1989 r., jakie dokonały się w Polsce, rozpoczął się okres społeczeństwa obywatelskiego, czyli takiego, w którym sami obywatele aktywnie uczestniczą w konsultacjach społecznych związanych m.in. z pracami nad rewitalizacją lub miejscowym planem zagospodarowania terenów¹⁷⁷. Imu jest ludzi, tyle istnieje pomysłów na zagospodarowanie danego obszaru. Projektant, stając w obliczu stworzenia projektu zagospodarowania przestrzeni, powinien poznać jej przyszłych użytkowników oraz ich potrzeby z nią związane. Taką szansę stwarza partycypacja społeczna.

Partycypacja społeczna w dziedzinach związanych z kształtowaniem przestrzeni polega na włączaniu nieprofesjonalistów w proces tworzenia i realizacji projektów dotyczących zagospodarowania terenu¹⁷⁸. Choć idea jest szczytna, a wprowadzanie jej w życie przynosi wiele korzyści, rzadko bywa stosowana w realiach projektowych – zwłaszcza w Polsce. Profesjoniści (w tym architekci) i przedstawiciele władzy publicznej boją się, że partycypacja zbytnio skomplikuje proces tworzenia koncepcji. Często brakuje wykwalifikowanych osób, które badania społeczne przeprowadziłyby we właściwy sposób. Dlatego tereny zabaw dla dzieci projektują często przypadkowe osoby, podporządkowujące swoje projekty konkretnym firmom produkującym elementy zabawowe na place zabaw.

Na szczęście, istnieją (także w Polsce) tacy projektanci, którzy partycypację społeczną propagują i stosują w swojej działalności zawodowej. Przykłady realizacji terenów zabaw dla dzieci poprzedzonych badaniami społecznymi, pokazują liczne sukcesy tego typu przedsięwzięć, zakończone aranżacjami szczególnymi, wyjątkowymi.

---

¹⁷⁷ Garczarczyk M., *Rola konsultacji społecznych.....* dz. cyt., s. 164.

¹⁷⁸ *Zanim wybuchnie konflikt...* dz. cyt., s. 59.

Korzyści wynikających z podjęcia partycypacji społecznej jest wiele. Zalicza się do nich:¹⁷⁹

- pozyskanie wiedzy o miejscu,
- poznanie potrzeb użytkowników,
- uzyskanie inspiracji projektowej,
- poznanie opinii o koncepcjach projektowych,
- przeciwdziałanie konfliktom,
- porównanie opinii społecznej z opiniami ekspertów,
- zdobycie statystycznych dowodów,
- doskonalenie projektu,
- pozyskanie sprzymierzeńców i rozpoznanie przeciwników,
- porozumienie profesjonalistów z nieprofesjonalistami,
- pozyskanie akceptacji,
- ograniczanie patologii w podejmowaniu decyzji,
- edukacja,
- budowanie zaufania.

Partycypacja społeczna może posługiwać się (w zależności od specyfiki projektu) różnymi metodami. Pośród nich najistotniejsze to: ankieta, wywiad indywidualny, wywiad zogniskowany, badania obserwacyjne, metody rysunkowe, badania internetowe, burza mózgów i warsztaty projektowe¹⁸⁰. Te ostatnie mają szczególne znaczenie dla badań przeprowadzanych z dziećmi czy młodzieżą, którym niejednokrotnie łatwiej jest wyrazić siebie w trakcie działania twórczego.

Warsztaty projektowe są swoistego rodzaju spotkaniem profesjonalistów z przyszłymi użytkownikami danej przestrzeni, w trakcie którego ci pierwsi stymulują różnorakie sytuacje i zadania będące wyzwaniem dla uczestników¹⁸¹. W trakcie warsztatów pracuje się w małych grupach, pomiędzy którymi często prowokuje się rodzaj konkurencji aktywizujący wszystkich uczestników warsztatów do działania. Działanie to często odbywa się za pomocą prostych form twórczych, takich jak rysunek, schemat, burza mózgów. Jednak nie mają tu znaczenia uzdolnienia plastyczne czy artystyczne, gdyż ponad formą prac znajduje się ich treść – często zakamuflowana, jednak możliwa do odczytania przez osoby prowadzące zajęcia warsztatowe.

Specyfikę prowadzenia warsztatów zawsze należy dostosować do wieku uczestników, tak aby były one zrozumiałe zarówno dla dziecka, jak i dla osoby starszej. Nie istnieje uniwersalny przepis na udane, owocne warsztaty. Każda sytuacja, każda przestrzeń, każda grupa osób wymaga indywidualnego podejścia osoby prowadzącej zajęcia. Zdarza się, że przygotowany program warsztatowy trzeba modyfikować w trakcie trwania zajęć, tak aby w pełni odpowiadał predyspozycjom osób badanych.

---

¹⁷⁹ Tamże, s. 70.

¹⁸⁰ Tamże, s. 70.

¹⁸¹ Tamże, s. 96.

Dobrze przeprowadzone warsztaty projektowe zawsze są źródłem inspirujących materiałów i opinii użytkowników, które właściwie opracowane stanowić mogą wstępną koncepcję zagospodarowania przestrzeni. Projekt wykonany na podstawie takiej koncepcji jest zazwyczaj życzliwie przyjmowany przez środowisko, które samo uczestniczyło w jego tworzeniu.

III.8.2. Czy dzieci potrafią zaprojektować plac zabaw?

To nierealne oczekiwać od dzieci, że nagle staną się odpowiedzialnymi obywatelami, uczestniczącymi w życiu społeczeństwa w wieku 16, 18, 21 lat bez uprzedniego rozwijania umiejętności i poczucia odpowiedzialności.

R. A. Hart

Każdy człowiek, a więc także dziecko, ma prawo do zabrania głosu w sprawach z nim związanych, także tych dotyczących przestrzeni, która go otacza. Dzieci potrafią formułować swoje potrzeby odnośnie do terenów zabaw i rekreacji, niejednokrotnie okazują się wręcz „ekspertami” w wielu dziedzinach, są bowiem znawcami swojej okolicy. Prawdy te zostały odkryte już dawno, dziś coraz częściej się do nich wraca i zaprasza społeczność (także tę dziecięcą) do współtworzenia projektów zagospodarowania konkretnej przestrzeni. Odbywa się to najczęściej za pomocą warsztatów projektowych.

Zakres merytoryczny oraz forma prowadzenia warsztatów powinny być zawsze dostosowane do wieku uczestników. Odpowiednio zorganizowane i przeprowadzone zajęcia warsztatowe owocują stworzeniem materiału, który stać się może koncepcją, a następnie projektem zagospodarowania przestrzeni. Jednocześnie dzieci angażujące się w tego typu akcje łatwiej radzą sobie z funkcjonowaniem w dorosłym społeczeństwie. Warsztaty projektowe mogą być ważnym elementem wychowawczym.

Mimo wznoszącej się świadomości społecznej projektowanie z udziałem dzieci wciąż pozostaje czymś niezwykłym, niecodziennym, a nawet dziwnym. Znajdują się jednak odważni, którzy wyzwanie to podejmują i osiągają na tym polu działania ogromne sukcesy. Są nimi m.in. *Snug & Outdoor, Gareth Hoskins Architects* czy *Fielding Nair International*¹⁸².

---

¹⁸² Komorowska A., *Dziecko w mieście...* dz. cyt.

II. 27. Przykładowe prace dzieci powstałe podczas warsztatów projektowych

Od kilku już lat we Włoszech i w innych krajach Zachodu angażuje się mieszkańców, w tym także dzieci, w proces projektowania w myśl zasady: *Miasto na miarę dziecka jest lepszym miastem dla wszystkich*¹⁸³. Dzieci potrafią w sposób niezwykle precyzyjny określić cechy wymarzonej przestrzeni, która powinna (według nich) umożliwiać rozwijanie samodzielności, kontakt z żywiołami przyrody (powietrze, ziemia, ogień, woda), twórczą i pełną przygód zabawę¹⁸⁴.

Rysunki i modele tworzone przez dzieci w trakcie warsztatów projektowych wyrażają wszystkie najistotniejsze pragnienia i marzenia związane z badanym problemem (il.27). Rzadko jednak informacje te są podane w sposób bezpośredni, częściej potrzeba znajomości dziecięcej psychiki i wrażliwości osoby badającej daną grupę dzieci¹⁸⁵.

Angażowanie dzieci w proces projektowy jest istotne, gdyż¹⁸⁶:

- stanowi świetną formę zabawy, wspomagającą ich rozwój psychofizyczny;
- zwiększa szansę trafności rozwiązań projektowych;
- ma ogromne znaczenie wychowawcze – zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia aktów wandalizmu, a powstające place zabaw nie są anonimowe;
- poszerza wiedzę i świadomość projektantów.

¹⁸³ Lisa-Pecoriello A., *Miasto – dziecko...* dz. cyt.

¹⁸⁴ Tamże.

¹⁸⁵ Kosmala M., Szpakowska A., *Dzieci rysują wymarzone miejsca zabaw*, www.gazeta.pl [dostęp: 27.04.2013].

¹⁸⁶ Kosmala M., *Dzieci, dorośli, zabawa. Problemy*, www.gazeta.pl [dostęp: 27.04.2013].

Warsztaty projektowe to także ciekawa forma zabawy. W trakcie zajęć dzieci integrują się z grupą, z którą przychodzi im pracować, a same zajęcia zawsze mają charakter gry i zabawy, aby nie kojarzyły się z lekcjami szkolnymi i dzięki temu w większym stopniu pobudzały dziecięcą kreatywność¹⁸⁷.

Il. 28. Warsztaty projektowe z dziećmi pt. „Gdzie się pobawimy?”

Jedna z krakowskich projektantek terenów zabaw dla dzieci, często stosująca w swej praktyce zawodowej warsztaty projektowe, przyznaje, że „wielu osobom wydaje się, że skoro każdy był dzieckiem, to doskonale wie, jakie są oczekiwania najmłodszych. Jednocześnie nie traktuje tej grupy wiekowej zbyt poważnie. Często wychodzi z założenia, że cokolwiek się zrobi, dzieci będą się cieszyć. [...] Prowadzone warsztaty architektoniczne pozwalają nam lepiej poznać świat dzieci, ich potrzeby. Często korzystamy z ich kreatywności, prowadząc warsztaty partycypacyjne poświęcone konkretnym przestrzeniom”.

Z wywiadu z Anną Komorowską
(ANEKS)

III.8.3. Przykłady realizacji warsztatów projektowych

Opisane poniżej przykłady zaplanowanych, zrealizowanych i w sposób twórczy wykorzystanych warsztatów projektowych z dziećmi i młodzieżą są potwierdzeniem sensowności podobnych działań.

Ogród Stu Pociach, Warszawa 2007

Celem projektu było stworzenie miejsca aktywnego spędzania czasu zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych, a także kształtowanie wrażliwości przyrodniczej dzieci, umożliwienie im doświadczania świata natury, rozwijanie poczucia współodpowiedzialności za otaczające nas środowisko, stworzenie w wielkim mieście przestrzeni edukacyjno-ogrodowej dla dzieci w wieku 0–7 lat.

Na początku warsztatów projektowych odbyła się burza mózgow na temat sposobu zagospodarowania poszczególnych miejsc w ogrodzie. Następnie pomysły zostały odpowiednio rozmieszczone na powierzchni działki.

Il. 29. Realizacja Ogrodu Stu Pociach

Wspólne działanie ma w sobie jakąś magię, która integruje i jednoczy osoby biorące w nim udział. Ponadto daje poczucie przynależności do grupy i przestrzeni, w której to działanie ma miejsce.

A. Gajdek

¹⁸⁷ Autorka niniejszego opracowania realizowała wraz z krakowską pracownią architektoniczno-krajobrazową (pracownia k.) i Miejskim Centrum Kultury w Krakowie warsztaty projektowe z dziećmi z cyklu „Oswoić przestrzeń” oraz warsztaty w ramach Krakowskiego Festiwalu Kreatywności.

Praca odbywała się w trzech grupach złożonych z przedstawicieli Fundacji, rodziców oraz studentów architektury krajobrazu. Efektem prac były trzy wersje koncepcji zagospodarowania ogrodu. Ostatecznie wybrana i zrealizowana została wizja Ogrodu Stu Pociech.

Oswoić przestrzeń, Kraków 2007–2009

Projekt „Oswoić przestrzeń” zakładał przeprowadzenie cyklu zajęć z zakresu edukacji architektonicznej z uczniami małopolskich szkół. Nauczyciele brali udział w szkoleniach, a następnie prowadzili zajęcia ze swoimi klasami. Kolejnym etapem były spotkania uczniów z architektami krajobrazu.

W trakcie spotkań ze specjalistami uczestnicy analizowali przestrzeń wokół szkoły oraz opowiadali lub rysowali, jak wyobrażają sobie wymarzony plac zabaw/ przestrzeń rekreacyjną. Pomysły uczniów zostały wykorzystane do stworzenia koncepcji zagospodarowania terenu wokół szkoły. Podczas warsztatów finałowych realizowane były wybrane elementy koncepcji.

Dzieci, realizując projekt, nie tylko tworzą samodzielnie konkretną przestrzeń, ale także nabywają zupełnie nowych umiejętności i doświadczeń, z których będą mogły korzystać w dowolnej chwili swojego życia. Być może powtórzą podobne działania we własnym ogrodzie albo zainspirowane, stworzą rzeczy wspanialsze i piękniejsze we własnym życiu zawodowym. Najważniejsze jednak, że pozostanie w ich świadomości myśl, iż miejsce zabaw to niekoniecznie metalowe drabinki i karuzela, ale coś znacznie więcej.

A. Gajdek

Il. 30. Realizacja programu „Oswoić przestrzeń”

Kolejny, ostatni przykład związany jest z jedną z edycji Chelsea Flower Show w Londynie – wystawy, która co roku wyznacza światowe trendy w zakresie projektowania ogrodów i terenów zieleni.

Chelsea Flower Show, Londyn 2007

Inicjatorów przedsięwzięcia niepokoił brak świadomości ekologicznej młodzieży spowodowany ubogimi zainteresowaniami. Jako cel postawili sobie przekazanie wiedzy o przyrodzie najmłodszym oraz stworzenie ciekawego miejsca mogącego konkurować z obecnymi rozrywkami dzieci, np. grami komputerowymi. Inspirującym hasłem parku stała się myśl: *Nauka poprzez zabawę.*

Dzieci w wieku od 7 do 11 lat zaproszone zostały do udziału w warsztatach, podczas których zapoznawały się z najważniejszymi elementami dobrze i ciekawie zaprojektowanej przestrzeni. Informacje te były punktem wyjścia do następnego etapu, w którym młodzi ludzie otrzymali zadanie narysowania własnego pomysłu na ciekawe

zagospodarowanie fragmentu parku. Dziecięce rysunki stały się inspiracją dla głównego projektanta ogrodu.

Efektem projektu był organiczny plac zabaw pobudzający wszystkie zmysły dzięki zastosowaniu różnorodnej roślinności, która otaczała sadzawki, fontanny i oferowała sekretnie przejścia. Realizacja pokazała, że istnieje jeszcze wiele ciekawych rzeczy poza monitorem komputera, które potrafią zainteresować i przyciągnąć małych użytkowników. Świat przyrody odpowiednio dostosowany do potrzeb dzieci stał się najistotniejszą atrakcją tego założenia.

Określenie „warsztaty” czy „warsztaty projektowe” jest obecnie niezwykle popularne i chętnie stosowane w różnorodnych kontekstach i sytuacjach – pojęciem tym nazywa się chociażby zajęcia dodatkowe w przedszkolu, w świetlicy szkolnej itp. Niekiedy występuje wręcz „nadużycie” tego sformułowania, co ma dwojakić znaczenie. Z jednej strony zajęcia warsztatowe są chętnie i entuzjastycznie przyjmowane przez dzieci i ich rodziców, z drugiej jednak w tej mnogości „warsztatów” (będących często w praktyce po prostu – zajęciami plastycznymi) gubi się istota prawdziwych „warsztatów projektowych”, czyli jednej z metod partycypacji społecznej rozumianej jako spotkanie profesjonalistów z przyszłymi użytkownikami danej przestrzeni.

F.Streitt – *Lekarz lalek*

Zabawa jest naturalną potrzebą dzieci na całym świecie.
Magdalena Kołodziejczyk

Część IV

ELEMENTY WYPOSAŻENIA TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

IV.1. ELEMENTY ORGANIZUJĄCE PRZESTRZEŃ TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

Współczesne place zabaw rozumiane jako celowo wyodrębnione przestrzenie składają się z elementów organizujących przestrzeń oraz elementów służących szeroko rozumianej zabawie.

Z punktu widzenia teorii wnętrz architektoniczno-krajobrazowych wnętrza tworzą ściany, płaszczyzna pozioma, sklepienie i elementy wolnostojące. Na terenie placu zabaw kolejno można odnieść je do elementów tworzących place zabaw. Jest to np. ogrodzenie zewnętrzne i granica wewnętrzna np. funkcjonalna w postaci m.in. skarpy czy żywopłotu. Płaszczyzna pozioma w postaci np. nawierzchni bezpiecznej, trawnika, czy ścieżki. W układzie placu zabaw można wyodrębnić wnętrza główne i podporządkowane, tworzone np. przez inny rodzaj wydzielenia np. granice obiektywne czy subiektywne. Elementy wolnostojące – np. urządzenia zabawowe czy np. drzewo – również mogą tworzyć granice wnętrza. Wszystko zależy od ich układu kompozycyjnego. Mogą też w zależności od wielkości czy koloru spełniać rolę dominanty przestrzennej.

Elementy wyposażenia placów zabaw przestrzeń tę organizują, wypełniają i nade wszystko komponują. Decydują o jej charakterze, formie i sposobie integracji z otoczeniem. To one sprawiają, że dana przestrzeń staje się terenem zabaw.

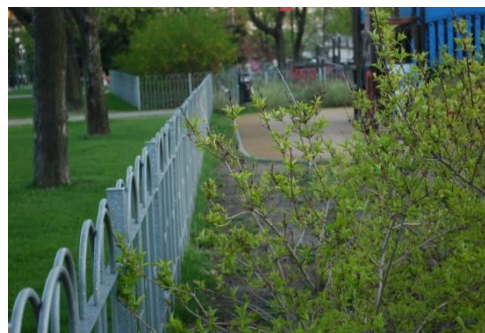
IV.1.1. Ogrodzenie

Il. 31. Ogrodzenie jednego z rzeszowskich placów zabaw

Il.32. Kijowski przykład autorskiego ogrodzenia

Il. 33. Prosta metalowa forma ogrodzenia w otoczeniu krzewów ozdobnych (Warszawa)

Ploty lub ogrodzenia powinniśmy stawiać tak rzadko jak to tylko możliwe, aby niepotrzebnie nie podkreślać skojarzeń z gettem lub klatką.

G. Beltzig, *Wielka księga placów zabaw*

Istota ogrodzenia polega na tym, aby w zamierzonym stopniu wskazywało ono linię podziału terenu. [...] Budowa ogrodzenia ma równocześnie na celu zapewnienie bezpieczeństwa, kontrolowanego wejścia i wjazdu na działkę oraz częściowe lub całkowite zasłonięcie widoku¹⁸⁸. Ogrodzenie jest niezbędnym elementem utrudniającym wstęp „obcym”, ludziom i zwierzętom oraz tworzącym barierę osłaniającą osoby bawiące się przed ruchem kołowym, rowerowym, psami. Tworzy jednocześnie ściany wnętrza architektoniczno-krajobrazowego, jakim jest plac zabaw. Każde ogrodzenie, także to towarzyszące terenom zabaw dla dzieci, musi spełniać określone wymagania funkcjonalne (związane z tworzeniem przeszkody granicznej) oraz formalne (związane ze względami estetycznymi i kontekstem przestrzennym miejsca). Wymogi te mogą dotyczyć albo tworzenia bariery zapewniającej nieprzejezdną, albo utrudnienia wstępu zwierzętom czy też ludziom¹⁸⁹.

Istotne jest, aby zaproponowane ogrodzenie nie przywołało skojarzeń z klatką czy gettem¹⁹⁰. Ogrodzenie terenów zabaw dla dzieci nie powinno stanowić bariery wizualnej kryjącej za sobą różnorakie odgłosy i hałasy (np. przejeżdżający pociąg) wzbudzające dziecięcą ciekawość i intrygujące najmłodszych. Taka sytuacja

Il. 34. Ogrodzenie autorstwa holenderskiego projektanta Tejo Remy

¹⁸⁸ Patoczka P., *Uwagi o projektowaniu ogrodzeń*, Politechnika Krakowska, Kraków 2000, s. 6.

¹⁸⁹ Tamże, s. 6.

¹⁹⁰ Beltzig G., *Księga...*, dz. cyt., s. 45.

może sprawić bowiem, że poruszone nieznanym dźwiękiem dziecko będzie chciało sprawdzić, co kryje się za ścianą ogrodzenia i narazi się na niebezpieczeństwo. Ażurowa konstrukcja zapobiega tego typu wypadkom¹⁹¹.

Ogrodzenia przybierają różne formy, tworzone są z różnych materiałów (*Zestawienie 6*), wyszczególniamy: ogrodzenia ziemne i ziemno-drewniane, murowane i murowano-ziemne łączone zaprawą lub układane na sucho, mury ceglane (il.35.), z kształtek ceramicznych i betonowych, konstrukcje parkanowe i płotowe, samonośne tarcze i słupy, ogrodzenia-rzeźby, ogrodzenia-mozaiki, witraże, pergole i budynki pełniące funkcje przegród granicznych¹⁹².

Istnieją rozwiązania, w których ogrodzenie staje się jednocześnie ścianką wspinaczkową, ma formę muru z pojedynczymi otworami umożliwiającymi wgląd w przestrzeń poza placem lub stworzone jest z roślin – formowanych albo zaplanowanych jako swobodne nasadzenia. Granicą może być także obniżenie powierzchni terenu¹⁹³.

Jasne wytyczenie granicy wnętrza stwarza poczucie psychicznego bezpieczeństwa, daje uczestnikom zabawy wrażenie, że znajdują się na swoim terenie, gdzie nic im nie grozi¹⁹⁴.

Ściany wnętrza krajobrazowych (a więc także placów zabaw) mogą mieć charakter konkretny, obiektywny lub subiektywny, który wyraża się przede wszystkim w ich zwartości, wysokości, liczbie prześwitów. W myśl tej zasady ogrodzenie może posiadać zróżnicowaną formę zmieniającą się na jego długości – poczynając od zwartej mury poprzerastanego mchem, poprzez kratę oplecioną przez pnącza, aż do niskiego wiklinowego płotku. Możliwości jest wiele. Ciekawie rozplanowane ogrodzenie może stworzyć dla użytkownika placu zabaw wiele okazji do zabawy i nauki (il.34.).

Il. 35. Wejście do berlińskiego placu zabaw

¹⁹¹ Gawłowska A., *Nudne bezpieczeństwo ...*dz. cyt.

¹⁹² Patoczka P., *Uwagi...*, dz. cyt., s. 14–15.

¹⁹³ Ogrodowe „aha”, czyli ukryta granica ogrodu, wykonywana w formie głębokiego rowu, uskoku, tarasu itp. Przeprowadzana zazwyczaj miękką linią. Zadaniem *aha* jest utrudnić lub uniemożliwić przekroczenie granic ogrodu, ale tak, aby nie zasłaniać widoku. (Mitkowska A., Siewniak M., *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Warszawa 1997/1998, s.18).

¹⁹⁴ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 9.

ZESTAWIENIE 6:

Różne typy ogrodzeń

możliwe do zastosowania na placach zabaw

OGRODZENIE	NATURALNE	POŚREDNIE	SZTUCZNE
Roślinne	<ul style="list-style-type: none"> nasadzenia swobodne 	<ul style="list-style-type: none"> formowane żywopłoty 	
Ziemne	<ul style="list-style-type: none"> naturalne obniżenia terenu naturalne skarpy wypiętrzenia terenu 	<ul style="list-style-type: none"> sztucznie stworzone wały, nasypy, wzniesienia sztucznie stworzone rowy, obniżenia, „aha” umacniane naturalnie 	<ul style="list-style-type: none"> sztucznie stworzone wały, nasypy, wzniesienia sztucznie stworzone rowy, obniżenia, umacniane za pomocą betonowych elementów
Kamienne	<ul style="list-style-type: none"> naturalne bloki skalne kamienne mury i murki układane na sucho 	<ul style="list-style-type: none"> kamienne mury i murki na zaprawie cementowej gabiony 	<ul style="list-style-type: none"> łączone z elementami betonowymi, metalowymi
Drewniane	<ul style="list-style-type: none"> wyplatane z wikliny 	<ul style="list-style-type: none"> drewniane płoty trejaże pergole 	<ul style="list-style-type: none"> ogrodzenia z drewna klejonego łączone z elementami betonowymi, metalowymi
Ceramiczne		<ul style="list-style-type: none"> murki porośnięte roślinnością 	<ul style="list-style-type: none"> mury z cegły klinkierowej, licówki, łączone z betonem, metalem
Betonowe		<ul style="list-style-type: none"> łączone z roślinnością 	<ul style="list-style-type: none"> z prefabrykowanych gotowych elementów mury i murki betonowe okładziny
Plastikowe		<ul style="list-style-type: none"> łączone z roślinnością 	<ul style="list-style-type: none"> płoty tablice witraże ekrany
Metalowe		<ul style="list-style-type: none"> trejaże pergole <p>łączone z roślinnością</p>	<ul style="list-style-type: none"> siatki z elementów kutych panelowe

oprac. A. Gajdek

IV.1.2. Wejście/wyjście

Il. 36. Furtka o układzie labiryntowym, Londyn

Il. 37. Prosta bramka na warszawskim placu zabaw

Il. 38. Bramka otoczona podporami dla roślin pnących

Okolice wejścia są najbardziej niebezpieczne w skali całego placu zabaw! Kiedy dzieci wchodzą na plac lub go opuszczają, myślą już albo wciąż o zabawie, nie dostrzegają więc tego, co je otacza.

G. Beltzig, *Wielka księga placów zabaw*

Strefa wejścia na plac zabaw jest niezwykle istotna w kompozycji całego wnętrza. Wymaga pewnego rodzaju podkreślenia i uczynienia w linii ogrodzenia, aby jednoznaczne było, którędy możemy się na plac dostać i którędy go opuścić. Wejście na plac zabaw to swoistego rodzaju brama krajobrazowa, która czytelna ma być zarówno dla przedszkolaka, jak i dla jego rodzica. Jednocześnie jej usytuowanie wymaga przemyślanych decyzji zapewniających bezpieczeństwo, gdyż dzieci wchodzące na plac zabaw i wychodzące z niego myślami są już (bądź jeszcze) przy zabawie¹⁹⁵. Z tego powodu nie zwracają uwagi na to, co je otacza, co dzieje się wokół, poza placem – na ruch samochodów, rowerów, na pieszych. Rozwiązania umożliwiające wyhamowanie osób bawiących się oparte są na układach labiryntowych – do wejścia/wyjścia prowadzi nie prosta ścieżka, a kręty układ barier, płotków, skrzyni czy żywopłotów.

W zbadanych realizacjach brakuje rozwiązań, które uwzględniałyby specyfikę natury dzieci, zapominających o możliwym niebezpieczeństwie, zwłaszcza gdy pochłonięte są zabawą i rozmową z rówieśnikami. Najczęściej wejścia na plac zabaw mają formę tradycyjnych furtek, często nieposiadających utrudnionego systemu otwierania.

¹⁹⁵ Beltzig G., *Księga...*, dz. cyt., s. 42.

IV.1.3. Nawierzchnia

Analizując nawierzchnie właściwe dla terenów zabaw, wyróżniono następujące ich rodzaje¹⁹⁶ (Zestawienie 7):

- sypka – tworzona z takich materiałów, jak żwir, piasek, kora, wióry drzewne, rozdrobniona guma; musi mieć odpowiednią grubość – min. 300 mm pod urządzeniem zabawowym;
- gumowa – w postaci większych elementów lub mniejszych kafelków; dostępna w zróżnicowanej kolorystyce i wzorach;
- kratki gumowe – rodzaj gumowej sieci, którą przerasta trawa;
- powierzchnie dywanowe – nawierzchnie syntetyczne dostępne w zróżnicowanej kolorystyce i wzorach.

Płaszczyzna pozioma wnętrza musi zapewniać bezpieczeństwo korzystania z poszczególnych elementów wyposażenia. Współcześnie najpopularniejszym rozwiązaniem stosowanym na placach zabaw są nawierzchnie sztuczne pochodzenia syntetycznego, dostępne w różnych kolorach i formach (płytki, kratki itp.). Istnieją jednak inne, bardziej ekologiczne materiały zapewniające bezpieczeństwo użytkownikom i jednocześnie sprzyjające rozwijaniu

Il. 39. Nawierzchnia żwirowa na placu zabaw dla dzieci

kreatywnych zabaw. Ciekawym rozwiązaniem jest wymyty, okrągły żwir o ziarnach do 0,8 cm¹⁹⁷. Taka frakcja żwiru zapewnia samooczyszczanie, dobrą przepuszczalność wody oraz łagodzi skutki upadków (il.39.). Jednocześnie materiał ten może być wykorzystywany do zabawy związanej z przesypywaniem go, układaniem jego ziaren w najróżniejsze wzory czy do innych czynności zabawowych. Podobne właściwości mają wióry czy kora, które wymagają jednak bardziej przemyślanego drenażu. Pozostaje jeszcze jedna możliwość – trawa, zarówno w postaci krótko strzyżonego trawnika, jak i łąki kwietnej. Należy pamiętać, że jest ona narażona na przydeptywanie i warto, aby przynajmniej strefy bezpośredniego użytkowania wyposażenia oraz trasy przejść były pokryte materiałem zapewniającym zarówno bezpieczeństwo, jak i estetykę. Zdarza się, że nawet najlepiej rozplanowane nawierzchnie mają mankamenty w postaci wysokich krawężników i progów o zgeometryzowanych formach. Niekiedy takie elementy są groźniejsze od drobnych niedociągnięć w wyborze materiału nawierzchni.

¹⁹⁶ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 13.

¹⁹⁷ Beltzig G., *Księga...*, dz. cyt., s. 49.

Il. 40. Nawierzchnia żwirowa towarzysząca obiektowi linowemu na placu zabaw

Il. 41. Nawierzchnia syntetyczna wokół elementów wspinaczkowych

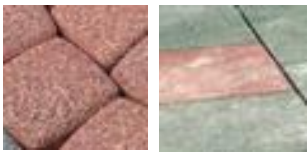

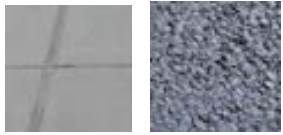
Il. 42. Różne rodzaju piasku na placu zabaw

Najlepsze właściwości ochronne posiadają wióry. Powinniśmy je zastosować tam, gdzie montujemy „dzikie” urządzenia. Wymagają one jednakże dobrego drenażu, aby zbyt szybko niegniły.

G. Beltzig, Wielka księga placów zabaw

W ostatnich czasach zauważa się wzmożone zainteresowanie nawierzchniami syntetycznymi, które są elastyczne, bezpieczne i występują w wielu kolorach, umożliwiając tworzenie barwnych kompozycji w płaszczyźnie podstawy. Zdecydowana większość współcześnie realizowanych terenów zabaw oferuje właśnie ten typ nawierzchni. Pozostała część zawiera rozwiązania naturalne, spośród których najpopularniejszym jest po prostu nawierzchnia trawnikowa, wskutek intensywnego użytkowania w wielu miejscach odsłaniająca grunt, na którym w okresie mokrych, wilgotnych dni zbiera się woda.

Rodzaje współcześnie spotykanych nawierzchni na placach zabaw w kontekście też postawionych w tej pracy prezentuje *Zestawienie 7 - Nawierzchnie terenów zabaw dla dzieci.*

NAWIE- RZCHNIA	NATURALNE	POŚREDNIE	SZTUCZNE
Sypka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ żwir, piasek ▪ kora, wióry 		
Dywanowa	<ul style="list-style-type: none"> • trawnik 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ sztuczna trawa ▪ syntetyczna: jednokolorowa i wielobarwna
Z mniejszych elementów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kamień naturalny ▪ kostka drewniana 	<ul style="list-style-type: none"> • betonowe płyty poprzerastane trawą 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kostka betonowa ▪ kostka syntetyczna
Wielkopa- szczynowa	<ul style="list-style-type: none"> • glina 	<ul style="list-style-type: none"> • płyty jumbo • kraty syntetyczne 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ beton ▪ asfalt

oprac. A. Gajdek

IV.2. ELEMENTY SPRZYJAJĄCE ZABAWIE

Il. 43. Leonardo da Vinci, *Huśtawka* (XVI w.)

Rysunek autorstwa Leonarda da Vinci Huśtawka pochodzi z XVI-wiecznego zbioru pism i notatek, tzw. Kodeksu Leicester. Kodeks ten zawiera liczne myśli i pomysły, a także szkice projektowe związane ze sztuką i nauką. Miejsce w nim znalazła także prosta huśtawka, po raz pierwszy opisana i zilustrowana.

Pierwszy znany rysunek przedstawiający huśtawkę jest autorstwa samego Leonarda da Vinci, a znaleźć można go w Kodeksie Leicester. Od czasu jego powstania, tj. od XVI wieku, oferta elementów służących zabawie znacznie się poszerzyła. Nawet przywoływana huśtawka przybiera obecnie tak różnorakie formy i barwy, że może być jednocześnie zabawką i rzeźbą atrakcyjnie wkomponowaną w otoczenie. Na samych huśtawkach, bujakach i hamakach katalog elementów służących zabawie się nie kończy. Producenci ścigają się w tworzeniu nowych pomysłów i rozwiązań. Powstają całe zestawy mostków, kładek, zjeżdżalni i drabinek. Niemniej jednak podstawowe urządzenia, jakie spotykamy w przestrzeniach zabaw, zdają się powtarzać i tworzą chaotyczne bądź (niestety rzadziej) przemyślane kompozycje ścianek, huśtawek, drabinek i innych atrakcji. Wykonywane z metalu, drewna bądź tworzyw sztucznych, dostępne są w każdym kolorze, wzorze i układzie. Ta różnorodność wydaje się jednak być pozorna – ostatecznie te same pomysły są powtarzane i powielane. Wskutek tego poszczególne place zabaw oferują podobne rozwiązania i możliwości zabawy.

W kontekście przywoływanej teorii wnętr architektoniczno-krajobrazowych elementy służące zabawie stanowią rodzaj brył wolno stojących, które wzbogacają i dopełniają kompozycję wnętrza.

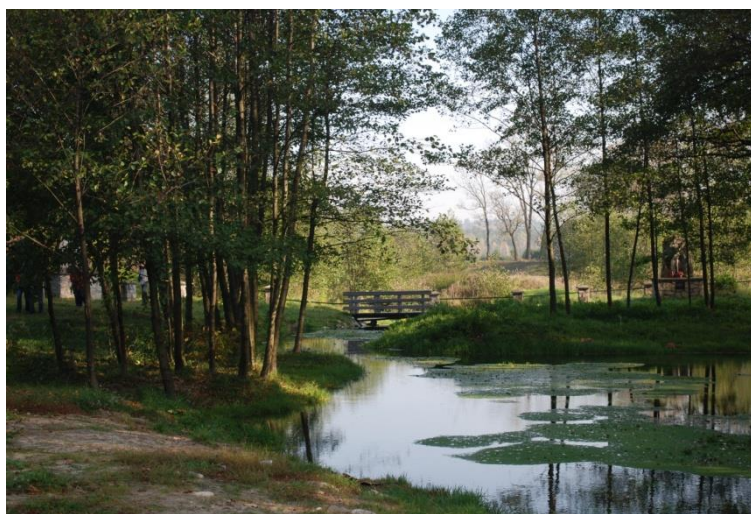
Autorka niniejszej pracy chce podkreślić, że obok elementów wyposażenia oferowanych przez poszczególnych producentów istnieją jeszcze rozwiązania wykorzystujące naturalne materiały, które są łatwo dostępne i osiągalne. Kamień, drewno, szyszki, piasek czy wiklina odpowiednio wykorzystane i użyte stworzyć mogą oryginalne rozwiązania i propozycje zabawy.

IV.2.1. Elementy naturalne

Leżąc, przyglądałem się skrawkowi ziemi, na którym oparłem rękę. Ileż tu wszystkiego! Trawa, zielony, puszysty mech, koniczyna, biały kwiatek o dziubeńskich płatkach, pęd paprotki, żółte igliwie, wiotkie, zwinięte liście dębu, gałązka jeżyny, kłocza perzu, suchy złamany badyl – a cały ten niby-zielnik wczepiony w piaszczystą ziemię, nisko przycupnięty, stłoczony. Istna mikro-dżungla roślinek i żyjątek, których nazw nie znam, świat arcybogaty, najróżniejszy i dla mnie najczęściej – anonimowy¹⁹⁸.

Place zabaw – tak najczęściej nazywane są przestrzenie przeznaczone do bawienia się dzieci. Już samo sformułowanie przywodzi na myśl miejsce płaskie, pozbawione zieleni czy obecności innych elementów naturalnych, takich jak zwierzęta czy woda. O ile przyjaźniej brzmi „ogród zabaw”, za którą to parą słów może kryć się autentyczny tajemniczy ogród oferujący cień drzew, mnogość barw kwiatów i ptasią muzykę, określaną współcześnie mianem relaksacyjnej¹⁹⁹.

Trudno w ogóle rozważać tereny zabaw dla dzieci bez uwzględniania w ich obrębie lub bezpośrednim sąsiedztwie elementów przyrodniczych, takich jak flora, fauna czy woda. Jedynie place zabaw tworzone wewnątrz budynków pozbawione bywają warstwy przyrodniczej; jej namiastką stają się w nich sztuczne rośliny, kwiatek w doniczce lub cyfrowe obrazy prezentujące krajobraz naturalny.

Il. 44. Krajobraz naturalny (Roztocze)

Krajobraz naturalny, a wraz z nim mnogość miejsc niezwykłych, magicznych, najpiękniejszych dla dziecka. I choć ciśnie się na usta jednocześnie myśl, że miejsca te są niezwykle niebezpieczne, to jednak trudno wyobrazić sobie bądź wskazać przestrzenie bardziej przyjazne życiu. Dlaczego więc my, projektanci, nie mielibyśmy namiastki tego piękna przemycić na tereny zabaw dla dzieci...

A.Gajdek

¹⁹⁸ Kapuściński R., *Lapidarium*, Wyd. Czytelnik, Warszawa 2003, s.22.

¹⁹⁹ Gajdek A., *Elementy naturalne na terenach zabaw dla dzieci*, „Zeszyty Naukowe Południowo-Wschodniego Oddziału Polskiego Towarzystwa Inżynierii Ekologicznej z siedzibą w Rzeszowie i Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego w Rzeszowie” 2012, nr 15, red. Kostecka J., Wiśniowska-Kielian B., Mroczek J., s. 31–35.

Dlaczego tak lubimy wracać do krajobrazów naturalnych, dzikich, nieujarzmionych? Gdyż: *Powiadam wam, w dzikości jest przetrwanie świata [...]. Dzikość jest istotą żywą! Najpełniej żyje to, co najbardziej dzikie. Jeśli jeszcze nieujarzmiona przez człowieka jej obecność ożywia go i pokrzepia [...]. Kiedy pragnę się odrodzić, szukam najciemniejszego lasu, gęstsze go i najbardziej nieprzebitego, szukam najbardziej oddalonych mokradel, z dala od zgiełku miast. Wchodzę tam jak do świętego miejsca, sanctum sanctorum. Tam właśnie tkwi moc, istota Natury. Mówiąc krótko, wszystko co dobre jest dzikie i wolne!*²⁰⁰

Jednak „naturalne” to nie tylko „dzikie”, ale także „bliskie”, „oczywiste”, tak jak rodzimy krajobraz naturalny. Pisał o tym Marian Kornecki: „[...] wieś i miasteczko to przede wszystkim fenomen polskiego krajobrazu kulturowego ukształtowanego *podług nieba i zwyczaju polskiego*”²⁰¹.

II. 45. Tatry

A gdyby tak motywami przewodnimi naszych współczesnych, polskich placów zabaw stały się elementy rzeczywistego, tradycyjnego krajobrazu?

Przecież oczywiste jest, „że wyobraźnia twórcza nie może stwarzać rzeczy całkiem nowych. Takich, które jeszcze nigdy i nigdzie w jakiś sposób nie istniały. Takich, które przekraczałyby ludzką fantazję lub ludzką pojemność psychiczną” (Juliusz Żórawski).

Zatem zamiast szukać i próbować odkrywać coś niezwykłego, a w rzeczywistości brnąć w schematyczne, powtarzalne układy, warto zwrócić uwagę i myśl ku wartościom bliskim, „naszym” i sprawdzonym przez liczne pokolenia.

II. 46. Janowiec nad Wisłą

II. 47. Krasnobród, Roztocze

²⁰⁰ Devall B., *Ekologia głęboka*, Wyd. Pusty Obłok, Warszawa 1994, s. 145.

²⁰¹ Kornecki M., *Wieś i miasteczko...*, dz. cyt., s. 11.

IV.2.1.1. Flora

Obecność roślin w miejscach zabaw ma wiele zalet, które przy okazji omawiania problemu ludyczności przestrzeni warto przypomnieć i krótko skomentować. Flora jest także istotnym elementem komponującym i wzbogacającym wnętrze krajobrazowe. Spośród jej wielu walorów wyróżniono cztery²⁰²:

a) Estetyka - mnogości barw, faktur, form i zapachów, jakie oferują rośliny, nie zastąpi żadna liczba rzeźb, sztucznych nawierzchni i materiałów. Jedyne natura rozwijająca się w nieprzewidywalny sposób stwarza możliwość komponowania żywych dzieł sztuki w postaci rabat, klombów, obwódek, żywopłotów itp. Czar roślin jest w stanie zaspokoić apetyt nawet najbardziej wybrednych pasjonatów piękna (w tym także dzieci). Zieleń w postaci naturalnej/swobodnej oraz ta formowana daje szansę na ciekawe komponowanie i dzielenie wnętrz ogrodowych.

Il. 48. Słowacki park leśny, gdzie dzieci poprzez zabawę i obserwację uczą się zjawisk i procesów zachodzących w lesie

b) Edukacja i ekologia - każdy człowiek mieszkający i żyjący w mieście, a nawet to miasto kochający, nosi w sobie naturalną tęsknotę za przyrodą, która daje mu wiele możliwości do nauki podczas wypoczynku. Szczególnie istotne zdaje się to być w odniesieniu do najmłodszych uczestników zabawy, którzy obserwując rośliny, uczą się zjawisk towarzyszących zmieniającym się porom roku czy nawet dnia (il.48., il.49.). Dzieci poznają różne faktury, zapachy, kolory, które pobudzają ich zmysły i wyobraźnię.

c) Zabawa - istnieje pogląd, że dobrze zaprojektowana zielen jest w stanie zastąpić każde wyposażenie w przestrzeniach przeznaczonych dla dzieci. Abstrahując od kwestii słuszności powyższej tezy, należy stwierdzić, iż rośliny stwarzają wiele możliwości zabawy. Krzewy mogą być miejscem kryjówek i narad, drzewa służyć mogą wspinaczkom i dawać taki materiał, jak kasztany, żołądzie, owoce jarzębiny, umożliwiające wiele innych zabaw. Łąka kwietna to obszar gier i zabaw zespołowych oraz wylegiwania się w letnie, słoneczne dni. To tylko nieliczne przykłady atrakcji, jakie zaoferować może natura.

²⁰² Skórowska A., *Kompozycja roślin ...* dz. cyt., s. 40–43.

- d) Zdrowie - miejsca zieleni w mieści w naturalny sposób są enklawami, w których zanieczyszczenie powietrza jest mniejsze, a hałas dobiegający z ciągów komunikacyjnych nie tak intensywny jak w innych obszarach miasta. Ponadto umieszczenie na terenach zielonych właściwych gatunków roślin obfitujących w olejki eteryczne korzystnie wpływa na układ oddechowy osób przebywających w ich sąsiedztwie.

Il. 49. „Lawina” w słowackim parku leśnym

Usytuowanie terenów zabaw dla dzieci powinno sprzyjać także egzystencji materii zielonej, dlatego najlepiej, gdy obszary te położone są na zboczach południowych, południowo-wschodnich oraz południowo-zachodnich. Zalecane proporcje w planowaniu nasadzeń wynoszą 5% dla zieleni wysokiej i niskiej, z czego 60% to trawnik, 20% drzewa i 20% krzewy²⁰³.

Dobrze założony, a następnie właściwie pielęgnowany trawnik jest jednym z najważniejszych elementów związanych z terenami zabaw dziecięcych. To na nim odbywają się zajęcia ruchowe, gry zespołowe, to na nim dzieci odpoczywają²⁰⁴.

Główną i najważniejszą zasadą doboru gatunkowego roślin przeznaczonych do zabaw (zwłaszcza dziecięcych) jest unikanie roślin trujących lub takich, które posiadają niebezpieczne elementy, np. ciernie czy kolce. Jednak i w tym wypadku, szanując wspomnianą zasadę kontrolowanego ryzyka, pokusić się można o niewielką kępę pokrzyw czy pojedynczych ostów²⁰⁵, które zwiększają szansę na przeżycie „przygody”, a kontakt z nimi nie spowoduje ciężkich chorób czy okaleczeń. Co więcej, doświadczanie różnorodnych mechanizmów obronnych roślin poszerza horyzonty dzieci, gdyż samodzielnie odkrywają one, jakie działanie ma parząca pokrzywa, a jakie kłująca róża. Często tego rodzaju rośliny są w stanie najdłużej przetrwać na placach zabaw dzięki swoim mechanizmom obronnym. Dziecko natomiast, przeżywając sytuacje niebezpieczne, uczy się szacunku do przyrody oraz pokornej postawy wobec praw rządzących środowiskiem naturalnym²⁰⁶.

²⁰³ Orzeszek-Gajewska B., *Kształtowanie zieleni w miastach*, Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, PWN, Warszawa 1982, ss. 35-39.

²⁰⁴ *Kształtowanie terenów zieleni*, red. Niemirski W., Wyd. Arkady, Warszawa 1973, ss.71-78 .

²⁰⁵ Beltzig G., *Księga...*, dz. cyt., s. 52.

²⁰⁶ Kosmala M., *Jak stworzyć...*, dz. cyt., s. 19-23.

Drugą ważną zasadą jest stosowanie roślin odpornych na szkodniki i choroby oraz niewymagających szczególnej pielęgnacji. Zieleń przestrzeni publicznych, inaczej niż ta w ogrodach przydomowych, powinna być dostosowana do trudniejszych warunków bytowania.

Decydując się na nasadzenia na terenach zabaw dla dzieci, nie można pominąć niezwykle powszechnego współcześnie problemu, jakim są alergie. Statystyki pokazują, że nawet co trzecie dziecko cierpi na różnego rodzaju uczulenia²⁰⁷. Wśród najczęściej występujących alergenów wymienia się także te roślinne. W Polsce powietrze atmosferyczne wysycone jest pyłkiem roślin²⁰⁸ przez większą część roku – w okresie od końca stycznia do pierwszych dni października²⁰⁹. Najczęstszą przyczyną pyłkowiny (odmiany alergii) w naszym klimacie są alergeny pyłku traw (w Polsce występuje ok. 160 gatunków traw). Bardzo ważnym alergenem pyłkowym w naszym kraju jest bylica – wiatropylny chwast popularny w całej Europie – odpowiedzialna za większość objawów alergicznego zapalenia błony śluzowej i spojówek w okresie od połowy lipca do połowy września. Kolejnym, trzecim co do ważności, alergenem jest pyłek brzozy²¹⁰. Znając najważniejsze alergeny roślinne, należy unikać sadzenia tych gatunków w pobliżu terenów zabaw dla dzieci. Gorzej – co się często zdarza – gdy rośliny te występują w ich bliższym bądź dalszym sąsiedztwie.

W ogrodach zabaw powinny znaleźć się zarówno drzewa, krzewy, jak i byliny, dzięki którym możliwe jest stworzenie sielskiego, rustykalnego klimatu²¹¹:

a) Drzewa

Obecność drzew na placach zabaw jest bardzo istotna gdyż z jednej strony zapewnia strefę zacienienia dla mniejszych dzieci, z drugiej zaś podnosi walory wizualne przestrzeni zabaw²¹².

Dobór drzew, a także krzewów powinien uwzględniać²¹³:

- warunki siedliskowe, jakie panują na danym terenie;
- cechy morfologiczne roślin (unikanie kłujących, parzących, toksycznych lub potęgujących uczulenia);
- walory dekoracyjne – w kontekście różnych pór roku (kwiaty, owoce, intensywność zabarwienia liści);
- łatwość regeneracji ewentualnych uszkodzeń mechanicznych;

---

²⁰⁷ Sosnowska A., *Jakie jest prawdopodobieństwo wystąpienia alergii u dziecka?*, <http://dziecisawazne.pl/jakie-jest-prawdopodobienstwo-wystapienia-alergii/> [dostęp: 16.08.2013].

²⁰⁸ Najważniejsze alergeny roślinne wywołujące objawy alergii w Polsce: a) brzożowate (*Betulaceae*) – leszczyna, grab, brzoza, olsza; b) bukowate (*Fagaceae*) – buk. (Rapiejko P., *Problemy kliniczne w alergii i astmie*, [w:] *Pyłek roślin jako źródło alergenów*, Wojskowy Instytut Medyczny, Klinika Otolaryngologii, CSK MON, Warszawa 2012).

²⁰⁹ Rapiejko P., *Problemy kliniczne...*, dz. cyt., s. 7.

²¹⁰ Tamże.

²¹¹ Kubus M., *Rustykalny ogród zabaw ...* dz. cyt., s.112 .

²¹² Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 17.

²¹³ Kubus M., Bojarczuk T., Rachwał L., *Dobór gatunkowy roślin ...* dz. cyt.

- zdolność do samoodtwarzania;
- odporność na zanieczyszczenia powietrza, na zasolenie i ubicie gleby; dodatkowo istotna jest odporność na susze, szkodniki i choroby;
- szybkość wzrostu.

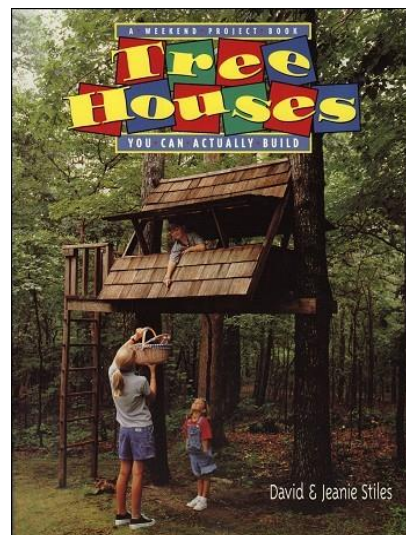
II.50. Zadrzewienia przy Fortcie Bema w Warszawie, dawna zieleni fortu
 II.51. „Ubrane” w kolorowe osłonki drzewa przy placu zabaw w Michałowicach
 II.52. Stare sosny nad jeziorem Neuchâtel górujące na maleńkim placu

*O cóż jest piękniejszego niż wysokie drzewa/ W brzoje zachodu kute wieczornym promieniem,
 Nad wodą, co się pawich barw blaskiem rozlewa,/ Poglębiona odbitych konarów sklepieniem.*

L. Staff, *Wysokie drzewa*

W celu zastosowania mniejszych form poszczególnych gatunków warto sięgnąć po odmiany, które charakteryzują się niższym, wolniejszym wzrostem oraz intensywniejszymi walorami dekoracyjnymi (np. barwne liście, nietypowe owoce).

*Między drzewami a ludźmi istniał zawsze symboliczny związek. W ciągu wieków drzewa dostarczały nam ciepła i schronienia przed chłodem, a także wielu pożywnych i uzdrawiających owoców, liści, kwiatów oraz korzeni.*²¹⁴ Dziś te same drzewa towarzyszą ludziom w przestrzeniach ogrodowych – tych prywatnych i tych publicznych. Dają także schronienie dzieciom i są podstawą dla domków na drzewie²¹⁵ (il.53.).

II. 53. Okładka poradnika dot. budowania domków na drzewie autorstwa D. i J. Stiles

²¹⁴ Hageneder F., *Magia drzew*, tłum. Czeakański M., Wyd. Świat Książki, Warszawa 2006, s. 6.

²¹⁵ Domki na drzewie, jeszcze do niedawna tworzone spontanicznie przez same dzieci oraz ich rodziców, współcześnie są jednym z produktów oferowanych przez różne pracownie architektoniczne! Przeciętny domek na drzewie dla dzieci kosztuje 9–12 tys. zł. (<http://www.domek-na-drzewie.pl/31-Prasa.html> [dostęp: 16.08.2013]).

Najczęściej polecane gatunki drzew do stosowania na terenach zabaw dla dzieci to²¹⁶:

ZESTAWIENIE 8: Wybrane gatunki drzew stosowane na placach zabaw

	NAZWA POLSKA	NAZWA ŁACIŃSKA
Atrakcyjny pokrój	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jarząb mączny ▪ wierzba płacząca ▪ platan klonolistny ▪ wiśnia piłkowana 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Sorbus aria</i> ▪ <i>Salix xsepulclaris</i> ‘Chrysocoma’ ▪ <i>Platanus xhispanica</i> ▪ <i>Prunus serrulata</i>
Liście przebarwiają się	<ul style="list-style-type: none"> ▪ klon polny ▪ klon pospolity ▪ klon tatarski ▪ lipa drobnolistna 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Acer campestre</i> ▪ <i>Acer platanoides</i> ▪ <i>Acer tataricum</i> ▪ <i>Tilia mordata</i>
Owoce element do zabawy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dąb szypułkowy ▪ kasztanowiec biały ▪ jarząb pospolity ▪ sosna czarna ▪ daglezwia zielona 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Quercus robur</i> ▪ <i>Aesculus hippocastanus</i> ▪ <i>Sorbus aucuparia</i> ▪ <i>Pinus nigra</i> ▪ <i>Pseudotsuga menziesii</i>

b) Krzewy

Jeśli chcemy, żeby nasze dzieci troszczyły się w przyszłości o swoją planetę, musimy im pozwolić odkrywać jej tajemnice i cieszyć się nią. Musimy im także wytłumaczyć, że ponoszą odpowiedzialność za jej stan. Pozwólmy dzieciom nawiązać bliski kontakt z naturą. Małe dzieci wykazują ogromne zainteresowanie środowiskiem naturalnym – wszystko je interesuje, są bardzo dociekliwe. Patrzą z podziwem, jak biedronka powoli przesuwa się po łądźce, siadają w kucki, by śledzić armię zdyscyplinowanych mrówek niosących liście do mrowiska. Zdmuchują nasiona z mlecza lub obrywają płatki z rumianku, wyliczając: Kocha, lubi, szanuje...²¹⁷

²¹⁶ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 17;

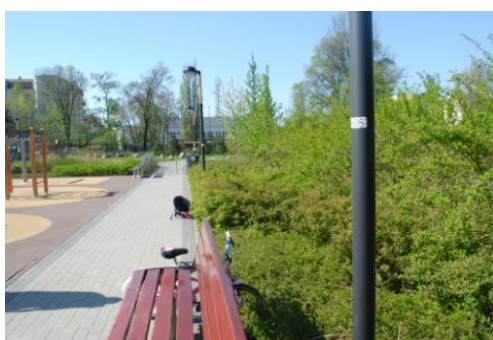
Waszak A., *Zieleń dla dzieci...*, dz. cyt., ss.

²¹⁷ Danks F., Schofield J., *Przyrodniczy plac zabaw...* dz. cyt., s. 13.

Krzewy to druga istotna grupa roślin, która umieszczona na placach zabaw staje się pretekstem do wielu aktywności zabawowych (zakrzewione tereny są często miejscami kryjówek). To one mogą nadać przestrzeni charakteru tajemniczości, a formowane – bywają stosowane jako żywopłoty lub formy labiryntów.

Współczesna oferta gatunkowa krzewów jest niezwykle bogata w rośliny o różnorodnym pokroju, wielkości i kolorze ulistnienia. Coraz to nowsze odmiany umożliwiają tworzenie kompozycji i zestawień o niepowtarzalnych walorach dekoracyjnych, ekologicznych i edukacyjnych.

Krzewy podobnie jak drzewa powinny dostarczać dzieciom materiałów wzbogacających ich zabawę, a jednocześnie odpornych na możliwą dewastację i uszkodzenia.

Il. 54. Nasadzenia żywopłotowe o charakterze swobodnym
Il. 55. Niskie krzewy falującą linią otaczające miejsce zabaw
Il. 56. Krzewy strzyżone, nasadzone w formie labiryntu

Projektowanie ogrodu zabaw dziecięcych wymaga wszechstronnej wiedzy nie tylko technicznej i urządzeniowej, ale w równym stopniu również wiedzy przyrodniczej, związanej z właściwym doбором roślinności i ich kompozycją.

M. Kubus, *Rustykalny ogród zabaw dziecięcych – kontakt z naturą przez zabawę*

Gatunki krzewów polecanych na nasadzenia towarzyszące terenom zabaw dla dzieci to²¹⁸:

ZESTAWIENIE 9: Wybrane gatunki krzewów stosowane na placach zabaw

	NAZWA POLSKA	NAZWA ŁACIŃSKA
Zapach	<ul style="list-style-type: none"> ▪ omżyn Dawida ▪ bez czarny ▪ kalina pachnąca ▪ jaśminowiec wonny ▪ bez lilak 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Buddleja davidii</i> ▪ <i>Sambucus nigra</i> ▪ <i>Viburnum fragrans</i> ▪ <i>Philadelphus coronarius</i> ▪ <i>Syringa vulgaris</i>
Pokrój	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tamaryszek rozgałęziony ▪ sosna górską ▪ dereń biały odm. Syberyjska ▪ borówka amerykańska ▪ leszczyna pospolita odm. Contorta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Tamarix ramosissima</i>), ▪ <i>Pinus nigra</i>), ▪ <i>Cornus alba</i> ‘Sibirica’ ▪ <i>Vaccinium corymbosum</i> ▪ <i>Corylus avellana</i> ‘Contorta’
Kolor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ róża pomarszczona ▪ pięciornik krzewiasty ▪ pęcherznica kalinolistna odm. bordolistna 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Rosa rugosa</i> ▪ <i>Potentilla fruticosa</i> ▪ <i>Physocarpus opulifolius</i>

Nasadzenia z krzewów mogą mieć różnorakie znaczenie kompozycyjne (il.57.) oraz funkcjonalne²¹⁹. Świetnie sprawdzają się w przestrzeniach małych, kameralnych, gdzie trudno jest zmieścić większe rośliny. Są piętrem pośrednim pomiędzy trawnikiem a koronami drzew. Tworzą barierę wzrokową dla małych dzieci, mogą zatem budować ściany wewnątrz wewnątrz jednego placu.

Il. 57. Piętrowość nasadzeń w zamojskim parku

c) Pnącza

²¹⁸ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 17;

Waszak A., *Zieleń dla dzieci...*, dz. cyt.

²¹⁹ Na jednym z placów zabaw duży stary jałowiec sabiński (*Juniperus sabina*) ogołocony ze znacznej liczby igieł służy jako element wspinaczkowy dla dzieci, które chętnie przesiadują na jego zgrubiałych już gałęziach.

*Bo w ogrodzie rośnie pnącze/ W dzikim winie świat się płącze/ Bo w ogrodzie dzikie wino/
Kto je tutaj siał, dziewczyno*²²⁰.
M.Grechuta

Ta kategoria roślin jest szczególna, pozwala bowiem stworzyć tzw. trzeci wymiar w terenie zielonym (il.58). Pnącza były także inspiracją twórców secesji, którzy chętnie wprowadzali je do swoich realizacji²²¹.

Mają one wiele możliwości zastosowania. Mogą być nasadzone jako rośliny okrywowe tam, gdzie niemożliwe jest użycie trawy (np. w miejscach bardzo zacienionych). Jednocześnie świetnie sprawdzają się w małych przestrzeniach, gdyż dają szansę stworzenia pionowych powierzchni zielonych tam, gdzie nie ma wystarczająco dużo miejsca, by posadzić drzewo. Stosowane są do pokrywania ażurowych konstrukcji ogrodzeń i altanek.

Polecane gatunki roślin pnących to²²²:

ZESTAWIENIE 10: Wybrane gatunki pnączy stosowane na placach zabaw

	NAZWA POLSKA	NAZWA ŁACIŃSKA
Zapach	<ul style="list-style-type: none"> ▪ winorośl pachnąca ▪ wiciokrzew sp. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Vitis riparia</i> ▪ <i>Lonicera sp.</i>
Pokrój	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hortensja pnąca ▪ dławisz okrągłolistny 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Hydrangea petiolaris</i> ▪ <i>Cerastrus orbiculatus</i>
Intensywny wzrost	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rdestówka ▪ powojniki botaniczne 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Fallopia aubertii</i> ▪ <i>Clematis tangutica, alpina</i> itp.

²²⁰ Grechuta M., *W dzikie wino zaplątani*, tekst piosenki z płyty *Dni, których nie znamy*.

²²¹ Szczególnym przykładem tej działalności jest twórczość Teodora Talowskiego, który wprowadził w życie pomysł kamienicy-ogrodu, budując dwie kamienice krakowskie: Pod Pająkiem i Pod Śpiewającą Żabą. (Borowski J., *Teodor Talowski – interesujące zastosowanie pnączy*, <http://www.pnacza.pl/wms/wmsg.php/> [dostęp: 18.08.2013]).

²²² Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 17;
Waszak A., *Zieleń dla dzieci...*, dz. cyt.

Pnącza mają wiele cech ułatwiających ich uprawę w mieście: stosunek powierzchni poziomej (nieprzekraczającej zazwyczaj 0,5 m²) zajmowanej w przestrzeni chodnika czy placu do powierzchni pionowej (nawet kilkadziesiąt metrów kw.) pokrywanej przez pnącze; korzystny współczynnik powierzchni aktywnej do zajmowanej powierzchni; w większości niskie wymagania świetlne i glebowe; dynamiczny przyrost na długość²²³.

Specyficzne cechy i właściwości pnączy umożliwiają szeroki zakres ich wykorzystania w różnej skali i formach w tkance urbanistycznej, dzięki czemu mogą one poprawić nie tylko estetykę obiektu, ale także jakość życia człowieka w mieście²²⁴.

Il. 58. Plac zabaw w fosie Fortu Verudela (Chorwacja) i pnącza pokrywające ściany fosy

d) Byliny

Mimo że jest to najbardziej wymagająca grupa spośród omawianych, warto sięgnąć po rośliny należące do niej, gdyż to przede wszystkim one zapewniają dynamikę ogrodu. Trudno sobie wręcz wyobrazić ogród z prawdziwego zdarzenia bez bylin (il.59). *Mają tyle do ofiarowania – urzekają nie tylko mnóstwem różnobarwnego kwiecica, lecz także kolorami i pięknymi kształtami ozdobnych liści oraz aromatycznym zapachem. Zarówno te dzikie, prosto z natury, jak i hodowlane, z olbrzymimi, barwnymi kwiatami, nadają każdemu ogrodowi szczególny charakter*²²⁵.

Byliny to prawdziwi mistrzowie przetrwania. Stosunkowo szybko adaptują się do nowych, często trudnych warunków i potrafią rosnąć w jednym miejscu przez wiele lat dzięki podziemnym organom spichrzowym – specjalnym korzeniom, kłączom, cebulom lub bulwom²²⁶.

Il. 59. Kwitnący plac zabaw dla dzieci

²²³ Łakomy K., Bobek W., *Nowoczesne systemy konstrukcji pod pnącza – technologie, rozwiązania i problemy projektowe, dobór roślinności*, „Architektura. Czasopismo techniczne” 2011, z. 11, 2-A/2/2011, s. 135–144.

²²⁴ Tamże.

²²⁵ Rausch A., *Leksykon Daumonta. Byliny*, Wyd. Olesiejuk, Warszawa 2006, s. 8.

²²⁶ Tamże.

Polecane gatunki bylin to²²⁷:

ZESTAWIENIE 11: **Wybrane gatunki bylin i traw stosowane na placach zabaw**

	NAZWA POLSKA	NAZWA ŁACIŃSKA
Zapach	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozmaryn ▪ tymianek ▪ szalwia ▪ mięta ▪ melisa ▪ lawenda ▪ goździk ogrodowy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Rosmarinus officinalis</i> ▪ <i>Thymus vulgaris</i> ▪ <i>Salvia officinalis</i> ▪ <i>Mentha x piperita</i> ▪ <i>Melissa officinalis</i> ▪ <i>Lavandula angustifolia</i> ▪ <i>Dianthus caryophyllus</i>);
Kolor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ krwawnik wiązówkowaty ▪ pysznogłówka ogrodowa ▪ tojeść kropkowana ▪ rudbekia błyskotliwa odm. Goldsturm ▪ miesięcznica roczna ▪ miskant chiński odm. Sirene ▪ rozplenica japońska ▪ czyściec wełnisty ▪ Paprotink zbrojny 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Achillea filipendulina</i> ▪ <i>Monarda hybrida</i> ▪ <i>Lysimachia punctata</i> ▪ <i>Rudbeckia fulgida</i> ‘Goldsturm’ ▪ <i>Lunaria annua</i> ▪ <i>Miscanthus sinensis</i> ‘Sirene’ ▪ <i>Pennisetum alopecuroides</i> ▪ <i>Stachys biznatina</i> ▪ <i>Polytichum munitum</i>

Osobnym, chociaż równie ważnym zagadnieniem wydaje się być trawnik towarzyszący terenom zabaw dla dzieci. Zwarta, zadbana murawa – jej zieleń ciesząca stopy i przyjemna dla stóp – pozytywnie wpływa na psychikę i samopoczucie osób korzystających z niej. *Prawdopodobnie pierwsze trawniki powstały w biblijnych ogrodach Edenu. Od tego czasu datuje się początek działania gatunku ludzkiego w zakresie upiększania środowiska naturalnego, które go otacza*²²⁸.

²²⁷ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 17;

Waszak A., *Zieleń dla dzieci...*, dz. cyt.

²²⁸ Rutkowski Z., *Mój piękny trawnik... Poradnik dla firm zakładających i pielęgnujących tereny zieleni, architektów krajobrazu oraz zapalonych hobbystów amatorów*, Hortans Sp. z o.o., 2011, s. 7.

Współczesny człowiek stawia trawnikom coraz to większe wymagania; trawnik ma być m.in. bardzo gęsty, szybko odrastający po uszkodzeniu, odporny na choroby oraz dobrze rosnący nawet w głębokim cieniu. Wskutek prac hodowlanych opierających się na krzyżowaniu roślin oraz ich selekcji wyodrębnione zostały liczne odmiany trawników, które podlegają rejestracji w Krajowym Rejestrze Odmian.²²⁹

Powstają liczne mieszanki traw gazonowych przeznaczone do różnorodnych sposobów użytkowania: trawniki ozdobne – rekreacyjne, trawniki drogowe i na glebach zdegradowanych, trawniki na glebach lekkich i skarpach, trawniki sportowe, trawniki w warunkach głębokiego cienia, trawniki na polach golfowych.

Planując trawnik w obrębie terenów gier i zabaw dla dzieci, warto tak dobrać mieszankę traw, aby w jak największym stopniu sprostała wymogom jej przyszłych użytkowników. Prawidłowe założenie trawnika, a następnie systematyczna pielęgnacja zapewni jego atrakcyjny stan. *Nie trzeba zakazywać deptania trawnika. Chodzenie i bieganie po trawie, siedzenie na rozłożonym kocu, a nawet turlanie się czy czołganie nie zagraża dobrze pielęgnowanej murawie*²³⁰.

Wykaz układów i kompozycji roślinnych w kontekście tez postawionych na początku badań prezentuje *Zestawienie 12: Formy kompozycji roślinnych...*, natomiast przykłady roślin szczególnie sprzyjających zabawie prezentuje *Zestawienie 13: Rośliny sprzyjające zabawie*.

---

²²⁹ Tamże.

²³⁰ Skórkowska A., *Plac zabaw, czyli zielona ...dz.* cyt.

ZESTAWIENIE 12: **Formy kompozycji roślinnych w kontekście postawionych tez**

Układy roślinne o charakterze:				
		NATURALNYM	POŚREDNIM	SZTUCZNYM
		<i>gatunki rodzime bądź nawiązujące do przyrodniczego otoczenia;</i>	<i>gatunki rodzime i obce, odmiany o zróżnicowanym kolorze ulistnienie, kwitnienia;</i>	<i>gatunki obce, odmiany o cechach roślin skarłowaciałych, powyginanych;</i>
DZREWA		- swobodne układy naśladujące formy występujące w krajobrazie naturalnym – grupy, solitery, zadrzewienia, klomby	- układy zgeometryzowane, niekiedy formowane – szpalery, aleje, boskiety, sady	- drzewa w pojemnikach, drzewa „ubierane” w elementy wyplatane
KRZEWY		- swobodne układy naśladujące formy występujące w krajobrazie naturalnym – grupy, zakrzewienia	- układy zgeometryzowane, formowane – żywopłoty, ars topiara	- krzewy w pojemnikach
PNĄCZA		- na drzewach i innych naturalnych podporach, także stosowane jako roślina okrywowa	- na podporach: murach, kratkach, pergolach, trejażach, ścianach	- pnącza w pojemnikach
BYLINY, ROŚLINY JEDNO- ROczne		- łąki kwietne, swobodne układy naśladujące formy występujące w krajobrazie naturalnym	- kwietniki dywanowe, zegary kwiatowe, układy zgeometryzowane	- byliny w pojemnikach
TRAWY		- swobodne układy naśladujące formy występujące w krajobrazie naturalnym – łąki	- trawniki	- trawy w pojemnikach

oprac. A. Gajdek

Rośliny sprzyjające zabawie

Nasadzenia roślinne wzbogacają i rozwijają dziecięce doświadczenia poznawania świata.

Poniżej zaprezentowano niektóre z cech roślin, które warto wziąć pod uwagę w trakcie projektowania terenów zabaw dla dzieci.

- Kolor** – rośliny, które są kolorowe przez długi okres w roku
- Dotyk** – rośliny posiadające ciekawą fakturę
- Zapach** – rośliny pachnące
- Kryjówki** – rośliny umożliwiające tworzenie tuneli, ścian, ogrodzenia itp.
- Rekwiizyty** – rośliny wytwarzające ciekawe owoce, nasiona, a także łodygi i gałązki
- Wiatr** – rośliny, które efektownie falują i szeleszczą na wietrze
- Zmienność** – rośliny ciekawie zmieniające się w zależności od pór roku
- Jadalność** – rośliny, które mogą być spożywane

Platan klonolistny
Platanus x hispanica

Pełne żółto pomarańczowe opadające liście, „laciata” kora i owoce przypominające średniowieczną broń.

Słonecznik zwyczajny
Helianthus annuus

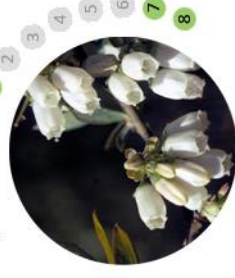
Silny wzrost w trakcie jednego sezonu, mocno żółte, jadalne kwiaty. Może być sadzony jako silny akcent w przestrzeni.

Rudbeckia błyskotliwa
Rudbeckia fulgida 'Goldsturm'

Efekt jasno żółtych kwiatów przez całe lato, mających ciekawy charakter także zimą.

Borówka amerykańska
Vaccinium corymbosum L.

Jadalne owoce, intensywnie czerwone opadające liście.

Krwawnik wiązówkowy
Achillea filipendulina

Jasnożółte kwiaty przez całe lato o sztywnych wyprostowanych łodygach.

Dereń biały
Cornus alba 'Sibirica'

Intensywnie czerwone pędy zwracają uwagę szczególnie zimą, świetny do wydzielenia przestrzeni.

Leszczyna pospolita
Corylus avellana 'Contorta'

Niezwykły efekt poskręcanych pędów, dobrze widocznych szczególnie w okresie bezlistnym.

Pyszynkówka ogrodowa
Monarda hybrida

Czerwone „poczochnane” kwiatostany nierzadko zabawne czupryny i lelek.

Mięsiącznica roczna
Lunaria annua

Suszone owoce to wspaniałe rekwiizyty do zabaw.

Sosna czarna
Pinus nigra

Olejek eteryczny dobrze wpływa na układ oddechowy. Szybszy to pretekst do stworzenia wielu zabaw.

Klon pospolity
Acer platanoides

Klonowe noski to świetne rekwiizyty do zabaw. Pełne kolorowe opadające liście.

Miskant chiński
Miscanthus sinensis 'Sirene'

Ta wysoka trawa może być stosowana do tworzenia ścian i ogrodzeń wydzielających wnętrza ogrodowe.

Tamaryszek rozgałęziony
Tamarix ramosissima

Niezwykły efekt „rozowego buszu” w okresie kwitnienia. Wiotkie pędy „falują” na wietrze.

Rozpelnica japońska
Pennisetum alopecuroides

Miękkie kwiatostany „tańczące” na wietrze.

Czyciec wienisty
Stachys bizantina

Bardzo miękkie liście o nietypowym zabarwieniu.

Paprotnik zbrojny
Polystichum munitum

Duże powłochne liście przypominają liście palmy.

e) Rośliny trujące i szczególnie niebezpieczne

Niedopuszczalne jest stosowanie na terenach zabaw roślin mających silne właściwości trujące, a także podrażniających błony śluzowe, wywołujących uczulenia i stany zapalne oczu, nosa i dróg oddechowych²³¹.

Na terenach zabaw nie należy sadzić następujących roślin²³²:

ZESTAWIENIE 14: Rośliny trujące i szczególnie niebezpieczne

	NAZWA POLSKA	NAZWA ŁACIŃSKA
Drzewa i krzewy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jałowiec sabiński i inne gatunki ▪ kalina koralowa ▪ ligustr pospolity ▪ ostrokrzew kolczasty ▪ sumak jadowity ▪ szakłak pospolity ▪ trzmielina pospolita ▪ wawrzynek wilczelyko i inne gatunki ▪ złotokap pospolity ▪ żywotnik zachodni 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Juniperus sabina</i> ▪ <i>Viburnum opulus</i> ▪ <i>Ligustrum vulgare</i> ▪ <i>Ilex aquifolium</i> ▪ <i>Rhus typhina</i> ▪ <i>Rhamnus catharticus</i> ▪ <i>Euonymus europaeus</i> ▪ <i>Daphne mezereum</i> ▪ <i>Laburnum anagyroides</i> ▪ <i>Thuja occidentalis</i>
Rośliny zielne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bieluń dziędzierzawa ▪ blekot pospolity ▪ ciemiernik czarny i inne gatunki ▪ czermień błotna ▪ lulek czarny ▪ pokrzyk wilcza jagoda ▪ psianka czarna ▪ rącznik pospolity ▪ szalej jadowity ▪ szczywół plamisty ▪ tojad właściwy i inne gatunki ▪ zimowit jesienny ▪ konwalia majowa ▪ ostróżka ogrodowa ▪ mak lekarski 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Datura stramonium</i> ▪ <i>Aethusa cynapium</i> ▪ <i>Helleborus niger</i> ▪ <i>Calla palustris</i> ▪ <i>Hyoscyamus niger</i> ▪ <i>Atropa belladonna</i> ▪ <i>Solanum nigrum</i> ▪ <i>Ricinus communis</i> ▪ <i>Cicuta virosa</i> ▪ <i>Conium maculatum</i> ▪ <i>Aconitum anthora</i> ▪ <i>Colchicum autumnale</i> ▪ <i>Convallaria maialis</i> ▪ <i>Delphinium elatum</i> ▪ <i>Papaver somniferum</i>

²³¹ Kosmała M., *Jak stworzyć...*, dz. cyt., s. 19–23.

²³² Tamże.

Inny wykaz roślin, których należy unikać, dbając o bezpieczną zabawę dzieci, określa następujące kategorie²³³:

- a) rośliny o kolczastych pędach,
- b) rośliny cierniste,
- c) rośliny o ostro zakończonych liściach,
- d) rośliny iglaste o ostrych igłach,
- e) rośliny o trujących owocach,
- f) rośliny o trujących pędach,
- g) rośliny o kruchym drewnie,
- h) rośliny o smacznych, jadalnych owocach,
- i) rośliny o dekoracyjnych owocach,
- j) rośliny pachnące i miododajne (ponieważ w porze kwitnienia wabią liczne owady),
- k) rośliny o ciemnych granatowofioletowych owocach.

f) Ochrona i pielęgnacja nasadzeń

Nie zapomnę też wypraw, wspomina ks. Jan Twardowski, jakie odbywałem z wybitnym geografem profesorem Gustawem Wuttke. On przystawał przy drzewie, zdejmował kapelusz, kłaniał się i wymieniał jego nazwę po polsku i po łacinie. Jak mógłbym nie zapamiętać garbu, klonu czy czeremchy, skoro ten uczony okazywał im taki szacunek. Ten szacunek należy się dziś przyrodzie bardziej niż kiedykolwiek²³⁴. Powinien wyrażać się w działaniach pielęgnacyjnych i ochronnych odnoszących się do terenów zielonych krajobrazów naturalnych i krajobrazów miejskich.

Błędem jest planowanie i realizowanie nasadzeń w przestrzeniach publicznych, w tym także na terenach zabaw dla dzieci, a następnie pozostawianie ich samym sobie, bez zabiegów pielęgnacyjnych i ochronnych. Już w trakcie wykonywania nasadzeń szczególną uwagę zwrócić należy na staranne przygotowanie i zaprawienie dołów, w których umieszczone zostaną rośliny. Mikroniwelacja terenu wokół posadzonych roślin powinna uwzględniać odpowiednie nachylenie powierzchni gruntu, które będzie zapewniało spływ wód opadowych w kierunku roślin²³⁵.

Spośród zabiegów pielęgnacyjnych istotną rolę odgrywają takie czynności, jak cięcie, nawożenie oraz ochrona²³⁶.

W przypadku cięcia rozróżniamy redukcję korony drzew oraz krzewów wykonaną tuż po posadzeniu w celu lepszego przyjęcia się oraz wykonywane w późniejszym okresie cięcie korekcyjne korygujące kształt korony lub usuwające powstałe kolizje i defekty. Nawożenie

²³³ Skórkowska A., *Plac zabaw...*, dz. cyt.

²³⁴ Rogala J., Maciej R., *Zielnik dla każdego, czyli opis ziół wykorzystywanych w leczeniu domowym wraz z praktycznym zastosowaniem (napary, wywary i wyciągi zdrowotne)*, Wyd. Baobab, Warszawa 2003, s. 19.

²³⁵ Bojarczuk T., Rachwał L., *Dobór gatunkowy roślin ...* dz. cyt.

²³⁶ Tamże.

wzbogaca zasobność pokarmową gleby, która szczególnie na obszarach miejskich pozbawiona jest wielu istotnych składników i elementów. W przypadku terenów zabaw dla dzieci najodpowiedniejszym rozwiązaniem jest stosowanie nawozu organicznego – kompostu lub ziemi liściowej. Ochrona roślin, zapewnienie im jak najlepszych warunków do rozwoju procentuje ich dobrym wzrostem, kwitnieniem i stanem zdrowotnym. Dlatego warto mulczować (ściółkować) glebę wokół roślin. Warstwa kory o grubości 15–20 cm chroni glebę oraz systemy korzeniowe przed zbytnim przegrzaniem, utratą wody oraz przemarzaniem. W okresie długotrwałej suszy niezbędne jest podlewanie posadzonych roślin, szczególnie drzew i krzewów. Nie można zapomnieć także o zabezpieczeniu ich przed oddziaływaniem zanieczyszczeń pochodzących od zwierząt domowych²³⁷.

Na terenach zabaw dla dzieci szczególnie warto sięgać po naturalne środki służące do zasilania roślin, a także do zwalczania chorób i szkodników. Działają one wolniej od radykalnych środków chemicznych, ale mają pozytywne ekologicznie oddziaływanie na środowisko. Najpowszechniejsze preparaty ekologiczne stosowane w ogrodzie to gnojówki, wywary i wyciągi z roślin²³⁸. Do naturalnych metod pielęgnacji roślin zaliczana jest także allelopatia²³⁹ oznaczająca szkodliwy lub pozytywny wpływ substancji chemicznych wydzielanych przez rośliny lub grzyby danego gatunku (lub pochodzących z rozkładu tych roślin)²⁴⁰. Metodę tę stosuje się najczęściej przy pielęgnacji roślin uprawowych (pomidory, ogórki, papryka i inne), rzadziej w przypadku nasadzeń roślin ozdobnych.²⁴¹

W prawidłowej pielęgnacji i ochronie roślin pomaga rozeznanie warunków geologicznych i wodno-gruntowych, jakie charakteryzują dany obszar. Warunki te bada się przede wszystkim w przypadku posadowienia budynków, ale są one równie istotne gdy planuje się obiekty architektury krajobrazu. Badania geotechniczne i ocena warunków terenowych mogą wskazać konieczność wykonania drenażu²⁴².

Gleba to dla roślin magazyn życiodajnych składników. Jest dobra i przepuszczalna, jeżeli zawiera ok. 45% bryłkowatych twardych cząstek, 25% przestrzeni do magazynowania wody, 25% przestrzeni dla powietrza oraz 3–5% organicznego lepiszcza²⁴³. Gleby w miastach

---

²³⁷ Tamże.

²³⁸ *Ekologiczny ogród*, http://ogrodnik-amator.pl/ekologiczny_ogrod.php [dostęp: 19.08.2013].

²³⁹ Nazwa pochodzi z języka greckiego, gdzie *allelon* oznacza ‘wzajemny’, natomiast *pathos* – ‘cierpienie’. Działanie to znane jest już od czasów starożytnych (wówczas wykorzystywane było nie w pełni świadomie); bardziej szczegółowe opisy związane ze wzajemnym wpływem roślin pochodzą z 370 r. p.n.e. (Demokryt). (Oleszek W., *Allelopatia – rys historyczny, definicja, nazewnictwo*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty allelopatii. Materiały konferencyjne IUNG*, Puławy 1996, s.2).

²⁴⁰ Oleszek W., *Allelopatia...*, dz. cyt., s. 5–15.

²⁴¹ Allelopatię drzew opisał po raz pierwszy Pliniusz Starszy w 77 roku przed Chrystusem. Obecnie przy planowaniu nowych nasadzeń w miastach zaleca się stosowanie tzw. formuły „10–20–30”, która oznacza, iż należy sadzić: nie więcej niż 10% drzew jednego gatunku, nie więcej niż 20% drzew jednego rodzaju, nie więcej niż 30% drzew tej samej rodziny. (Santamour F. S. Jr., *Trees for Urban Planting: Diversity, Uniformity and Common Sense*, <http://www.ces.ncsu.edu/fletcher/programs/nursery/metrica/metrica07/m79.pdf> [dostęp dn.27.08.2013]).

²⁴² <http://www.geotest.pl/poradnik/fundamenty> [dostęp: 19.08.2013].

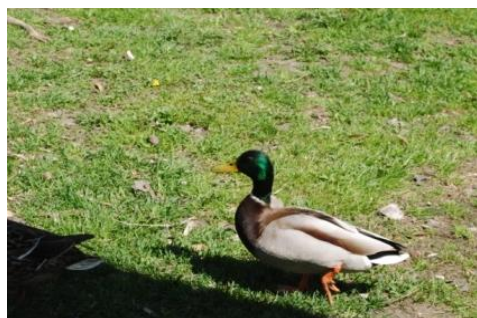
²⁴³ Larson W. E., Borrow H. L., *Making the Most of Soil and Water Sound Practices for The Garden*, [w:] *Landscape for Living. The Yearbook of Agriculture*, U.S. Department of Agriculture 1957.

mają te proporcje najczęściej zmienione, także pH gleb miejskich bywa nierzadko mocno zasadowe, co jest skutkiem wietrzenia znajdujących się w ziemi części murów, betonowych fundamentów oraz gruzu. Bywa także odwrotnie – zwłaszcza na terenach silnie uprzemysłowionych, gdzie powietrze mocno zanieczyszczone jest dwutlenkiem siarki, gleba może być nadmiernie kwaśna i toksyczna. Ponieważ drzewa w mieście najlepiej rosną, gdy pH gleby wynosi 6,0–7,0²⁴⁴, konieczna jest często korekta podłoża – poprzez częściową lub całkowitą wymianę lub przez właściwą uprawę²⁴⁵.

Wymienione działania stanowią absolutne minimum zabiegów pielęgnacyjnych, którymi warto otoczyć nasadzenia, aby te miały szansę rozwinięcia się i otoczenia swym naturalnym pięknem świata zabaw i rozrywki dzieci.

IV.2.1.2. Fauna

Zwierzęta na placu zabaw są nierozdzielnie związane z rosnącymi tam roślinami. Ich obecność uatrakcyjnia teren zabaw i stwarza dodatkową możliwość obcowania z żywym światem natury, który zachwyca swym przepychem i bogactwem.

Il. 60. Kaczki na warszawskim placu zabaw

Il. 61. Interaktywne psisko na tymczasowym interaktywnym placu zabaw

Il. 62. Miejsce bytowania chrząszcza jelonka rogacza (*Lucanus cervus*) na szwajcarskim placu zabaw

Naturalne place zabaw to miejsca nie tylko ekscytujące i zdrowe, ale przy zachowaniu odpowiednich zasad, również zupełnie bezpieczne. Umożliwiają dzieciom dostęp do natury, pozwalają im rozwijać wyobraźnię i kreatywność, obserwować zmiany zachodzące w przyrodzie i uczestniczyć w przeobrażaniu miejsca.

A. Komorowska, *Naturalnie, że plac zabaw...*

²⁴⁴ Gdy pH przekracza znacznie te wskaźniki, występują zakłócenia w pobieraniu nawozów, zmniejsza się ilość podstawowych składników pokarmowych, wzrasta natomiast ilość składników toksycznych. (Szczepanowska H. B., *Drzewa w mieście*, Hortpres Sp. z o. o., Warszawa 2001, s.32).

²⁴⁵ Szczepanowska H. B., *Drzewa w mieście*, dz. cyt., s. 65.

Kontakt dziecka ze światem zwierząt jest niezwykle pożądanym i ważnym z punktu widzenia jego wszechstronnego rozwoju, gdyż uczy młodego człowieka m.in. obserwacji, działań opiekuńczych oraz pobudza jego zainteresowanie otaczającą rzeczywistością.²⁴⁶ Jest to szczególnie istotne w przestrzeni miejskiej, w której dzieci często nie mają możliwości posiadania własnych zwierząt.

Przestrzenie zabaw dziecięcych mogą stać się szansą na zaspokojenie potrzeby obcowania ze światem zwierzęcym. Może odbywać się to na dwa sposoby. Pierwszym z nich jest tworzenie placów zabaw typu farma lub mini zoo. Stworzenie takiego miejsca wymaga²⁴⁷:

1. właściwego doboru gatunków zwierząt o stosunkowo małych wymogach pielęgnacyjnych i pokarmowych (np. króliki, kozy, kury, itp.);
2. zapewnienia zwierzętom możliwości odpoczynku (także poprzez ograniczenie przebywania z dziećmi);
3. zagwarantowania regularnej opieki osób dorosłych.

Nie jest jednak możliwe, aby każdy plac zabaw miał formę farmy, mini zoo lub innego zwierzyńca, ale planując te tereny, zadbać można o to, by sprzyjały ptakom, dżdżownicom i innym drobnym zwierzętom tak bardzo lubianym przez dzieci.

Właściwy dobór gatunkowy roślin oraz umieszczenie w ogrodzie zabaw dziecięcych takich elementów, jak karmniki, budki lęgowe oraz poidełka, sprawi, że rozbrzmi on trelami ptasich śpiewaków ukrywających się wśród traw i gałęzi.

Do gatunków chętnie zagnieżdżających się w ogrodzie należą²⁴⁸:

- wróble – choć popularne jest powiedzenie „szary jak wróbel”, w rzeczywistości ptaki te mają skomplikowane płowo-czekoladowo-rdzawe plamki na swym upierzeniu; są bohaterami wielu wierszyków i bajek;
- dzwońce zwyczajne – ze względu na swe żółte piórka na pierwszy rzut oka przypominają kanarki, mają donośny, dzwoniący głos;
- kosy – o charakterystycznych czarnych piórach i z jaskrawo pomarańczowym dziobem; pięknie śpiewają;
- gołębie miejskie – jedno z najpopularniejszych miejskich ptaków, bardzo szybko oswajające się;
- sikorki bogatki – z charakterystycznym żółtym upierzeniem i czarnym pasem przebiegającym od głowy przez cały brzuch;
- jerzyki – podobne do jaskółek, jednak żyjące w miastach, są bardzo szybkie – potrafią osiągać prędkość 200 km/h.

---

²⁴⁶ Palej A., *Miejsce i zabawa a rozwój dziecka*, [w:] *Miejsce*, red. Baranowski A., Awtuch A., Gdańsk 2008, ss. 12-18.

²⁴⁷ Tamże.

²⁴⁸ Graszka-Petrykowski D., *Ptaki w twoim ogrodzie*, KDC, Warszawa 2008, ss. 32-43.

Przemysłany dobór gatunkowy roślin może poszerzyć tę grupę zwierząt o kolejne. Przykładowo budleja Dawida (*Buddleja davidii*) zwabi dużą liczbę motyli (Zestawienie 15), a orzech włoski (*Juglans regia*) przyciągnąć może wiewiórki. Dzięki temu teren zabaw stanie się przestrzenią współistnienia świata człowieka i świata zwierząt, które bynajmniej się nie wykluczają, a przeciwnie – uzupełniają i przenikają. Budowanie takiej świadomości dziecka, która otwarta jest na życie dziejące się tuż obok, ma niezwykle istotne znaczenie dla procesu jego wychowywania i uwrażliwiania na potrzeby innych istot żywych, często tak małych i zwyczajnych, że aż niezauważanych.

ZESTAWIENIE 15: **Rośliny szczególnie przyjazne motyłom**²⁴⁹

	NAZWA POLSKA	NAZWA ŁACIŃSKA
Byliny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Astry ▪ Bergenia sercowata ▪ Bodziszek ▪ Budleja Dawida ▪ Chaber górski ▪ Floks wiechowaty ▪ Jeżówka purpurowa ▪ Języczka pomarańczowa ▪ Lawenda wąskolistna ▪ Macierzanka zwyczajna ▪ Miodunka pstra ▪ Przegorzan pospolity ▪ Rozchodniki ▪ Wrzosa ▪ Złocien właściwy ▪ Żagwin zwyczajny 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Aster</i> ▪ <i>Bergenia cordifolia</i> ▪ <i>Geranium</i> ▪ <i>Buddleja davidii</i> ▪ <i>Centaurea montana</i> ▪ <i>Phlox paniculata</i> ▪ <i>Echinacea purpurea</i> ▪ <i>Ligularia dentata</i> ▪ <i>Lavandula angustifolia</i> ▪ <i>Thymus pulegioides</i> ▪ <i>Pulmonaria saccharat</i> ▪ <i>Echinops ritro</i> ▪ <i>Sedum L.</i> ▪ <i>Calluna vulgaris</i> ▪ <i>Leucanthemum vulgare</i> ▪ <i>Aubrieta deltoidea</i>
Rośliny jednoroczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cynia wytworna ▪ Driakiew purpurowa ▪ Kosmos podwójnie pierzasty ▪ Powój trójbarwny ▪ Rezeda wonna ▪ Smagliczka nadmorska ▪ Żeniszek meksykański 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Zinnia elegans</i> ▪ <i>Scabiosa atropurpurea</i> ▪ <i>Cosmos bipinnatus Cav</i> ▪ <i>Convolvulus tricolor</i> ▪ <i>Reseda odorata</i> ▪ <i>Lobularia maritima</i> ▪ <i>Ageratum houstonianum</i>

²⁴⁹ na podstawie: Popielarska M., *Pokochać ogród. Poradnik dla każdego*, Wyd. Publicat, Poznań 2009, s.125

IV.2.1.3. Woda

Woda od zawsze budziła podziw i niepewność jednocześnie. Jest niezbędna do życia, ale potrafi mu również śmiertelnie zagrozić. Woda nie zna granic ani barier, których nie mogłaby pokonać. Jest jednym z czterech żywiołów, od wieków inspirującym artystów, poetów i kompozytorów. To potężna siła, która ujęta we właściwe formy staje się przyjazna i bliska człowiekowi – także temu najmniejszemu.

W przestrzeni miejskiej, charakteryzującej się procentowo dużym udziałem powierzchni utwardzonych, nawet najmniejsza ilość wody poprawia klimat lokalny poprzez zwiększenie wilgotności powietrza i jego ujemną jonizację. Dodatkowo umieszczenie elementów wodnych w przestrzeni publicznej reguluje różnice temperatur, a także wywołują może cyrkulację powietrza²⁵⁰. Tadeusz Tołwiński pisał, że woda *niesie na swej barwnej i ruchliwej powierzchni życie, zdrowie i najbogatsze doznania wzrokowe, uzdrawiające psychikę człowieka miejskiego*²⁵¹.

Wagę wody w przestrzeni miejskiej podkreślała także Barbara Orzeszek-Gajewska, pisząc, że *woda w kompozycji miasta ma wielką wartość dekoracyjną [...], wciąga jakby przestrzeń w kompozycję, konstruuje rozległością, rozlewa się szeroko i stanowi przeciwwagę ciasnej zabudowy miasta historycznego. Zwiększa też optycznie przestrzeń w swoim sąsiedztwie*²⁵².

Dzieci kochają wodę i błoto, które są dla nich nieustanną inspiracją do tworzenia rzeczy nowych i przeżywania najprostszych (i zarazem najpiękniejszych) radości wynikających z taplania się. Jednocześnie woda jest niezwykle cenionym elementem w przestrzeni. Nie tylko chłodzi, ale daje możliwość umycia rąk, a w sytuacjach idealnych jest zdatna do spożycia. Ponadto nadaje miejscu szczególnego charakteru. Może stanowić zarówno fragment płaszczyzny poziomej, jak i ściany wnętrza, a w postaci tradycyjnej fontanny – element wolno stojący.

Place zabaw spotykane najczęściej w przestrzeniach miejskich charakteryzujących się dużą ilością powierzchni utwardzonych, nieprzepuszczalnych i betonowych dzięki wodzie mogą stać się prawdziwymi oazami, gdzie rozkwita życie. Z jednej strony mowa tu o życiu roślin i ptaków, które dzięki wodzie będą miały zapewnione dogodniejsze warunki bytowania, z drugiej – o dużo istotniejszym rozwoju dzieci.

Woda jest tą szczególną materią, która oddziaływać może na wiele zmysłów. Płynąc – szumi i pluska, umieszczona w sadzawce (czy nawet najmniejszej kałuży), odbija niebo, a rozpryskując się – moczy, chłodzi i odświeża.

---

²⁵⁰ Palej A., *Kształtowanie przestrzeni ...* dz. cyt., s. 62.

²⁵¹ Tołwiński T., *Urbanistyka*, t. 3, PWN, Warszawa 1963, s. 359.

²⁵² Orzeszek-Gajewska B., *Kształtowanie terenów...*, dz. cyt., s. 51.

Il.63. Niewielki strumyk towarzyszący miejscu zabaw dziecięcych, Warszawa

Il.64. Obiekt umożliwiający sterowanie przepływem wody na szwajcarskim placu zabaw

Il.65. Element wodny w krakowskim parku dr. Jordana

Zastosowanie wody na placu zabaw jest dość problematyczne. Liczne badania, zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych, wskazują na silną potrzebę kontaktu z wodą w przestrzeni publicznej. [...] Zaleca się zastosowanie systemu umożliwiającego recykling zużytej wody. Warto pamiętać, aby zaprojektowane elementy mogły być wykorzystywane także w miesiącach, w których woda będzie zakrzęcona.

A. Komorowska, *Naturalnie, że plac zabaw...*

Założenia i elementy wodne odgrywają także znaczącą rolę dydaktyczną poprzez podnoszenie świadomości ekologicznej dzieci, zwracanie ich uwagi na różnorodność elementów przyrodniczych oraz nisz ekologicznych. Woda na placu zabaw uczy bezpiecznego i odpowiedzialnego zachowania w jej sąsiedztwie²⁵³.

Zastosowanie wody na terenach zabaw dla dzieci wymaga ogromnej przezorności inwestorów. Woda w takich miejscach powinna być płytka i oczyszczona²⁵⁴, tak aby nie stwarzała bezpośredniego zagrożenia dla zdrowia i życia bawiących się dzieci.

W Polsce niewiele jest placów zabaw oferujących wodę (najważniejszy to wodny plac zabaw w Tychach), jednak w krajach zachodnich (zwłaszcza w Niemczech) rozwiązania takie są popularne i cieszą się dużym zainteresowaniem. Zastosowanie wody na placu zabaw niewątpliwie wymaga przemyślanych decyzji, dokładanej analizy miejsca i oczekiwań przyszłych użytkowników.

²⁵³ Palej A., *Kształtowanie przestrzeni...*, dz. cyt.

²⁵⁴ Woda na terenach zabaw dla dzieci powinna być wodą wodociągową, która została uzdatniona na potrzeby komunalne. Proces uzdatniania wody obejmuje: odżelazianie, zmiękczenie jonitowe, demineralizację, filtrację (mineralną, węglową, mechaniczną), dezynfekcję, odwróconą osmozę i aerację. (http://pl.wikipedia.org/wiki/Uzdatnianie_wody [dostęp: 19.08.2013]).

IV.2.1.4. Ukształtowanie terenu

Zróznicowane ukształtowanie terenu przybierać może formy wypukłe (nasypy, pagórki, wały) oraz wklęsłe²⁵⁵ (wgłębniaki, fosy). Obecność różnorodnych form ziemnych uatrakcyjnią przestrzeń miejsca zabaw, które z placu zamienia się w krajobraz oferujący liczne kryjówki, przejścia, punkty widokowe i miejsca innych zabaw (*Zestawienie 16*). Formy ziemne umożliwiają także atrakcyjne komponowanie wnętrza (przesłanianie, dzieleni, podkreślanie), jednak są elementem wciąż rzadko spotykanym we współczesnych realizacjach, domagającym się propagowania wśród projektantów przestrzeni rozrywkowych.

Zróznicowane ukształtowanie to także rozwiązanie umożliwiające zabawę w trakcie wycieczki zimowej - górki saneczkowe, wyciągi narciarskie. Duże zainteresowanie, jakim cieszą się istniejące obecnie obiekty tego typu, potwierdza sensowność tworzenia podobnych elementów²⁵⁶.

Zróznicowane ukształtowanie terenu i formy ziemne mają mieć formę taką, jak²⁵⁷:

- nachylenie minimalne (spadek ok. 2%): często niezauważalne gołym okiem; umożliwia łatwe odprowadzanie nadmiaru wody;
- nachylenie łagodne (spadek ok. 25%): może pełnić funkcję niskiej góry saneczkowej;
- nachylenie strome (spadek ok. 33%): charakterystyczne dla większości gór saneczkowych, jest także dobrą podstawą dla łagodnych schodów terenowych;
- skarpa (spadek ok. 55%): wymaga zadarniania roślinami o rozbudowanym systemie korzeniowym; jest dobrą płaszczyzną ekspozycyjną, często towarzyszą jej schody;
- proste formy ziemne: pagórki i wały stwarzają dodatkowe miejsca do siedzenia, wypoczywania i zabawy;
- spiralna rampa na wzniesieniu: ścieżka pieszka, umożliwiająca obserwację otoczenia;
- formy wydzielające wnętrza: różnego rodzaju wgłębienia i uskoki w terenie dodają miejscu tajemniczości i niezwykłości;
- uskoki terenu: możliwość stworzenia naturalnych ścianek wspinaczkowych;
- platformy i wypłaszczenia na szczytach nawet niewielkich wzniesień: dobre miejsca spotkań i indywidualnych zabaw;
- schody terenowe: z kamienia, drewna czy betonu to przestrzeń zabaw dla dzieci;
- starasowany stok: forma ogrodowej klasopracowni, mini amfiteatru, lub miejsca spotkań dzieci;

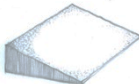
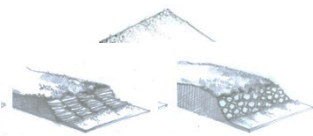

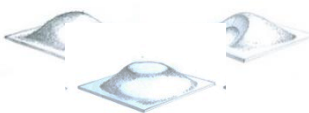
---

²⁵⁵ W przypadku planowania tego typu rozwiązań niezbędne jest zadbanie o właściwy drenaż umożliwiający odprowadzanie nadmiaru gromadzącej się wody.

²⁵⁶ Np. wyciąg narciarski na Globusie w Lublinie, wyciąg narciarski w parku Szczęśliwickim w Warszawie, sztuczne lodowisko na rynku we Wrocławiu. (Sobczak K., Kozłowska E., *Tradycja czy nowoczesność – jak publiczne tereny zieleni odpowiadają współczesnym potrzebom wypoczynkowym mieszkańców miast?*, [w:] *Zieleń miast i wsi ...*, dz. cyt.).

²⁵⁷ Na podstawie *Terrain and planting for play*, space2space.pdf, Vancouver, Canada, <http://www.play-scapes.com/play-diy/diy-playground-1-terrain-and-planting-for-play-by-space2place/> (dostęp 30.12.2013)

ZESTAWIENIE 16: **Formy ukształtowania terenu w kontekście postawionych tez**

	NATURALNE	POŚREDNIE	SZTUCZNE
<p>Nachylenia minimalne i łagodne 2-25%</p> 	występujące naturalnie	sztucznie utworzone, pokryte trawnikiem – niska górka saneczkowa	-
<p>Nachylenie strome ok. 33%</p> 	występujące naturalnie, pokryte nawierzchnią naturalną	sztucznie utworzone, pokryte trawnikiem – górka saneczkowa	-
<p>Skarpy i uskoki terenu</p> 	umacniane za pomocą roślin o rozbudowanym systemie korzeniowym, także za pomocą wiklinowych form, może być naturalną podstawą zjeżdżalni	umacniane za pomocą betonowych krat, geokrat, które poprzerastane są roślinnością zadarniającą, może być podstawą zjeżdżalni	umacniane za pomocą betonowych murków oporowych i elementów prefabrykowanych
<p>Spiralne rampy i schody terenowe</p> 	wykonywane z naturalnych materiałów – ziemne, z drewna, kamienia	rozwiązania betonowe i stalowe łączone z materiałem naturalnym: kamieniem, drewnem	betonowe, stalowe, z poręczami
<p>Proste formy – pagórki, wały, wzniesienia</p> 	występujące naturalnie, adaptowane do funkcji rekreacyjnych, a także nowo tworzone w nawiązaniu do naturalnych rozwiązań, pokryte trawnikiem, łąką kwietną lub roślinami okrywowymi	sztucznie utworzone, starasowane, pokryte roślinnością z elementami betonowymi lub stalowymi	sztucznie utworzone, pokryte nawierzchnią syntetyczną lub sztuczną trawą

oprac. A. Gajdek w oparciu o *Terrain and planting for play*, space2space, Vancouver, Canada

IV.2.2. Katalogowe elementy wyposażenia ogrodów dziecięcych i placów zabaw

Zgodnie z zapisami prawa budowlanego wszystkie urządzenia zabawowe spotykane na placach zabaw są elementami małej architektury wykonanymi z drewna, metalu, tworzywa sztucznego oraz elementów linowych. Wszystkie mają część nadziemną, służącą zabawie, oraz podziemną – do umocowania ich w gruncie. Wybierając drewniane elementy zabawowe, warto zwrócić uwagę, czy posiadają one znak FSC (il.66.). Znak ten, należący do stowarzyszenia Forest Stewardship Council, daje pewność, że drewno, z którego zostały wykonane drewniane elementy, pochodzi z lasów, gdzie prowadzona jest odpowiedzialna gospodarka leśna.²⁵⁸

Il. 66. Znak stowarzyszenia FSC

Il. 67. Element zabawowy o formie labiryntu

Il. 68. Bujak

Il. 69. Pochylnie i przejścia

Il. 70. Elementy zabawowe dla starszych – podziemne przejścia, ścianki wspinaczkowe

Sporym powodzeniem cieszą się urządzenia mobilne: huśtawki, karuzele, zjeżdźalnie. Umożliwiają one dziecku raptowne przemieszczanie się, wymuszają ruch. Nie mogą być jednak jedynym wyposażeniem placów zabaw, gdyż zapewniają mało rozwijającą i prymitywną rozrywkę, która dosyć szybko się nudzi.

M. Kosmala, *Jak stworzyć bezpieczne miejsce zabaw dziecięcych*

Istnieje niezwykle bogata oferta urządzeń, które w zależności od producenta i wytwórcy przybierają różnorakie, fantazyjne niekiedy formy i kolory. Występują najczęściej w następujących kombinacjach:

²⁵⁸ Stowarzyszenie FSC zostało założone w 1993 r. Celem jego działań jest zachowanie i utrzymanie zasobów leśnych. Cel ten organizacja chce osiągnąć za pomocą programów ochronnych oraz poprzez promowanie odpowiedzialnej gospodarki leśnej. Określone zostały surowe kryteria, według których prowadzona ma być gospodarka leśna; niedopuszczalny jest m.in. niekontrolowany wyręb lasów, nieprzestrzeganie praw człowieka czy obciążanie środowiska. Produkty ze znakiem FSC przebywają z lasu do odbiorcy końcowego często długi łańcuch różnych etapów handlu i obróbki, zwany łańcuchem produktu. (SIK-Holz, *Zabawnie – Indywidualnie – Kreatywnie* (materiały promocyjne)).

ZESTAWIENIE 17: **Urządzenia sportowo rekreacyjne na place zabaw**

KATEGORIA		ELEMENTY
zestawy wspinaczkowo-zabawowe	gotowe układy połączonych ze sobą elementów przeznaczonych dla dzieci w różnym wieku i o zróżnicowanych umiejętnościach;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mostki, ▪ przejścia, ▪ tunele, ▪ wieże, ▪ zjeżdżalnie, ▪ ścianki wspinaczkowe
urządzenia wolno stojące	pojedyncze, niezależne elementy dla dzieci w różnym wieku i o zróżnicowanych umiejętnościach	<ul style="list-style-type: none"> ▪ lokomotywy, ▪ wagoniki, ▪ domki do zabawy, ▪ gry integracyjne, piaskownice, ▪ karuzele, ▪ bujaki, ▪ urządzenia do zabawy piaskiem i wodą, ▪ różnego rodzaju huśtawki
urządzenia sportowo-rekreacyjne	zielone siłownie, urządzenia umożliwiające trening i ćwiczenia na świeżym powietrzu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ścieżki zdrowia, ▪ zestawy sprawnościowe, ścianki ▪ skałki wspinaczkowe, ▪ urządzenia sportowe typu zielona siłownia, ▪ fitness ▪ liniarnie

oprac. A. Gajdek w oparciu o wybrane katalogi firm produkujących elementy zabawowe na place zabaw

Istnieją też takie elementy zabawowe, które w znacznej mierze wykonywane są z materiałów naturalnych. Na współczesnych polskich terenach zabaw spotyka się je rzadziej (poza piaskownicą), mimo że umożliwiają kreatywną, rozwijającą zabawę w bliskim kontakcie z przyrodą. Stanowią rodzaj alternatywnego katalogu elementów wyposażenia placów zabaw (*Zestawienie 18*). Być może powodem ich rzadkiego stosowania jest większy nakład pracy w utrzymaniu i pielęgnacji oraz zbyt małe rozpropagowanie, a także duży wybór gotowych elementów na rynku.

II. 71. Sącząca się w wirze woda

II. 72. Mokry piasek

II. 73. Miejsce tworzenia naturalnego kompostu na placu zabaw

Naturalny plac zabaw zbudowany jest, co wydaje się oczywiste, z naturalnych elementów. Jednak chodzi tu nie tylko o roślinność, choć jest ona bardzo istotna, ale również o wały ziemne, wodę, a nawet ogień i wiatr.

A. Komorowska, Naturalny plac zabaw

ZESTAWIENIE 18: Alternatywne elementy wyposażenia placów zabaw

CHARAKTERYSTYKA	
Ścieżka bosych stóp	<p>Ścieżka bosych stóp to przestrzeń wydzielona w nawierzchni, w postaci ciągu pieszego, którego powierzchnia, podzielona na kolejne sektory, wypełnionymi takimi materiałami, jak kora, piasek, szyszki, otoczaki, sosnowe igły, kasztany. Po tych elementach dzieci stąpają bosymi stopami, poznając różne faktury, zapachy, naturalne materiały i ich oddziaływanie na skórę stóp. Obrzeżenia stanowią często wiklinowe niskie płotki ograniczające rozsypywanie się ułożonych materiałów. Ścieżka może być samodzielny elementem bądź fragmentem większego założenia, może np. prowadzić do wiklinowego szałas lub wprowadzać w strukturę labiryntu. Jest elementem rozwijającym zmysły i wyobraźnię, może stać się pretekstem do urządzania zawodów i innych zabaw. Jest na tyle neutralna, że łatwo ją wkomponować w niemal każdy układ wnętrza, a jej dodatkowym atutem może być fakt, iż nieodnawiana zarasta i zanika, będąc jedynie tymczasową formą zabawy.</p>
Wiklinowe szalasy i płotki	<p>Z wikliny wyplatać można najbardziej zadziwiające konstrukcje, rzeźby i elementy. Ma także tę cechę, że wbita w wilgotną ziemię, w krótkim czasie zaczyna wypuszczać liście, rosnąć i rozwijać się, dzięki czemu stworzone dzieła (np. szalasy) nabierają szczególnego charakteru, gdyż rosną i zmieniają się. Wyplecione domki są miejscem kryjówek najmłodszych, umożliwiają także zabawę w dom, narady grup bawiących się, dają schronienie przed słońcem w upalne dni. Wiklinowe elementy to szansa dla najmłodszych na bezpośrednie obcowanie z żywą naturą, które możliwe jest także w centrum wielkiego miasta.</p>

Stoliki i miejsca do siedzenia	<p>Obecność stołu umożliwia różnego rodzaju gry stolikowe (możliwe jest także tworzenie stolików z konkretnym przeznaczeniem, np. do gry w szachy, warcaby, chińczyka). Wysokość miejsc do siedzenia i stolików powinna być dostosowana do wzrostu ich użytkowników, a usytuowanie tych elementów umożliwiło odpoczynek w cieniu i dogodnym otoczeniu (poza hałasem boisk i huśtawek).</p>	
Piaskownica	<p>Piasek to taka materia, która umożliwia realizowanie najśmielszych pomysłów i marzeń, musi być jednak utrzymywany w należytym porządku (zabezpieczany przed odchodami zwierząt, regularna wymiana). Ważne jest umiejscowienie - by piasek nie był stale wilgotny i by nie wpadały do niego liście czy igły z drzew. W celu chronienia piaskownic przed zanieczyszczeniem wskazane jest stosowanie różnego rodzaju przykryć i plandek w okresie gdy z urządzenia nie korzystają dzieci (np. noc, zima)²⁵⁹.</p>	
Luźne elementy	<p>Umieszczone na placach zabaw, dają dzieciom możliwość kreowania przestrzeni. Mogą to być: deski, kije, kamienie, piasek, żwir, cegły. Alternatywą są prefabrykowane przedmioty wykonane z plastiku, pianki, gumy lub innych tworzyw sztucznych. Mogą one mieć nawet bardzo skomplikowane formy; często można je ze sobą łączyć i dopasowywać, tak aby tworzyć złożone formy i obiekty zaplanowane przez dzieci. Mogą stać się czynnikiem integrującym dzieci na placu zabaw – nawet te nieznajome, podejmując wspólny wysiłek tworzenia lub gry, odkrywają wspólne tematy i zainteresowania, które później owocują relacjami koleżeńskimi i przyjacielskimi.</p>	
Ściana/murek graffiti	<p>Nawet niski (mierzący ok. 70 cm) murek umożliwia kreatywną zabawę rozwijającą indywidualne predyspozycje i umiejętności. Aby taki element wyposażenia placu zabaw dobrze funkcjonował, należy określić jasne zasady korzystania z niego (np. zakaz umieszczania rysunków i napisów o charakterze wulgarnym, niestosownym). Dla nagrodzenia najciekawszych i najatrakcyjniejszych prac można wprowadzić zwyczaj fotografowania ich i eksponowania w formie tymczasowej wystawy fotograficznej na terenie placu zabaw. Zwyczaj ten może być czynnikiem mobilizującym innych uczestników zabawy do ambitnego, kreatywnego podejścia do malowania.</p>	

oprac. A. Gajdek

Próba tworzenia alternatywnego katalogu elementów sprzyjających zabawie to ukłon w stronę ogrodowych miejsc zabaw, których jeszcze do niedawna nie brakowało choćby na terenach wiejskich (płytki strumień, polna droga pokryta kamieniami czy większe i mniejsze warzywniki), a które dziś zanikają.

²⁵⁹ Gawłowska A., *Nudne bezpieczeństwo...*, dz. cyt.

IV.2.3. Podsumowanie

Przy wybieraniu poszczególnych elementów zabawowych należy kierować się ich bezpieczeństwem i atrakcyjnością. Wszystkie urządzenia powinny zatem posiadać certyfikaty, badania, a także dokumenty potwierdzające zgodność sprzętu z normami (PN-EN 1176).²⁶⁰

Zdrowa, bezpieczna zabawa jest możliwa jedynie wówczas, gdy na placach zabaw przeprowadzane będą wymagane regularne kontrole oraz zabiegi konserwacyjne związane z wymianą zużytych części, malowaniem i impregnowaniem zniszczonych elementów.

Należy przy tym pamiętać, że bezpieczeństwo ma nade wszystko służyć zabawie, nie uniemożliwiać ją. Istotnym jego elementem na placu zabaw jest wielofunkcyjność urządzeń zabawowych. Jeżeli warunek ten nie jest spełniony, dzieci zaczynają się nudzić, nuda zaś rodzi nowe pomysły, których rezultatów (często bardzo niebezpiecznych) nie da się przewidzieć²⁶¹. Dlatego wybór elementów umożliwiających bezpieczne eksperymentowanie i modyfikowanie jest niezwykle ważny.

Badania pokazują, że atrakcyjność elementów zabawowych jest rozumiana zupełnie inaczej przez dzieci i przez dorosłych²⁶². Także estetyka urządzeń powinna być jedną z wielu ich cech, a nie wartością nadrzędną, stanowiącą najistotniejsze kryterium wyboru (il.74.).

Il. 74. Tradycyjne huśtawki w nietradycyjnym wydaniu

Istnieją badania dowodzące, że atrakcyjne urządzenia powinny mieć następujące cechy²⁶³:

- możliwość manipulacji i dokonywania przekształceń przez dziecko;
- różnorodność form aktywności fizycznej;
- mobilność, umożliwiająca dziecku szybkie przemieszczanie się;
- możliwość gier i zabaw tematycznych;
- możliwość chowania się;
- barwność (przede wszystkim w przypadku sprzętu dla dzieci do lat 5).

Urządzenie zabawowe spotykane są na naturalnych, sztucznych i pośrednich rodzajach placów zabaw. W zależności jednak od kontekstu zmieniają się ich formy, a także funkcje i tworzywo, z którego są wykonane (*Zestawienie 19*).

²⁶⁰ Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw...*, dz. cyt., s. 17.

²⁶¹ Gawłowska A., *Nudne bezpieczeństwo...*, dz. cyt.

²⁶² Kosmala M., *Jak stworzyć...*, dz. cyt., s. 25.

²⁶³ Tamże, s. 25–26.

ZESTAWIENIE 19: **Przykłady elementów sprzyjających zabawie w kontekście postawionych tez**

	NATURALNE	POŚREDNIE	SZTUCZNE
Elementy wspinaczkowe	<p>głazy, kamienie, drzewa</p> 	<p>drewniane ścianki wspinaczkowe</p> 	<p>plastikowe, metalowe i betonowe ścianki wspinaczkowe</p>
Bujaki i równoważnie	<p>pnie, konary</p> 	<p>drewniane bujaki, karuzele, równoważnie</p> 	<p>metalowe i plastikowe bujaki, karuzele, równoważnie</p>
Domki i zamki	<p>wiklinowe szałasy i tunele, zagłębienia terenu</p> 	<p>drewniane domki i zamki</p> 	<p>metalowe i plastikowe domki i zamki</p>
Piasek	<p>rozległe, otwarte przestrzenie</p> 	<p>piaskownice</p> 	<p>ograniczone, niewielkich rozmiarów piaskownice</p>
Zjeżdżalnie	<p>naturalne nachylenia terenu, elementy wodne</p> 	<p>zjeżdżalnie oparte na skarpach, wzniesieniach terenu</p> 	<p>betonowe, metalowe i plastikowe zjeżdżalnie</p>

oprac. A. Gajdek

Gigantyczna uśmiechnięta buzia namalowana na różowej ścianie czy pobudzający kreatywność plac zabaw z materiałów z recyklingu? Polscy architekci bardzo różnie widzą kwestię projektowania dla dzieci.

Anna Cymer

Część V

TENDENCJE ROZWOJOWE WSPÓŁCZESNYCH TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

Spacerując ulicami miast, spotykamy wiele placów, często niezwykle do siebie podobnych i szablonowych. Ogrodzenie, tablica informacyjna, piaskownica, zjeżdżalnia, dwie huśtawki – to najczęściej występujące w tych przestrzeniach elementy. Nudna powtarzalność, powielane schematy, przypadkowe zbiory katalogowych urządzeń. To obraz terenów zabaw, na które trafia przeciętny użytkownik. Sytuacja ta jednak powoli się zmienia, na całym świecie – także w Europie i w Polsce – sięga się po nowe (a niekiedy stare i sprawdzone) rozwiązania oferujące przybywającym osobom coś więcej niż kolejny plac maszyn. Tworzone są ogrody doświadczeń i przygód.

Tendencje rozwojowe współczesnych terenów zabaw dla dzieci kształtują się pomiędzy dwoma rzeczywistościami – naturą i kulturą. Przejawia się to zarówno w ich przesłaniu ideowym, jak i w komponowaniu poszczególnych elementów wnętrza krajobrazowych. W oparciu o ten podział wyszczególnione zostały trzy główne nurty rozwojowe terenów zabaw dla dzieci: naturalny, sztuczny i pośredni.

V.1. TRZY TENDENCJE KSZTAŁTOWANIA TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

Analiza literatury i sztuki, a także studia nad poszczególnymi elementami budującymi współczesne place zabaw (ukształtowanie terenu, kompozycje roślinne, elementy wyposażenia) pozwoliły na wstępne określenie tendencji rozwojowych współczesnych terenów zabaw dla dzieci. Wyróżniono trzy rodzaje kształtowania, komponowania i wyposażenia przestrzeni – naturalne, pośrednie i sztuczne²⁶⁴. Stanowią one kryterium podziału porządkujące sposób myślenia o tych miejscach i ułatwiające dokonanie ich analizy.

---

²⁶⁴ Inspiracją do takiego sposobu myślenia stała się klasyfikacja, którą stosowała prof. Janusz Bogdanowski w odniesieniu do kompozycji ogrodów opisując ją jako układy geometryczne, swobodne i złożone, por. np. J. Bogdanowski, *Polskie ogrody ozdobne. Historia i problemy rewaloryzacji*, Arkady, Warszawa 2000, passim.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu proponowanej klasyfikacji autorka pracy podjęła i przeprowadziła badania terenowe wybranych współczesnych realizacji terenów zabaw dla dzieci. Miejsca te znajdują się na obszarze miast (przede wszystkim polskich) – Rzeszowa, Krakowa, Warszawy, Tychów, Stalowej Woli i Sandomierza. Przykłady wzbogacono o kilka realizacji z Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Węgier, Ukrainy i Słowacji.

Wszystkie zbadane place zabaw zostały zbudowane, bądź odnowione w okresie ostatnich dwudziestu lat, a ich powierzchnia nie przekracza 1 ha. Przy wyborze obiektów kierowano się też lokalną popularnością obiektu, wzmiankami w prasie i wywiadami oraz obserwacjami. Zwrócono szczególną uwagę na kontekst przestrzenny, a także opracowano autorskie uproszczone plany i schematy każdego założenia, wedle jednolitej legendy.

Badania wybranych terenów przeprowadzono w oparciu o analizę wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych. Zbadane zostały ściany, płaszczyzny podstawy, sklepienie oraz elementy wolno stojące poszczególnych wewnątrz.

Efektom tych prac są karty (znajdujące się w *Aneksie*) odpowiadające każdemu zbadanemu placu zabaw:

1. Polska:

a) wybrane place zabaw zlokalizowane w Warszawie:

- park Szczeńliwicki (*Karta 1*),
- plac zabaw przy Forcie Bema (*Karta 2*),
- plac zabaw w dzielnicy Ursus (*Karta 3*),
- plac zabaw w parku im. Obwodu Praga AK (*Karta 4*),
- plac zabaw przy Żelaznej Bramie (*Karta 5*),
- plac zabaw w parku Żeromskiego (*Karta 6*),
- fragment dachu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (*Karta 7*);

b) wybrane place zabaw zlokalizowane w Krakowie bądź jego okolicach:

- tymczasowy plac zabaw na placu Wolnica (*Karta 8*),
- plac zabaw w parku im. Dra H. Jordana (*Karta 9*),
- plac zabaw przy szkole w Michałowicach (*Karta 10*);

c) wybrane place zabaw zlokalizowane w Rzeszowie bądź jego okolicach:

- plac zabaw przy rezerwacie przyrody Lisia Góra (*Karta 11*),
- plac zabaw na osiedlu Paderewskiego (*Karta 12*),
- plac zabaw w parku Jedności Polonii z Macierzą (*Karta 13*),
- plac zabaw przy ul. Podchorążych w Rzeszowie (*Karta 14*),
- plac zabaw w Centrum Handlowym Auchan w Krasnem koło Rzeszowa (*Karta 15*),
- interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli (*Karta 16*);

d) wybrane place zabaw zlokalizowane w Sandomierzu:

- plac zabaw w parku Piszczele (*Karta 17*),
- plac zabaw na starówce (*Karta 18*);

e) wodny plac zabaw w Tychach (*Karta 19*).

2. Szwajcaria:

a) wybrane place zabaw zlokalizowane w miejscowości Neuchâtel:

- Parc du Mail (*Karta 20*),
- parc au bord du lac (*Karta 21*).

3. Pozostałe przykłady:

- plac zabaw w Londynie (Studland Rd) (*Karta 22*),
- geometryczny plac zabaw w San Francisco (USA) (*Karta 23*),
- plac zabaw LAGA w Ostfildern (Niemcy) (*Karta 24*),
- plac zabaw na zamku w Egerze (Węgry) (*Karta 25*),
- plac zabaw w Kijowie (Ukraina) (*Karta 26*),
- plac zabaw w Bratysławie (Słowacja) (*Karta 27*).

W wybranych do badań placach zabaw dla dzieci analizowano rodzaj: ukształtowania terenu, kompozycji roślinnej, ogrodzenia, nawierzchni i elementów zabawowych (ryc.2.) pod kątem przyjętej klasyfikacji w układzie naturalne, pośrednie.

ZESTAWIENIE 20: Zbadane place zabaw w kontekście postawionych tez

Nr karty (w Aneksie)	PLAC ZABAW	UKSZTAŁT. TERENU			KOMP. ROŚLINNE			OGRODZENIE NAWIERZCHNIA			ELEMENTY ZABAWOWE			CHARAKTER PLACU ZABAW
		naturalne	pośrednie	sztuczne	naturalne	pośrednie	sztuczne	naturalne	pośrednie	sztuczne	naturalne	pośrednie	sztuczne	
1	w parku Szczęśliwickim Warszawa	x			x			x	x		x	x		naturalny
2	przy Forcie Bema Warszawa	x			x			x	x		x	x		naturalny
3	w dzielnicy Ursus Warszawa			x		x			x			x	x	pośredni
4	w parku im. Obwodu Praga AK Warszawa			x		x			x	x		x	x	pośredni
5	przy Żelaznej Bramie Warszawa		x			x				x		x	x	pośredni
6	w parku Żeromskiego Warszawa			x			x			x		x	x	sztuczny
7	fragment dachu Biblioteki UW	x			x			x			x			naturalny
8	na placu Wolnica Kraków			x			x	x			x			naturalny*
9	w parku im. H. Jordana Kraków		x			x			x	x		x	x	pośredni
10	przy szkole Michałowice koło Krakowa	x				x			x	x		x	x	pośredni
11	przy rezerwacie przyrody Lisia Góra Rzeszów	x				x		x	x			x	x	pośredni
12	na osiedlu Paderewskiego Rzeszów			x		x			x	x		x	x	pośredni
13	w parku Jedności Polonii z Macierzą Rzeszów			x		x			x			x		pośredni
14	przy ul. Podchorążych Rzeszów		x			x			x	x		x	x	pośredni
15	w Centrum Handlowym koło Rzeszowa			x			x			x			x	sztuczny
16	plac zabaw w Stalowej Woli			x			x			x			x	sztuczny
17	w parku Piszczele Sandomierz	x				x			x			x		pośredni
18	na starówce Sandomierz	x				x		x				x	x	pośredni
19	w Tychach			x			x			x		x	x	sztuczny**
20	Parc du Mail Neuchatel (Szwajcaria)	x			x	x		x			x	x		naturalny

21	parc au bord du lac Neuchatel (Szwajcaria)	x			x			x			x	x		naturalny
22	w Londynie (Studland Rd)			x			x			x		x	x	sztuczny
23	w San Francisco (USA)			x			x			x			x	sztuczny
24	LAGA Ostfildern (Niemcy)	x			x			x	x		x	x		naturalny
25	na zamku Eger (Węgry)			x			x			x		x		sztuczny
26	w Kijowie (Ukraina)			x		x			x	x		x	x	pośredni
27	w Bratysławie (Słowacja)	x	x		x	x			x	x			x	pośredni

*Mimo dużego udziału elementów sztucznych, zdecydowano się zakwalifikować plac zabaw do kategorii „naturalnych”, gdyż jego założenia ideowe miały na celu przybliżenie dzieciom świata przyrody. Cel został osiągnięty w wymiarze na jaki zwarta tkanka miejska na to pozwoliła.

**Wodny plac zabaw w Tychach określony został jako „sztuczny”, gdyż woda (element naturalny) ujęta została w architektoniczne formy. Woda placu zabaw kontrastuje z naturalną taflą wody znajdującego się obok Jeziora Paprocańskiego.

oprac. A. Gajdek

Place zabaw o naturalnym charakterze

Czy możemy używać określenia „naturalne” w odniesieniu do placów zabaw, które zazwyczaj powstają w przestrzeniach miejskich, wprowadzają pewne elementy małej architektury i niejako dostosowują przyrodę do potrzeb i możliwości małego człowieka?

Miasto jest specyficznym rodzajem ekosystemu, określanym inaczej mianem zurbanizowanej przyrody²⁶⁵. Przyroda miasta z pewnością nie obejmuje ekosystemów naturalnych (*natura prima*), jednak w niektórych swoich formach stanowi rodzaj drugiej natury (*altera natura*), które to pojęcie wprowadził Marek Tulliusz Cynceron w swym dziele „O naturze bogów”, rozumiejąc przez nie przyrodę kultywowaną i użytkowaną przez człowieka w znaczeniu rolno-leśnym²⁶⁶. W późniejszym okresie powstało jeszcze jedno określenie – *terza natura*, odnoszące się do ogrodu rozumianego jako dzieło sztuki²⁶⁷.

Scholastyczna filozofia średniowiecza w sposób wyraźny dzieliła natomiast naturę na rzeczywistość twórczą, aktywną (*natura naturans*) oraz na formę natury pasywnej, przetwarzanej (*natura naturata*)²⁶⁸.

Tereny zabaw dla dzieci mieszczące się w kategorii naturalnych placów zabaw rozumiane są w dwojaki sposób. Z jednej strony mogą to być miejsca zorganizowane

²⁶⁵ Drapella-Hermansdorfer A., *Urbanizacja przyrody...*, dz. cyt.

²⁶⁶ Tamże.

²⁶⁷ Hunt J. D., *Gardens and the Picturesque: Studies in the History of Landscape Architecture*, MIT Press, Cambridge M 1992, s. 155.

²⁶⁸ Hajduk Z., *Przyroda, natura*, http://www.kul.pl/files/57/encyklopedia/hajduk_natura.pdf [dostęp: 06.08.2013].

w przyrodniczym otoczeniu (las, park krajobrazowy, strumyk), które pomagają w odkrywaniu otaczającego świata przyrody – jego barw, faktur, odgłosów i zapachów. Drugą natomiast odstoną tej kategorii są tereny zlokalizowane w mieście, naśladujące naturalne środowisko przyrodnicze, imitujące i odtwarzające rozwiązania i kompozycje oferowane przez rzeczywistość przyrodniczą.

Takie rozumienie kompozycji krajobrazowych wewnątrz sprzyjających zabawie dzieci mieści się w charakterystyce *natura naturata*, przeobrażonej *natura naturans*, pozbawionej już sił twórczych.

Place zabaw o pośrednim charakterze

Pomiędzy dwoma skrajnościami znajduje się wiele przykładów zawierających cechy zarówno naturalnych, jak i sztucznych terenów zabaw. Te realizacje zgromadzone zostały pod wspólnym szyldem pośredniego sposobu komponowania terenów zabaw dla dzieci.

W obrębie tych miejsc nieustannie dokonuje się rodzaj kompromisu pomiędzy materią naturalną, przyrodniczą a warstwą kulturową, przetworzoną. To także rozwiązania ogrodowe, w których znaczną rolę odgrywają nasadzenia roślinne. Nie są one jednak realizowane w nawiązaniu do naturalnych układów przyrodniczych. Stanowią raczej formy zgeometryzowane i nasadzenia jednogatunkowe.

Place zabaw o sztucznym charakterze

Kategoria obejmuje rozwiązania znajdujące się poza rzeczywistością przyrodniczą. Place zabaw mieszczące się w tej dziedzinie są znakiem współczesnej cywilizacji, cywilizacji XXI wieku, która przyniosła wiele korzyści, ale także i wiele problemów. Trudno bowiem zaprzeczyć faktom świadczącym o złym stanie naszego środowiska, przejawiającym się w znacznym zanieczyszczeniu wód, powietrza, ale także w postępującej degradacji terenów przyrodniczo wartościowych²⁶⁹. Rozwój cywilizacyjny to także osiągnięcia technologiczne – popularyzacja komputerów, multimediiów, Internetu, wykorzystanie na szeroką skalę materiałów sztucznych.

Sztuczne place zabaw organizowane są w zupełnym oderwaniu od środowiska naturalnego – wewnątrz galerii handlowych i centrów rozrywki, w całości wykonane z tworzyw i elementów sztucznych, stworzonych przez człowieka. Mogą to być także przestrzenie realizowane na zewnątrz – w otoczeniu miejskim, często parkowym, jednak w całości budowane z nienaturalnych, przetworzonych materiałów, bez udziału roślin.

---

²⁶⁹ Wysokiński L., *Degradacja i stopień zanieczyszczenia terenów w Polsce*, Instytut Techniki Budowlanej SGGW, Warszawa, http://kg.sggw.pl/konf/art_en/14.pdf [dostęp: 06.08.2013].

V.1.1. Naturalny rodzaj kształtowania terenów zabaw dla dzieci

Mimo tak powszechnej powtarzalności terenów zabaw dla dzieci, która przygnębia naiwnością katalogowych rozwiązań, wśród stereotypowych placów i placyków znaleźć można realizacje szczególne, spełniające kryteria naturalnych terenów zabaw dla dzieci. „Naturalnych”, czyli takich, które uczą owej naturalności i pokazują przyrodniczą stronę naszej rzeczywistości.

Nie zawsze jednak odbywa się to poprzez przyrodnicze, naturalne otoczenie, gdyż szczególnie w miastach nie jest to możliwe. Owa naturalność współczesnych realizacji przejawia się raczej w doborze materiałów i zabiegach kompozycyjnych, które często naśladują (w sposób bardziej lub mniej dosłowny) rozwiązania występujące w krajobrazie naturalnym (il.75.). Efekt naturalności uzyskuje się poprzez właściwy dobór gatunkowy materiału roślinnego, zróżnicowane ukształtowanie terenu (il.76.) lub (gdy istnieje taka możliwość) poprzez uszanowanie cennego przyrodniczo otoczenia.

Spośród odwiedzonych i zbadanych miejsc wyróżniono kilka wpisujących się w specyfikę naturalnych rozwiązań przestrzennych. Jest to chociażby **plac zabaw przy osiedlu mieszkaniowym w Neuchâtel (Szwajcaria)**(il.77., *Karta 20*).

Pozornie tradycyjny plac zabaw zaskakuje mnogością rozwiązań przybliżających świat przyrody – wszystkie zastosowane nawierzchnie wykonane zostały z materiałów naturalnych, poszczególne wnętrza wydzielono dzięki zróżnicowaniu ukształtowania terenu (niewysokie skarpy). Z atrakcji zabawowych wyróżnić warto mrowisko do podglądania mrówek, zielony, żywy labirynt, element wodny umożliwiający przepływanie wody różnymi ścieżkami, a także miejsce do tworzenia naturalnego kompostu. Oprócz tych elementów dzieci mogą korzystać z piaskownicy, huśtawek oraz urządzeń do wspinania. Nie brakło także nasadzeń, które stanowią przede wszystkim wysokie drzewa, żywopłoty oraz trawnik.

Il. 75. Ogród na dachu biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego

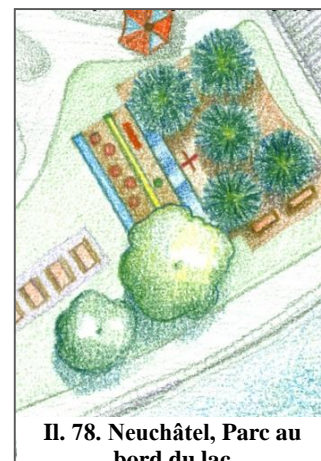

Il. 76. Plac zabaw przy Fortcie Bema w Warszawie

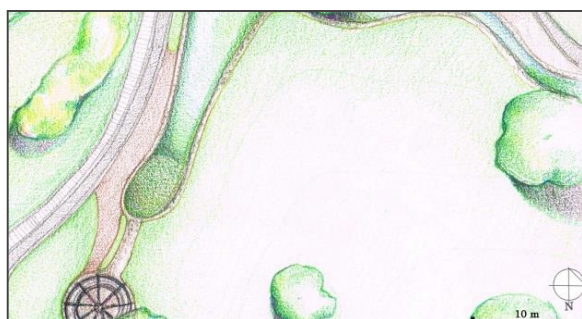
Il.77. Neuchâtel, Avenue du Mail

W tej samej miejscowości znajduje się także urokliwy **plac zabaw nad jeziorem Neuchâtel** (il.78., *Karta 21*). To miejsce ma niezwykle kameralny charakter, a swoją kompozycją zwrócone jest w stronę jeziora, blisko którego zostało usytuowane i do którego nawiązuje forma poszczególnych urządzeń. Na naturalnej korowej nawierzchni, pośród grupy starych ogromnych sosen umieszczone zostały podłużne siedziska-elementy zabawowe, które służyć mogą z jednej strony zabawie, a z drugiej – wypoczynkowi i obserwacji pięknej tafli jeziora. Na sosnach umieszczono elementy umożliwiające wspinaczkę.

Il. 78. Neuchâtel, Parc au bord du lac

Innym przykładem, tym razem polskim, jest **fragment ogrodu założonego na dachu biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego** (il.79., *Karta 7*). Oficjalnie miejsce to nie ma

Il. 79. Fragment dachu biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego

statusu placu zabaw, jednak gromadzi liczne grupy dzieci, które bawią się tutaj wodą i kamieniami. Omawiany fragment niezwykle ogrodu na dachu biblioteki wygląda zupełnie niepozornie – skomponowano tutaj niewielki ciek wodny, który sączy się pośród większych i mniejszych kamieni, meandruje i wpływa do niedużego stawu zamieszkałego przez kaczki. Towarzyszą

mu swobodne, luźne nasadzenia drzew i krzewów, a z jednej strony – rozległy trawnik, mający przypominać polanę. W centrum zatłoczonej stolicy stworzono miniaturę krajobrazu naturalnego, na tyle interesującą, że przyciąga małych poszukiwaczy przygód. Nie znajdziemy tutaj żadnych huśtawek, piaskownic ani ścieżek linowych – jedynie trochę przestrzeni, wykorzystywanej do gier i zabaw zespołowych, oraz szemrzący strumyczek, do którego dzieci wchodzi boso, a następnie przelewają w dłoniach wodę i bawią się mokrymi kamieniami.

Pozostając jeszcze na chwilę w stolicy, wspomnieć należy **park Szczęśliwicki** (il.80., *Karta 1*), który jest miejscem szczególnym, o niezwykle bogatej ofercie programowej skierowanej do osób w każdym wieku.

Il. 80. Fragment Parku Szczęśliwickiego w Warszawie

Również dzieci odnajdują tu liczne place zabaw, ścieżki spacerowe i miejsca obserwacji zwierząt, np. kaczek. Dodatkowo teren ten umożliwia uprawianie wielu dyscyplin sportowych dzięki obecności takich obiektów, jak stok narciarski, zielone siłownie, ścieżki rowerowe, baseny i staw umożliwiające wędkowanie. Wszystkie wymienione atrakcje rozmieszczone są

na terenie ukształtowanym w sposób zróżnicowany, pośród rozmaitych kompozycji zieleni wysokiej i niskiej, m.in. na rozległych polanach wykorzystywanych do leżakowania i zabaw zespołowych. Całość założenia uformowana została na kształt krajobrazu naturalnego – ścieżki wiją się swobodnie, a nasadzenia przypominają te spotykane na terenach otwartych.

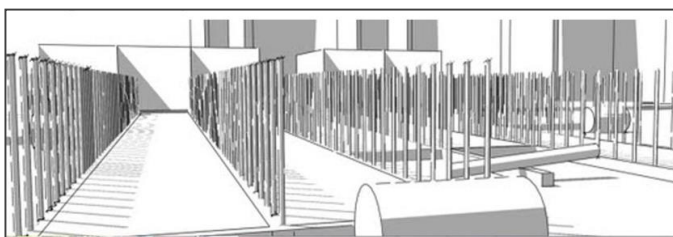
Również **plac zabaw przy Forcie Bema w Warszawie** (il.81., *Karta 2*) można interpretować w kategoriach naturalnych terenów zabaw. Jest to największe powierzchniowo miejsce zabaw dla dzieci, na jakie udało się trafić autorce niniejszego opracowania. Usytuowane na przedpolu obiektu fortecznego, stanowi interesujący teren przeznaczony do zabaw dziecięcych.

Il. 81. Plac zabaw przy forcie Bema w Warszawie

Całość podzielona została na mniejsze wnętrza wyznaczone ciągami komunikacyjnymi oraz nasadzeniami. W obrębie poszczególnych wnętrz odnajdujemy atrakcje zróżnicowane tematycznie (głazy do wspinania, zjeżdżalnie, elementy linowe, ścieżki rowerowe) i stopniem trudności poszczególnych urządzeń. Urzeka roślinna warstwa założenia – wysokie drzewa (głównie robinia akacjowa – prawdopodobnie pozostałość po fortecznej zieleni maskującej) oraz kompozycja niższych krzewów, będących projektem wtórnym. Swobodny układ zacienionych ścieżek daje wrażenie, że znajdujemy się we wnętrzu niewielkiego świetlistego lasu.

Tymczasowe „pole zabaw” na placu Wolnica w Krakowie (il.82., *Karta 8*) różni się całkowicie od pozostałych omówionych przykładów. Przede wszystkim ma bowiem tymczasowy charakter – powstało w

Il. 82. „Pole zabaw” - wizualizacja

ramach Festiwalu Etnodizajn 2010 jako rodzaj ekspozycji umożliwiającej zabawę najmłodszym uczestnikom wydarzenia. Plac zabaw miał swoją formą przypominać uprawne pole. Na wytyczone prostokąty wysypano piasek, ziemię i korek, po których dzieci mogły chodzić boso lub wykorzystywać je do innej twórczej zabawy. Wzdłuż prostokątów na wzór kłosów pszenicznych wbito wiklinowe kijki, które dzieci wykorzystywały do budowania tipi przykrywanych kolorowymi płachtami. Alternatywnie materiał ten służył za ogromne plansze do gier, np. chińczyka czy kółko i krzyżyk. Mimo że założenie nie zawierało żadnych kompozycji roślinnych, swoim przesłaniem ideowym wpisało się w kategorię naturalnych placów zabaw.

Ostatni przykład to **plac zabaw w Ostfildern koło Stuttgartu** (il.83., *Karta 24*). Jest to obiekt składający się z czterech części, znajdujący się na obszarze dawnego LAGA (Landesgartenschau) – terenu

Il. 83. Plac zabaw w Ostfildern koło Stuttgartu

wystaw ogrodniczych odbywających się od 1980 r. w Niemczech. W założeniu zastosowana została zasada zdecydowanego minimalizmu w zakresie użytych elementów zabawowych oraz roślinnych. Na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza jedna z części omawianego terenu, gdzie pośród zgeometryzowanych skarp i uskoków pokrytych rozległymi łąkami kwietnymi znajdują się pojedyncze, lecz niezwykle urokliwe zjeżdżalnie i tajemnicze przejścia. Mimo tak skromnego doboru użytych materiałów, całość założenia jest niezwykle malownicza i łudząco przypomina miniaturę krajobrazu naturalnego.

V.1.2. Pośredni rodzaj kształtowania terenów zabaw dla dzieci

Pomiędzy „naturą” a „kulturą” istnieje rozległy obszar rozwiązań pośrednich, łączących w swej strukturze obie rzeczywistości. Udział każdej z nich przybiera zróżnicowane formy i rozmiary, dlatego istnieją realizacje pośrednie charakterem zbliżone do tych naturalnych i takie, w których dominują elementy sztuczne. Zawsze jednak jest to forma pewnego kompromisu, w zakresie którego procentowy udział materii przyrodniczej i kulturowej przechyla się raz na jedną, raz na drugą stronę (il.84., il.85.).

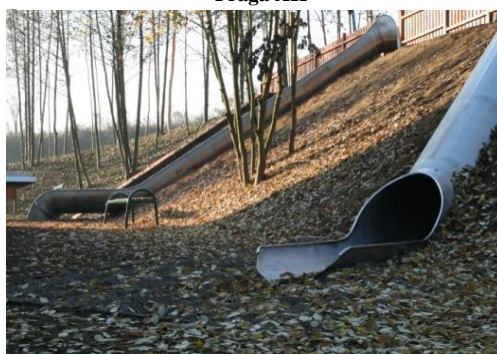
Grupa rozwiązań pośrednich jest grupą najliczniejszą, obejmującą większe i mniejsze przestrzenie zabaw dla dzieci.

Zalicza się do niej **miejsce zabaw w parku Piszczele w Sandomierzu** (il.86., *Karta 17*). W sandomierskim parku, pośród licznych drzewostanów umieszczone zostały elementy służące zabawie i rekreacji dzieci i młodzieży. Spośród wielu atrakcji wyróżnić należy chociażby park linowy, plac zabaw, aleję szachową czy skatepark. Wszystko to skoncentrowane zostało wokół budynku kawiarni. Rozległy teren parku, zachowujący w wielu miejscach naturalny charakter, jest znakomitą propozycją dla chcących spędzić czas w aktywny sposób. Rozłożyste korony wielkich drzew stwarzają przyjemne strefy cienia, a także wydzielają poszczególne wnętrza.

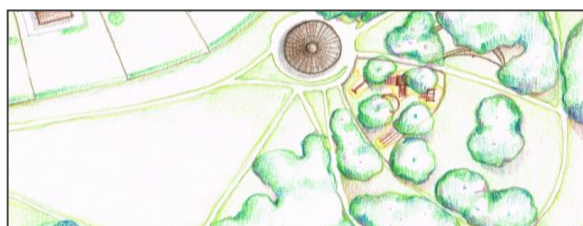
Kolejny przykład zlokalizowany w tej samej miejscowości to **plac zabaw na Starym Mieście** (il.87., *Karta 18*). Niecodziennie spotykamy place zabaw zorganizowane w samym centrum starówki. Dlatego też informacja o istnieniu takiego miejsca w Sandomierzu wzbudziła ogromne zainteresowanie autorki pracy. Niestety sam widok placu zabaw spowodował ogromne rozczarowanie. Otóż na fragmencie trawnika ustawione zostały w sposób chaotyczny drewniane elementy zabawowe. Brak strefy cienia i nieatrakcyjna oferta sprawiają, że plac zabaw (mimo tak korzystnej lokalizacji) świeci pustkami i niewiele osób

Il.84. Warszawski plac zabaw w parku im. Obwodu Praga AK

Il. 85. Plac zabaw przy szkole w Michałowicach koło Krakowa

Il. 86. Park Piszczele w Sandomierzu

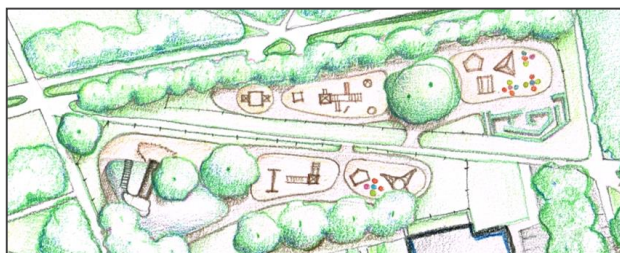

Il. 87. Plac zabaw na Starym Mieście w Sandomierzu

decyduje się na skorzystanie z zaproponowanych „atrakcji”, spośród których największą okazuje się być piaskownica.

Kolejne analizowane place zabaw o charakterze pośrednim zlokalizowane są

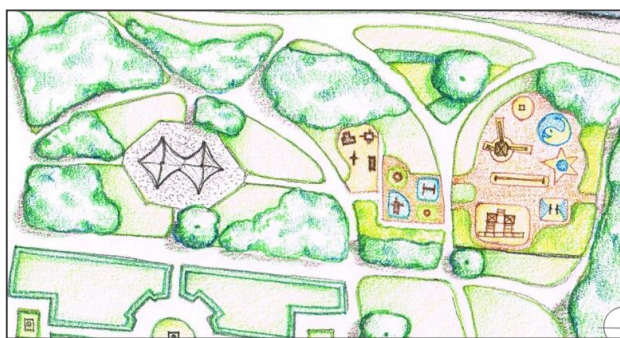

Il. 88. Plac zabaw przy Żelaznej Bramie w Warszawie

w Warszawie. Pierwszy to **plac zabaw przy placu Żelaznej Bramy** (il.88., Karta 5).

Przestrzeń ta stworzona została z dwóch wewnątrz długich oddzielonych od siebie ścieżką pieszą. Pośród starych, wysokich drzew oraz współczesnych nasadzeń krzewów odnaleźć można urządzenia zabawowe przeznaczone dla dzieci

w różnym wieku. Elementami dominującymi są górka saneczkowa oraz labirynt. Na szczególną uwagę zasługują takie elementy małej architektury, jak ławki i kosze na śmieci, które mają radosne, zróżnicowane kolory. Granicę placu wyznacza proste metalowe ogrodzenie z bramkami uniemożliwiającymi zbyt szybkie opuszczanie placu przez najmłodszych.

Il. 89. Plac zabaw w parku im. Obwodu Praga AK w Warszawie

Kolejny **plac zabaw – w parku im. Obwodu Praga AK w Warszawie**

(il.89., Karta 4) – to miejsce, które tworzą cztery kolejne wnętrza przeznaczone dla różnych grup wiekowych. Płaszczyznę podstawy stanowi nawierzchnia żwirowa i syntetyczna. Istotne są nasadzenia z niskich krzewów ozdobnych, które falistą linią otaczają poszczególne „saloniki

zabaw”. Ściany wewnątrz wyznaczają owe nasadzenia oraz niskie metalowe ogrodzenie o prostej formie. Nie zapomniano o bramkach wejściowych. Przestrzeń ta oferuje przybywającym dzieciom wiele interesujących elementów umożliwiających rozwój sprawnościowy, a także intelektualny (jedna z części placu przypomina małe laboratorium doświadczalne).

Także **teren zabaw na zieleńcu przy ul. Dzieci Warszawy w Warszawie** (il.90., Karta 3) został zorganizowany tak, by oferować miejsca do wypoczynku osobom w różnym wieku. Atrakcje, jakie czekają na odwiedzających, to chociażby place zabaw dla dzieci w różnym wieku, altany, kamienny krąg, miejsca do siedzenia i leżakowania. Wprowadzono także zieleń – przede wszystkim drzewa i krzewy. Wokół elementów zabawowych

Il. 90. Plac zabaw na zieleńcu przy ul. Dzieci Warszawy w Warszawie

dominuje nawierzchnia syntetyczna. Granice zieleńca wyznacza metalowe ogrodzenie, w dużej

mierze porośnięte roślinnością. Bramka wejściowa posiada system utrudniający otwieranie, zwiększający bezpieczeństwo dzieci.

W Rzeszowie, stolicy Podkarpacia, odnajdujemy wiele zupełnie nowych i atrakcyjnych miejsc zabaw dla dzieci. Są także place stare, ale odnowione i uzupełnione o nowe elementy, jak chociażby **plac zabaw przy ul. Podchorążych** (il.91., *Karta 14*). Miejsce to sprawia nieco smutne wrażenie, które wywołuje zbyt wysokie, nieestetyczne ogrodzenie (uzasadnione co prawda bliskim sąsiedztwem boiska do koszykówki w stosunku do parkingu i drogi wewnętrznej, jednak wymagające nowego zaaranżowania). Układ placu jest chaotyczny, a poszczególne elementy i nawierzchnia – mocno zaniedbane. Obecność wysokich rozłożystych drzew (głównie klonów jaworów) uatrakcyjnia i nieco organizuje przestrzeń. Dominującą nawierzchnią jest asfalt – zniszczony, bez wyraźnych granic i krawężników. Sytuacji nie ratują nawet nowe elementy, takie jak zielone siłownie.

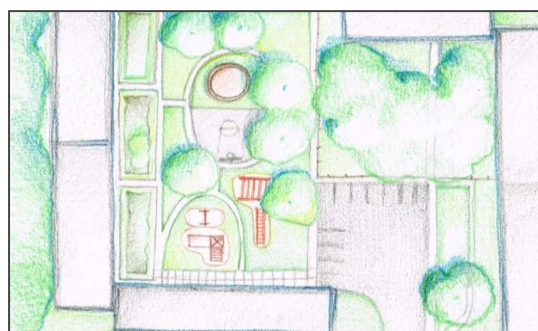
Il. 91. Plac zabaw przy ul. Podchorążych w Rzeszowie

Il. 92. Plac zabaw w parku Jedności Polonii z Macierzą w Rzeszowie

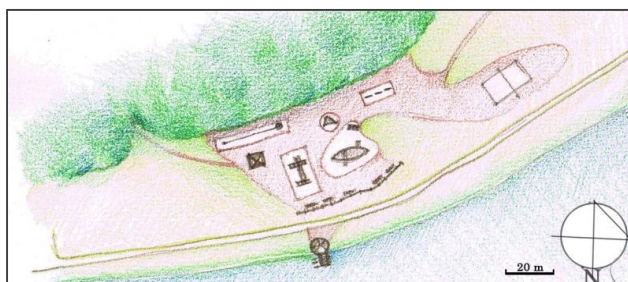
Inaczej wygląda **plac zabaw w parku Jedności Polonii z Macierzą w Rzeszowie** (il.92., *Karta 13*). Tworzą go dwa wnętrza, w których ustawione zostały elementy zabawowe zadekowane najmłodszym dzieciom (do 12 lat). W bezpośrednim sąsiedztwie znajduje się muszla koncertowa. Plac ma przyjemny ogrodowy charakter dzięki obecności trzech rozłożystych brzoź zapewniających schronienie w upalne dni. Plac zabaw nie ma jednoznacznie zdefiniowanego ogrodzenia – wyznaczają je jedynie alejki parkowe, oddzielające teren przeznaczony do zabawy od pozostałych skwerów parkowych.

Szczególny jest **plac zabaw na osiedlu Paderewskiego w Rzeszowie** (il.93., *Karta 12*). Wewnętrzny dziedziniec zabudowy wielorodzinnej przekształcony został w miejsce zabaw dla dzieci. Ma on charakter ogrodowy – dzięki obecności wielu roślin i ogrodowemu układowi ścieżek. Cechuje go przyjemny kameralny klimat, którego nie zakłóca wiekowe, lecz utrzymane w dobrym stanie wyposażenie. Granice założenia wyznaczają ściany poszczególnych budynków mieszkalnych.

Il. 93. Plac zabaw na osiedlu Paderewskiego w Rzeszowie

Ostatni z omawianych rzeszowskich placów zabaw to **plac zabaw przy rezerwacie przyrody Lisia Góra** (il.94., *Karta 11*). Miejsce to położone jest w niezwyklej scenerii – pomiędzy zalesionymi wzniesieniami rezerwatu przyrody a meandrującą w tym miejscu rzeką Wisłok. Szkoda tylko, że w żaden sposób nie wykorzystano i nie podkreślono tego cennego otoczenia, a samo wyposażenie placu zabaw przypomina wiele analogicznych urządzeń spotykanych na osiedlach i w parkach. Plac zabaw nie ma jednoznacznie zdefiniowanego ogrodzenia – z jednej strony granicę wyznacza ścieżka rowerowo-piesza biegnąca wzdłuż rzeki, a z drugiej – zadrzewienia rezerwatu.

II. 94. Plac zabaw przy rezerwacie przyrody Lisia Góra w Rzeszowie

Kolejne przykłady zlokalizowane są w Krakowie lub jego okolicach. Miejscem szczególnym jest **plac zabaw w parku Jordana w Krakowie** (il.95., *Karta 9*), przede wszystkim dlatego, że obok standardowych elementów zabawowych odnajdujemy tu także takie atrakcje, jak labirynt czy woda. Ta ostatnia należy do niezwykle rzadkich rozwiązań na polskich placach zabaw. Granicę założenia wyznacza proste metalowe ogrodzenie. Ciekawa jest forma elementów wyposażenia, wykonanych z barwionego drewna. Zaletą omawianego placu zabaw jest także samo jego położenie – w granicach słynnego, historycznego parku o wieloletniej tradycji.

II. 95. Plac zabaw w parku Jordana w Krakowie

Bardzo oryginalny jest **plac zabaw przy Zespole Szkół w Michałowicach koło Krakowa** (il.96., *Karta 10*). Co ciekawe, projektowanie terenu zabaw poprzedzone zostało warsztatami projektowymi, w których udział wzięli uczniowie szkoły w Michałowicach. Realizacja uwzględnia obecność osób niepełnosprawnych. Wydzielone zostały strefy zabaw dla starszych i młodszych dzieci. Wykorzystano zróżnicowane ukształtowanie terenu – zbocza pagórków stały się podporami ogromnych zjeżdżalni. Istniejący zagajnik drzew ubrano w kolorowe otoczki, czyniąc go miejscem zaczarowanym i niezwykłym.

II. 96. Plac zabaw przy Zespole Szkół w Michałowicach koło Krakowa

Il. 97. Kiev Fashion Park

Przestrzenią zabaw inną niż wszystkie – magiczną, bajkową i niesamowitą – jest **plac zabaw Kiev Fashion Park** (il.97., *Karta 26*). Oferuje mnogość barw i rozwiązań, dzięki którym świat sztuki przeplata się ze światem wyobraźni i magii. Wiele elementów jest rodzajem żartu w przestrzeni, wprowadzającego dzieci

i osoby dorosłe w świat zabawy. Park znajduje się w centrum Kijowa, przy alei Pejzażowej. Oferuje liczne atrakcje o charakterze rzeźbiarskim wykonane w technice mozaikowej. Ideą projektantów było uświadomienie dzieciom, dlaczego warto płacić cła i podatki. Sponsorem budowy był Bank Narodowy. Plac zabaw obejmuje dwie tematycznie różne części. W jednej mieszka skorpion przemytnik, pająk cynkarz i krokodyl biurokrata. Natomiast druga symbolizuje świat dobrobytu; znajdują się tam ogromne owoce, oryginalne huśtawki w kształcie kranów, z których leje się polewa na karuzele wyglądem przypominające pączki.

Na zakończenie rozważań o placach zabaw mających pośredni charakter warto wspomnieć o **skwerze Hurbanowo Namestie w Bratysławie** (il.98., *Karta 27*). Mała przestrzeń u zbiegu dwóch ulic dostosowana została do zabaw dzieci. Zaledwie kilka elementów – dźwiękowych oraz sprawnościowych – ukrytych wśród rozłożystych koron drzew zaskakuje przechodniów swoją obecnością i zaprasza na krótki, atrakcyjny odpoczynek. Martwi brak ogrodzenia – rozpatrywany szczególnie w kontekście usytuowania miejsca u zbiegu ruchliwych ulic.

Il. 98. Skwer Hurbanowo Namestie w Bratysławie

V.1.3. Sztuczny rodzaj kształtowania terenów zabaw dla dzieci

W opozycji do naturalnych terenów zabaw dla dzieci znajduje się tendencja projektowa, która polega na tworzeniu przestrzeni zabaw dziecięcych w pewnym oderwaniu od środowiska przyrodniczego, często przy wykorzystaniu multimedialnych i narzędzi elektronicznych. Brak elementów naturalnych nie zawsze oznacza negację wartości przyrodniczych – przeciwnie, miejsca te częstokroć kierują uwagę uczestników zabawy na walory świata przyrodniczego, tłumacząc zachodzące w nim zmiany. Dzieje się to jednak za pomocą nowoczesnych urządzeń i maszyn. Warto przyjrzeć się takim przestrzeniom i poznać je bliżej, gdyż powierzchowna charakterystyka określająca je mianem sztucznych, zamkniętych czy nienaturalnych placów zabaw może przywołać na myśl negatywne skojarzenia i wyobrażenia na temat tych miejsc. Tymczasem są to często tereny niezwykle atrakcyjne i ciekawe z punktu widzenia dziecka (il.99., il.100.). W ramach badań terenowych zakwalifikowano do tej grupy opisane poniżej obiekty.

Il. 99. Plac zabaw w obrębie murów XIII-wiecznego zamku w Egerze (Węgry)

Fot. 100. Instalacja geometrycznego placu zabaw

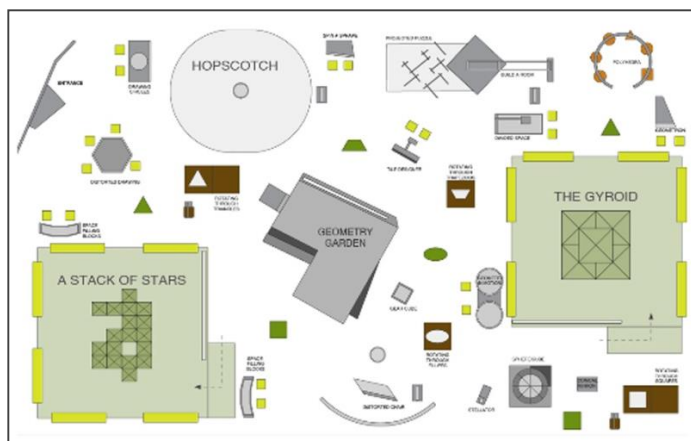
Pierwszy z nich to **interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli** (il.101., *Karta 16*). Stanowił on rodzaj tymczasowej ekspozycji przeznaczonej dla

Il. 101. Interaktywny plac zabaw w muzeum w Stalowej Woli

najmłodszej publiczności. Plac zabaw obejmował szereg interaktywnych instalacji medialnych. Dzieci miały możliwość poprzez zabawę generować obrazy i dźwięki na wielkoformatowych ekranach w czasie rzeczywistym. Aby uzyskać takie multimedialne laboratorium przeznaczone do eksperymentowania ze sztuką, posłużono się najnowocześniejszymi technologiami, takimi jak czujniki ruchu, komputery i kamery. Zabawę organizowały następujące interaktywne stanowiska: malowanie światłem, faktury, BOPI, czarodziej, pies i kino. Te interaktywne zabawki stworzone zostały z myślą o dzieciach w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Nie oznaczało to jednak, że nie mogły z nich korzystać, dobrze się przy tym bawiąc, osoby starsze.

Podobny charakter ma **geometryczny plac zabaw w San Francisco** (il.102., *Karta 23*). To także rodzaj wystawy dla najmłodszych będącej jednocześnie edukacyjnym placem zabaw. Dzieci wchodzące i odwiedzające tego typu ekspozycję odbywają niesamowitą podróż do świata geometrii i matematyki. Mogą wędrować po ścianach brył geometrycznych, a także

Il. 102. Geometry Playground – układ wystawy

pokonywać krzywe paraboliczne i sale luster. Dodatkowo plac zabaw oferuje możliwość wzięcia udziału w grze polegającej na samodzielny układaniu form geometrycznych i świecących modułów. Dzięki tak szerokiej ofercie programowej dzieci w łatwy i przyjemny sposób wprowadzane są do świata złożoności kształtów geometrycznych, które mogą samodzielnie badać, a przez to – uczyć się ich.

Projektowanie sztucznych placów zabaw to gra z techniką i możliwościami materiałowymi. Nierzadko polega na stosowaniu materiałów powszechnie znanych, tradycyjnych w zupełnie nowych, nietypowych rozwiązaniach. Przykładem jest wykorzystanie wody na **wodnym placu zabaw w Tychach** (il.103., *Karta 19*). Jest to niezwykle miejsce, jedyne takie w Polsce, gdzie za pomocą urządzeń wodnych stworzono wyjątkową przestrzeń przeznaczoną dla dzieci w każdym wieku. Całość założenia zlokalizowana jest tuż nad Jeziorem Paprocińskim i wykonana została w formie ogromnego brodzika otoczonego drewnianym siedziskiem. Z płaszczyzny podstawy wyrastają liczne elementy umożliwiające atrakcyjną zabawę z wykorzystaniem rozpryskującej i przelewającej się wody. Przestrzeń zaaranżowana została w oparciu o wykorzystanie wielu intensywnych kolorów i nowoczesnych technologii. Ukochana przez dzieci woda występuje tu w licznych formach, oferując bardzo wiele atrakcji do zabawy.

Il.103. Wodny plac zabaw w Tychach

Zupełnie odmienne są tereny zabaw organizowane w centrach handlowych i galeriach rozrywki, gdzie proponuje się dzieciom place zabaw złożone z mobilnych elementów lub

II. 104. Plac zabaw w centrum handlowym Auchan

przestrzenie tradycyjne, takie jak **plac zabaw w centrum handlowym Auchan w Krasnem koło Rzeszowa** (il.104., *Karta 15*). To miejsce zabaw zlokalizowane zostało wewnątrz rozległego centrum handlowego. Ma formę tradycyjnego placu ze zjeżdżalnią, bujakami i ławeczkami do siedzenia. Otacza je ogrodzenie

o ciekawej formie przeseł wypełnionych rysunkami dzieci. Plac zabaw jest niewielki i zajmuje centralne miejsce w holu galerii handlowej. Często odwiedzają go dzieci przybywające z rodzicami na zakupy.

Tradycyjny plac zabaw, rozumiany jako zbiór katalogowych elementów zabawowych, stworzony i zorganizowany poza rzeczywistością przyrodniczą to np. **plac zabaw w parku im. S. Żeromskiego w Warszawie** (il.105., *Karta 6*). Ten sporych rozmiarów (30 arów) obiekt położony jest w parkowym otoczeniu, będącym w przeszłości terenem fortu Sokolnickiego. Wydzielona przestrzeń placu

ok. 30 arów położony jest będącym w przeszłości terenem fortu na przestrzeń placu zabaw pokryta bitumiczną oraz (w niewielkiej części) ża wyznacza okalający trakt pieszy oraz zwanego miejsce. W urzędzeniu i organizacji zabrakło nawigacji miejsca.

II. 105. Plac zabaw w parku Żeromskiego w Warszawie

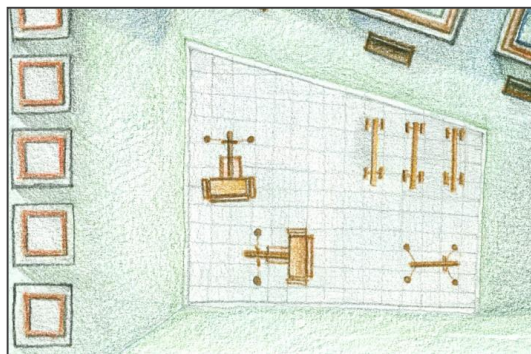
zabaw pokryta została w całości nawierzchnią bitumiczną niczym wielobarwnym dywanem. Plac zabaw oferuje liczne urządzenia zabawowe przeznaczone dla dzieci w różnym wieku. Granice placu zabaw wyznacza okalający go ze wszystkich stron trakt pieszy, a także zwarta wysoka roślinność parkowa otaczająca to miejsce.

Podobnie ukształtowany jest **plac zabaw przy Studland Road w Londynie** (il.106, *Karta 22*). Ten kameralny placzyk znajdujący się u zbiegu ulic na osiedlu zabudowy jednorodzinnej w całości wykonany został z materiałów sztucznych. Na bitumicznej nawierzchni ustawiono metalowe elementy. Na szczególną uwagę zasługuje zastosowane w tej realizacji ogrodzenie, zapewniające bezpieczeństwo bawiących się dzieci, co jest szczególnie istotne ze względu na bezpośrednie sąsiedztwo drogi jezdnej. Prawidłowo została rozwiązana furka wprowadzająca i wyprowadzająca dzieci – ma bowiem formę labiryntową, uniemożliwiająca nagle wybieganie dzieci na jezdnię.

II. 106. Plac zabaw przy Studland Road w Londynie

Ostatnia realizacja to **plac zabaw w obrębie murów XIII-wiecznego zamku w Egerze (Węgry)** (il.107., Karta 25). Miejsce to ma niewielkie rozmiary i składa się z zaledwie sześciu elementów zabawowych ustawionych na sztucznej nawierzchni bitumicznej. Urzekają zastosowane tam zabawki nawiązujące do charakteru miejsca (huśtawki w kształcie średniowiecznych powozów konnych). Przestrzeń ta jest ciekawą alternatywą dla najmłodszych odwiedzających zabytkowy obiekt, wprowadzającą w klimat historycznej rzeczywistości, z której wywodzi się zamek.

Il. 107. Plac zabaw w obrębie murów XIII-wiecznego zamku w Egerze

V.1.4. Podsumowanie

Podobnych przykładów z zakresu każdej kategorii można odnaleźć i opisać wiele. Rzeczywistość, która nas otacza, oferuje dużą liczbę realizacji, które po wstępnej analizie jesteśmy w stanie przyporządkować do wybranej grupy.

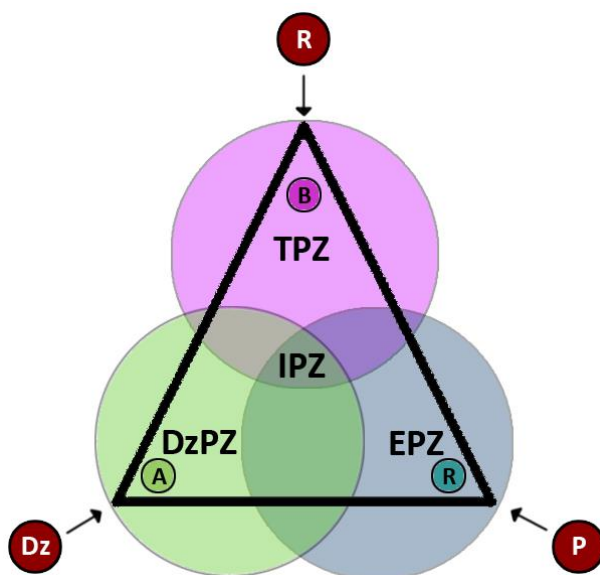
Niezależnie od projektowego kierunku, w jakim zechcemy podążać, istotne jest, aby zawsze szanować *genius loci* miejsca, gdyż: *Od czasów starożytnych genius loci – duch miejsca pojmowany był jako konkretna rzeczywistość, wobec której człowiek staje się i z którą musi dochodzić do porozumienia w swym codziennym życiu. Architektura służy do unaoczniania genius loci, a zarazem architektura jest tworzeniem znaczących miejsc, przez co pomaga on człowiekowi zamieszkiwać. [...] Charakter miejsca to z jednej strony ogólna atmosfera i klimat, z drugiej zaś konkretna forma i substancja elementów określających przestrzeń*²⁷⁰.

Każdy plac zabaw powinien spełniać cechy przedstawionego poniżej trójkąta idealnego placu zabaw autorstwa prof. M. Kosmali²⁷¹.

²⁷⁰ Królikowski J. T., *Wieś i miasteczko...*, dz. cyt., s. 34.

²⁷¹ Kosmala M., *Jak stworzyć...*, dz. cyt., s. 13.

Ryc.3. Trójkąt idealnego placu zabaw

R – rodzice	B – bezpieczeństwo	TPZ – tradycyjny plac zabaw
Dz – dzieci	A – atrakcyjność	DzPZ – dziki plac zabaw
P – pedagodzy	R – rozwijający	EPZ – edukacyjny plac zabaw

IPZ – idealny plac zabaw

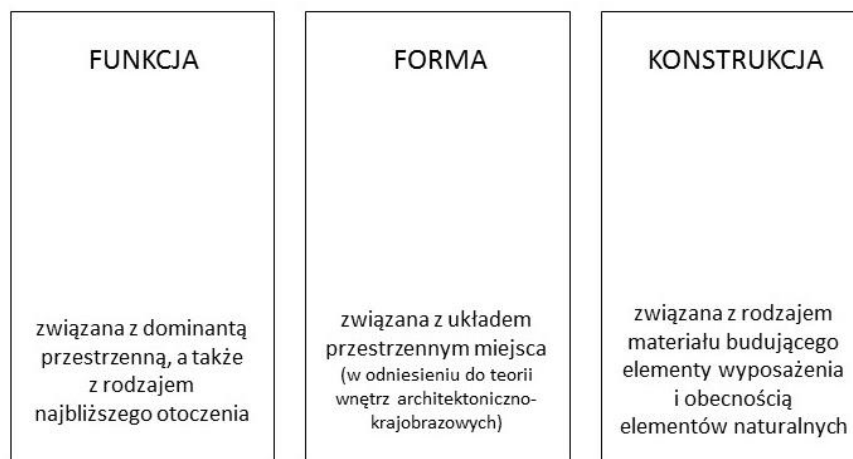
Powyższy diagram pokazuje, jak złożony jest proces projektowania przestrzeni zabaw dziecięcych. Każdy projektant powinien uwzględniać mocno zróżnicowane oczekiwania i wizje różnych grup społecznych związanych z omawianymi obszarami, tj. rodziców, dzieci i pedagogów. Cechy idealnego placu zabaw znajdują się w punkcie spotkania się poszczególnych opinii. Omawiana idealność jest jedynie celem, do którego projektanci i realizatorzy terenów zabaw bardziej lub mniej zbliżają się.

V.2. FUNKCJA, FORMA I KONSTRUKCJA W KSZTAŁTOWANIU TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

Architektura powinna być dostosowana do wartości psychicznych człowieka, tak jak jest zależna od jego fizycznych wymiarów i możliwości. Nieliczenie się przy formowaniu architektonicznym z tymi wymiarami i możliwościami jest takim błędem, jakim byłoby wykonanie łóżka, w którym się człowiek nie mieści, lub łodzi, która tonie, gdy się do niej wsiądzie ²⁷². Owo dostosowanie terenów zabaw dla dzieci zbadane zostało względem zastosowanych rodzajów rozwiązań funkcjonalnych, formalnych i konstrukcyjnych.

Rozpatrując funkcję, konstrukcję i formę każdego zbadanego miejsca, znaleziono i opisano parametry wspólne z zakresu rodzaju występującej dominanty, użytych materiałów budowlanych, gatunków roślin i sposobu ich komponowania, a także układu przestrzennego całego założenia (rys.3.). Cechy te stanowią o wartości danego obiektu i jego przydatności dla społeczeństwa.

Tadeusz Broniewski pisał: *W dziele architektury występują trzy czynniki: funkcja, konstrukcja i forma. Wszystkie trzy muszą ze sobą harmonizować; żaden z nich nie może upośledzać pozostałych, nie może na nich „żerować”. Tym bardziej zaś żaden z czynników nie może z pozostałymi pozostawać w sprzeczności*²⁷³.

Ryc. 4. Trzy czynniki – funkcja, forma i konstrukcja – w odniesieniu do placów zabaw (A. Gajdek)

²⁷² Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1962, s. 17.

²⁷³ Broniewski T., *Historia architektury dla wszystkich*, wyd. 2, Wydawnictwo im. Ossolińskich, Gdańsk 1980, s. 7.

V.2.1. Funkcja

*Funkcja jest dostosowaniem do celu, jakiemu budowla służy. [...] Rozważając funkcję budowli, nie można pominąć jej otoczenia*²⁷⁴.

Analizując funkcję w odniesieniu do placów zabaw, autorka badań zwróciła szczególną uwagę na dominanty²⁷⁵, jakie znajdują się w obrębie każdego terenu i determinują jego ofertę programową. Szczególnie istotne z punktu widzenia analizy przestrzeni przeznaczonych do zabaw dziecięcych jest określenie ich najważniejszych elementów, tj. takich, które nadają charakter danemu miejscu i czynią go szczególnym, innym od pozostałych.

Zwrócono uwagę także na kontekst przestrzenny, najbliższe sąsiedztwo zbadanych realizacji, które w sposób istotny wpływa na funkcjonowanie poszczególnych obiektów.

Wyróżniono trzy sytuacje związane rodzajem dominanty przestrzennej na placach zabaw:

Ryc.5. Funkcja terenów zabaw

NATURALNE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ formy ziemne, wypiętrzenia a charakterze naturalnym ▪ zwarta grupa wyższych roślin ▪ element wodny o cechach naturalnych
POŚREDNIE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak dominanty ▪ obiekt architektury typu altana, kawiarnia, muszla koncertowa itp. ▪ dużych rozmiarów element zabawowy
SZTUCZNE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ elementy dydaktyczne – ekrany, konstrukcje ▪ rozległa płaszczyzna podstawy pokryta nawierzchnią sztuczną

Zestawienie 21: Trzy kategorie dominanty w odniesieniu do placów zabaw (A. Gajdek)

Silne zróżnicowanie materii tworzącej place zabaw różnicuje także ich funkcję, która raz bliższa jest naturze, a raz kulturze. Analiza poszczególnych placów zabaw przyjętych do analizy pod względem występującej dominanty przestrzennej (Zestawienie 22) pozwala zweryfikować ich charakter określony w Zestawieniu 20.

²⁷⁴ Broniewski T., *Historia architektury...*, dz. cyt., s. 7–8.

²⁷⁵ *Dominanta to przewaga ilościowa lub jakościowa czegoś w czymś, a w ujęciu kompozycyjnym panowanie np. pionów lub poziomów we wnętrzu.* (Patoczka, P. „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s.43).

ZESTAWIENIE 22: **Dominujące elementy i rodzaj najbliższego otoczenia na zbadanych placach zabaw**

Nr karty (w Aneksie)	PLAC ZABAW	RODZAJ DOMINUJĄCEGO ELEMENTU	RODZAJ NAJBLIŻSZEGO OTOCZENIA	CHARAKTER PLACU ZABAW
1	w parku Szczęśliwickim Warszawa	zbiornik wodny sąsiadujący z placem zabaw – rozległych rozmiarów	park Szczęśliwicki	naturalny
2	przy Fortcie Bema Warszawa	zadarniony wał ziemny – podstawa do stworzenia najważniejszego obiektu: rodu z wieżami, tunelami i schodami terenowymi	fort Bema – park rekreacyjno-wypoczynkowy	naturalny
7	fragment dachu Biblioteki UW	staw ze sączącym się strumykiem – niewielkich rozmiarów, porośnięty roślinnością wodną	ogród na dachu biblioteki UW	naturalny
8	na placu Wolnica Kraków	wiklinowe kłosa zboża – rodzaj subiektywnych ścian wnętrza ograniczających kolejne, podłużne piaskownice	zabudowa usługowo-mieszkaniowa	naturalny
20	Parc du Mail Neuchatel (Szwajcaria)	niewysokie zadarnione pagórki – rodzaj niskich ścian organizujących, dzielących przestrzeń placu	osiedle mieszkaniowe – zabudowa wielorodzinna	naturalny
21	parc au bord du lac Neuchatel (Szwajcaria)	grupa pięciu starych sosen – strefa cienia, przestrzeń zabawy (elementy wspinaczkowe) i dydaktyki (tablica edukacyjna dot. Struktury przekroju drzewa)	Jezioro Neuchatel, przystań dla motorówek i plac targowy	naturalny
24	LAGA Ostfildern (Niemcy)	zadarnione, zgeometryzowane wzniesienia – podpora dla zjeżdżalni, tuneli i przejść, pokryte łąkami kwiatnymi	park rekreacyjno-wypoczynkowy	naturalny

3	w dzielnicy Ursus Warszawa	drewniana altana – zacienione miejsce do wypoczynku	zabudowa jedno- i wielorodzinna	pośredni
4	w parku im. Obwodu Praga AK Warszawa	dużych rozmiarów, linowy obiekt wspinaczkowy	park im. Obwodu Praga AK	pośredni
5	przy Żelaznej Bramie Warszawa	sztucznie utworzona górką saneczkowa	skwer miejski, zabudowa usługowa	pośredni
9	w parku im. H. Jordana Kraków	labirynt	park im. dra H. Jordana	pośredni
10	przy szkole Michałowice koło Krakowa	dużych rozmiarów zjeżdźalnie oparte na naturalnym wzniesieniu terenu	Zespół Szkół	pośredni
11	przy rezerwacie przyrody Lisia Góra Rzeszów	dużych rozmiarów, drewniana altana z miejscem do grillowania	bulwary, rezerwat Lisia Góra	pośredni
12	na osiedlu Paderewskiego Rzeszów	dużych rozmiarów owalna piaskownica , położona w centrum placu	zabudowa wielorodzinna	pośredni
13	w parku Jedności Polonii z Macierzą Rzeszów	muszla koncertowa znajdująca się w bezpośrednim sąsiedztwie placu zabaw	park Jedności Polonii z Macierzą	pośredni
14	przy ul. Podchorążych Rzeszów	sztucznie utworzona górką saneczkowa	zabudowa wielorodzinna	pośredni
17	w parku Piszczele Sandomierz	brak dominanty	park Piszczele	pośredni
18	na starówce Sandomierz	brak dominanty	zabudowa usługowo-mieszkaniowa i użyteczności publicznej	pośredni
26	w Kijowie (Ukraina)	ogrodzenie - kolorowy, „bajkowy” mur przybierający postać baśniowych postaci i zwierząt	Kiev Fashion Park	pośredni
27	w Bratysławie (Słowacja)	brak dominanty	zabudowa usługowa	pośredni
6	w parku Żeromskiego Warszawa	syntetyczna nawierzchnia – cały plac zabaw pokryty kolorowym, bezpiecznym „dywanem”	park im. S. Żeromskiego	sztuczny

15	w Centrum Handlowym koło Rzeszowa	syntetyczna nawierzchnia – cały plac zabaw pokryty jednokolorowym, bezpiecznym „dywanem”	centrum handlowe	sztuczny
16	plac zabaw w Stalowej Woli	interaktywne ekrany i instalacje – posiadające funkcje dydaktyczne, pozwalające dziecku na przeprowadzanie eksperymentów i doświadczeń	muzeum	sztuczny
19	w Tychach	cały plac zabaw tworzy betonowa, biało – niebieska nawierzchnia	Jezioro Paprocańskie, ośrodek wypoczynkowy	sztuczny
22	w Londynie (Studland Rd)	syntetyczna nawierzchnia – cały plac zabaw pokryty kolorowym, bezpiecznym „dywanem”	pole golfowe, parking	sztuczny
23	w San Francisco (USA)	geometryczne, dużych rozmiarów konstrukcje – wprowadzające dziecko w skomplikowany świat zagadnień z zakresu matematyki, geometrii i sztuki	muzeum	sztuczny
25	na zamku Eger (Węgry)	syntetyczna nawierzchnia – cały plac zabaw pokryty jednokolorowym, bezpiecznym „dywanem”	XIII-wieczny zamek	sztuczny

oprac. A. Gajdek

Okazuje się, że zdefiniowane dominanty odpowiadają wcześniej wyszczególnionym tendencjom rozwojowym współczesnych terenów zabaw dla dzieci:

- a) obiekty, które dominują w założeniach o charakterze naturalnym, mają charakter związany ze środowiskiem przyrodniczym;
- b) place zabaw o charakterze pośrednim posiadają dominaty związane z obiektami architektonicznymi (zabawowymi lub wypoczynkowymi) o cechach pośrednich, kilka realizacji tej kategorii nie posiada dominant przestrzennych;
- c) dominanty placów zabaw o charakterze sztucznym związane są z procesem dydaktyki, prezentują wysoki poziom technologiczny.

Wśród występujących rozwiązań funkcjonalnych można wskazać takie, które zbliżają się – raz bardziej, raz mniej wyraźnie – do ekologicznych, przyrodniczych wartości, oraz takie, które zupełnie je pomijają.

Rozpatrując najbliższe otoczenie poszczególnych terenów zauważyć można, że:

- a) większość spośród „naturalnych” placów zabaw stanowi część większych założeń parkowych;
- b) „pośrednie” place zabaw sąsiadują zazwyczaj z zabudową mieszkaniową wielorodzinną i usługową;
- c) wiele spośród „sztucznych” placów zabaw charakteryzuje bliskie sąsiedztwo obiektów i przestrzeni użytku publicznego – muzea, centrum handlowe, ośrodek wypoczynkowy, założenie zamkowe.

Zróznicowany charakter placów zabaw ma swoje odniesienie w najbliższym otoczeniu, które odzwierciedla sytuację współczesnych placów zabaw.

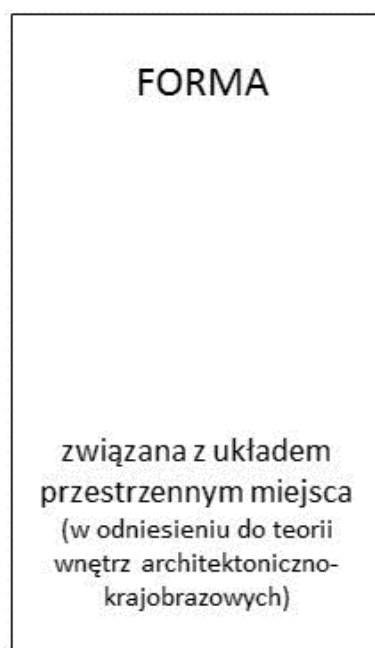
Okazuje się w osiedlach mieszkaniowych spotykamy najczęściej rozwiązania o charakterze pośrednim – tradycyjne place zabaw z katalogowym wyposażeniem. W celu skorzystania z rozwiązań silniej nawiązujących do świata przyrody należy kierować się raczej do większych założeń parkowych i ogrodowych, a rozwiązania bardziej zaawansowane technologicznie, „sztuczne” spotkamy w różnego rodzaju obiektach użyteczności publicznej.

V.2.2. Forma

Forma jest wyrazem łacińskim oznaczającym kształt. Nazwa ta może odnosić się do całości budowli, jak i części, tak większych, jak i małych. [...] przyjmujemy umownie termin forma dla całości budowli lub znaczniejszych jej członów [...]²⁷⁶.

Johann J. Winckelmann, ojciec współczesnej historii sztuki, pisał, że *dokładność oka w obserwacji prawdziwej formy i wielkości tematów obrazów i ich formy dotyczy w równej mierze koloru, jak i kształtu*²⁷⁷. Dodatkowo, odnosząc się do poprzednio omawianej wartości (funkcji), zaznaczyć należy, że *w architekturze koniecznością jest dążenie do wzajemnego pokrywania się wytycznych funkcji z wytycznymi formy. Forma zależna jest zawsze od funkcji*²⁷⁸.

Analizując wybrane tereny zabaw dla dzieci pod względem ich formy, autorka pracy bada układ przestrzenny całości każdego opisywanego założenia. Rozpatruje charakter wnętrza architektoniczno-krajobrazowych – czy są to układy centralne²⁷⁹, długie²⁸⁰, szerokie²⁸¹, labiryntowe, posiadające aneksy i wnętrza podporządkowane.

Ryc.6. Forma terenów zabaw

Wyróżniono trzy sytuacje związane rodzajem wnętrza na placach zabaw:

NATURALNE	<ul style="list-style-type: none"> wnętrza lub zespoły wnętrza o charakterze labiryntowym i szerokim
POŚREDNIE	<ul style="list-style-type: none"> wnętrza lub zespoły wnętrza o charakterze długim
SZTUCZNE	<ul style="list-style-type: none"> wnętrza lub zespoły wnętrza o charakterze centralnym, wnętrza architektoniczne

Zestawienie 23: Trzy rodzaje wnętrza architektoniczno–krajobrazowych (lub ich zespołów) w odniesieniu do placów zabaw

²⁷⁶ Broniewski T., *Historia architektury...*, dz. cyt., s. 9–10.

²⁷⁷ Winckelmann J. J., *Writings On Art*, Phaidon Press, 1972, s. 93.

²⁷⁸ Żórawski J., *O budowie...*, dz. cyt., s. 45.

²⁷⁹ Nawet wobec braku jakiegokolwiek wyraźnej przegrody, urojenie tworzy wokół nas czasę kulistą [...]. Upodobanie do budowania wnętrza centralnych jako miejsc symbolicznych towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów: stąd i kurhany, i piramidy, kolumnady, i wieże (Patoczka P., „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s.90).

²⁸⁰ [...] o wyodrębnieniu tego typu wnętrza decydują proporcje rzutu – przekraczające proporcje tzw. złotego podziału odcinka. Wtedy oś [...] lub pasmo środkowe [...] wskazuje podział ścian na „czołowe” i „boczne”. (Patoczka P., „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s.93).

²⁸¹ [...] we wnętrzu szerokim przeważa otwarcie panoramiczne, mocne skierowanie uwagi patrzącego również na boki. Rozległość przedpola i kilka powiązanych w poziomie lub pionie [...] widoków decyduje o kwalifikacji do grupy wnętrza szerokich (Patoczka P., „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s.98).

Wnętrza i zespoły wnętrz o układzie labiryntowym i szerokim wydają się być silniej związane z rozwiązaniami naturalnymi, swobodnymi niż wnętrza długie czy centralne. Analiza poszczególnych placów zabaw przyjętych do analizy pod względem rodzaju układu przestrzennego (*Zestawienie 24*) pozwala ponownie zweryfikować ich charakter określony w *Zestawieniu 20*.

ZESTAWIENIE 24: Rodzaje układów przestrzennych zbadanych placów zabaw

Nr karty (w Aneksie)	PLAC ZABAW	RODZAJ UKŁADU PRZESTRZENNEGO (w odniesieniu do teorii wnętrz architektoniczno-krajobrazowych)	CHARAKTER PLACU ZABAW
1	w parku Szczęśliwickim Warszawa	zespół wnętrz labiryntowych	naturalny
2	przy Forcie Bema Warszawa	zespół wnętrz labiryntowych	naturalny
7	fragment dachu Biblioteki UW	wnętrze szerokie	naturalny
8	na placu Wolnica Kraków	wnętrze centralne	naturalny
20	Parc du Mail Neuchatel (Szwajcaria)	zespół wnętrz labiryntowych	naturalny
21	parc au bord du lac Neuchatel (Szwajcaria)	wnętrze szerokie	naturalny
24	LAGA Ostfildern (Niemcy)	zespół wnętrz labiryntowych	naturalny
3	w dzielnicy Ursus Warszawa	wnętrze centralne	pośredni
4	w parku im. Obwodu Praga AK Warszawa	zespół wnętrz długich	pośredni
5	przy Żelaznej Bramie Warszawa	zespół wnętrz długich	pośredni
9	w parku im. H. Jordana Kraków	wnętrze długie	pośredni
10	przy szkole Michałowice koło Krakowa	zespół wnętrz: labiryntowe i długie	pośredni
11	przy rezerwacie przyrody Lisia Góra Rzeszów	zespół wnętrz: labiryntowe i długie	pośredni
12	na osiedlu Paderewskiego Rzeszów	wnętrze długie	pośredni

13	w parku Jedności Polonii z Macierzą Rzeszów	zespół wnętrz: długie i labiryntowe	pośredni
14	przy ul. Podchorążych Rzeszów	wnętrze długie	pośredni
17	w parku Piszczele Sandomierz	wnętrze labiryntowe	pośredni
18	na starówce Sandomierz	wnętrze labiryntowe	pośredni
26	w Kijowie (Ukraina)	wnętrze długie	pośredni
27	w Bratysławie (Słowacja)	wnętrze centralne	pośredni
6	w parku Żeromskiego Warszawa	wnętrze centralne	sztuczny
15	w Centrum Handlowym koło Rzeszowa	wnętrze centralne	sztuczny
16	plac zabaw w Stalowej Woli	wnętrze architektoniczne	sztuczny
19	w Tychach	wnętrze centralne	sztuczny
22	w Londynie (Studland Rd)	wnętrze centralne	sztuczny
23	w San Francisco (USA)	wnętrze architektoniczne	sztuczny
25	na zamku Eger (Węgry)	wnętrze centralne	sztuczny

Określone rodzaje wnętrz architektoniczno-krajobrazowych w odniesieniu do postawionych tez (*Zestawienie 24*) generalnie odpowiadają wcześniej wyszczególnionym tendencjom rozwojowym współczesnych terenów zabaw dla dzieci.

W zakresie każdej z kategorii placów zabaw wystąpiły wyjątki – tereny, których układ przestrzenny nie potwierdza założonych cech (najliczniejsze rozbieżności wystąpiły w grupie placów zabaw o charakterze pośrednim), jednak w zdecydowanej większości:

- a) „naturalne” place zabaw to wnętrza (lub zespoły wnętrz) labiryntowe i szerokie;
- b) „pośrednie” place zabaw to wnętrza (lub zespoły wnętrz) długie;
- c) „sztuczne” place zabaw to wnętrza (lub zespoły wnętrz) centralne.

Labiryntowy charakter mają przestrzenie o większej powierzchni (takie jak chociażby park Szczęśliwicki, Bemowo, Neuchâtel). Dzięki takiemu układowi dzielą się one na mniejsze wnętrza zróżnicowane tematycznie i kompozycyjnie. Wnętrza mniejsze tworzą ze sobą różnorakie układy i sekwencje wnętrz. Plac zabaw na brzegu jeziora Neuchâtel to przykład

wnętrza szerokiego – skierowanego ku ogromnemu, widokowemu przedpolu²⁸², którym jest tafla jeziora.

Sztuczne place zabaw znacznie mniejsze od tych zrealizowanych w konwencji naturalnej, przez co mają kameralny charakter wyraźnie wytyczonych wnętrz. W obrębie tych przestrzeni rzadko występuje wewnętrzny podział na mniejsze wnętrza, raczej cała kompozycja zrealizowana jest w ramach jednego obszaru. Inny charakter przestrzenny mają ekspozycyjne place zabaw (interaktywne i geometryczne place zabaw). Ich kompozycja rozkłada się wewnątrz pomieszczeń, w których są organizowane. Struktura tego typu przestrzeni zabaw jest zatem zmienna – dostosowuje się do możliwości aranżacyjnych danego obiektu.

Pośrednie place zabaw to przede wszystkim założenia o cechach wnętrza długiego, w których kompozycja wyraźnie układa się wzdłuż pewnej linii i nie tworzy zawiłych, złożonych układów. Ta grupa przestrzeni związanych z zabawą dzieci i młodzieży zawiera realizacje raczej niewielkie powierzchniowo (wyjątkiem jest Kiev Fashion Park oraz Lisia Góra w Rzeszowie) – są one zazwyczaj większe od kameralnych placów zabaw o sztucznym charakterze, ale mniejsze od rozległych powierzchni skomponowanych w konwencji naturalnej. Zatem pośredni charakter okazuje się mieć drugi wymiar, niezwiązany z rodzajem zastosowanych materiałów i tworzyw, a odnoszący się do rozmiaru, jaki te założenia przyjmują.

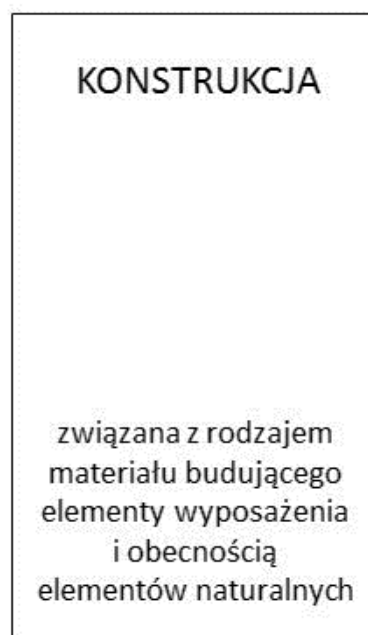
---

²⁸² [...] *przedpole widokowe jest to część płaszczyzny poziomej we wnętrzu, otwierająca daleki widok ściany i podłogi eksponującej widok* (Patoczka P., „Ściany” i „bramy”..., dz. cyt., s. 125).

V.2.3. Konstrukcja

*Konstrukcję stanowią wszystkie materialne części, ściśle powiązane z funkcją i kształtem budowli*²⁸³. W odniesieniu do terenów zabaw dla dzieci konstrukcja rozpatrywana jest w kontekście zróżnicowania materiałowego w zakresie:

1. Rodzaju materiału, z którego wykonane zostały bryły wolno stojące w każdym wnętrzu – urządzenia zabawowe i pozostałe elementy małej architektury (ławki, kosze na śmieci, oświetlenie itp.).
2. Rodzaju pokrycia płaszczyzny poziomej we wnętrzach, wyrażającego się w zastosowanych nawierzchniach (w obrębie ciągów pieszych i stref bezpieczeństwa poszczególnych elementów zabawowych).
3. Sposobu aranżowania ścian i płaszczyzny poziomej, rozpatrywanego poprzez rodzaj zastosowanej roślinności oraz sposób jej komponowania.

Ryc.7. Konstrukcja terenów zabaw

Podział ten odpowiada studiom, których wyniki przedstawione zostały w zestawieniach: 6, 7, 12, 16, 19 w *Części IV* niniejszego opracowania.

Podsumowując rozwiązania konstrukcyjne charakterystyczne dla każdego typu zorganizowania placów zabaw to:

- a) Naturalne place zabaw cechują rozwiązania konstrukcyjne o naturalnym charakterze i odnosi się to zarówno do rozwiązań materiałowych w zakresie elementów zabawowych oraz nawierzchni, jak i do sposobu kształtowania nasadzeń.

Elementy zabawowe najczęściej spotykane na tych terenach wykonane są z drewna. Drewno to występuje przeważnie w kolorystyce naturalnej, rzadziej drewniane elementy pokryte są (przynajmniej częściowo) różnego koloru farbami. W niektórych realizacjach (np. ogrodzie na dachu warszawskiej biblioteki) nie występują żadne elementy zabawowe, a dzieci bawią się po prostu wodą i kamieniami²⁸⁴. Natomiast krakowskie „pole zabaw” oferuje elementy wiklinowe i różnej wielkości kawałki materiału, które dopiero za pomocą dziecięcej wyobraźni przekształcają się w plansze do gier i domki do zabaw.

²⁸³ Broniewski T., *Historia architektury...*, dz. cyt., s. 8.

²⁸⁴ Kamienie, podobnie jak woda, patyki, sznurek i piasek, zaliczone zostały do rankingu „10 zabawek wszechczasów”, który zorganizował portal dziecisawazne.pl (<http://dziecisawazne.pl/10-zabawek-wszechczasow/> [dostęp: 07.08.2013]). Takie proste, z pozoru niewiele warte elementy, są świetnym pożywieniem dla dziecięcej wyobraźni i natury, która chętnie tłumaczy abstrakcję (np. umowa, że kamienie to owce).

Nawierzchnie, które pokrywają strefy bezpieczeństwa poszczególnych elementów zabawowych oraz ciągów komunikacyjnych, są w zdecydowanej większości nawierzchniami naturalnymi; to np. kora, trawnik, łąka kwietna, różne rodzaje piasku, grunt pokryty warstwą gliny.

Badania terenowe pokazały, że w obrębie wszystkich analizowanych naturalnych placów zabaw występują swobodne układy nasadzeń, często naśladujące formy spotykane w krajobrazie naturalnym.

- b) W przypadku materiału, z którego wykonywane są urządzenia służące zabawie, na terenach zabaw dla dzieci o pośrednim charakterze ukształtowania zauważa się tendencję do stosowania elementów wykonanych z różnych materiałów, takich jak drewno, metal, tworzywo sztuczne, elementy linowe. Najczęściej spotykaną sytuacją jest obecność wszystkich wymienionych materiałów. Tworzy to szeroką gamę rozwiązań konstrukcyjnych, które często przeznaczone są dla zróżnicowanych grup wiekowych (elementy i obiekty wykonane z tworzywa sztucznego kierowane są najczęściej do najmłodszych dzieci, a te zbudowane z metalu i drewna służą dzieciom starszym).

Charakteryzując nawierzchnie związane z tą grupą terenów zabaw, podkreślić należy, że w zdecydowanej większości realizacji dominują nawierzchnie syntetyczne, pokrywające strefy bezpieczeństwa poszczególnych elementów zabawowych. Ciągi piesze są wybrukowane lub wyasfaltowane.

Kształtowanie nasadzeń roślinnych w obrębie tych miejsc ma dwojaki charakter. Z jednej strony adaptowana (poprzez zabiegi pielęgnacyjne i sanitarne) jest roślinność istniejąca – przede wszystkim wysokie drzewa i dużych rozmiarów krzewy. Z drugiej zaś spotyka się nowe nasadzenia, komponowane najczęściej z niewysokich krzewów ozdobnych charakteryzujących się barwnym ulistnieniem i powolnym wzrostem. Rośliny te dodatkowo bywają poddawane rygorystycznemu formowaniu i przycinaniu.

- c) Sztuczne place zabaw to miejsca, które wyposażone bywają w elementy wykonane w najwyższych technologiach – kamery, komputery, czujniki ruchu, metalowe konstrukcje. Istnieją też rozwiązania zawierające tradycyjne urządzenia wykonane z metalu oraz wysokiej jakości tworzywa sztucznego pokrytego intensywnymi kolorami (np. na warszawskim oraz londyńskim placu zabaw i tym, który znajduje się pod dachem centrum handlowego).

Sztuczne place zabaw pokryte są sztuczną utwardzoną nawierzchnią. Najczęściej stosowanym materiałem jest tworzywo syntetyczne, pokrywające strefy bezpieczeństwa poszczególnych obiektów zabawowych albo całą płaszczyznę placu zabaw.

Realizacje te pozbawione są jakichkolwiek kompozycji i nasadzeń roślinnych. Jeżeli istnieją jakieś elementy przyrodnicze, to zawsze znajdują się one poza granicami placu zabaw, w jego otoczeniu, a nie w strukturze.

V.2.4. Podsumowanie

Zaprezentowana powyżej analiza wnętrz i zespołów wnętrz architektoniczno-krajobrazowych związanych z terenami zabaw dla dzieci jest propozycją spojrzenia na miejsca te nieco szerzej i głębiej. Okazuje się, że każdy plac zabaw ma swoją funkcję, formę i konstrukcję, które można omawiać, analizować i dyskutować. Jest to niezwykle istotne, gdyż *warunkiem dobrej formy jest dobra, logiczna konstrukcja; ta zaś z kolei musi wychodzić z racjonalnie zastosowanego materiału i harmonizować z funkcją budowli. Natomiast forma nie będzie nigdy szczerą, jeśli będzie szła na przekór funkcji, konstrukcji i materiałowi*²⁸⁵.

Przeprowadzone studia wskazują różnorakie rozwiązania, nasuwają wątpliwości i refleksje, które towarzyszyć muszą w procesie poprawiania sytuacji i kondycji współczesnych terenów zabaw dla dzieci.

*Prawdziwym znakiem kultury jest sytuacja, w której udaje się harmonijnie ukształtować środowisko, w którym żyjemy: miasta, wsie, ulice, koleje, przyrodę i inne elementy tworzące ramy naszego życia. Jedyne w tym leży prawdziwa sztuka, jedynie w ten sposób rozwinięte formy technologii służą bez szkody człowiekowi*²⁸⁶.

Zaprezentowane na następnej stronie *Zestawienie 25: Trzy tendencje kształtowania zbadanych terenów zabaw dla dzieci* w sposób zbiorczy pokazuje, jak kształtują się poszczególne cechy wnętrz (funkcja, forma i konstrukcja) w obrębie każdej badanej kategorii terenów zabaw.

---

²⁸⁵ Broniewski T., *Historia architektury...*, dz. cyt., s. 10.

²⁸⁶ Fleig K., *Alvar Aalto*, Barcelona 1982, s.13.

ZESTAWIENIE 25: **Trzy tendencje kształtowania zbadanych terenów zabaw dla dzieci**

oprac. A. Gajdek

		NATURALNA	POŚREDNIA	SZTUCZNA
		tendencja kształtowania terenów zabaw dla dzieci	tendencja kształtowania terenów zabaw dla dzieci	tendencja kształtowania terenów zabaw dla dzieci
FUNKCJA	element dominujący	- formy ziemne, wypiętrzenia o charakterze naturalnym - zwarta grupa wyższych roślin - element wodny o cechach naturalnych	- brak dominanty - obiekt architektury typu altana, kawiarnia, muszla koncertowa itp. - dużych rozmiarów element zabawowy	- elementy dydaktyczne – ekrany, konstrukcje - rozległa płaszczyzna podstawy pokryta nawierzchnią sztuczną
	najbliższe otoczenie	- większe założenia parkowe i ogrodowe	- zabudowa wielorodzinna i usługowa	- zabudowa usługowa i użytku publicznego
FORMA	układ przestrzenny	- wnętrza i zespoły wnętrz o charakterze labiryntowym i szerokim	- wnętrza i zespoły wnętrz o charakterze długim	- wnętrza i zespoły wnętrz o charakterze centralnym
KONSTRUKCJA	materiały budowlane	<i>Zestawienie: 6,7,19</i>	<i>Zestawienie: 6,7,19</i>	<i>Zestawienie: 6,7,19</i>
	układy roślinne	<i>Zestawienie 12</i>	<i>Zestawienie 12</i>	<i>Zestawienie 12</i>

Warszawa: plac zabaw w parku Szczęśliwickim, przy forcie Bema, na dachu biblioteki UW, Kraków: tymczasowy plac zabaw na placu Wolnica, Neuchatel: plac zabaw nad jeziorem i na osiedlu, Ostfildern: plac zabaw LAGA

Warszawa: plac zabaw w dzielnicy Ursus, parku Obwodu Praga AK, przy Żelaznej Bramie, Kraków: park Jordana, Michałowice, Rzeszów – w parkach i na osiedlach mieszkaniowych, Sandomierz – na starówce i w praku Piszczele, Kijów, Bratysława

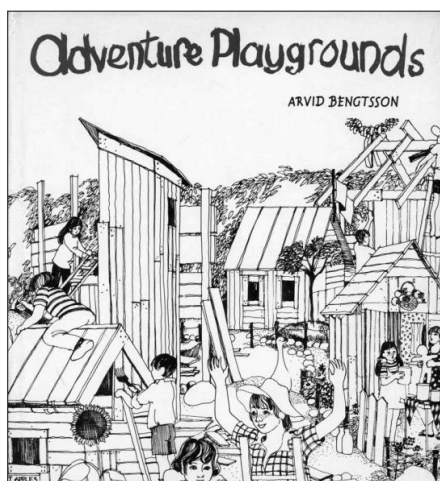

Warszawa: plac zabaw w parku Żeromskiego, Rzeszów: w centrum handlowym, Stalowa Wola: interaktywny plac zabaw, USA: geometryczny plac zabaw, Tychy: wodny plac zabaw, Londyn, Eger

V.3. WAŻNIEJSZE NURTY PROJEKTOWE W KOTEKŚCIE POSTAWIONYCH TEZ

Poniżej zaprezentowane zostały ważniejsze nurty projektowe związane z przestrzeniami zabawowymi. Pominięto rozwiązania katalogowe i powtarzalne, aby wyróżnić nurty nieszablonowe, stawiające na kreatywność i cechy indywidualne obiektów.

V.3.1. Przygodowe place zabaw (*adventure playgrounds*)

Il. 108. Okładka książki Arvida Bengtssona *Adventure Playgrounds*

Zwane początkowo „Junk Playgrounds” (śmieciowymi, pełnymi rupieci placami zabaw) od początku wzbudzały wiele emocji. Stary samochód, walające się wszędzie opony, błoto, w którym taplają się dzieci, dechy, gwoździe i młotki, stare rury, własnoręcznie wykonane domki z płyt, lin i wszystkiego, co zostało znalezione... [...]. Do Wielkiej Brytanii ideę przywozła Lady Allen of Hurtwood. To ona zaproponowała określenie „Adventure Playground” (przygodowy plac zabaw), które funkcjonuje do dzisiaj.

A. Komorowska, *Plac zabaw z etnografią w tle*, „Zieleń Miejska” 2010, nr 6(39)

Przygodowe place zabaw to przestrzenie szczególne, które tworzone są przede wszystkim przez dzieci. Donne Buck pisze, że *dobry przygodowy plac zabaw nigdy nie jest ukończony*²⁸⁷. Na czym więc tak naprawdę polega jego istota? W obrębie placu wydzielonego ogrodzeniem nie ma żadnych gotowych urządzeń wyposażenia. Przybywające dzieci mają do dyspozycji jedynie elementy, z których mogą samodzielnie lub w grupach budować, rzeźbić – po prostu tworzyć – wymarzone obiekty (il.109.). Taka sytuacja sprzyja rozwijaniu kreatywności, wyobraźni, sprawności fizycznej. Uczy radzenia sobie z trudnościami i pracy w grupie. Daje szansę na wykazanie się i zrealizowanie swoich projektów, pozwala poczuć się niczym prawdziwy profesjonalista.

Przygodowe place zabaw według London Play cechuje przede wszystkim to, że są²⁸⁸:

- **wybrane przez dzieci** – wyposażenie placów zabaw odpowiada rzeczywistym potrzebom dzieci, a nie życzeniom ich rodziców;
- **lokalne i bezpłatne** – są dostępne dla każdego; jednym z ich celów jest zapobieganie przestępczości wśród nieletnich, tworzenie drugiego domu dzieciom z rodzin patologicznych;
- **dostępne** – także dla dzieci o różnym stopniu niepełnosprawności;

²⁸⁷ Komorowska A., *Adventure Plauground*, <http://pracownik.wordpress.com/2010/01/> [dostęp: 17.05.2011].

²⁸⁸ Tamże.

- **rozwijające** – sprzyjają rozwojowi fizycznemu, społecznemu i intelektualnemu dzieci;
- **edukacyjne** – dzieci uczą się m.in. posługiwać narzędziami, budować namioty, gotować na otwartym ogniu, pracować w ogródku, uprawiać rośliny jadalne, opiekować się zwierzętami;
- **animowane** – na przygodowych placach zabaw pracują odpowiednio przygotowani animatorzy zabaw, którzy czuwają nad bezpieczeństwem dzieci, nie zakłócając im zabawy;
- **własne** – dzieci, które są projektantami i konstruktorami swojego placu zabaw, stają się jego „właścicielami”, czują się jak u siebie, co pozwala im swobodnie korzystać z tego miejsca.

Kompozycję tych placów zabaw tworzą dzieci, to one kreują i wytyczają ścieżki, obiekty, urządzenia. Mogą namacalnie i samodzielnie zmierzyć się z problemem komponowania przestrzeni i dostosowywania jej do potrzeb użytkowników (il.109). Takie nieograniczone działanie twórcze w przestrzeni staje się prawdziwą, pouczającą przygodą. Młody człowiek na własnej skórze przekonuje się o konsekwencjach

Il. 109. Przykład przygodowego placu zabaw,

podejmowanych decyzji projektowych, musi samodzielnie uporać się z trudnościami aranżowania określonych miejsc. Takie doświadczenia procentują dojrzałszymi i bardziej świadomymi działaniami podejmowanymi w przestrzeni ogrodu/miasta/kraju już w życiu dorosłym.

Przygodowe place zabaw wpisują się w kategorię nienaturalnych placów zabaw, które w znaczny sposób oderwane bywają od świata przyrody.

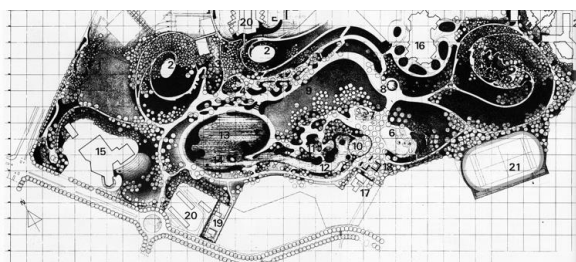
Istnieją oczywiście wyjątki od tej reguły, są np. przygodowe place zabaw, na których odnajdujemy hodowle zwierząt domowych. Przykładem tego typu rozwiązania jest Adventure Playground Arhus w Danii²⁸⁹. Plac zabaw składa się z wielu luźno ułożonych materiałów i elementów, które dzieci mogą wykorzystywać do tworzenia własnych konstrukcji, budowli czy kompozycji. Dostępne są deski, opony, palety, wióry. Nie ma żadnej instrukcji obsługi placu, nie ma przepisu na udaną budowlę. Młodzi twórcy samodzielnie tworzą i realizują swoje projekty. Powstające dzieła mają charakter tymczasowy – powstają, a następnie zostają rozebrane tak, aby można było stworzyć kolejne, nowe budowle. Na placu znajdują się karmniki i budki dla ptaków oraz klatki przeznaczone do hodowli zwierząt. Dzięki takim elementom dzieci mogą bezpośrednio podglądać życie i zachowanie różnych zwierząt. Uczą się podstawowych zasad opieki nad nimi i odpowiedzialności za ich los.

Na placu jest także przestrzeń przeznaczona do organizacji ognisk i innych imprez integracyjnych.

²⁸⁹ <http://www.freeplaynetwork.org.uk/playlink/exhibition/playgrounds/arhus1.htm> [dostęp: 17.05.2011].

V.3.2. Naturalne place zabaw (*natural playgrounds*)

Żyjemy w epoce, której domeną jest postęp. Dotyczy on wielu dziedzin życia – budownictwa, medycyny, chemii i wielu, wielu innych. Jednocześnie człowiek, często zmęczony zwiększającym się tempem życia, coraz częściej wraca do starych, bardziej naturalnych metod odżywiania, ubierania się itd. Koło zataczają też tendencje rozwojowe placów zabaw – choć rynek kipi od interaktywnych, kolorowych urządzeń, to projektanci coraz chętniej sięgają po rozwiązania naturalne. Odkrywają to, co zostało zapomniane – że krajobraz przyrodniczy ze swym bogactwem i różnorodnością jest najdoskonalszym obszarem zabaw, zarówno dziecięcych, jak i osób dojrzałych. Powstają naturalne place zabaw.

Il. 110. Plan jednego z brytyjskich naturalnych placów zabaw

Każdy plac zabaw, który narusza lub pomniejsza rolę wyobraźni i sprawia, że dziecko jest bardziej pasywne i staje się w większym stopniu odbiorcą cudzej wyobraźni, może być wprawdzie ładny, czysty, bezpieczny i zdrowy, ale nie może zaspokoić podstawowej potrzeby, o którą chodzi w zabawie.

Ch. Alexander, *Język wzorców*

Naturalne place zabaw oferują przede wszystkim swobodne obcowanie z naturą, która²⁹⁰:

- tworzy korzystny mikroklimat;
- pobudza wszystkie zmysły;
- pomaga rozwijać zdolności manualne i intelektualne;
- staje się inspiracją dziecięcych fascynacji i twórczości.

Kontakt z naturą sprawia również, że dzieci uczą się ją szanować.

Kompozycja placów zabaw naśladuje najczęściej układy swobodne, zbliżone do naturalnych. Stosowane w nich rośliny ukazują różnorakie faktury, kolory, pokroje, zapachy (il. 39). Dziecko bawiące się na naturalnym placu zabaw może w pełni rozwijać swoją działalność poznawczą poprzez dotykanie, wąchanie, a także niszczenie roślin. Nie chodzi tu o prymitywny wandalizm, ale o potrzebę zabawy poszczególnymi elementami roślin, np. łodygami, liśćmi czy nasionami.

Pokrzywy, osty, mrówki – to także jedna z odsłon naturalnych placów zabaw, bowiem coraz częściej na takich terenach stosuje się roślinność synantropijną – właściwą i naturalnie rosnącą na danym obszarze. Nasadzenia takie są lubiane przez dzieci, a dodatkowo dobrze znoszą deptanie i „niszczenie” przez użytkowników. Dzieci bardzo szybko uczą się, co kłuje,

²⁹⁰ Kosmala M., *Powrót do źródeł...*, dz. cyt.

a co parzy, i z daleka omijają takie niebezpieczeństwa. Tylko w oczach dorosłych rośliny te często wydają się być nieestetyczne, związane z terenami zaniedbanymi i opuszczonymi. Dziecko jednak postrzega świat zupełnie inaczej niż dorośli, co dobrze obrazuje powiedzenie profesora Boemina, że „dla dzieci pięknie jest tam, gdzie mogą się one dobrze bawić”²⁹¹.

Il. 111. Przykład naturalnego placu zabaw umożliwiającego obserwację i wążanie roślin przy jednoczesnym odpoczynku

Naturalne place zabaw to najbardziej oczywisty przykład realizacji propagujących przyrodnicze rozwiązania, przybliżające dzieci do tajemnic, jakie kryje świat roślin (il.111.) oraz zwierząt.

Przykładem zrealizowanych idei związanych z naturalnymi placami zabaw jest chociażby Natural Playground w Danii, Helle Nebelon. Plac zabaw to ogród, w którym królują ogromne przestrzenie nasadzeń (także bylinowych) oddziałujących na wszystkie zmysły. Ogród ten pełen jest kontrastów, dzięki czemu wywiera silniejsze wrażenie na odbiorcy. Zróżnicowane zostały zarówno ogromne kamienie leżące obok siebie (szorstkie i gładkie, okrągłe i ostro zakończone, duże skały do wspinaczki i małe kamyki, które można przetrzącać w dłoniach), jak i nasadzenia występujące w bezpośrednim sąsiedztwie. Kontrastują tu barwy, zapachy, faktury. Zestawienia gatunków zostały przemyślane i dopracowane w najdrobniejszych szczegółach. Królują nasadzenia wielkopowierzchniowe (jeden, dwa gatunki na dużym obszarze), dzięki którym udało się stworzyć rozległe pola barwne. W zaroślach, zacisznych miejscach, tuż przy ścieżkach stoją rzeźby, które dzieci wykorzystują do siedzenia i wspinaczek, a starsi – do kontemplacji. Każdy może korzystać z tej przestrzeni w inny sposób²⁹², uwarunkowany osobniczymi upodobaniami i potrzebami poszczególnych użytkowników przestrzeni.

²⁹¹ Tamże.

²⁹² www.freeplaynetwork.org.uk/playlink/exhibition/public/senses1.htm [dostęp: 19.05.2011].

V.3.3. Ogrody doświadczeń

W ogrodach doświadczeń zabawa ściśle łączy się z edukacją i odkrywaniem praw fizycznych, chemicznych lub innych. Są to miejsca, gdzie dziecko samodzielnie i często w bardzo prosty sposób wykonać może doświadczenia, które normalnie odbywają się w salach laboratoryjnych. Kompozycję takich ogrodów stanowią często rozległe alejki z przyrządami do wykonywania doświadczeń. Dobór materiałów, z których wykonane są nawierzchnie, elementy wypoczynkowe i te służące doświadczeniom, bywa maksymalnie zróżnicowany, tak by uczestnicy gry czy zabawy doświadczyć mogli różnych barw, faktur i materiałów.

Pierwszy tego typu park powstał w Norymberdze jeszcze w 1924 r. Miał on charakter ekspozycji tymczasowej. Dopiero w 1996 r. udało się zrealizować na tym samym miejscu Pola Doświadczeń Zmysłowych²⁹³.

Najistotniejsze cechy charakteryzujące ogrody doświadczeń to:

- **edukacyjność** – dzieci, korzystając z poszczególnych elementów, przyswajają prawa fizyki, chemii lub innej dziedziny nauki; nauka nieustannie odbywa się za pośrednictwem zabawy;
- **samodzielność** – każde z doświadczeń dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie, każdy element ma krótką instrukcję obsługi objaśniającą sposób użycia urządzenia oraz rodzaj wykonywanego doświadczenia, na wnioski naprowadzają pomocnicze pytania;
- **zabawa** – poszczególne urządzenia oraz sposób wykonywania doświadczenia obmyślane są tak, aby nie zrażały uczestnika zabawy zbyt naukowym charakterem;
- **integracja** – ogrody doświadczeń dostosowane są zarówno dla osób zdrowych, i dla takich, które mają pewien stopień niepełnosprawności.

Ogrody doświadczeń to taka forma przestrzeni, która najczęściej zawiera w sobie zarówno elementy naturalne, jak i nienaturalne, gdyż obie te materie umożliwiają dzieciom dokonywanie różnego rodzaju eksperymentów (il.112., il.113.) oraz obserwacji zachodzących w świecie przemian i zjawisk. Trudno którąkolwiek z tych dwóch rzeczywistości – natury i kultury – wykluczyć, gdyż oznaczałoby to rezygnację z części możliwości odkrywczych. Dlatego place te są przykładem rozwiązań pośrednich, w których w sposób doskonały materia „zielona” łączy się z materią „szarą”, wprowadzając młodego człowieka w świat nauki, który istnieje także poza ścianami klasopracowni.

---

²⁹³ <http://www.ogroddoswiadczen.pl/pl.php?s=119> [dostęp: 17.05.2011].

Il. 112., 113. Krakowski Ogród Doświadczeń im. Stanisława Lema

W 2007 r. w Krakowie, na terenie parku Lotników powstał Ogród Doświadczeń im. Stanisława Lema. Jest to pierwsze tego typu przedsięwzięcie w Polsce. Ogród ten stwarza możliwość realnego doświadczenia praw fizyki i chemii. Doświadczenie to jest tym istotniejsze i cenniejsze, że odbywa się podczas zabawy; uczestniczymy w odkrywaniu praw rządzących światem, w którym żyjemy. W doświadczeniach udział wziąć mogą nawet najmłodszy ochotnicy.

Ogród oferuje 60 stanowisk doświadczalnych, których charakter, najogólniej ujmując, można określić jako:

- badacz uczestnik (uczestnik odczuwa skutki doświadczenia na sobie);
- badacz eksperymentator (uczestnik uruchamia eksperyment i dalej obserwuje skutki);
- badacz obserwator (doświadczenie przeprowadzane jest przez przewodnika lub toczy się samo).

Stała ekspozycja z atrakcyjnymi instalacjami pozwala doświadczać możliwości własnych zmysłów: wzroku, węchu, słuchu, smaku i dotyku. Ponadto ogród oferuje także interaktywne urządzenia, takie jak: telegraf akustyczny, kołyska Newtona, nurek Kartezjusza, kamienne cymbały czy kalejdoskop gigant, umożliwiające zrozumienie tajemnic chemii, fizyki, przyrody. Szkoda jedynie, że w tym ogromnym ogrodowym laboratorium brakło możliwości zaobserwowania zjawisk najprostszych, a jakże interesujących – dziecko chciałoby zapewne zobaczyć dym, zmianę barwy, pienienie.

Kompozycja ogrodu ma charakter swobodny. Poszczególne stanowiska doświadczalne przybierają charakter luźno rozrzuconych liści, które w krajobrazie przybierają postać platform i podestów wykonanych z materiałów kamieniarskich i drewnianych. Wiele elementów powstało z tworzyw naturalnych, np. gabionowe ławki czy zegar słoneczny.

V.3.4. Interaktywne place zabaw

Interaktywne place zabaw stanowią rodzaj wystawy skierowanej w sposób szczególny do najmłodszej publiczności. Wystawa ta złożona jest z interaktywnych instalacji medialnych, które umożliwiają generowanie obrazów i dźwięków poprzez zabawę na wielkoformatowych ekranach. Ekspozycje te przypominają w pewnym stopniu laboratorium, w którym eksperymentować można z szeroko rozumianą sztuką dzięki takim urządzeniom, jak czujniki ruchu, komputery i kamery (il.114., il.115., il.116.). Istniejące rozwiązania technologiczne dotyczące tego typu aranżacji są nieustannie rozwijane i udoskonalane, tak że kolejne interaktywne place zabaw różnią się od siebie innowacyjnymi rozwiązaniami.

Najczęściej spotykanymi instalacjami wchodzącymi w skład tego typu przedsięwzięć są m.in.:

- „**czarodziej**” – wspólna gra animowanymi ilustracjami wykonanymi przez dzieci w trakcie warsztatów;

- **platforma interaktywna** – instalacja umożliwiająca dzieciom pokonywanie kolejnych kolorowych pól, wskutek czego wytwarzane są dźwięki;

- **malowanie światłem** – instalacja w przestrzeni, która jest monitorowana przez kamerę znajdującą się nad ekranem; ruch i gesty dzieci bawiących się zabawkami są rejestrowane przez system, a następnie (za pomocą specjalnego oprogramowania) historia ruchu zostaje przełożona na abstrakcyjne obrazy i dźwięki;

- **faktury** – dzieci dotykają powierzchni o różnych fakturach (np. kamienie, woda, para, kora i trawa), przez co uruchamiają wielkoformatową projekcję animacji opierającej się na fotografiach zmieniającej się przyrody;

- **RGB** – instalacja w przestrzeni 9 sześcianów, które wykonane są z przezroczystego tworzywa w podstawowych barwach addytywnych: czerwonej, zielonej i niebieskiej; otwory umieszczone w sześcianach umożliwiają uczestnikom zabawy tworzenie wszystkich możliwych kombinacji filtrów, a dodatkowo tworzą labiryntowe przejścia odkrywane przez dzieci;

- **BOPI** – umożliwia wielopostaciową grę; przypomina to rodzaj instrumentu wizualno-muzycznego, którego cylindryczne elementy przenoszą rytm do sensorów generujących barwne, animowane, mikrobiologiczne formy; dzieci, grając na bębnach, mogą poznać podstawowe pojęcia plastyczne, takie jak faktura, kolor czy perspektywa, a także muzyczne – rytm, metrum i harmonia;

- **zabawa „graficzna perspektywa”** – rodzaj animacji komputerowej połączonej z 4 planszami zawierającymi ruchome elementy; manipulując elementami, dzieci zmieniają ich kontekst w przestrzeni, dzięki czemu poznają zasady perspektywy linearnej i sposoby odwzorowania trójwymiarowej rzeczywistości na płaskiej powierzchni.

Il. 114., 115., 116. Interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli

Interaktywne place zabaw to takie przestrzenie, które wykorzystują najnowocześniejsze technologie²⁹⁴ po to, by przekazać dzieciom wiedzę dotyczącą nauki, sztuki, a często też – natury. Zawsze jednak odbywa się to w wyizolowanych wnętrzach. Są to zatem przykłady sztucznych placów zabaw będących swoistego rodzaju alternatywą dla terenów zabaw urządzanych na zewnątrz, w lukach zwartej zabudowy miejskiej, otoczonych ruchliwymi drogami, parkingami czy innymi rodzajami nawierzchni utwardzonych.

Il. 117. Plac zabaw w technologii „SmartUs”

²⁹⁴ Powstała także nowa idea, tzw. „SmartUs”(il.53) – plac zabaw umożliwiający szeroki zakres aktywnej zabawy oraz uczenia się poprzez łączenie technologii New Age w wyposażeniu placów zabaw i tworzeniu sieci tego typu miejsc. SmartUs *wzmacnia chęć zabawy na świeżym powietrzu poprzez wykorzystanie zainteresowania Internetem, komputeryzacją i technologią [...]. Wygląda na to, że pokolenie graczy na konsolach powraca do zabawy na świeżym powietrzu i do parków!* Boiska do gry SmartUs tworzone są od 2006 r. w całej Europie. <http://www.otto.com.pl/smart-us.php> [dostęp: 20.08.2013].

V.3.5. Podsumowanie

Zbadane przykłady współczesnych nurtów projektowych terenów zabaw dla dzieci prezentują szczególne, wyróżniające się przykłady z tej dziedziny działalności projektowej. Są one bardzo silnie względem siebie zróżnicowane (*Zestawienie 26*). To zróżnicowanie jest cechą pozytywną, stwarzającą możliwość dokonania wyboru oraz zdobycia różnego rodzaju doświadczeń. W obrębie każdego omówionego przykładu można wymienić przynajmniej kilka odmian danej tendencji projektowej²⁹⁵.

Inaczej ma się sprawa z placami interaktywnymi, które być może czasami także przybliżają świat przyrody, jednak odbywa się to za pomocą zupełnie innych narzędzi – różnego rodzaju instalacji multimedialnych wykorzystujących najnowsze technologie.

Naturalny oraz interaktywny plac zabaw to dwie skrajności w obrębie tendencji rozwojowych współczesnych terenów zabaw dla dzieci. Z jednej strony natura i powrót do krajobrazu naturalnego, z drugiej zaś zaawansowane technologie i multimedia. Pomiędzy tymi dwoma kierunkami rozwojowymi znajduje się niezwykle długi szereg realizacji pośrednich, łączących w sobie obie rzeczywistości w bardziej lub mniej udany sposób. Niewątpliwym sukcesem w tym zakresie są ogrody doświadczeń, umożliwiające dzieciom wykonywanie eksperymentów naukowych.

II.118. Taylor Cullity Lethleam Playground
II.119. Art Playground, Kopenhaga
II.120. Hruniguero Playground, Bianca Habib 2009

Oryginalne formy, ciekawy pomysły, rozmach projektowy, próba sprostania dziecięcym potrzebom – wbrew pozorom osiągnięcie takich celów jest możliwe, takie realizacje już istnieją. Być może wciąż jest ich więcej za granicami naszego kraju, jednak dobre przykłady pojawiają się także w naszej polskiej rzeczywistości.

²⁹⁵ Na przykład do naturalnych placów zabaw zaliczamy: leśne ścieżki edukacyjne, pola doświadczeń, wiklinowe i ekologiczne place zabaw. Wszystkie one przybliżają świat natury, dają szansę obcowania z nim. Formą poznawania przyrody i korzystania z jej walorów jest zielona szkoła, czyli jeden ze sposobu realizacji programu nauczania, praktykowana najczęściej w szkołach podstawowych. Polega ona na organizacji kilkudniowego wyjazdu całego oddziału (klasy) wraz z nauczycielami do miejscowości o walorach przyrodniczych lub uzdrowiskowych. Taki wyjazd łączy w sobie różne formy zabawy z nauką, która powinna być kontynuacją zajęć prowadzonych w trakcie normalnego toku nauczania. (Marek E., *Zielona szkoła formą nauki poprzez bezpośredni kontakt z przyrodą*, Akademia Świętokrzyska, Filia w Piotrkowie Trybunalskim, <http://archive.nbu.gov.ua/> [dostęp: 30.08.2013]).

Ważniejsze nurty projektowe placów zabaw w kontekście postawionych tez

	SPOSÓB KOMPONOWANIA		PRZYKŁADY REALIZACJI	CHARAKTER PLACU ZABAW W KONTEKŚCIE TEZ
Ogrody doświadczeń (tworzone od 1924 r.)	Funkcja:	brak dominanty	Pole Doświadczeń Zmysłowych w Norymberdze Ogród Doświadczeń im. Stanisława Lema w Krakowie	pośredni
	Forma:	przeważają wnętrza i zespoły wnętrz o charakterze długim i labiryntowym		
	Konstrukcja:	układy roślinne o charakterze pośrednim (wg <i>Zestawienie 12</i>), nawierzchnie zarówno o charakterze sztucznym jak i pośrednim (wg <i>Zestawienie 6,7,19</i>), elementy zabawowe – najczęściej drewniane i metalowe		
Przygodowe place zabaw (<i>adventure playgrounds</i>) (tworzone od 1943 r.)	Funkcja:	dominują konstrukcje budowane przez dzieci	Adventure Playground Arhus (Dania) Adventure Playground - Mickeys Bay (South Burny Island)	sztuczny
	Forma:	przeważają wnętrza i zespoły wnętrz o charakterze centralnym		
	Konstrukcja:	elementy budujące ten rodzaj placów zabaw mają charakter pośredni: materiały budowlane, deski, cegły, gwoździe		
Naturalne place zabaw (<i>natural playgrounds</i>) (tworzone od końca XX wieku)	Funkcja:	dominują naturalne układy roślinne	Natural Playground autorstwa Helle Nebelon (Dania) Western Australian School's Natural Playgrounds	naturalny
	Forma:	przeważają wnętrza i zespoły wnętrz o charakterze labiryntowym		
	Konstrukcja:	układy roślinne naśladujące te występujące w przyrodzie (wg <i>Zestawienie 12</i>), naturalne nawierzchnie i elementy zabawowe (wg <i>Zestawienie 6,7,19</i>)		
Interaktywne place zabaw (tworzone od końca XX wieku)	Funkcja:	ekrany, interaktywne urządzenia dydaktyczne	Warszawa – w muzeach Stalowa Wola – interaktywny plac zabaw w muzeum	sztuczny
	Forma:	wnętrza architektoniczne		
	Konstrukcja:	elementy multimedialne, zaawansowane technologicznie		

oprac. A. Gajdek

A.Kozakiewicz – *Na ulicy*

Koncepcja edukacji poprzez zabawę już od dłuższego czasu jest obecna w muzeach na całym świecie.

Paweł Kraus

Część VI

JAK DZIECI I MŁODZIEŻ OCENIAJĄ WSPÓŁCZESNE TERENY GIER I ZABAW

W celu zapoznania się z opiniami użytkowników współczesnych terenów zabaw przeprowadzono warsztaty projektowe, w trakcie których uczestnicy prezentowali swoje doświadczenia związane ze znanymi im placami zabaw, a także mieli możliwość zaprojektowania własnego, wymarzonego miejsca zabaw.

Warsztaty projektowe przeprowadzone zostały w trzech grupach wiekowych:

1. dzieci w wieku 8–10 lat – intensywnie korzystające z terenów zabaw,
2. dzieci w wieku 11–13 lat – korzystające z terenów zabaw w mniejszym stopniu,
3. młodzież w wieku 19–21 lat – opisująca swoje wspomnienia związane z terenami zabaw.

Wszystkie zbadane osoby pochodziły z Rzeszowa bądź jego najbliższych okolic. Każda z grup liczyła 15 osób.

VI.1. PRÓBA OCENY ISTNIEJĄCYCH TERENÓW ZABAW DOSTĘPNYCH DLA DZIECI

Pierwsze zadanie warsztatowe polegało na stworzeniu posteru prezentującego plac zabaw, który dzieci najczęściej odwiedzają. Zadanie wykonywane było w 3–4-osobowych podgrupach.

Wynik tej części zajęć zaskoczył najbardziej samych uczestników warsztatów. Otóż mimo że dzieci pochodziły z różnych miejscowości i uczęszczały na różne miejsca zabaw, wszystkie stworzone postery zawierały bardzo podobną treść – zbiór kilku urządzeń zabawowych, piaskownicę, czasami nieliczne drzew. Wykonane prace pokazały, że wszystkie grupy wiekowe kojarzą miejsca zabaw ze zbiorami podobnych elementów typu: huśtawka, zjeżdżalnia, piaskownica. Charakterystyki placów zabaw były niemal identyczne.

Il. 121., 122., 123. Warsztatowe prace dzieci przedstawiające znane im place zabaw

Młodzi ludzie wystawili średnie oceny terenom zabaw, z jakimi się spotkali. Znane im place zabaw raczej nie wzbudzały w nich zachwytu, ale też nie wywoływały jednoznacznie negatywnych komentarzy. Dzieci nie wiedziały właściwie, co mogłoby się znajdować na placach zabaw prócz przedstawionych przez nie podstawowych urządzeń. Trudno się temu dziwić, skoro innych elementów mogących służyć zabawie nie znały.

VI.2. DZIECIĘCE WIZJE PROJEKTOWE

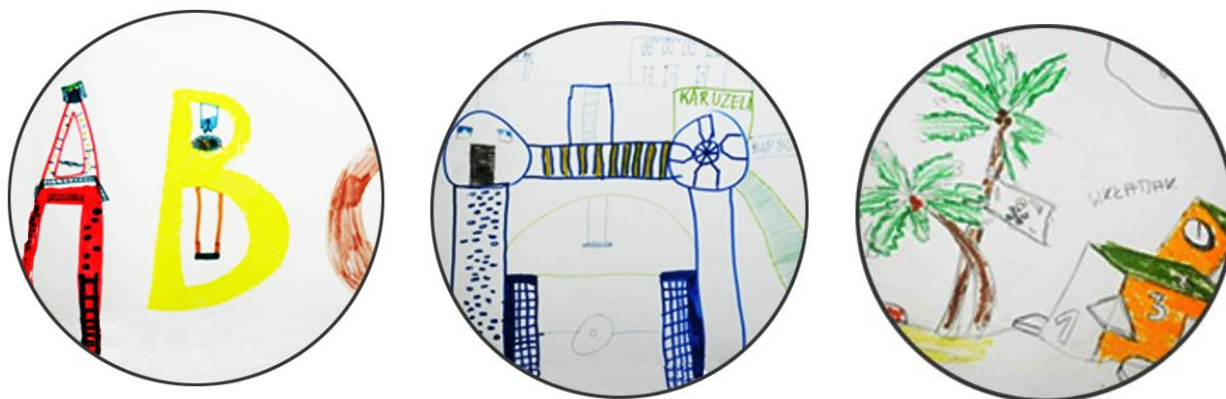
Drugą część zajęć otwierał pokaz slajdów prezentujący rozwiązania niestandardowe z zakresu realizowania terenów zabaw dla dzieci. Reakcja uczestników warsztatów była niezwykle entuzjastyczna. Dzieci zachwyciły się przykładami przygodowych, naturalnych, recyklingowych i innych placów zabaw. Prezentacja wywołała dyskusję dotyczącą form placów zabaw i ogromnych możliwości zaaranżowania każdej przestrzeni zabaw.

Pokaz slajdów poszerzył horyzonty badanych dzieci, które z ogromnym zaangażowaniem zaczęły projektowanie swoich własnych, tym razem wymarzonych terenów zabaw. Z propozycji, jakie pojawiły się na arkuszach papieru, wynika, że zdaniem dzieci przestrzeń zabaw powinna przyjmować formę nawiązującą do określonego tematu, nie zaś być zbiorem przypadkowych, powtarzających się elementów zabawowych.

Dzieci i młodzież zaprojektowały m.in. takie tereny zabaw o oryginalnych nazwach, jak:

- Oponozaurus – plac zabaw opierający się na elementach wykonanych z opon samochodowych, po których można się wspinać i które można układać w dowolnych konfiguracjach (Kacper, lat 10);
- Park Alfabetyczny – miejsce, w którym wszystkie elementy nawiązują swoją formą do poszczególnych literek alfabetu i stwarzają możliwość różnorodnych aktywności (Kuba, lat 9; Agnieszka, lat 13);
- Park dla Hardcorów – niezwykle złożona i skomplikowana instalacja różnorodnych przejść, przeskoków, zjeżdżalni i nieoczekiwanych rozwiązań zadedykowana najodważniejszym (Miłosz, lat 12);

- Piłkarsko Zakręcenie – plac zabaw zbudowany w oparciu o piłkę nożną, umożliwiający doskonalenie poszczególnych umiejętności związanych z tą dyscypliną sportową (Agnieszka, lat 13);
- Podwodny Świat – propozycja przestrzeni, w której spotkać możemy różnego rodzaju stwory i formy wodne umożliwiające zabawę (Kinga, lat 11);
- Lol – dziewczęca wizja krzeselka królowej, toru przeszkód będącego rodzajem ścieżki bosych stóp oraz wieży księżniczki na wierzchołku drzewa (Dorota, lat 13).

Il. 124., 125., 126. Warsztatowe prace dzieci przedstawiające wymarzone place zabaw

Pozornie blahe wizje z dziecięcych marzeń ukazują co najmniej jedną ważną rzecz – dzieci oczekują czegoś więcej niż huśtawka i zjeżdżalnie w miejscach ich zabaw i odpoczynku.

A. Gajdek

VI.3. PODSUMOWANIE

Znacząca różnica charakteru prac z pierwszej i drugiej części zajęć pokazuje, jak bardzo mijają się oczekiwania i marzenia dzieci z rzeczywistością, z którą stykają się na co dzień. Pozytywnym jednak wydaje się fakt, że mimo tej ogromnej rozbieżności między potrzebami a istniejącymi rozwiązaniami dzieci z ogromną życzliwością podchodzą do placów zabaw, z których korzystają. Dziecięca wyobraźnia potrafi bowiem z najzwyczajszej przestrzeni uczynić miejsce niezwykle i piękne.

Kończąc rozważania związane z przeprowadzonymi warsztatami, autorka chciałaby przywołać jedno szczególne zdarzenie. Otóż niezwykle było zachowanie najmłodszych dzieci (8–10 lat). Dopóki rysowały one bowiem znane sobie, rzeczywiste place zabaw, komentowały zadanie jako „nudne” i „nieciekawe”, trudno było je namówić do pracy. Jednak w momencie, gdy zaczęły projektować własne wizje, ich podejście diametralnie zmieniło się – pały entuzjazmem i zaangażowaniem, które mają swoje odbicie w ich pracach rysunkowych.

Tadeusz Makowski – *Kapela dziecięca*

Mimo że zdobyta wiedza jest aktualnie nieobecna, ukryta w podświadomych obszarach umysłu, pozwala ona widzieć świat w innym świetle, zmienia hierarchię wartości, ukazuje niespodziewane regiony piękna.

Michał Heller

Część VII

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

VII.1. TERENY ZABAW DLA DZIECI W TRZECH ODSŁONACH PROJEKTOWYCH

Teza, jaka została postawiona na wstępie niniejszych rozważań, brzmiała:

Z punktu widzenia krajobrazu istnieją trzy tendencje kreowania i realizowania terenów zabaw dla dzieci:

1. tendencja nawiązująca do rozwiązań naturalnych, propagująca przyrodę, ekologię i idee zrównoważonego rozwoju; kategoria ta obejmuje także rozwiązania naśladujące krajobraz naturalny;
2. tendencja łącząca elementy przyrodnicze i kulturowe; będąca formą pewnego kompromisu pomiędzy naturalnością a sztucznością, które to cechy objawiać mogą się w rodzajach zastosowanych materiałów i rozwiązaniach formalnych;
3. rozwiązania sztuczne, pozbawione lub znacznie ograniczające aspekty przyrodnicze, sprowadzające je do absolutnego minimum, a często zupełnie je pomijające; wykorzystujące przede wszystkim tworzywa sztuczne, a nierzadko w całości rozgrywające się poza rzeczywistością przyrodniczą.

Załoženiami i metodami badawczymi służącymi udowodnieniu tezy były:

- charakterystyka pojęcia zabawy oraz czynności zabawowych ze szczególnym uwzględnieniem dzieci, ukazanie złożoności tego pojęcia i różnorodnych form, w jakich może się objawiać;
- charakterystyka przestrzeni kształtowanych przez czynności zabawowe, obecnych w życiu ludzkości od zawsze i nieustannie przeobrażających się wraz ze zmieniającymi się okresami historycznymi i postępowaniem cywilizacyjnym;
- zdefiniowanie najważniejszych kierunków projektowania i aranżowania terenów zabaw dla dzieci poprzez analizę poszczególnych terenów zabaw dla dzieci, poszukiwanie analogii, zależności, a także wyraźnych różnic pomiędzy poszczególnymi realizacjami;
- analiza kompozycji terenów zabawowych ze szczególnym uwzględnieniem teorii wnętrza architektoniczno-krajobrazowych;

- analiza dostępnych na współczesnym rynku popularnych elementów zabawowych przeznaczonych dla terenów zabaw dla dzieci określająca stopień ich zróżnicowania i oryginalność form;
- warsztaty projektowe z dziećmi i młodzieżą ukazujące ich stosunek do miejsc zabaw, z których korzystają, oraz przedstawiające ich konkretne oczekiwania związane z tymi przestrzeniami;
- wywiady ze współczesnymi projektantami terenów zabaw dla dzieci, którzy określili problemy, z jakimi borykają się w swojej pracy, ukazali główne motywy decydujące o formie nowo powstających obiektów.

Przeprowadzone badania wykazują, iż tereny zabaw dla dzieci od zawsze różniły się pod względem funkcji, konstrukcji i formy. Było tak zarówno przed połową XIX wieku, kiedy to dzieci bawiły się w miejscach wybieranych spontanicznie, jak i później, gdy w sposób formalny zaczęto wyodrębniać tereny zabaw dla dzieci. Zróżnicowanie charakteru tych przestrzeni opiera się na zmiennym udziale elementów naturalnych w poszczególnych rozwiązaniach.

W wybranych do badań placach zabaw dla dzieci analizowano rodzaj: ukształtowania terenu, kompozycje roślinne, ogrodzenia, nawierzchni i elementów zabawowych. Na podstawie przeprowadzonych studiów wyodrębnione zostały trzy główne nurty projektowania i realizowania terenów zabaw dla dzieci:

- a) Pierwszy to ten, który najsilniej związany jest z ekologią i nawiązuje do odległej przeszłości, kiedy to dzieci bawiły się na łonie natury, wykorzystując wszelkie dobra, jakie ta im oferowała. Dziś na naturalnych placach zabaw tworzone są miniatury tamtych przestrzeni, a w centrum zainteresowania stawia się świat przyrody, wszystkie jego atuty i niezwykłości. Najczęściej spotykane materiały na placach zabaw tej kategorii to: drewno i kamień, ale także materiały recyklingowe, ekologiczne.
- b) Drugi sposób organizowania terenów zabaw dla dzieci również polega na wykorzystywaniu wartości przyrodniczych, ale są one zestawione i skomponowane z elementami kulturowymi, wytworzonymi przez człowieka. Pojawił się on nieco później niż ten naturalny; wymusił go postęp cywilizacyjny, pojawienie się nowych materiałów i technologii.
- c) Ostatni, trzeci trend to rozwiązania zupełnie oderwane od elementów naturalnych lub uwzględniające je w absolutnym minimum. Tak jak w pewnym momencie historii podstawowym miejscem zabaw stała się ulica, a wraz z nią elementy jej towarzyszące – kamienie i kurz, tak i współcześnie realizowane są miejsca zabaw dziecięcych, gdzie króluje beton, plastik i metal. Jest to dzisiejsze odzwierciedlenie tamtej przeszłej sytuacji, która w pewnym momencie zastąpiła przestrzenie naturalne – łąki, polany i sady.

Przyjęta na wstępie teza jest zatem trafna, dobrze określa kierunki rozwoju terenów zabaw dla dzieci, które są jednocześnie odzwierciedleniem zmian, jakie zachodzą w całym społeczeństwie, jego rozwoju cywilizacyjnym i kulturowym.

W celu określenia dominujących form placów zabaw na przykładzie zbadanych realizacji wykonano następującą syntezę:

ZESTAWIENIE 27: Zbadane place zabaw – podsumowanie

oprac. A. Gajdek

Nr karty (w Aneksie)	PLAC ZABAW	LICZBA PLACÓW ZABAW	%
NATURALNE			
1	w parku Szczęśliwickim Warszawa	7	26%
2	przy Forcie Bema Warszawa		
7	fragment dachu Biblioteki UW		
8	na placu Wolnica Kraków		
20	Parc du Mail Neuchatel (Szwajcaria)		
21	parc au bord du lac Neuchatel (Szwajcaria)		
24	LAGA Ostfildern (Niemcy)		
POŚREDNIE			
3	w dzielnicy Ursus Warszawa	13	48%
4	w parku im. Obwođu Praga AK Warszawa		
5	przy Żelaznej Bramie Warszawa		
9	w parku im. H. Jordana Kraków		
10	przy szkole Michałowice koło Krakowa		
11	przy rezerwacie przyrody Lisia Góra Rzeszów		
12	na osiedlu Paderewskiego Rzeszów		
13	w parku Jedności Polonii z Macierzą Rzeszów		
14	przy ul. Podchorążych Rzeszów		
17	w parku Piszczele Sandomierz		
18	na starówce Sandomierz		
26	w Kijowie (Ukraina)		
27	w Bratysławie (Słowacja)		
SZTUCZNE			
6	w parku Żeromskiego Warszawa	7	26%
15	w Centrum Handlowym koło Rzeszowa		
16	plac zabaw w Stalowej Woli		
19	w Tychach		
22	w Londynie (StudlandRd)		
23	w San Fancisco (USA)		
25	na zamku Eger (Węgry)		
SUMA:		27	100%

Z przedstawionych wartości wynika, że najczęściej spotykanymi placami zabaw dla dzieci są miejsce złożone, zawierające zarówno elementy naturalne jak i sztuczne, stworzone przez człowieka – stanowią one 48% wszystkich zbadanych terenów.

Niestety to właśnie w grupie rozwiązań pośrednich występuje duża liczba realizacji nijakich, pozbawionych jakiegokolwiek myśli przewodniej, stanowiących jedynie przypadkowe zbiory elementów służących zabawie oraz zaniedbanych żywopłotów i krzewów. Takie place zabaw są miejscami najczęściej spotykanymi w naszych miejscowościach. Niezależnie od tego, czy są zlokalizowane wewnątrz zabudowy wieloblokowej czy na bulwarach nadrzecznych – oferują te same, zbyt kolorowe, huśtawki, zjeżdżalnie i bujaki. Okazuje się, że często sami rodzice blokują tworzenie miejsc niezwykłych i nietradycyjnych, gdyż jak zdradza nam jedna z rzeszowskich projektantek placów zabaw (ANEKS), *nawet gdy dzieci są zadowolone, to często można spotkać się z krytyką rodziców, którzy chcieliby np. więcej urządzeń i place zabaw z gotowych elementów zabawowych.*

Nie napawa optymizmem fakt, że zdecydowana większość współczesnych placów zabaw jest tak bardzo podobna do siebie. Przecież inne formy przestrzeni publicznych są bardziej zróżnicowane. Park, skwer, zieleniec miejski świadczą o inwencji projektantów, często projektanci wykorzystują *genius loci*, obiekty mają swoją tożsamość, cechy indywidualne czy regionalne. W przypadku placów zabaw trudno się tych cech doszukiwać. W parku, na osiedlu czy obok szkoły – schemat jest wciąż powielany. *To jakby ktoś wziął pieczęć i przybił ją na planie miasta we wszystkich, mniej lub bardziej stosownych miejscach.* Czy nie ciekawiej byłoby, gdybyśmy na tych terenach spotykali niecodzienne i oryginalne budowle, które kojarzyć się będą z jednym miejscem. Pomysł na konkretny teren zabaw dla dzieci powinien być opracowywany indywidualnie dla każdej lokalizacji i zależeć od rzeźby terenu, otoczenia, podziału wiekowego dzieci, ich kondycji fizycznej, a także od wizji inwestora²⁹⁶.

Szczęśliwie wśród wielu schematycznych, powtarzalnych placów zabaw odnajdujemy także miejsca szczególne, które zachwycają, zapadają w pamięć i do których wracamy z przyjemnością²⁹⁷. Takimi przykładami są chociażby rozwiązania naturalne i sztuczne, które zaprezentowanej syntezie (*Zestawienie 23*) mają udział 7%. Stanowią one przykład oryginalnych rozwiązań w zakresie architektury i architektury krajobrazu przyjaznej dzieciom.

Przestrzenie publiczne dedykowane zabawowej działalności dzieci są swoistego rodzaju mini modelem świata, na którym panują określone reguły i zasady, gdzie spotykają się różne grupy dzieci, o odmiennych często upodobaniach i zwyczajach. To m.in. na placach zabaw najmłodszy uczyć się kompromisów, doświadczają życzliwych, a niekiedy i wrogich zachowań.

---

²⁹⁶ Sarnecka-Uziółko B., *Bajki pisane architekturą*, „Architektura & Biznes” 2006, nr 10, s. 66–69.

²⁹⁷ Tereny szczególne, atrakcyjne, gromadzące liczne grupy odwiedzających lokalizowane powinny być w miejscach mających dogodny dojazd (zarówno komunikacją miejską, prywatną, jak i – w miarę możliwości – rowerową), wystarczającą liczbę miejsc parkingowych, koszy na śmieci (także na te pochodzenia zwierzęcego); pozytywna byłaby także mała gastronomia bądź przynajmniej kiosk z zimnymi napojami. Sama atrakcja bowiem to nie wszystko – wokół niej musi istnieć profesjonalne zaplecze odpowiadające potrzebom przybywających gości. (*Innowacyjność w turystyce*, red. Krupa J., Pro Carpathia, Polska–Republika Słowacka 2007–2013).

Tereny zabaw zmieniają się w czasie (tak jak przeobraża się świat), a zmiany te warunkowane są aktualnymi trendami, możliwościami finansowymi, materiałowymi i technologicznymi.

VII.2. PARTYCYPACJA SPOŁECZNA CENNAŃ INSPIRACJĄ PROJEKTOWĄ TERENÓW GIER I ZABAW DLA DZIECI

Partycypacja społeczna to dziedzina stosunkowo nowa, która nie jest jeszcze powszechnie znana. Jednak tak jak każde inne działanie, ona również podlega obowiązującym przepisom prawnym, które z jednej strony określają pewne zasady jej funkcjonowania, z drugiej zaś nakładają pewne ograniczenia²⁹⁸. Odnosi się do niej także Powszechna deklaracji praw człowieka, która przyjmuje założenie o równości wszystkich ludzi pod względem godności, przysługujących im praw i ochrony²⁹⁹.

Dziecko potrafi opowiedzieć o swoich potrzebach, ważna zatem jest inicjatywa inwestorów i projektantów angażujących użytkowników danej przestrzeni w proces tworzenia projektu. Dobre przykłady pokazują, że przedsięwzięcia tego rodzaju kończyły się sukcesami realizacyjnymi.

Partycypacja społeczna, w tym także warsztaty projektowe, ma równie wiele zwolenników³⁰⁰ co przeciwników. Profesjonaliści niechętnie pytają przyszłych użytkowników o zdanie, użytkownicy narzekają na rozwiązania, przed którymi są stawiani już po fakcie. Walka obu stron trwa. Trudno jednoznacznie stwierdzić, kto ma rację.

Ostatecznie profesjonalista nie obędzie się bez użytkownika (bo sztuka dla sztuki niewarta jest czasem zachodu), a użytkownik nie poradzi sobie bez profesjonalisty (w tym przypadku architekta, który pomysły potrafi przełożyć na projekt i konkretne rozwiązania formalne). Potrzeba ogromnego zrozumienia obu stron i inicjatywy spotkania się oraz konstruktywnej dyskusji.

Warto taki wysiłek podejmować, gdyż dobre przykłady pokazują, jak wiele powstało dobrze zaprojektowanych przestrzeni zabaw, gdzie licznie przebywają dzieci. Poczucie przynależności do miejsca³⁰¹, które się współtworzyło, jest ogromne i ma swoje odzwierciedlenie w trosce o dobry stan i porządek poszczególnych elementów takiego terenu.

---

²⁹⁸ *Zanim wybuchnie konflikt...*, dz. cyt., s. 76.

²⁹⁹ Tamże, s. 83.

³⁰⁰ Warsztaty stanowią najważniejszy składnik amerykańskich *charrette* – metody wypracowanej w ramach amerykańskiej tzw. nowej urbanistyki. (Lennertz B., Lutzenhiser A., *The Charrette Handbook*, National Charrette Institute, Portland 2006; NCI *Charrette start up kit. Key tools for getting smart growth built*, CD-ROM, Wyd. National Charrette Institute Portland).

³⁰¹ Istnieje także problem „znanego” i „nieznanego” placu zabaw. Są bowiem miejsca, o których jest głośno – pojawiają się w lokalnych mediach (prasie, telewizji), gromadzą liczne grupy dzieci, przybywających nawet z odległych dzielnic i podmiejskich miejscowości. Tereny takie są często bardziej dofinansowywane i poprawiane, gdyż opinia społeczna na ich temat jest istotna. Jest jednak liczna grupa realizacji, które nie cieszą się aż tak ogromnym zainteresowaniem; służą one wąskiej grupie dzieci zamieszkujących dane osiedle lub blok. Miejsca te są bardziej swojskie, zawsze można liczyć na spotkanie tam kogoś znajomego, dają większe poczucie bezpieczeństwa i przynależności do konkretnego terenu.

VII.3. ZAKOŃCZENIE

Gunter Beltzig podkreślał wielokrotnie, że *dzieci kochają dzikie tereny i uważają je za piękne. Projektując plac zabaw, powinno się pozostawić dzieciom możliwie dużo terenów niezagospodarowanych, dzikich, oraz maksymalnie ograniczyć powierzchnię terenów nadmiernie uporządkowanych i urządzonych pod względem estetycznym*³⁰². Natomiast amerykańska dziennikarka i profesor Uniwersytetu w Bostonie, Ellen Ruppel Stell, zwracając się do projektantów placów zabaw, pisała: [...] *zapomnij o huśtawkach, ważkach i betonowych żółwiach, aby osiągnąć sukces, plac zabaw należy wyposażyć w kilka błotnistych dołków. Dzieciaki nie potrzebują sprzętu do zabaw, one potrzebują możliwości do zabawy*³⁰³. Nie jest jednak słusznym odrzucić wszelki postęp i osiągnięcia techniki. Powrót do dzikiej natury i zupełne wyeliminowanie pierwiastka ludzkiego stać się może projektowym nieporozumieniem i pewnego rodzaju rezygnacją z wyzwania, jakim jest skomponowanie pięknego, harmonijnego i ogrodowego miejsca zabaw, w którym jednak nie zabraknie świadomej i przemyślanej działalności ludzkiej.

Nie istnieje żadna prawidłowość, która kazałaby uważać, że naturalne place zabaw są atrakcyjniejsze niż te pośrednie lub zupełnie sztuczne. Są one bowiem po prostu różne i każdy z nich ma swoich zwolenników. Skoro istnieją w procesie projektowania i realizowania terenów zabaw dla dzieci te trzy główne nurty, wokół których toczą się powyższe rozważania, nie ma potrzeby któregośkolwiek z nich zatrzymywać i negocjować. Nie da się bowiem cofnąć w czasie, zapomnieć o dotychczasowych osiągnięciach, wymazać ich z historii ludzkości. Nie w tym także tkwi cel i sens działań projektowych. Ważniejsze i trudniejsze zarazem jest tworzenie takich kompromisów, które umożliwią odkrywanie *genius loci* miejsca³⁰⁴, pochylenie się nad nim i korzystanie z jego bogactwa – często za pośrednictwem nowoczesnych rozwiązań.

Zauważyć przecież trzeba, że współczesność oferuje wiele nowych form wypoczynku, np. sporty ekstremalne, w tym wspinaczkę (sztuczne skałki wspinaczkowe, przepłotnie i urządzenia linowe, nadziemne tory przeszkód), sport rowerowy (parki rowerowe, skateparki), obiekty miniaturowe przeznaczone do gier zespołowych obecnie często już zapomnianych (bule, mini golf) czy zupełnie współczesne odkrycia jak „SmartUs” – technologie

---

³⁰² Beltzig G., *Księga...*, dz. cyt.

³⁰³ Ruppel S. E., *Kids Don't Need Equipment...* dz. cyt.

³⁰⁴ *Genius loci* – duch miejsca rozumiany jako zespół właściwości, które nadają poszczególnym miejscom (obiektom, domom i zespołom, miastom, ogrodom, całym krajobrazom) indywidualną jakość. Jakość tę tworzą cechy fizyczne, znaczenia wynikłe z przeszłości, a także wydarzenia i znaczenia związane z życiem współczesnym. Duch miejsca znacząco wpływa na jakość życia społeczności związanej w sposób pośredni lub bezpośredni z danym terenem. Duch miejsca jest zatem z jednej strony zjawiskiem niezwykle cennym, z drugiej – bardzo nietrwałym. Podlega ciągłym zmianom, zdarza się, że całkowicie przestaje istnieć. Aby go ocalić i zachować, uczynić pomocnym w kształtowaniu krajobrazu, trzeba go rozpoznać i zrozumieć. (Dąbrowska-Budziło K., *Genius loci jako potencjalne źródło inspiracji dla kształtowania krajobrazu*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” 2011, nr 15, *Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych*, s. 227–235. Dostępny online: <http://krajobraz.kulturowy.us.edu.pl/> [dostęp: 30.08.2013]).

informatyczne na placu zabaw³⁰⁵. Przytoczone formy wypoczynku, mimo iż nie odnoszą się w zdecydowanej większości do sposobów zabaw dzieci, kształtują ich świadomość i stosunek do podejmowanych czynności wypoczynkowych, tym bardziej, że wiele z tych form staje się sposobem rodzinnego spędzania wolnego czasu.

Piszząc o przestrzeniach publicznych, o terenach zieleni urządzonej, których częścią są tereny zabaw dla dzieci, przywołać należy jeszcze jeden czynnik, któremu miejsca te podlegają – czas. Wraz z upływem miesięcy i lat tereny zabaw dla dzieci ulegają różnorodnym przeobrażeniom. Jest to szczególnie dostrzegalne na tych obszarach, gdzie licznie występują nasadzenia roślinne, które w sposób naturalny zmieniają się – rosną, przebarwiają się, kwitną i przekwitają, a czasami łamią się i chorują. Zmianom ulega także wyposażenie terenów zabaw dla dzieci, które niekiedy zostaje zniszczone, wymienione. Co najważniejsze – zmienia się stosunek dzieci do terenów zabaw, z których korzystają. Wraz z wiekiem i dojrzewaniem inaczej postrzegają otaczającą ich rzeczywistość, co ma wyraz w zmieniającym się sposobie użytkowania tych przestrzeni.

Warto spoglądać na tereny zabaw dla dzieci z perspektywy założeń ogrodowych, którymi mogłyby się stać. Unikniemy wtedy bezdusznej sztuczności i schematyczności. Znacznie lepiej byłoby, gdyby zamiast plac na dobre wpisało się w słownictwo określenie ogród zabaw dziecięcych lub ogród zabaw. Założenia ogrodowe mają bowiem swój układ – geometryczny bądź swobodny (czasami złożony z tych dwóch rodzajów), swoją kompozycję. Prawidłowo zaprojektowane ogrody wyróżnia piękno i powab roślinnych kompozycji i umieszczonych w ich zaciszu elementów małej architektury, gdzie takie walory jak porządek, harmonię, kontrast, rytm czy światło i cień odgrywają rolę ważną. *Ogród stanowi układ przestrzenny w środowisku przyrodniczo-geograficznym, ukształtowany plastycznie i funkcjonalnie odpowiednio do przeznaczenia i programu użytkowego. Dla określonego programu wydzielana jest pewna przestrzeń tak organizowana, aby można było uzyskać najkorzystniejsze cechy funkcjonalne. Organizacja przestrzeni ogrodowej polega na formowaniu wnętrza za pomocą roślinności, ukształtowania powierzchni ziemi, czyli rzeźby terenu, wód i innych wyznaczników w powiązaniu z klimatem i glebą. Zależnie od programu i wymagań funkcjonalnych dobierane są elementy i formy przestrzenne, tworzywo, sposoby kompozycyjne. Na każdy kształt, czyli formę przestrzenną założeń ogrodowych, oddziałują również panujące poglądy artystyczne*³⁰⁶. Takie ogrodowe wizje miejsc zabaw dedykowanych dzieciom wydają się być bliskie sercu każdej osoby.

Przypomnieć jednak po raz kolejny należy, że ważniejsze niż walory kompozycyjne i estetyczne jest zapewnienie bezpieczeństwa użytkownikom tych przestrzeni. Bezpieczeństwo to z jednej strony właściwa nawierzchnia i elementy zabawowe, a drugiej – skutecznie rozwiązany problem utrzymywania czystości oraz segregacji śmieci (co jest istotne z punktu widzenia edukacji ekologicznej dzieci i wchodzących w życie przepisów prawnych).

³⁰⁵ Chybalska M., *Tereny dla nowych form aktywności ...* dz. cyt.

³⁰⁶ Majdecki L., *Historia ogrodów*, t. 1, dz. cyt., s. 11.

Zakończeniem tych szerokich rozważań poświęconych terenom sprzyjającym zabawie dzieci niech będzie myśl krakowskiej projektantki placów zabaw, która na pytanie o motto, jakim kieruje się w trakcie swojej pracy, odpowiedziała (ANEKS): *Less is more. Zawsze aktualne! Rozumiem to tak, że im mniej narzuconych przez nas rozwiązań i pomysłów, tym więcej przestrzeni dla dziecięcej kreatywności. Choć oczywiście, jeśli chodzi o ilość miejsc dla dzieci – zasada ta nie obowiązuje.*

SPIS LITERATURY

1. Alexander Ch., Ishikava S., Silverstein M., Jacobson M., Fiksdahl-King I., Angel S., *Język wzorców. Miasta, budynki, konstrukcje (Pattern Language)*, GWP, Gdańsk 2008.
2. Arystoteles, *O częściach zwierząt*, tłum. Siwek P., PWN, Warszawa 1977.
3. Aslin E. A., *Zabawa i praca w życiu dziecka*, [w:] Okoń W., *O zabawach dzieci*, PZWS, Warszawa 1950.
4. Banaszkiwicz M., *Zabawa – i co z tego wynika?*, [w:] *Kultura zabawy*, red. Paleczny T., Kantor R., Banaszkiwicz M., Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
5. Barańska K., *Bez wykluczeń*, „Architektura & Biznes” 2012, nr 3(236).
6. Beltzig G., *Księga placów zabaw*, tłum. Witkorska-Święcka A., Wyd. Typoscript, Wrocław 2001.
7. Berliński D., *Place zabaw – nadeszły zmiany*, „Zieleń Miejska” 2009, nr 6(27).
8. Boheńska A., *Ogrodowa sala poznawania świata*, „Zieleń Miejska” 2012, nr 10(66).
9. Bogdanowski J., *Polskie ogrody ozdobne. Historia i problemy rewaloryzacji*, Arkady, Warszawa 2000.
10. Bogdanowski J., *Miasteczko i wieś a krajobrazowo-architektoniczna metoda rewaloryzacji*, [w:] *Wieś i miasteczko u progu zagłady. Materiały Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Wojnowice 1988*, PWN, Warszawa 1991.
11. Bogdanowski J., *Konserwacja i kształtowanie w architekturze krajobrazu. Wybrane problemy*, „Teki Krakowskie” 1998, t. 6, *Konserwacja i ochrona krajobrazu kulturowego (ewolucje metody)*.
12. Bogusz W., *Zarys historii architektury*, WSiP, Warszawa 1996.
13. Bohm A., *Skuteczność istniejących w Polsce instrumentów prawnych*, „Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej: Walory krajobrazowe w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego” 2008, z. 1-A.
14. Bojarczuk T., Rachwał L., *Dobór gatunkowy roślin na tereny zabaw dla dzieci*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
15. Borowski J., *Teodor Talowski – interesujące zastosowanie pnączy*, <http://pnacza.pl/> [dostęp: 18.08.2013].
16. Broniewski T., *Historia architektury dla wszystkich*, wyd. 2, Wyd. im. Ossolińskich, Gdańsk 1980.
17. Claparede E., *Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna*, PWN, Warszawa 1972.
18. Czałczyńska-Podolska M., *Ewolucja placu zabaw. Koncepcja przestrzeni zabaw dla dzieci w Eurpie i Stanach Zjednoczonych*, „Przeźrenie i Forma” 2010, nr 13. Dostępny online: http://www.pif.zut.edu.pl/pif-13_pdf/B-01_Czalczyńska-Podolska.pdf [dostęp: 28.04.2013].
19. Czałczyńska-Podolska M., *Potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych – wytyczne dla tworzenia ogrodów zabaw i rekreacji*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
20. Chateau J., *Zabawy dziecka*, [w:] *Psychologia dziecka od urodzenia do wieku młodzieńczego*, red. Debessel M., WSiP, Warszawa 1963.
21. Chętnik A., *Twórczość ludowa Kurpiów w dziedzinie sztuki*, „Polska Sztuka Ludowa” 1964, nr 3.

22. Chybalska M., *Nowe normy na placach zabaw*, „Zieleń Miejska” 2009, nr 9(30).
23. Chybalska M., *Tereny dla nowych form aktywności rekreacyjnej*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
24. Czarnecki W., *Przedmowa*, [w:] *Planowanie miast i osiedli*, t. 3, *Krajobraz i tereny zielone*, Warszawa 1968.
25. Danks F., Schofield J., *Przyrodniczy plac zabaw. Gry i zabawy na świeżym powietrzu. Pomysły na cały rok*, tłum. Miłkowska A., Wyd. KDC, Warszawa 2008.
26. Dattner R., *Design for play – playgrounds for Handicapped Children*, New York 1969.
27. Dagson J., Ek M., *Sportlexikon*, Heidelberg 1952.
28. Dąbrowska-Budziło K., *Genius loci jako źródło inspiracji dla kształtowania krajobrazu*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” 2011, nr 15, *Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych*. Dostępny online: <http://krajobraz.kulturowy.us.edu.pl/> [dostęp: 30.08.2013].
29. Devall B., *Ekologia głęboka*, Wyd. Pusty Obłok, Warszawa 1994.
30. Dębska U., *Poczucie jakości życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, materiały seminaryjne XXVII Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka – *Jakość życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, Wrocław 2003.
31. Drapella-Hermansdorfer A., *Urbanizacja przyrody – przyroda w kompozycji obszarów zurbanizowanych*, [w:] *Problemy ekologii krajobrazu*, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, http://www.paek.ukw.edu.pl/wydaw/vol21/5_Drapella_Hermans_Urbanizacja_przyrody.pdf [dostęp: 06.08.2013].
32. Dymara B., Michałowski S., Wollman-Mazurkiewicz L., *Dziecko w świecie przyrody*, Wyd. Impuls, Kraków 2000
33. *Dziecko wiejskie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1984, t. 9.
34. *Ekologiczny ogród*, http://ogrodnik-amator.pl/ekologiczny_ogrod.php [dostęp: 19.08.2013].
35. Fleig K., *Alvey Alto*, Barcelona 1982.
36. Frost J. L., *A History of Children's Play and Play Environments*, Taylor & Francis, 2009.
37. Grabowska A., Budohoska W., *Procesy percepcji*, [w:] *Psychologia ogólna*, red. Tomaszewski T., PWN, Warszawa 1992.
38. Gajdek A., *Elementy naturalne na terenach zabaw dla dzieci*, „Zeszyty Naukowe Południowo Wschodniego Oddziału Polskiego Towarzystwa Inżynierii Ekologicznej z siedzibą w Rzeszowie i Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego w Rzeszowie” 2012, nr 15, red. Kostecka J., Wiśniowska-Kielian B., Mroczek J.
39. Garczarczyk M., *Rola konsultacji społecznych w projektowaniu ogólnodostępnych terenów zieleni*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
40. Gawłowska A., *Nudne bezpieczeństwo i fascynujące ryzyko – prawda o współczesnych terenach zabaw*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
41. Gawłowska A., *Program integracyjnego ogrodu jordanowskiego* [w:] *Postępy rehabilitacji*, t. XI, AWF Warszawa 1997.
42. Gawłowska A., *Dziecięce ogrody integracyjne jako miejsca pierwszych zabaw i pierwszych kontaktów z przyrodą*, materiały seminaryjne pt. *Podwórka 2001 - Place zabaw – bezpieczne i bliżej natury. Tradycja i nowoczesność*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 1999.

43. Gawłowska A., *Czy integracja może być niebezpieczna – czyli jak zbudować plac zabaw bez barier*, materiały seminaryjne *Podwórka 2001 – Czy bezpiecznie znaczy atrakcyjnie?*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 1999.
44. Gąssowski J., *Prahistoria sztuki*, Wyd. Trio, Warszawa 2008.
45. Graszka-Petrykowski D., *Ptaki w twoim ogrodzie. Praktyczny przewodnik*, Wyd. KDC, Warszawa 2008.
46. Gołaszewski T., *Piękno natury w świecie dziecięcym*, Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1972.
47. Hagender F., *Magia drzew*, tłum. Czeakański M., Wyd. Świat Książki, Warszawa 2006.
48. Hajduk Z., *Przyroda, natura*, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, <http://paek.ukw.edu.pl/> [dostęp: 18.08.2013].
49. Hobhouse P., *Historia ogrodów*, Wyd. Arkady, Warszawa 2007.
50. Huizinga J., *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, PIW, Warszawa 1981.
51. Hunt T. D., *Gardens and Picturesque: Studies in the History of Landscape Architecture*, MIT, Cambridge 1992.
52. *Innowacyjność w turystyce*, red. Krupa J., Pro Carpathia, Polska–Republika Słowacka 2007–2013.
53. *Jak zbudować bezpieczny plac zabaw?*, I Ogólnopolskie Seminarium *Place zabaw*, red. Jakubczyk H., Warszawski Oddział Towarzystwa Placów Zabaw, Fundacja „Rozwój SGGW” Warszawa 2000.
54. Jarosiński S., *Terenowe urządzenia rekreacyjne dla dzieci*, Wyd. Spółdzielcze, Warszawa 1982.
55. Kantor R., Paleczny T., Banaszkiewicz M., *Wąż w raju. Zabawa w społeczeństwie konsumpcyjnym*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
56. Kleinod B., *Ogród krok po kroku. Miejsca do zabawy*, z niem. przeł. Zych B., Klub Dla Ciebie, Warszawa 2003.
57. Komorowska A., *Adventure Playground*, <http://pracowniak.wordpress.com/2010/01/> [dostęp: 17.05.2011].
58. Komorowska A., *Dziecko w mieście. Udział dzieci i młodzieży w decydowaniu o przestrzeni miejskiej*, „Kultura Enter. Miesięcznik wymiany idei” grudzień 2008. Dostępny online: <http://kulturaenter.nazwa.pl/0/05mo1.html> [dostęp: 28.04.2013].
59. Komorowska A., *Plac zabaw z etnografią w tle*, „Zieleń miejska” 2010, nr 6(39).
60. Kornecki M., *Wieś i miasteczko – o czym mówimy?*, [w:] *Wieś i miasteczko u progu zagłady. Materiały Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Wojnowice 1988*, PWN, Warszawa 1991.
61. Kos Z., *Miejski Park im. dra Henryka Jordana w Krakowie*, Wydawnictwo Towarzystwa Parku im. dra Jordana w Krakowie, Kraków 2006.
62. Kos Z., *Historia parku im. dr Henryka Jordana*, <http://www.parkjordana.org/> [dostęp: 18.05.2011].
63. Kosmala M., *Dzieci, dorośli, zabawa. Problemy*, www.gazeta.pl [dostęp: 27.04.2013].
64. Kosmala M., *Jak stworzyć bezpieczne miejsce zabaw dziecięcych. Poradnik*, Wyd. Miasto Stołeczne Warszawa, Warszawa 2008.
65. Kosmala M., *Powrót do źródeł, czyli zamiast placów zabaw budujemy ogrody dziecięce*, SGGW, Warszawa 2010.
66. Kosmala M., *Plastikowy świat „Radosnej szkoły”*, „Architektura-Murator” 2011, nr 3.

67. Kosmala M., *Rola i znaczenie zabawy w procesie leczenia dzieci* [w:] *Postępy rehabilitacji*, t. IX, AWF Warszawa 1995.
68. Kosmala M., Szpakowska A., *Dzieci rysują wymarzone miejsce zabaw*, www.gazeta.pl [dostęp: 27.04.2013].
69. Kot S., *Źródła do historii i wychowania*, t.1,t. 2, PWN, Warszawa 1934.
70. Królikowski J. T., *Wieś i miasteczko – próba analizy znaczeń*, [w:] *Wieś i miasteczko u progu zagłady. Materiały Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Wojnowice 1988*, PWN, Warszawa 1991.
71. *Kształtowanie terenów zieleni*, red. Niemirski W., Wyd. Arkady, Warszawa 1973.
72. Kubus M., *Rustykalny ogród zabaw dziecięcych – kontakt z naturą przez zabawę*, [w:] *Zieleni miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
73. Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym*, CEBRON, Warszawa 1996.
74. Larson W. E., Borrow H. L., *Making the Most of Soil and Water Sound Practices fot The Garden*, [w:] *Landscape for Living. The Yearbook of Agriculture*, U.S. Department of Agriculture 1957.
75. Lennertz B., Lutzenhiser A., *The Charrette Handbook*, National Charrete Institute, Portland 2006.
76. Lewin A., *Makarenko. Konfrontacje pedagogiczne*, PZWS, Warszawa 1960.
77. Lipińska B., *Ochrona dziedzictwa kulturowego. Ujęcie krajobrazowe*, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2011.
78. Lisa-Pecoriello A., *Miasto – dziecko. Doświadczenie projektowania z udziałem dzieci Florencji*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2004, nr 9.
79. Łakomy K., Bobek W., *Nowoczesne systemy konstrukcji pod pnącza – technologie, rozwiązania i problemy projektowe, dobór roślinności*, „Architektura. Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej” 2011, z. 11, 2-A/2/2011.
80. Maćkiewicz E., *Zabawa jako pojęcie społeczne i kulturowe*, Łaszew 2002, <http://www.publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=655> [dostęp: 12.04.2011].
81. *Małe dziecko – rozwój, pielęgnowanie, żywienie*, red. Dzieniszewska-Klepacka L., Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1980.
82. Majdecki L., *Historia ogrodów*, t. 1–2, PWN, Warszawa 2012.
83. Marek E., *Zielona szkoła formą nauki poprzez bezpośredni kontakt z przyrodą*, Akademia Świętokrzyska, Filia w Piotrkowie Trybunalskim, <http://archive.nbu.gov.ua/> [dostęp 30.08.2013].
84. Marszałek H., *Plac zabaw przyjazny dla osób niepełnosprawnych*, materiały seminaryjne pt. *Podwórka 2002 - Place zabaw – miejsce harmonijnego rozwoju. Tradycja i nowoczesność*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 2002.
85. Marszałek H., *Rozwiązania placów zabaw dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, materiały seminaryjne XXVII Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka – *Jakość życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, Wrocław 2003.
86. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Szczeńliwic Południowych w dzielnicy Ochota miasta stołecznego Warszawy.
87. Mikolejko Z., *Rozważania na temat zabawy* (audycja telewizyjna w TVP Kultura).
88. Mitkowska A., Siewniak M., *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Warszawa 1997/1998.

89. Nicholson S., *How not to cheat children: The Theory of Loose Parts* [w:] *Landscape Architect*, Volume 62, 10/1971.
90. Niedźwiecka-Filipiak I., *Wyróżniki krajobrazu wsi Polski południowo-zachodniej. Monografia*, Wyd. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Wrocław 2009.
91. Norma: EN 1176, *Wyposażenie placów zabaw i nawierzchni*.
92. Norma: EN 1177, *Nawierzchnie placów zabaw*.
93. Nowacki T. W., *Zarys psychologii*, WSIP, Warszawa 1979.
94. O'Connor J.J., Robertson E.F., *Denis Papin*, [w:] *MacTutor History of Mathematics archive*, dostępny online [dostęp dn. 21.08.2013].
95. Okoń W., *O zabawach dzieci*, PZWS, Warszawa 1950.
96. Oleszek W., *Allelopatia – rys historyczny, definicja, nazewnictwo*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty allelopatii. Materiały konferencyjne IUNG*, Puławy 1996.
97. Orzeszek-Gajewska B., *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*, PWN, Warszawa 1991.
98. Ossendowski F. A., *Huculszczyzna. Gorgany i Czarnohora*, Wyd. Polskie (R. Wegner), Poznań 1990.
99. Osterloff W. K., *Historia sportu*, Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, Warszawa 1976.
100. Palej A., *Cale miasto placem zabaw, czyli o nabywaniu umiejętności społecznych*, [w:] *Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni* 2004, nr 4.
101. Palej A., *Kształtowanie przestrzeni dla dzieci i młodzieży w miejskim środowisku mieszkaniowym*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 1991.
102. Palej A., *Miejsce i zabawa a rozwój dziecka*, [w:] *Miejsce*, red. Baranowski A., Awtuch A., Gdańsk 2008.
103. Parandowski J., *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Wyd. Czytelnik, Warszawa 1990.
104. Patoczka P., *„Ściany” i „bramy” w krajobrazie*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2000.
105. Patoczka P., *Uwagi o projektowaniu ogrodzeń*, Politechnika Krakowska, Kraków 2000.
106. Pawlak J., *Wiejskie tereny zabaw dla dzieci – stan, bezpieczeństwo, zagrożenia i sposoby eliminacji zagrożeń*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
107. Pawlikowska-Piechotka A., *Przestrzeń rekreacji dziecka w mieście*, Wyd. Novae Res – Wydawnictwo Innowacyjne, Gdynia 2011.
108. Piccard A., *Do stratosfery i w głąb mórz*, Wyd. Iskry, Warszawa 1964.
109. *Place zabaw – bezpiecznie i bliżej natury: tradycja i nowoczesność*, IV Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka '99”, Typoscript, Wrocław 1999.
110. *Place zabaw – plusy i minusy*: V Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka 2000”, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 2000.
111. *Czy bezpiecznie znaczy atrakcyjnie?*: VI Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka 2001”, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 2001.
112. *Place zabaw – miejsce harmonijnego rozwoju*: VII Ogólnopolskie Seminarium „Podwórka 2002”, Urząd Miejski Wrocławia, Typoscript, Wrocław 2002.
113. Platon, *Prawa*, tłum. Maykowska M., Wyd. Alfa, Warszawa 1997.
114. Poczesny L.S., *Zagospodarowanie placu zabaw na terenie wiejskim*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1985.
115. Pokorski J., Siwiec A., *Kształtowanie terenów zieleni*, WSiP, Warszawa 1998.

116. Popielarska M., *Pokochać ogród. Poradnik dla każdego*, Wyd. Publicat, Poznań 2009.
117. Rapiejko P., *Problemy kliniczne w alergii i astmie*, [w:] *Pylek roślin jako źródło alergenów*, Wojskowy Instytut Medyczny, Klinika Otolaryngologii, CSK MON, Warszawa 2012.
118. Rausch A., *Leksykon Daumonta. Byliny*, Wyd. Olesiejuk, Warszawa 2006.
119. Rogala J., Maciej R., *Zielnik dla każdego, czyli opis ziół wykorzystywanych w leczeniu domowym wraz z praktycznym zastosowaniem (napary, wywary i wyciągi zdrowotne)*, Wyd. Baobab, Warszawa 2003.
120. *Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dn. 12.04.2012 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie*, Dz.U. 2002, nr 75, poz. 690, z późn. zm.
121. Rousseau J.J., *Emil, czyli o wychowaniu*, PAN, Wrocław 1955.
122. Ruppel S. E., *Kids Don't Need Equipment, They Need Opportunity*, „Smithsonian Magazine” lipiec 1994.
123. Rutkowski Z., *Mój piękny trawnik... Poradnik dla firm zakładających i pielęgnujących tereny zieleni, architektów krajobrazu oraz zapalonych hobbystów amatorów*, Hortus Sp. z o.o., 2011.
124. Santamour F. S. Jr., *Trees for Urban Planting: Diversity, Uniformity and Common Sense*, <http://www.ces.ncsu.edu/fletcher/programs/nursery/metria/metria07/m79.pdf> [dostęp dn.27.08.2013].
125. Sarnecka-Uziałko B., *Bajki pisane architekturą*, „Architektura & Biznes” 2006, nr 10.
126. Siedlecka B., Biliński W., *Taniec w edukacji dzieci i młodzieży. Podręcznik dla nauczycieli*, Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2003.
127. SIK-Holz, *Zabawnie – indywidualnie – kreatywnie* (materiały promocyjne).
128. Skórowska A., *Kompozycja roślin przy placach zabaw*, [w:] *Zieleń Miejska* 2009, nr 3(24).
129. Skórowska A., *Plac zabaw, czyli zielona wyspa osiedla*, [w:] *Zieleń*, <http://administrator24.info> [dostęp 15.05.2013].
130. *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1992.
131. *Słownik wyrazów obcych*, red. Kamińska-Szmaj I., PWN, Warszawa 1998.
132. Sobczak K., Kozłowska E., *Tradycja czy nowoczesność – jak publiczne tereny zieleni odpowiadają współczesnym potrzebom wypoczynkowym mieszkańców miast?*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2009
133. Sosnowska A., *Jakie jest prawdopodobieństwo wystąpienia alergii u dziecka?*, <http://dziecisawazne.pl/jakie-jest-prawdopodobienstwo-wystapienia-alergii/> [dostęp: 16.08.2013].
134. Stopczyk S.K., *Dziecko w malarstwie polskim*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979.
135. Straś-Romanowska M., *Jakość życia w perspektywie psychologicznej*, materiały seminaryjne XXVII Ogólnokrajowego Dnia Rehabilitacji Dziecka – *Jakość życia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce i krajach UE*, Wrocław 2003.
136. Szczecińska A., *Błędy w projektowaniu i zagospodarowaniu terenów zieleni miejskiej*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
137. Szczepanowska H. B., *Drzewa w mieście*, Hortpres Sp. z o. o., Warszawa 2001.
138. Szulc W., *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Wyd. Difin, Warszawa 2011.
139. Świdarska E., *Bliżej słońca i nieba – ogrody na dachu miejscem rekreacji i wypoczynku*, [w:] *Zieleń miast i wsi – współczesna i zabytkowa*, red. Drozdek M. E., PWSZ, Sulechów 2007.
140. Timmermans F., *Pieter Bruegel*, b.m. 1928.

141. The Disneyland Report, <http://disneylandreport.com/> [dostęp: 10.08.2013].
142. Tołwiński T., *Urbanistyka*, t. 1, PWN, Warszawa 1947.
143. Tondos B., *Regionalizm w aspekcie historycznym*, [w:] *Wieś i miasteczko u progu zagłady*. Materiały Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Wojnowice 1988, PWN, Warszawa 1991.
144. Torowska J., *Park im. dra Henryka Jordana w Krakowie*, Ośrodek kultury im. C.K. Norwida, Kraków 2006.
145. Twardowski M., *Słońce w architekturze*, Wyd. Arkady, Warszawa 1996.
146. Waszak A., *Zieleń dla dzieci – kwitnące place zabaw*, <http://zszp.pl/?id=28&nid=120&lang=1> [dostęp: 28.04.2013].
147. Winckelmann, *Wytynki On Art*, Phaidon, 1972.
148. *Wpływ promieniowania ultrafioletowego na zdrowie. Ochrona oczu i skóry przed nadmiarem słońca*, broszurka Agencji Ochrony Środowiska, 2010.
149. Wroczyński R., *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*, Wyd. BK, Wrocław 2003.
150. *Wymagania i zasady kształtowania integracyjnych placów zabaw dla dzieci przy uwzględnieniu potrzeb dzieci niepełnosprawnych: materiały pomocnicze*/pod kier. Zbigniewa Nowaka, Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego, Warszawa COBPBO, 1997.
151. Wysokiński L., *Degradacja i stopień zanieczyszczenia terenów w Polsce*, Instytut Techniki Budowlanej SGGW, Warszawa, http://kg.sggw.pl/konf/art_en/14.pdf [dostęp: 06.08.2013].
152. Vincenz S., *Po stronie dialogu*, wyd. 1, Warszawa 1983.
153. Yearley D., Berliński D., *Bezpieczny plac zabaw. Poradnik dla administratorów i właścicieli*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Warszawa 2010.
154. Zaremba A., „Tygodnik Powszechny” 2008, nr 21.
155. Zdrożyńska A., *Homo faber i homo ludens. Etnologiczny szkic o pracy w kulturach tradycyjnej i współczesnej*, PWN, Warszawa 1983
156. Zalewska A., *Droga herbaty*, „Wiedza i Życie” 2006, nr 9.
157. *Zanim wybuchnie konflikt. Idea i metody partycypacji społecznej w ochronie krajobrazu i kształtowaniu przestrzeni*, t. A–B, red. Pawłowska K., Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2010.
158. Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1962.
159. Żygulski K., *Święto i kultura. Święta dawne i nowe*, IWZZ, Warszawa 1981.

SPIS STRON INTERNETOWYCH

- www.ogroddoswiadczen.pl/pl.php?s=119 [dostęp: 17.05.2011]
- www.freeplaynetwork.org.uk/playlink/exhibition/playgrounds/arhus.1html [dostęp: 17.05.2011]
- www.freeplaynetwork.org.uk/playlink/public/senses.1html [dostęp: 17.05.2011]
- www.pracowniak.wordpress.com/2010/01 [dostęp: 17.05.2011]
- www.parkjordana.org [dostęp: 17.05.2011]
- www.culture.pl [dostęp: 15.04.2012]
- www.dziecisawazne.pl [dostęp: 15.04.2012]
- <http://www.domek-na-drzewie.pl/> [dostęp: 15.04.2012]
- <http://otto.com.pl/smart-us.php> [dostęp: 24.08.2013]
- <http://www.radosnazskola.men.gov.pl> [dostęp: 23.05.2011]
- <http://www.thearchitectureofearlychildhood.com/> [dostęp: 15.04.2012]
- <http://playgrounddesigns.blogspot.com/> [dostęp: 15.04.2012]
- <http://recentamericanplaygrounds.com/> [dostęp: 15.04.2012]
- <http://www.nycgovparks.org/parks/highbridgepark/highlights/11939> [dostęp: 15.04.2012]
- http://www.classic.archined.nl/news/0207/AldovanEyck_playgrounds_eng.html [dostęp: 15.04.2012]
- <http://dziecisawazne.pl/naturalny-plac-zabaw-dla-dzieci/> [dostęp: 15.04.2012]
- http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,80530,7944258,Rewolucja_na_placu.html [dostęp: 15.04.2012]
- <http://www.zszp.pl/?id=28&nid=120&lang=1> [dostęp: 15.04.2012]
- <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/1900396262.pdf> [dostęp: 15.04.2012]
- http://naturalplaygrounds.com/documents/NaturalPlaygroundsDotCom_KidsDon't_NeedEquipment.pdf [dostęp: 15.04.2012]
- http://architektura.muratorplus.pl/pliki/pdf/Plastikowy_swiat%20Radosnej%20szkoly_%201_.pdf –
- http://www.playengland.org.uk/media/120480/planning_for_play.pdf [dostęp: 15.04.2012]
- http://bc.biblos.pk.edu.pl/bc/resources/CT/CzasopismoTechniczne_6A_2008/KozienWozniakM/DzieloArchitektoniczne/pdf/KozienWozniakM_DzieloArchitektoniczne.pdf [dostęp: 15.04.2012]
- <http://www.poklikajew.com/firma/ludyzm.pdf> [dostęp: 15.04.2012]
- http://www.pif.zut.edu.pl/pif-13_pdf/B-01_Czalczynska-Podolska.pdf [dostęp: 15.04.2012]
- http://www.sak.org.pl/data/file/jak_przetworzyc_miejsce_429.pdf [dostęp: 15.04.2012]

SPIS I ŹRÓDŁA ILUSTRACJI

- Il. 1. Wnętrze ulicy (fot. A. Gajdek, Wrocław 2009), s.25
- Il. 2. Wnętrze z taflą jeziora (fot. A. Gajdek, Osiny 2008), s.25
- Il. 3. Wnętrze parkowe (fot. A. Gajdek, Zamość 2009), s.25
- Il.4. „Księżycowy” plac zabaw w Hadze (luxlux.pl [dostęp:24.08.2013]), s.28
- Il. 5. Dzieci bawiące się w parku (for. L. Wickes, Nowy Jork 1912), s.30
- Il. 6. Dzieci bawiące się w piaskownicy na dachu wieżowca (fot. P. Johnson, Nowy Jork 1917), s.30
- Il. 7. Dzieci bawiące się na ulicy (fot. J. Chilingworth, UK 1951), s.30
- Il. 8. Malarstwo prehistoryczne: Lascaux, koń (fragment kompozycji środkowej) (kup-obraz.pl [dostęp: 04.06.2013]), s.38
- Il. 9. Przykład współczesnej wielkoskalowej „zabawy” w krajobrazie. LandArt. Kilburn White Horse(chesterfieldpagans.files.wordpress.com/, [dostęp: 04.06.2013]), s.38
- Il. 10. Lot braci Montgolfier (wikipedia.pl [dostęp:24.08.2013]), s.41
- Il. 11. Batyskaf Trieste (wikipedia.pl [dostęp:24.08.2013]), s.41
- Il. 12. P. Bruegel Starszy, *Zabawy dziecięce* (1560 r.) (<http://pieterbruegelprojekt.blogspot.com/> [dostęp:24.08.2013]), s.44
- Il. 13. Zeltgarden (część Tiergarten) w Berlinie – akwaforta nieznanego artysty z 1772 r. (www.luise-berlin.de/[dostęp:11.05.2014]), s.45
- Il. 14. „Owocowy” plac zabaw w Sztokholmie (luxlux.pl [dostęp:24.08.2013]), s.51
- Il. 15. Tkana tęcza Takino Hillside w Sagorro autorstwa artystki Fumiaki Takino (luxlux.pl [dostęp:24.08.2013]), s.51
- Il. 16. Grafika identyfikująca program „Radosna szkoła” (radosnaszkola.pl [dostęp: 04.06.2013]), s.54
- Il. 17. Przykład miejsca zrealizowanego w ramach programu „Radosna szkoła” (radosnaszkola.pl [dostęp: 04.06.2013]), s.54
- Il.18. Nishi Rokugo Park – plac zabaw z opon (luxlux.pl [dostęp:24.08.2013]), s.56
- Il. 19. Nowy Jork – wielki pajacyk całym placem zabaw (luxlux.pl [dostęp:24.08.2013]), s.57
- Il. 20. Berlin – dzieci niepełnosprawne i zdrowe podczas wspólnej zabawy na karuzeli (mentalfloss.com [dostęp:24.08.2013]), s.58
- Il. 21. Children’s Hospital Ambulance Playground, Sakramenta, Malawi 2012 (playscapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.59
- Il. 22. Madryt – nowoczesny plac zabaw dla wszystkich dzieci (mentalfloss.com [dostęp:24.08.2013]), s.61
- Il. 23. Elewacje Melis Stokepark (landezine.com/wp-content/uploads/2010/6/ [dostęp: 04.06.2013]), s.64
- Il. 24. Wznosząca się skarpa Melis Stokepark w Hadze (www.landezine.com/wp-content/uploads/2010/6/melis-stokepark-4.jpg [dostęp: 04.06.2013]), s.64
- Il. 25. Berlin – wnętrze placu zabaw o zgeometryzowanym układzie i wyraźnie zdefiniowanych ścianach (mentalfloss.com [dostęp:24.08.2013]), s.67
- Il. 26. Miasta-ogrody skupione wokół miasta centralnego według E. Howarda, s.75
- Il. 27. Przykładowe prace dzieci powstałe podczas warsztatów projektowych (pracowniak.pl [dostęp: 04.06.2013]), s.79
- Il. 28. Warsztaty projektowe z dziećmi pt. „Gdzie się pobawimy” (fot. A. Gajdek, Rzeszów 2013), s.80
- Il. 29. Realizacja Ogrodu Stu Pociągów (www.stopociągów.pl [dostęp: 04.06.2013]), s.80
- Il. 30. Realizacja programu „Oswoić przestrzeń” (autoportret.pl/tag/oswoic-przestrzen/ [dostęp: 04.06.2013]), s.81

- II. 31. Ogrodzenie jednego z rzeszowskich placów zabaw (fot. A. Gajdek, Rzeszów 2012), s.85
- II. 32. Kijowski przykład autorskiego ogrodzenia (fot. O. Zapolska, Kijów 2011), s.85
- II. 33. Prosta metalowa forma ogrodzenia w otoczeniu krzewów ozdobnych (A. Gajdek, Warszawa 2012), s.85
- II. 34. Ogrodzenie autorstwa holenderskiego projektanta Tejo Remy
<http://www.designboom.com/design/tejo-remy-playground-fence/> [dostęp:24.08.2013]], s.85
- II. 35. Wejście do berlińskiego placu zabaw (play-scapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.86
- II. 36. Furtka o układzie labiryntowym, Londyn (fot. N. Kochońska, Londyn 2012), s.88
- II. 37. Prosta bramka na warszawskim placu zabaw (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.88
- II. 38. Bramka otoczona podporami dla roślin pnących (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.88
- II. 39. Nawierzchnia żwirowa na placu zabaw dla dzieci (play-scapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.89
- II. 40. Nawierzchnia żwirowa towarzysząca obiektowi linowemu na placu zabaw (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.90
- II. 41. Nawierzchnia syntetyczna wokół elementów wspinaczkowych (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.90
- II. 42. Różne rodzaje piasku na placu zabaw (fot. A. Komorowska, Kraków 2010), s.90
- II. 43. Leonardo da Vinci, *Huśtawka* (XVI w.) (wikipedia.pl [dostęp:24.08.2013]), s.92
- II. 44. Krajobraz naturalny (Roztocze) (fot. A. Gajdek, 2010), s. 93
- II. 45. Tatry (fot. A. Gajdek, 2009), s.94
- II. 46. Janowiec nad Wisłą (fot. A. Gajdek, 2010), s.94
- II. 47. Krasnobród, Roztocze (fot. A. Gajdek, 2010), s.94
- II. 48. Słowacki park leśny, gdzie dzieci przez zabawę i obserwację uczą się zjawisk i procesów zachodzących się w lesie (fot. A. Gajdek 2009), s.95
- II. 49. „Lawina” w słowackim parku leśnym (fot. A. Gajdek 2009), s.95
- II. 50. Zadrzewienia przy Forcie Bema w Warszawie (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.98
- II. 51. „Ubrane” w kolorowe osłonki drzewa przy placu zabaw w Michałowicach (fot. A. Komorowska, Michałowice 2010), s.98
- II. 52. Stare sosny nad jeziorem Neuchâtel (fot. A. Wytrzymały, Neuchâtel 2012), s.98
- II. 53. Okładka poradnika dot. budowania domków na drzewie autorstwa D. i J. Stiles
(<http://www.stilesdesigns.com/> [dostęp:24.08.2013]), s.98
- II. 54. Nasadzenia żywopłotowe o charakterze swobodnym (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.100
- II. 55. Niskie krzewy falującą linią otaczające miejsce zabaw (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.100
- II. 56. Krzewy strzyżone nasadzone w formie labiryntu (fot. O. Zapolska, Kraków 2012), s.100
- II. 57. Piętrowość nasadzeń w zamojskim parku (fot. A. Gajdek, 2009), s.101
- II. 58. Plac zabaw w fosie Fortu Verudela (Chorwacja) i pnącza pokrywające ściany fosy (fot. A. Gajdek 2009), s.103
- II. 59. Kwitnący plac zabaw dla dzieci (playscapes.com [dostęp: 04.06.2013]), s.103
- II. 60. Kaczki na warszawskim placu zabaw (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.111
- II. 61. Interaktywne psisko na tymczasowym interaktywnym placu zabaw
(muzeum.stalowawola.pl/wystawy [dostęp: 04.06.2013]), s.111
- II. 62. Miejsce bytowania chrząszcza jelonka rogacza (*Lucanus cervus*) na szwajcarskim placu zabaw
(fot. A. Wytrzymały, Neuchâtel 2012), s.111
- II. 63. Niewielki strumyk towarzyszący miejscu zabaw dzieci (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.115
- II. 64. Obiekt umożliwiający sterowanie przepływem wody na szwajcarskim placu zabaw (fot. A. Wytrzymały, Neuchâtel 2012), s.115
- II. 65. Element wodny w krakowskim parku dra Jordana (fot. O. Zapolska, Kraków 2012), s.115
- II. 66. Znak stowarzyszenia FSC (wikipedia.pl [dostęp:24.08.2013]), s.118
- II. 67. Element zabawowy o formie labiryntu (fot. A. Gajdek, Rzeszów 2012), s.118

- II. 68. Bujak (fot. A. Gajdek, Sandomierz 2012), s.118
- II. 69. Pochylnie i przejścia (fot. O. Zapolska, Kraków 2012), s.118
- II. 70. Elementy zabawowe dla starszych – podziemne przejścia, ścianki wspinaczkowe (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.118
- II. 71. Sącząca się w żwirze woda (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.120
- II. 72. Mokry piasek (fot. A. Komorowska, Kraków 2010), s.120
- II. 73. Miejsce tworzenia naturalnego kompostu na placu zabaw (fot. A. Wytrzymały, Neuchâtel 2012), s.120
- II. 74. Tradycyjne huśtawki w nietradycyjnym wydaniu (play-scapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.122
- II. 75. Ogród na dachu biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.131
- II. 76. Plac zabaw przy Forcie Bema w Warszawie (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.131
- II. 77. Neuchâtel, Avenue du Mail (rys. A. Gajdek), s.131
- II. 78. Neuchâtel, Parc an bord du lac (rys. A. Gajdek), s.132
- II. 79. Fragment dachu biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (rys. A. Gajdek), s.132
- II. 80. Fragment parku Szczęśliwickiego w Warszawie (rys. A. Gajdek), s.132
- II. 81. Plac zabaw przy Forcie Bema w Warszawie (rys. A. Gajdek), s.133
- II. 82. „Pole zabaw” – wizualizacja (pracowniak.pl [dostęp: 04.06.2013]), s.133
- II. 83. Plac zabaw w Ostfildern koło Stuttgartu [dostęp: 04.06.2013]), s.134
- II. 84. Warszawski plac zabaw w parku im. Obwodu Praga AK (fot. A. Gajdek, Warszawa 2012), s.135
- II. 85. Plac zabaw przy szkole w Michałowicach koło Krakowa (fot. A. Komorowska, Michałowice 2010), s. 135
- II. 86. Park Piszczele w Sandomierzu (rys. A. Gajdek), s.135
- II. 87. Plac zabaw na Starym Mieście w Sandomierzu (rys. A. Gajdek), s.135
- II. 88. Plac zabaw przy Żelaznej Bramie w Warszawie (rys. A. Gajdek), s.136
- II. 89. Plac zabaw w parku im. Obwodu Praga AK w Warszawie (rys. A. Gajdek), s.136
- II. 90. Plac zabaw na zieleńcu przy ul. Dzieci Warszawy w Warszawie (rys. A. Gajdek), s.136
- II. 91. Plac zabaw przy ul. Podchorążych w Rzeszowie (rys. A. Gajdek), s.137
- II. 92. Plac zabaw w parku Jedności Polonii z Macierzą w Rzeszowie (rys. A. Gajdek), s.137
- II. 93. Plac zabaw na osiedlu Paderewskiego w Rzeszowie (rys. A. Gajdek), s.137
- II. 94. Plac zabaw przy rezerwacie przyrody Lisia Góra w Rzeszowie (rys. A. Gajdek), s.138
- II. 95. Plac zabaw w parku Jordana w Krakowie (rys. A. Gajdek), s.138
- II. 96. Plac zabaw przy szkole w Michałowicach koło Krakowa (rys. A. Gajdek), s.138
- II. 97. Kiev Fashion Park (rys. A. Gajdek), s.139
- II. 98. Skwer Hurbanowo Namestie w Bartysławie (rys. A. Gajdek), s.139
- II. 99. Plac zabaw w obrębie murów XIII-wiecznego zamku w Egerze (Węgry) (fot. O. Zapolska, Eger 2010), s.140
- II. 100. Instalacja geometrycznego placu zabaw (entertainmentdesigner.com [dostęp: 04.06.2013]), s.140
- II. 101. Interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli (<http://www.focus.pl/czlowiek/nowy-interaktywny-plac-zabaw-juz-w-stalowej-woli-8688> [dostęp: 04.06.2013]), s.140
- II. 102. Geometry Playground – układ wystawy (entertainmentdesigner.com [dostęp: 04.06.2013]), s.141
- II. 103. Wodny plac zabaw w Tychach (<http://archifolio.pl/en/wodny-plac-zabaw-w-tychach/429/> [dostęp: 04.06.2013]), s.141
- II. 104. Plac zabaw w centrum handlowym Auchan (fot. K. Gajdek, Krasne 2012), s.142
- II. 105. Plac zabaw w parku Żeromskiego w Warszawie (rys. A. Gajdek), s.142

- Il. 106. Plac zabaw przy Studland Road w Londynie (rys. A. Gajdek), s.142
- Il. 107. Plac zabaw w obrębie murów XIII-wiecznego zamku w Egerze (Węgry) (rys. A. Gajdek), s.143
- Il. 108. Okładka książki Arvida Bengtssona *Adventure Playgrounds* (http://www.scholarpedia.org/article/Evolution_of_American_Playgrounds [dostęp:24.08.2013]), s.159
- Il. 109. Przykład przygodowego placu zabaw, USA (http://www.scholarpedia.org/article/Evolution_of_American_Playgrounds [dostęp:24.08.2013]), s.160
- Il. 110. Plan jednego z brytyjskich naturalnych placów zabaw (play-spaces.com/natural-playgrounds/ [dostęp: 04.06.2012]), s.161
- Il. 111. Przykład naturalnego placu zabaw, s.162
- Il. 112. Krakowski ogród doświadczeń im. Stanisława Lema (fot. A. Gajdek, Kraków 2009), s.164
- Il. 113. Krakowski ogród doświadczeń im. Stanisława Lema (fot. A. Gajdek, Kraków 2009), s.164
- Il. 114. Interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli (www.muzeum.stalowawola.pl/wystawy [dostęp: 04.06.2013]), s.166
- Il. 115. Interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli (www.muzeum.stalowawola.pl/wystawy [dostęp: 04.06.2013]), s.166
- Il. 116. Interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli (www.muzeum.stalowawola.pl/wystawy [dostęp: 04.06.2013]), s.166
- Il. 117. Plac zabaw w technologii „SmartUs” (<http://www.otto.com.pl/smart-us.php> [dostęp: 04.06.2013]), s.166
- Il. 118. Taylor Cullity Lethleam Playground (play-scapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.167
- Il. 119. Art Playground Kopenhaga (playscapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.167
- Il. 120. Hruniguero Playground, Bianca Habib 2009 (play-scapes.com [dostęp:24.08.2013]), s.167
- Il. 144. Warsztatowa praca dzieci przedstawiająca znany im plac zabaw (oprac. A. Gajdek), s.171
- Il. 145. Warsztatowa praca dzieci przedstawiająca znany im plac zabaw (oprac. A. Gajdek), s.171
- Il. 146. Warsztatowa praca dzieci przedstawiająca znany im plac zabaw (oprac. A. Gajdek), s.171
- Il. 147. Warsztatowa praca dziecka przedstawiająca wymarzony plac zabaw (oprac. A. Gajdek), s.172
- Il. 148. Warsztatowa praca dziecka przedstawiająca wymarzony plac zabaw (oprac. A. Gajdek), s.172
- Il. 149. Warsztatowa praca dziecka przedstawiająca wymarzony plac zabaw (oprac. A. Gajdek), s.172

Ryciny:

- Ryc.1. Schemat ideowy pracy (oprac. A. Gajdek), s.10
- Ryc.2. Schemat analizy wybranych placów zabaw (oprac. A. Gajdek), s.12
- Ryc.3. Trójkąt idealnego placu zabaw (Kosmala M., *Jak stworzyć bezpieczne miejsce zabaw dziecięcych. Poradnik*, Wyd. Miasto Stołeczne Warszawa, Warszawa 2008, s.13), s.144
- Ryc.4. Trzy czynniki – funkcja, forma i konstrukcja – w odniesieniu do placów zabaw (oprac. A. Gajdek na podst. Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1962), s.145
- Ryc.5. Funkcja terenów zabaw (oprac. A. Gajdek na podst. Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1962), s.146
- Ryc.5. Forma terenów zabaw (oprac. A. Gajdek na podst. Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1962), s.151
- Ryc.5. Konstrukcja terenów zabaw (oprac. A. Gajdek na podst. Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1962), s.155

Reprodukcje malarskie użyte w pracy pochodzą z witryny: krystyna-malarstwo-mojapasja.blogspot.com (dostęp: 29.08.2013):

1. W. Podkowiński *Dzieci w ogrodzie* (1892)
2. Genzmer *Kółko graniaste*
3. S. Wyspiański *Dziewczynka z wazonem z kwiatami* (1902)
4. F. Streitt *Lekarz lalek* (1871)
5. J. Chełmoński *Wielki oset* (1882)
6. A. Kozakiewicz *Na ulicy* (1891)
7. T. Makowski *Kapela dziecięca* (1922)
8. Kartka pocztowa, Autotypia, Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, (po 1915)

SPIS ZESTAWIENÍ

Zestawienie 1: Różnorodność poglądów związanych z zabawą, s.37

Zestawienie 2: Kalendarium najważniejszych wydarzeń związanych z kształtowaniem terenów zabaw dla dzieci, s.46

Zestawienie 3: Ewolucja terenów zabaw dla dzieci w Europie i Ameryce – ważniejsze wydarzenia, s.52

Zestawienie 4: Przykłady lokalizacji współczesnych placów zabaw będących częścią większych zespołów – parków i bulwarów miejskich, s.72

Zestawienie 5: Przykłady lokalizacji współczesnych placów zabaw nie będących częścią większych zespołów, s.73

Zestawienie 6: Różne typy ogrodzeń możliwe do zastosowania na placach zabaw, s.87

Zestawienie 7: Nawierzchnie terenów zabaw dla dzieci, s.91

Zestawienie 8: Wybrane gatunki drzew stosowane na placach zabaw, s.99

Zestawienie 9: Wybrane gatunki krzewów stosowane na placach zabaw, s.101

Zestawienie 10: Wybrane gatunki pnączy stosowane na placach zabaw, s.102

Zestawienie 11: Wybrane gatunki bylin i traw stosowane na placach zabaw, s.104

Zestawienie 12: Formy kompozycji roślinnych w kontekście postawionych tez, s.106

Zestawienie 13: Rośliny sprzyjające zabawie, s.107

Zestawienie 14: Rośliny trujące i szczególnie niebezpieczne, s.108

Zestawienie 15: Rośliny szczególnie przyjazne motyłom, s.113

Zestawienie 16: Formy ukształtowania terenu w kontekście postawionych tez, s.117

Zestawienie 17: Urządzenia sportowo rekreacyjne na place zabaw, s.119

Zestawienie 18: Alternatywne elementy wyposażenia placów zabaw, s.120

Zestawienie 19: Przykłady elementów sprzyjających zabawie w kontekście postawionych tez, s.123

Zestawienie 20: Zbadane place zabaw w kontekście postawionych tez, s.128

Zestawienie 21: Trzy kategorie dominanty w odniesieniu do placów zabaw, s.146

Zestawienie 22: Dominujące elementy i rodzaj najbliższego otoczenia na zbadanych placach zabaw, s.147

Zestawienie 23: Trzy rodzaje wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (lub ich zespołów) w kontekście postawionych tez, s.151

Zestawienie 24: Rodzaje układów przestrzennych zbadanych placów zabaw, s.152

Zestawienie 25: Trzy tendencje kształtowania zbadanych placów zabaw dla dzieci, s.158

Zestawienie 26: Ważniejsze nurty projektowe placów zabaw w kontekście postawionych tez, s.168

Zestawienie 27: Zbadane place zabaw - podsumowanie, s.172

Fotografie użyte na zestawieniach pochodzą ze stron internetowych:

www.pracowniak.wordpress.com/2010/01 [dostęp: 17.05.2011]

<http://playgrounddesigns.blogspot.com/> [dostęp: 15.04.2012]

http://naturalplaygrounds.com/documents/NaturalPlaygroundsDotCom_KidsDon't_NeedEquipment.pdf [dostęp: 15.04.2012]

wikipedia.pl [dostęp: 15.04.2012]

<http://www.zszp.pl/?id=28&nid=120&lang=1> [dostęp: 15.04.2012]

<http://www.play-scapes.com> [dostęp: 15.04.2012]

ANEKS

Kartka pocztowa, Autotypia, Wydawnictwo Salonu Malarzy Polskich w Krakowie, po 1915 r.

Aneks zawiera:

1. Karty zbadanych placów zabaw.

Zbiór obejmuje karty odnoszące się do wybranych zbadanych realizacji. Karty są próbą graficznej, zwięzłej prezentacji poszczególnych miejsc. Prezentują kontekst przestrzenny każdego terenu, jego widok z góry, dokumentację fotograficzną, widok panoramiczny oraz krótki komentarz związany z każdym odwiedzionym terenem.

2. Przykłady elementów zabawowych dostępnych w sprzedaży.

Jest to zbiorcze zestawienie katalogowych elementów zabawowych współcześnie dostępnych w ofertach takich firm jak: SUN PLUS, BUGLO, COMES, ELMO, INTERFLORA, POLAND BEST, SATERNUS, SPIL, SZOK i YOCCO.

3. Wywiady przeprowadzone z dwoma projektantami terenów zabaw dla dzieci.

To zapis rozmów przeprowadzonych z dwoma projektantami współczesnych terenów zabaw dla dzieci: architekt krajobrazu Anną Komorowską z Krakowa prowadzącą własną pracownię k. zajmującą się projektowaniem przestrzeni dla dzieci oraz architekt Sabiną Raś z Zarządu Zieleni Miejskiej w Rzeszowie, odpowiedzialną m.in. za zagospodarowywanie rzeszowskich placów zabaw.

4. Scenariusz przebiegu warsztatów projektowych pt. „Gdzie się pobawimy?”

Prezentuje zaplanowany i zrealizowany przebieg spotkania z dziećmi i młodzieżą, którzy wypowiedzieli się do terenów zabaw, które znają i o których marzą.

5. Rezultaty przeprowadzonych warsztatów projektowych.

Trzy karty w sposób zbiorczy prezentujące wyniki zrealizowanych zajęć warsztatowych odnoszące się do poszczególnych grup wiekowych uczestników.

Karty zbadanych placów zabaw

1. Polska:

a) wybrane place zabaw zlokalizowane w Warszawie:

- park Szczęśliwicki (*Karta 1*),
- plac zabaw przy Forcie Bema (*Karta 2*),
- plac zabaw w dzielnicy Ursus (*Karta 3*),
- plac zabaw w parku im. Obwodu Praga AK (*Karta 4*),
- plac zabaw przy Żelaznej Bramie (*Karta 5*),
- plac zabaw w parku Żeromskiego (*Karta 6*),
- fragment dachu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (*Karta 7*);

b) wybrane place zabaw zlokalizowane w Krakowie bądź jego okolicach:

- tymczasowy plac zabaw na placu Wolnica (*Karta 8*),
- plac zabaw w parku im. Dra H. Jordana (*Karta 9*),
- plac zabaw przy szkole w Michałowicach (*Karta 10*);

c) wybrane place zabaw zlokalizowane w Rzeszowie bądź jego okolicach:

- plac zabaw przy rezerwacie przyrody Lisia Góra (*Karta 11*),
- plac zabaw na osiedlu Paderewskiego (*Karta 12*),
- plac zabaw w parku Jedności Polonii z Macierzą (*Karta 13*),
- plac zabaw przy ul. Podchorążych w Rzeszowie (*Karta 14*),
- plac zabaw w Centrum Handlowym Auchan w Krasnem koło Rzeszowa (*Karta 15*),
- interaktywny plac zabaw w Stalowej Woli (*Karta 16*);

d) wybrane place zabaw zlokalizowane w Sandomierzu:

- plac zabaw w parku Piszczele (*Karta 17*),
- plac zabaw na starówce (*Karta 18*);

e) wodny plac zabaw w Tychach (*Karta 19*).

2. Szwajcaria:

a) wybrane place zabaw zlokalizowane w miejscowości Neuchâtel:

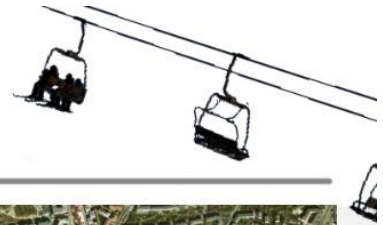
- Parc du Mail (*Karta 20*),
- parc au bord du lac (*Karta 21*).

3. Pozostałe przykłady:

- plac zabaw w Londynie (Studland Rd) (*Karta 22*),
- geometryczny plac zabaw w San Francisco (USA) (*Karta 23*),
- plac zabaw LAGA w Ostfildern (Niemcy) (*Karta 24*),
- plac zabaw na zamku w Egerze (Węgry) (*Karta 25*),
- plac zabaw w Kijowie (Ukraina) (*Karta 26*),
- plac zabaw w Bratysławie (Słowacja) (*Karta 27*).

PLAC ZABAW

w Parku Szczęśliwickim w Warszawie

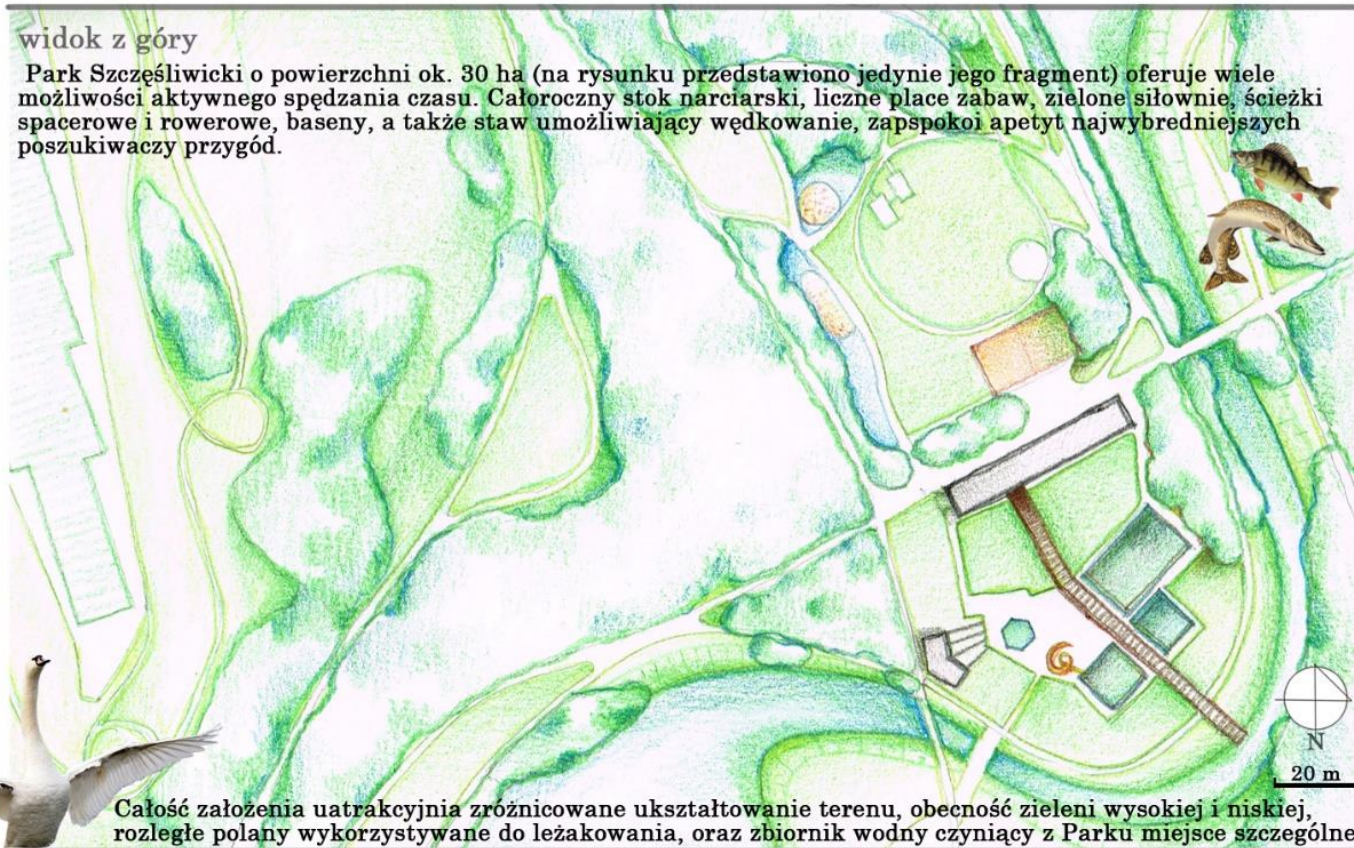
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
a raczej cały Park Szczęśliwicki otaczający Jeziorko Szczęśliwickie jest miejscem zabaw i rekreacji dzieci i dorosłych z całej Warszawy i okolic.

widok z góry

Park Szczęśliwicki o powierzchni ok. 30 ha (na rysunku przedstawiono jedynie jego fragment) oferuje wiele możliwości aktywnego spędzania czasu. Całoroczny stok narciarski, liczne place zabaw, zielone siłownie, ścieżki spacerowe i rowerowe, baseny, a także staw umożliwiający wędkowanie, zaspokoi apetyt najwybredniejszych poszukiwaczy przygód.

Całość założenia uatrakcyjnia zróżnicowane ukształtowanie terenu, obecność zieleni wysokiej i niskiej, rozległe polany wykorzystywane do leżakowania, oraz zbiornik wodny czyniący z Parku miejsce szczególne.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

ścieżki pieszo - rowerowe

PLAC ZABAW

przy Fortcie Bema w Warszawie (dz. Bemowo)

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW o niezwykłym otoczeniu, które stanowi Fort Bema jest jednocześnie powiązany z Centrum Twórczego Rozwoju i Zabawy. Przy realizacji nie zapomniano o rozległym parkingu.

widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok 1 ha podzielony został na kilka wnetrz oferujących zróżnicowane tematycznie obiekty zabawowe. Zróżnicowano ukształtowanie terenu i zastosowane nawierzchnie. Całość "zatopiona" jest w cieniu wysokich drzew (gł. Robini akcyjnej).

Szeroka oferta programowa placu (dostosowana do użytkowników w różnym wieku) czyni z niego wyjątkowe i niezwykle miejsce. Lekki niedosyt budzi jednak brak nawiązania do fortecznego, cennego otoczenia.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

wnętrze ze skarpią i piaskiem w roli nawierzchni

zadrzewione, forteczne otoczenie placu

wnętrze pokryte syntetyczną nawierzchnią, ze sztucznymi głazami do wspisania

PLAC ZABAW

na zieleńcu przy ul. Dzieci Wrzaszawy w Warszawie (dz. Ursus)

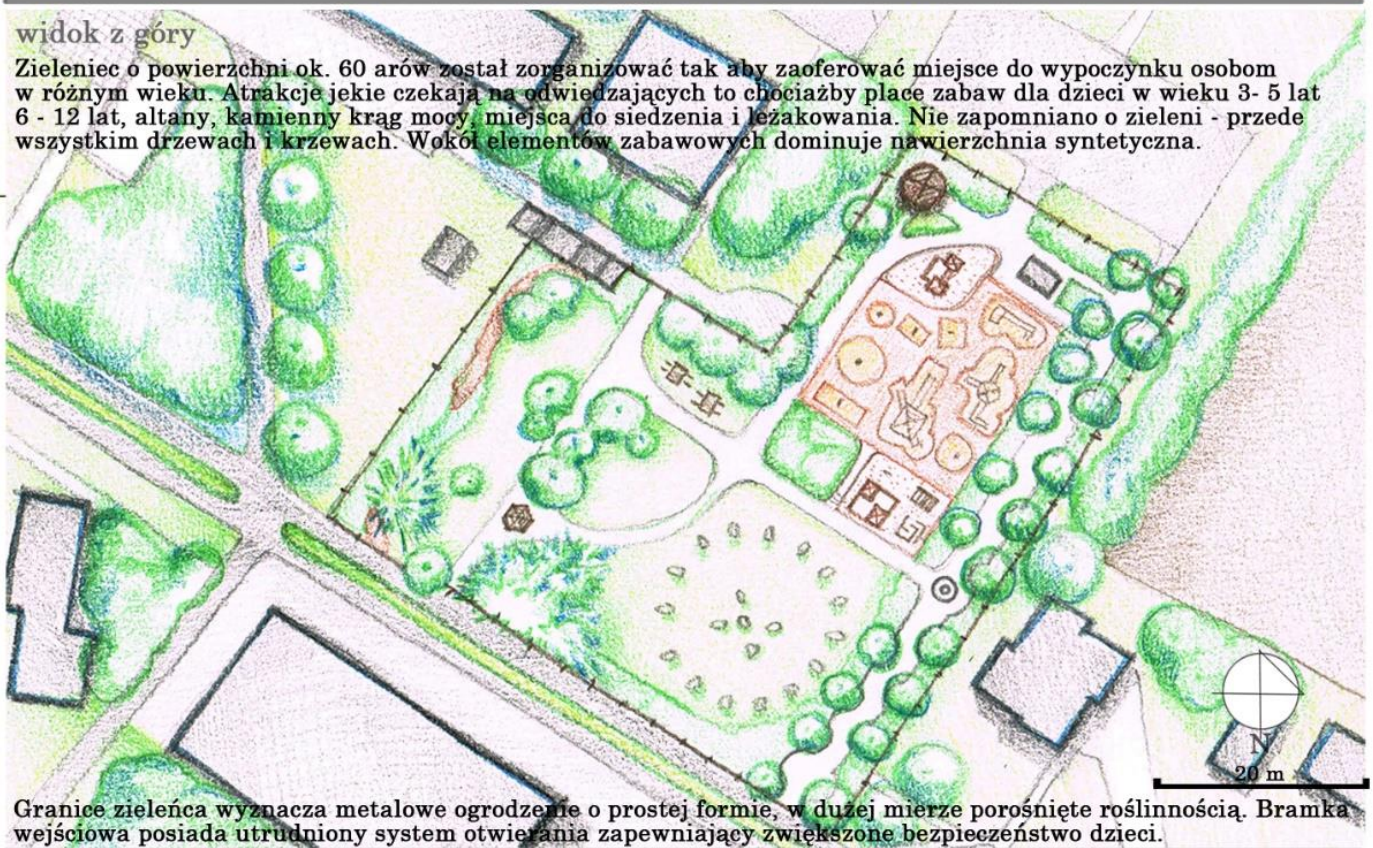
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
otoczony z południowej
strony zabudową wysoką,
wielorodzinną od wschodniej
natomiast osiedlami
zabudowy jednorodzinnej,
szeregowej, w bliskim
sąsiedztwie LO

widok z góry

Zieleńiec o powierzchni ok. 60 arów został zorganizować tak aby zaoferować miejsce do wypoczynku osobom w różnym wieku. Atrakcje jakie czekają na odwiedzających to chociażby place zabaw dla dzieci w wieku 3- 5 lat 6 - 12 lat, altany, kamienny krąg mocy, miejsca do siedzenia i leżakowania. Nie zapomniano o zieleni - przede wszystkim drzewach i krzewach. Wokół elementów zabawowych dominuje nawierzchnia syntetyczna.

Granice zieleńca wyznacza metalowe ogrodzenie o prostej formie, w dużej mierze porośnięte roślinnością. Bramka wejściowa posiada utrudniony system otwierania zapewniający zwiększone bezpieczeństwo dzieci.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

place zabaw dla dzieci
w wieku 3 - 5 lat oraz
6 - 12 lat

PLAC ZABAW

w Parku im. Obwodu Praga AK

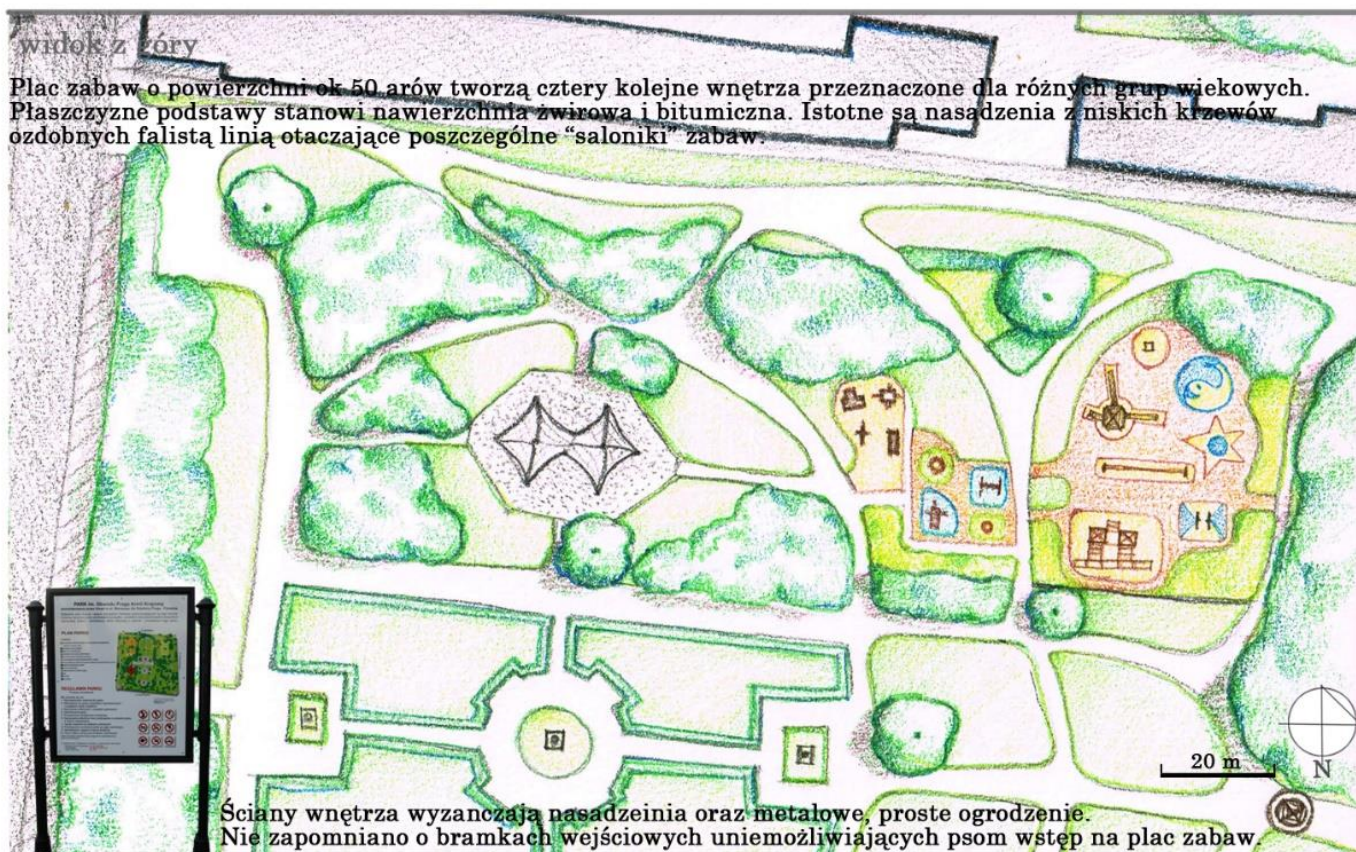
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony jest w przestrzeni
parkowej, otoczony
zabudową usługową
i biurową

widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok. 50 arów tworzą cztery kolejne wnętrza przeznaczone dla różnych grup wiekowych. Płaszczyznę stanowi nawierzchnia żwirowa i bitumiczna. Istotne są nasadzenia z niskich krzewów ozdobnych falistą linią otaczające poszczególne "saloniki" zabaw.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

przy Placu Żelaznej Bramy w Warszawie

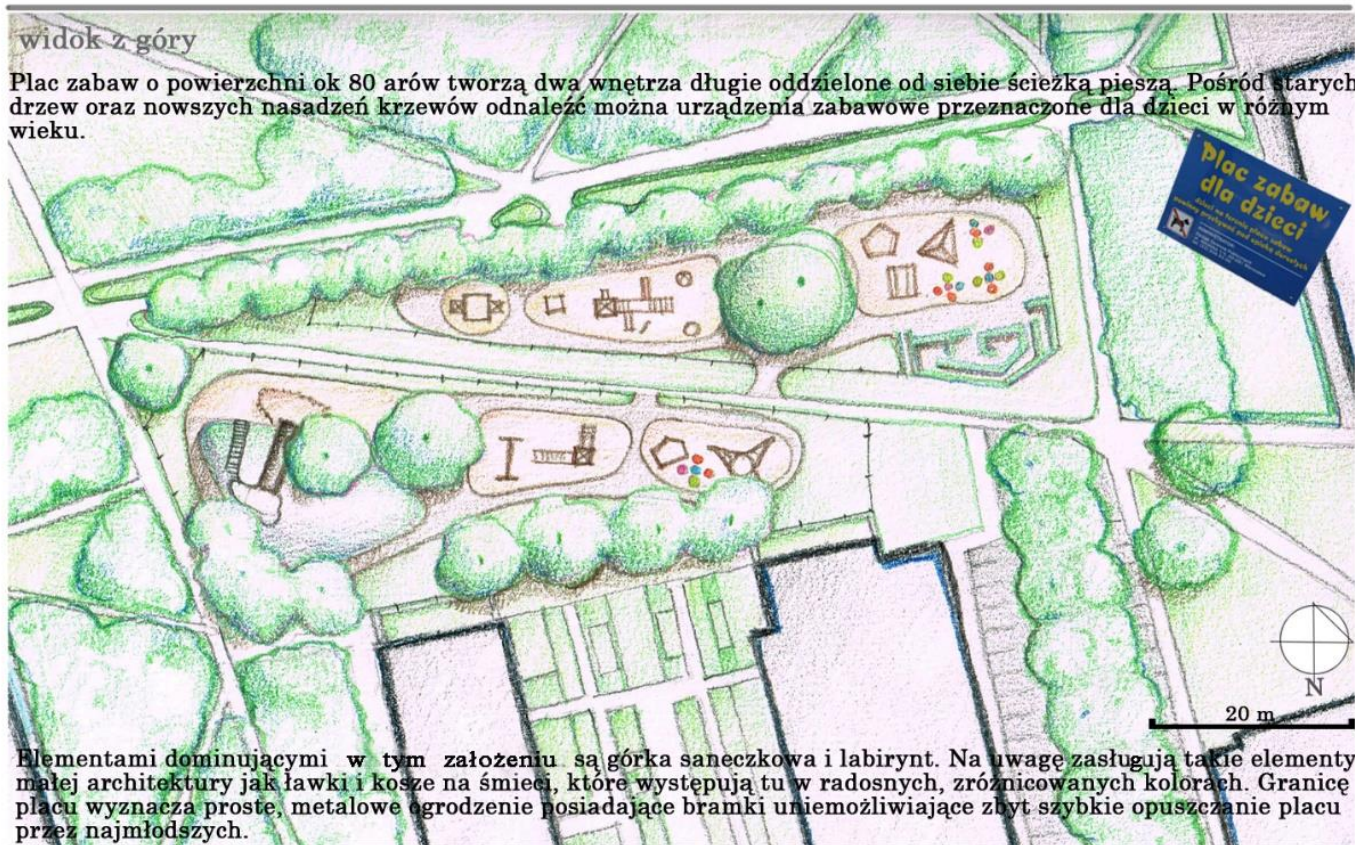
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW położony jest w przestrzeni publicznej, otoczony przede wszystkim zabudową usługową.

widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok 80 arów tworzą dwa wnętrza długie oddzielone od siebie ścieżką pieszą. Pośród starych drzew oraz nowszych nasadzeń krzewów odnaleźć można urządzenia zabawowe przeznaczone dla dzieci w różnym wieku.

Elementami dominującymi w tym założeniu są górka saneczkowa i labirynt. Na uwagę zasługują także elementy małej architektury jak ławki i kosze na śmieci, które występują tu w radosnych, zróżnicowanych kolorach. Granicę placu wyznacza proste, metalowe ogrodzenie posiadające bramki uniemożliwiające zbyt szybkie opuszczanie placu przez najmłodszych.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

w parku im. S. Żeromskiego w Warszawie

kontekst przestrzenny

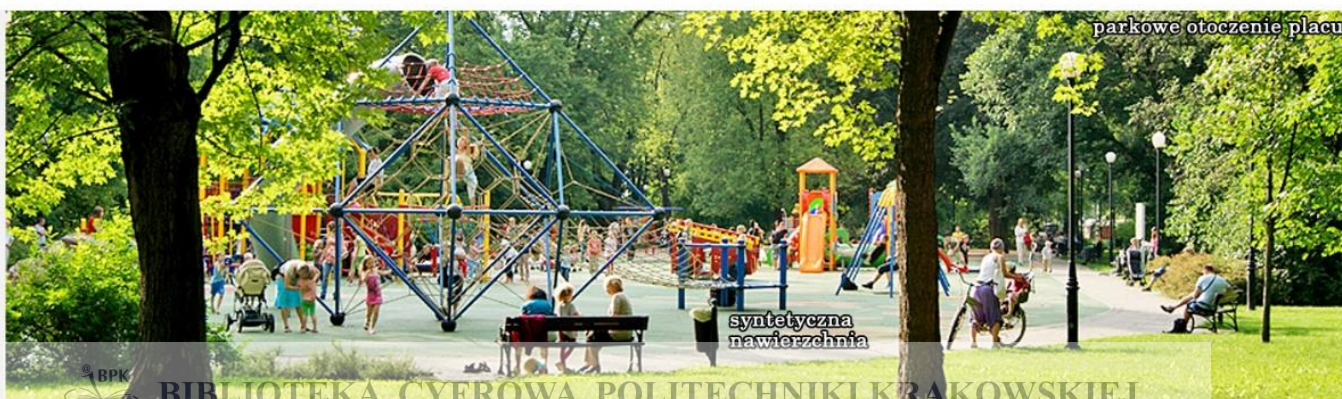
PLAC ZABAW
położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie ogromnego węzła komunikacyjnego - Placu Wilsona.

dokumentacja fotograficzna

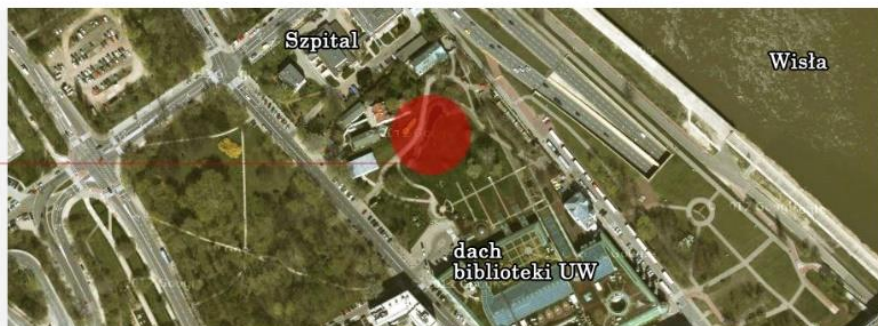
widok panoramiczny

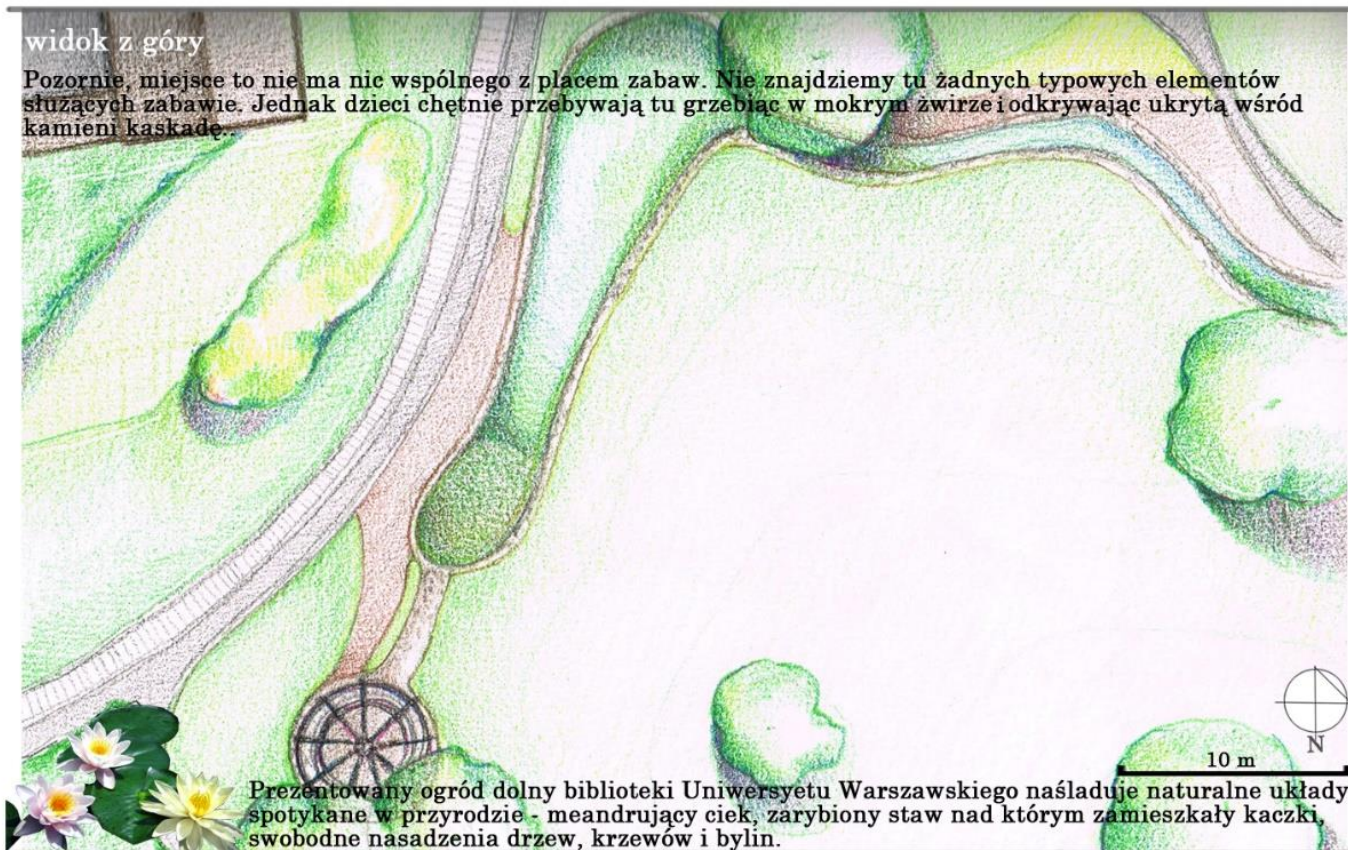
kontekst przestrzenny

MIEJSCE ZABAW
na dachu biblioteki
uniwersyteckiej znajduje się
w bliskim sąsiedztwie Wisły,
niedaleko warszawskiej
starówki

widok z góry

Pozornie, miejsce to nie ma nic wspólnego z placem zabaw. Nie znajdziemy tu żadnych typowych elementów służących zabawie. Jednak dzieci chętnie przebywają tu grzebiąc w mokrym żwirze i odkrywając ukrytą wśród kamieni kaskadę...

Prezentowany ogród dolny biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego naśladuje naturalne układy spotykane w przyrodzie - meandrujący ciek, zarybiony staw nad którym zamieszkały kaczki, swobodne nasadzenia drzew, krzewów i bylin.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

ciek wodny meandrujący wśród kamieni

TYMCZASOWY PLAC ZABAW (POLE ZABAW)

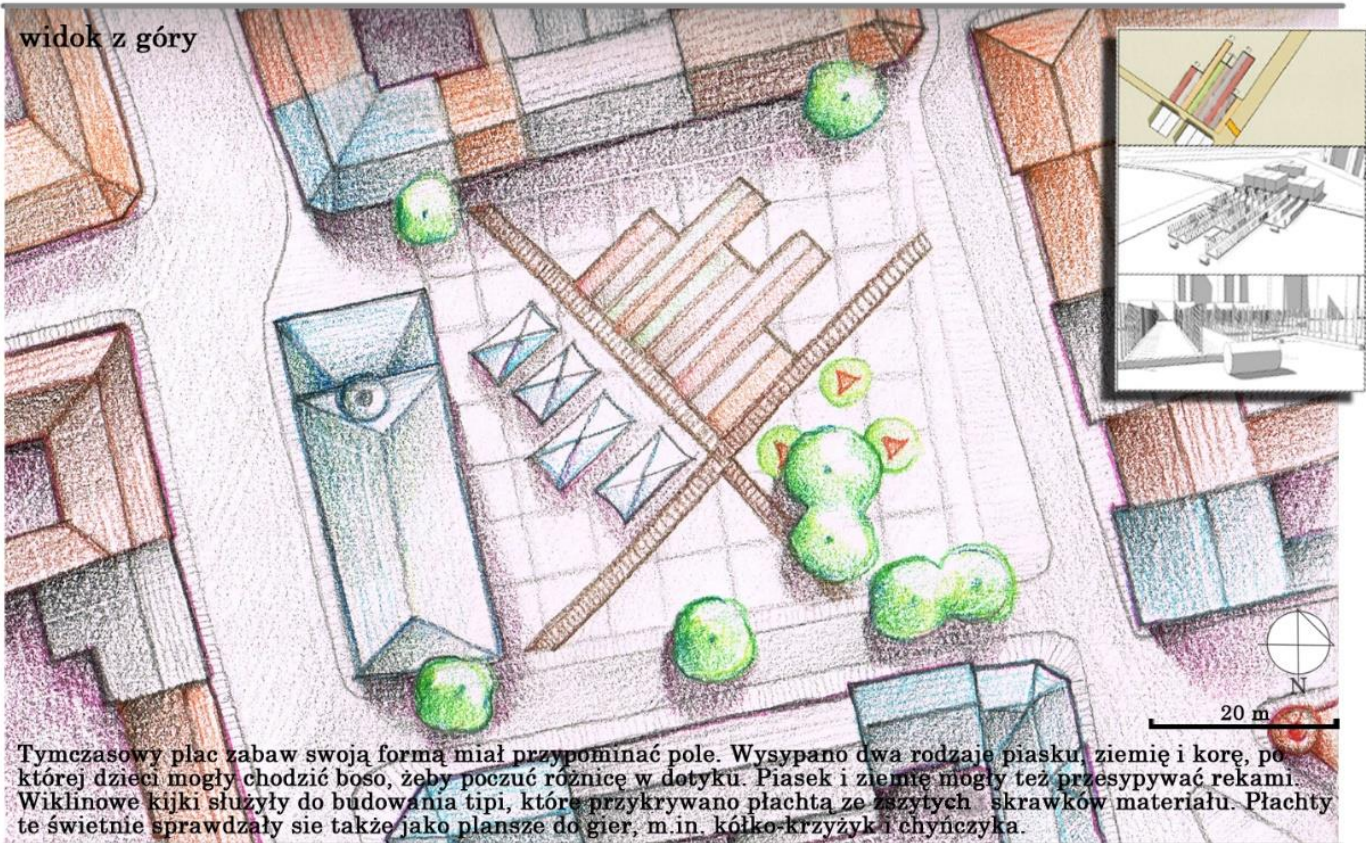
na Placu Wolnica w Krakowie (Festiwal Etnodizajnu 2010)

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
zlokalizowany został na Placu
Wolnica w krakowskiej
dzielnicy Kazimierz,
tuż przy Muzeum
Etnograficznym

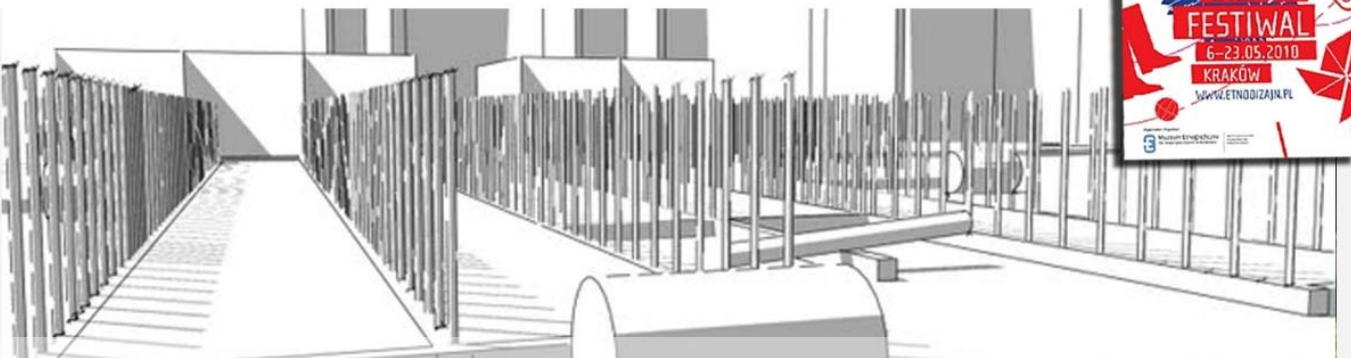
widok z góry

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

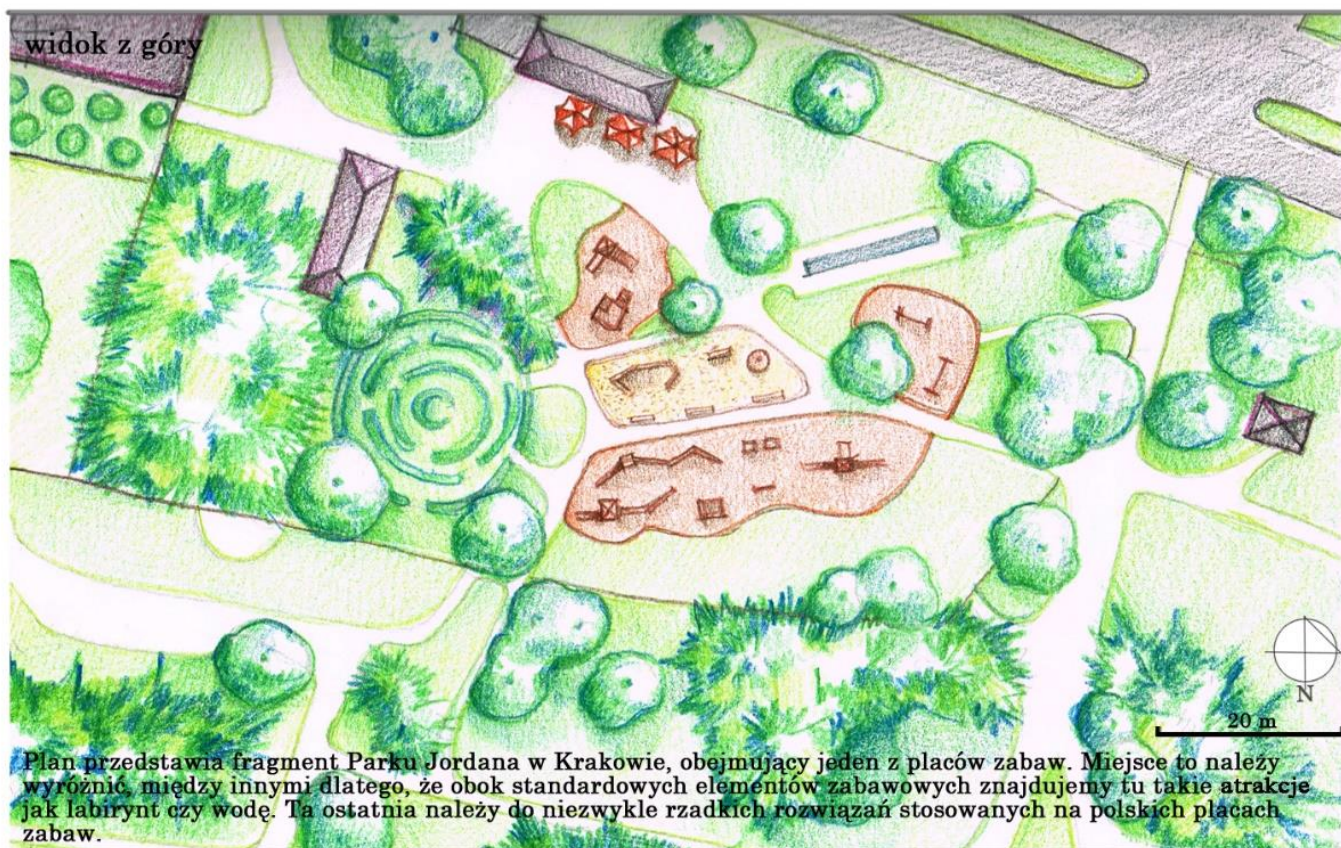
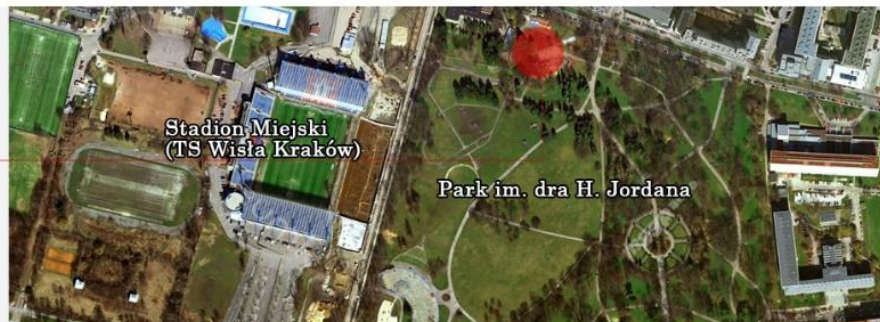
PLAC ZABAW

w Parku Jordana w Krakowie

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW położony w północnej części Parku Jordana, stanowi jedną z licznych ofert programowych założenia, wpisujących się w idee głoszone przez założyciela parku.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

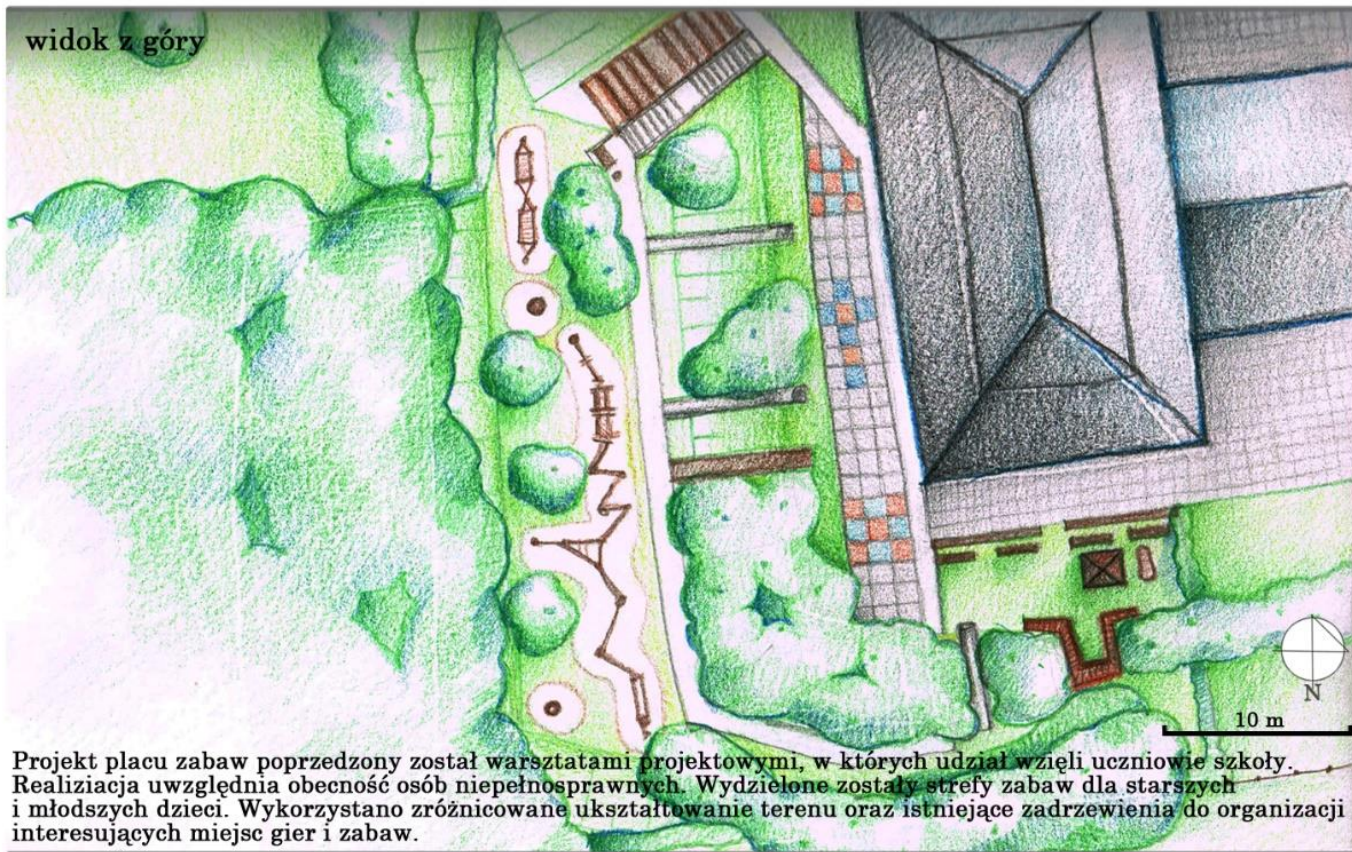

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony na terenie Zespołu
Szkół w Michałowicach służy
przede wszystkim uczniom
szkoły

widok z góry

dokumentacja fotograficzna

wizualizacje projektowe

PLAC ZABAW

przy rezerwacie przyrody Lisia Góra w Rzeszowie

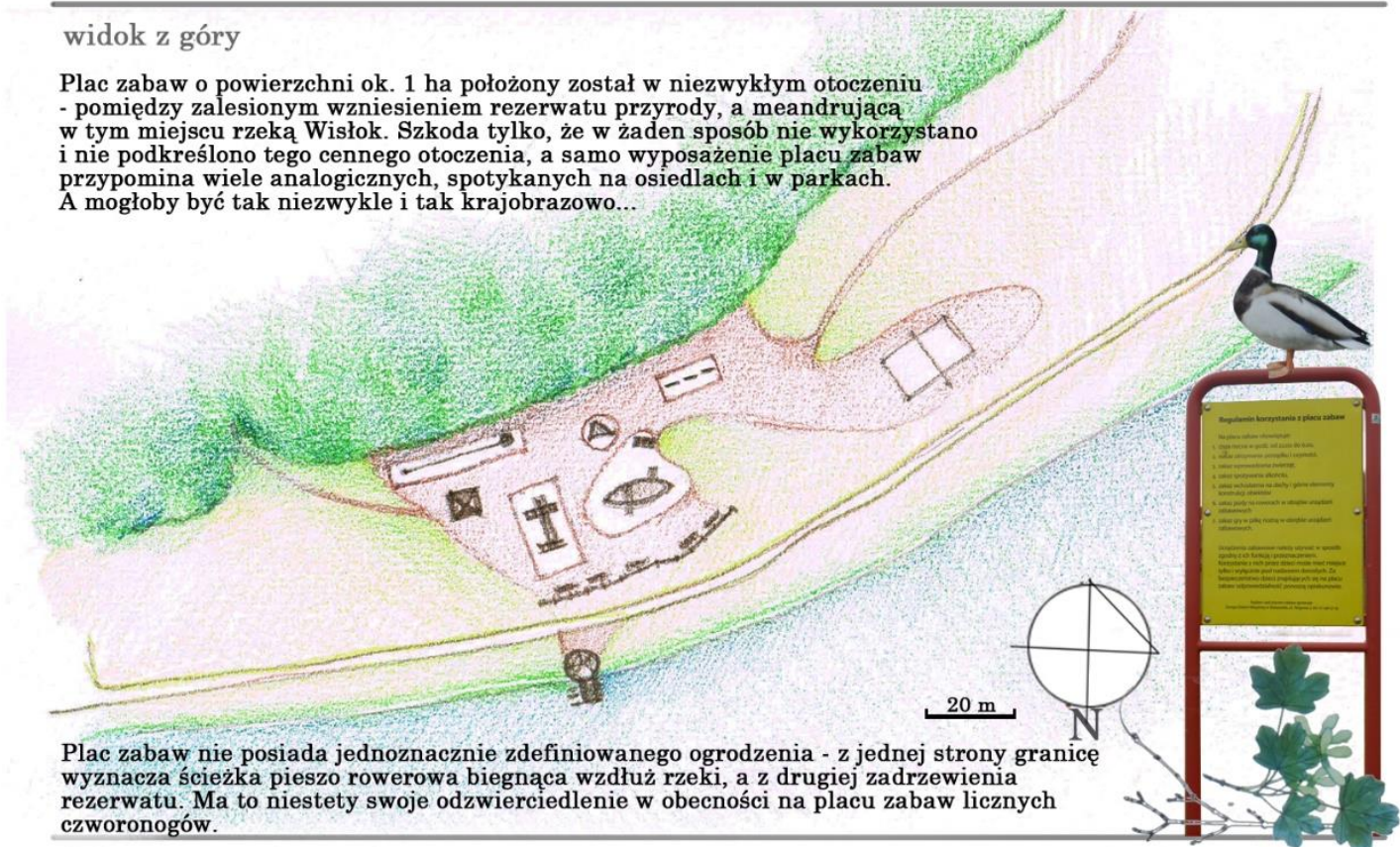
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
o szczególności tego miejsca
stanowi jego położenie -
pomiędzy rezerwatem
przyrody Lisia Góra,
a rzeką Wisłok

widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok. 1 ha położony został w niezwykłym otoczeniu - pomiędzy zalesionym wzniesieniem rezerwatu przyrody, a meandrującą w tym miejscu rzeką Wisłok. Szkoda tylko, że w żaden sposób nie wykorzystano i nie podkreślono tego cennego otoczenia, a samo wyposażenie placu zabaw przypomina wiele analogicznych, spotykanych na osiedlach i w parkach. A mogłoby być tak niezwykle i tak krajobrazowo...

Plac zabaw nie posiada jednoznacznie zdefiniowanego ogrodzenia - z jednej strony granicę wyznacza ścieżka pieszo rowerowa biegnąca wzdłuż rzeki, a z drugiej zadrzewienia rezerwatu. Ma to niestety swoje odzwierciedlenie w obecności na placu zabaw licznych czworonogów.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

na osiedlu przy ul. Paderewskiego w Rzeszowie

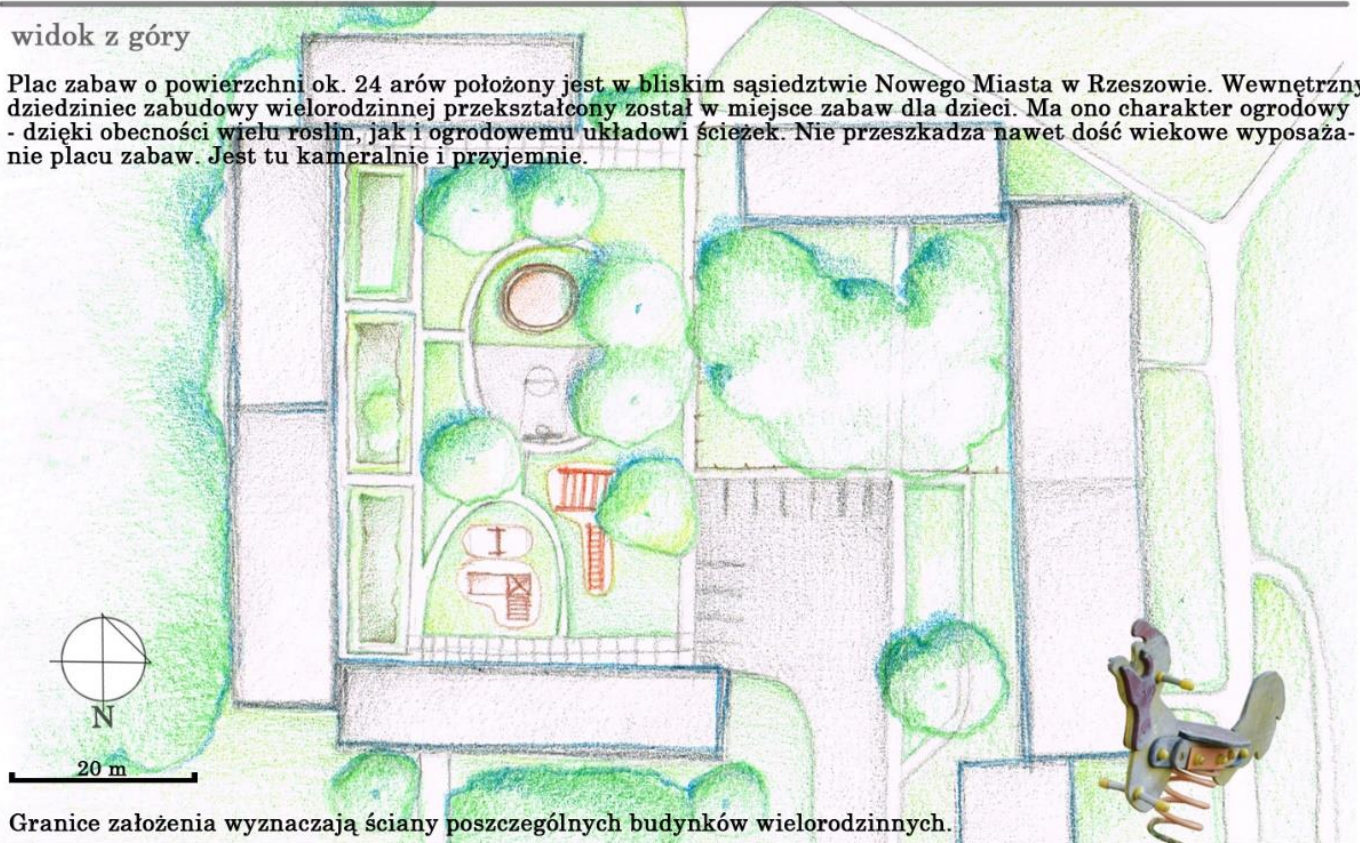
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony na dziedzińcu
budynków wielorodzinnych
jest przykładem rozwiązania
modułowego, powtarzanego
na terenie każdego dziedzińca
spotykanego na osiedlu
Paderewskiego

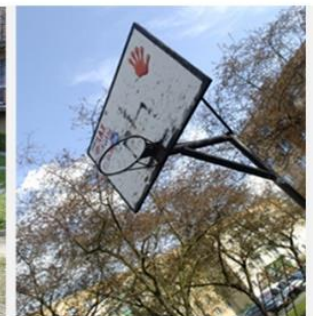
widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok. 24 arów położony jest w bliskim sąsiedztwie Nowego Miasta w Rzeszowie. Wewnętrzny dziedziniec zabudowy wielorodzinnej przekształcony został w miejsce zabaw dla dzieci. Ma ono charakter ogrodowy - dzięki obecności wielu roślin, jak i ogrodowemu układowi ścieżek. Nie przeszkadza nawet dość wiekowe wyposażenie placu zabaw. Jest tu kameralnie i przyjemnie.

Granice założenia wyznaczają ściany poszczególnych budynków wielorodzinnych.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

plac do gry w koszykówkę

piaskownica

urządzenia do zabaw
sprawnościowych

PLAC ZABAW

w Parku Jedności Polonii z Macierzą w Rzeszowie

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW położony w bardzo bliskim sąsiedztwie Starego Miasta, w rozległym parku jest miejscem o ułtwionej dostępności dla mieszkańców miasta i osób z jego okolic

Rzeszowski
Ośrodek Sportu
i Rekreacji

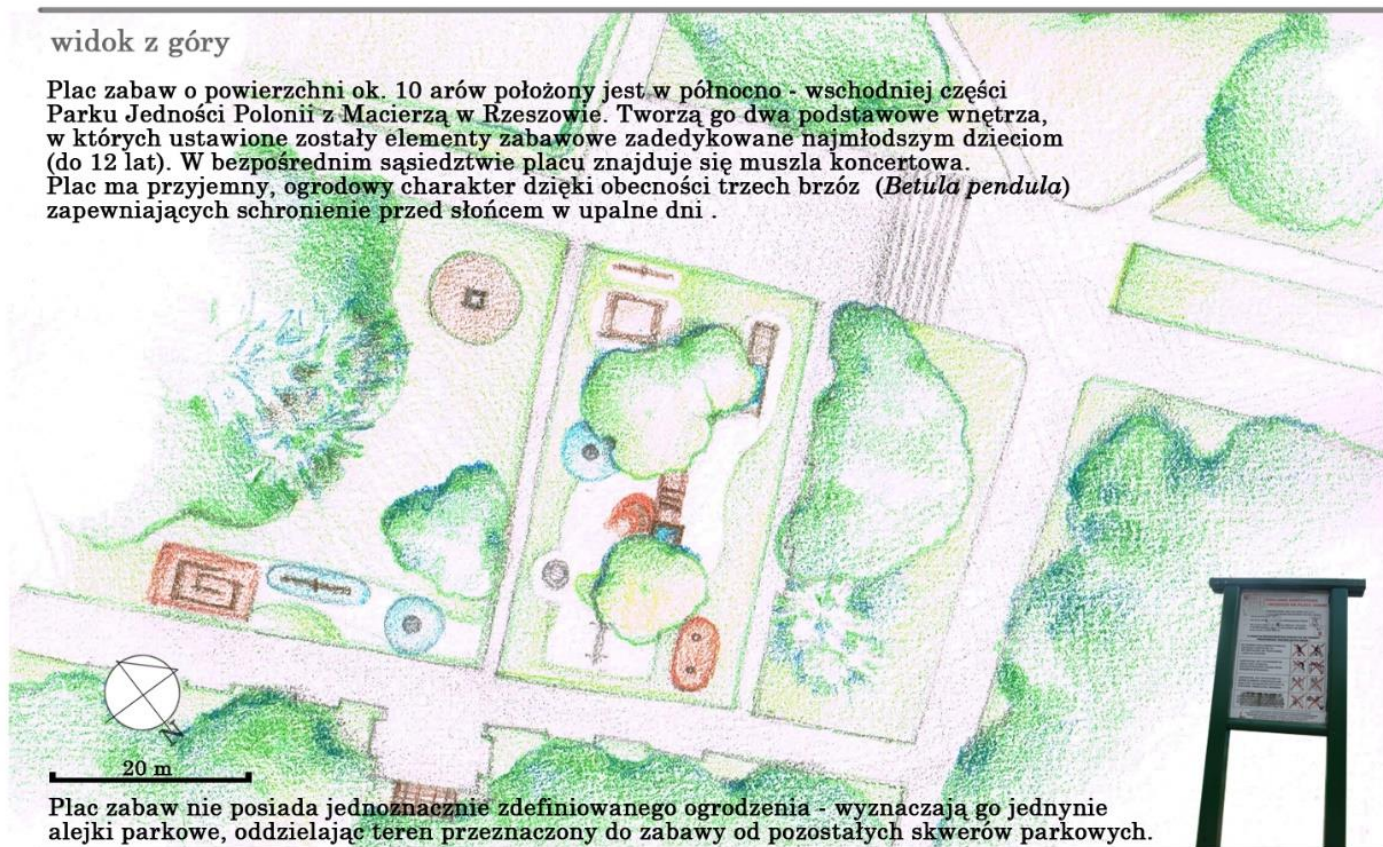
Park Jedności
Polonii
z Macierzą

Stare Miasto

widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok. 10 arów położony jest w północno-wschodniej części Parku Jedności Polonii z Macierzą w Rzeszowie. Tworzą go dwa podstawowe wnętrza, w których ustawione zostały elementy zabawowe zdedykowane najmłodszym dzieciom (do 12 lat). W bezpośrednim sąsiedztwie placu znajduje się muszla koncertowa. Plac ma przyjemny, ogrodowy charakter dzięki obecności trzech brzoź (*Betula pendula*) zapewniających schronienie przed słońcem w upalne dni.

Plac zabaw nie posiada jednoznacznie zdefiniowanego ogrodzenia - wyznaczają go jedynie alejki parkowe, oddzielając teren przeznaczony do zabawy od pozostałych skwerów parkowych.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

przy ul. Podchorążych w Rzeszowie

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony w strefie zabudowy
wielorodzinnej; stosunkowo
blisko znajduje się także
Zespół Szkół Specjalnych
im. UNICEF

widok z góry

Plac zabaw o powierzchni ok. 20 arów sprawia niezwykle smutne wrażenie, które potęguje zbyt wysokie, nieestetyczne ogrodzenie. Układ placu zabaw jest chaotyczny, a stan poszczególnych elementów i nawierzchni - mocno zaniedbany. Dobrze, że obecne tu są większe drzewa (głównie klony jawory), które organizują i uatrakcyjniają przestrzeń.

Nawierzchnią dominującą na placu zabaw jest asfalt - zniszczony, bez wyraźnych granic i krawężników.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

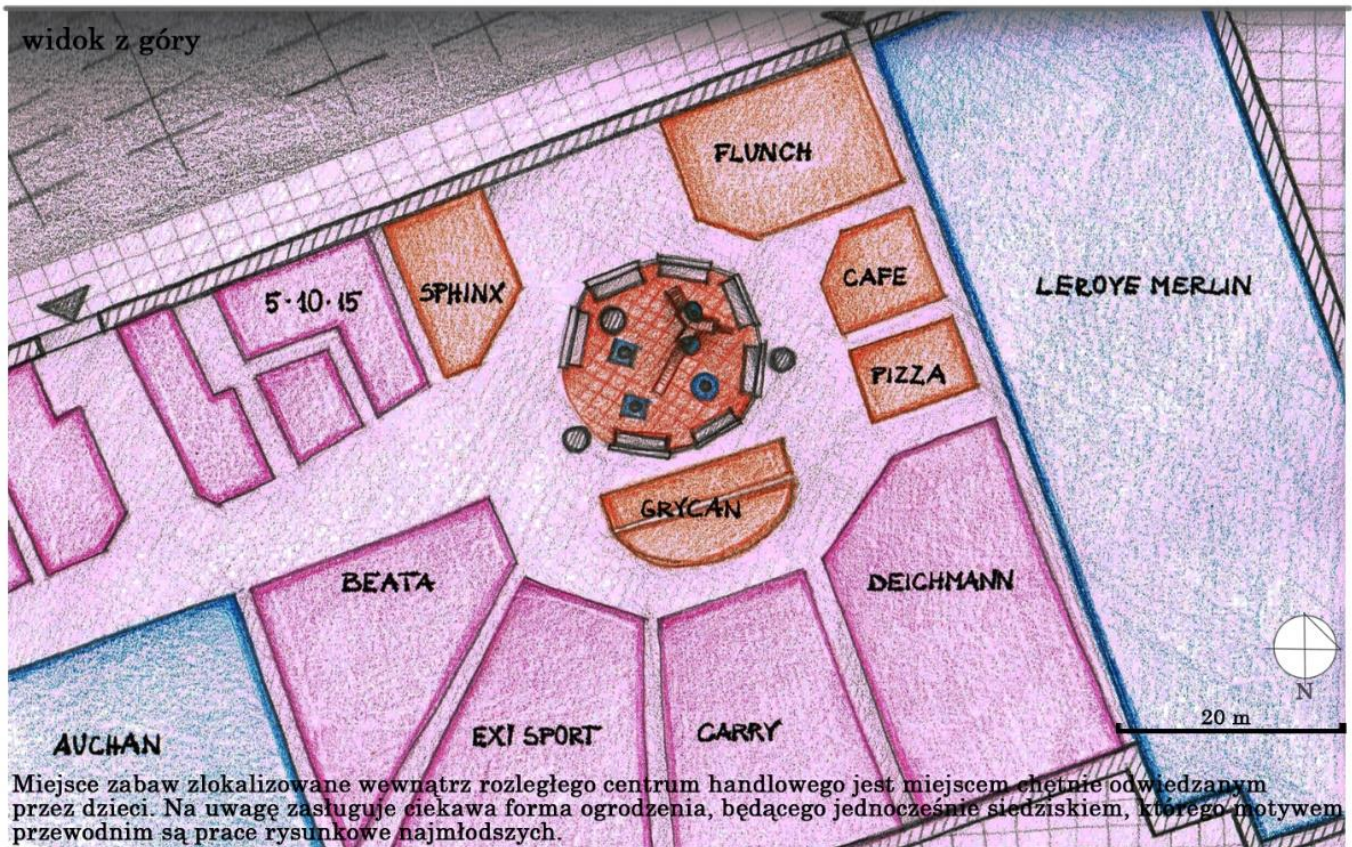
w Centrum Handlowym Auchan w Krasnym

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
wewnątrz Centrum
Handlowego, które znajduje
się na obrzeżach Rzeszowa,
w Krasnym

widok z góry

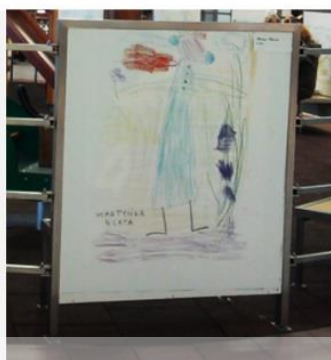

Miejsce zabaw zlokalizowane wewnątrz rozległego centrum handlowego jest miejscem chętnie odwiedzanym przez dzieci. Na uwagę zasługuje ciekawa forma ogrodzenia, będącego jednocześnie siedziskiem, którego motywem przewodnim są prace rysunkowe najmłodszych.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

INTERAKTYWNY PLAC ZABAW w Stalowej Woli

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
zorganizowany w muzeum
jest dobrze skomunikowany
z resztą częścią miasta,
mimo, że zlokalizowany jest
poza centrum miejscowości

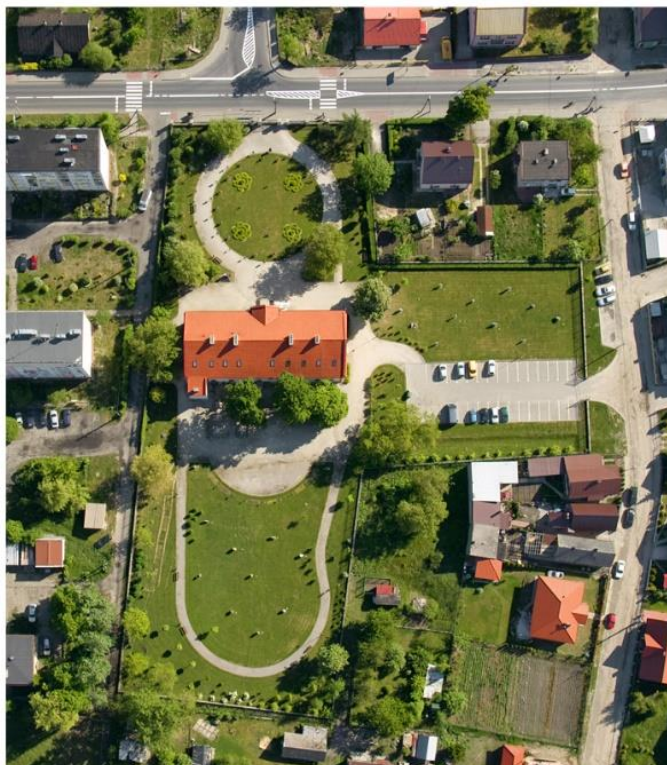
widok z góry

Interaktywne place zabaw mają charakter tymczasowych wystaw, które “wędrują” po całym kraju i organizowane są w budynkach użyteczności publicznej.

Często są to muzea, tak jak to w Stalowej Woli.

Interaktywne place zabaw mogą być realizowane w różnych typach pomieszczeń. Wymagana jest możliwość zacienienia w celu uzyskania optymalnych efektów świetlnych poszczególnych ekspozycji.

dokumentacja fotograficzna

MIEJSCE ZABAW

w Parku Piszczele w Sandomierzu

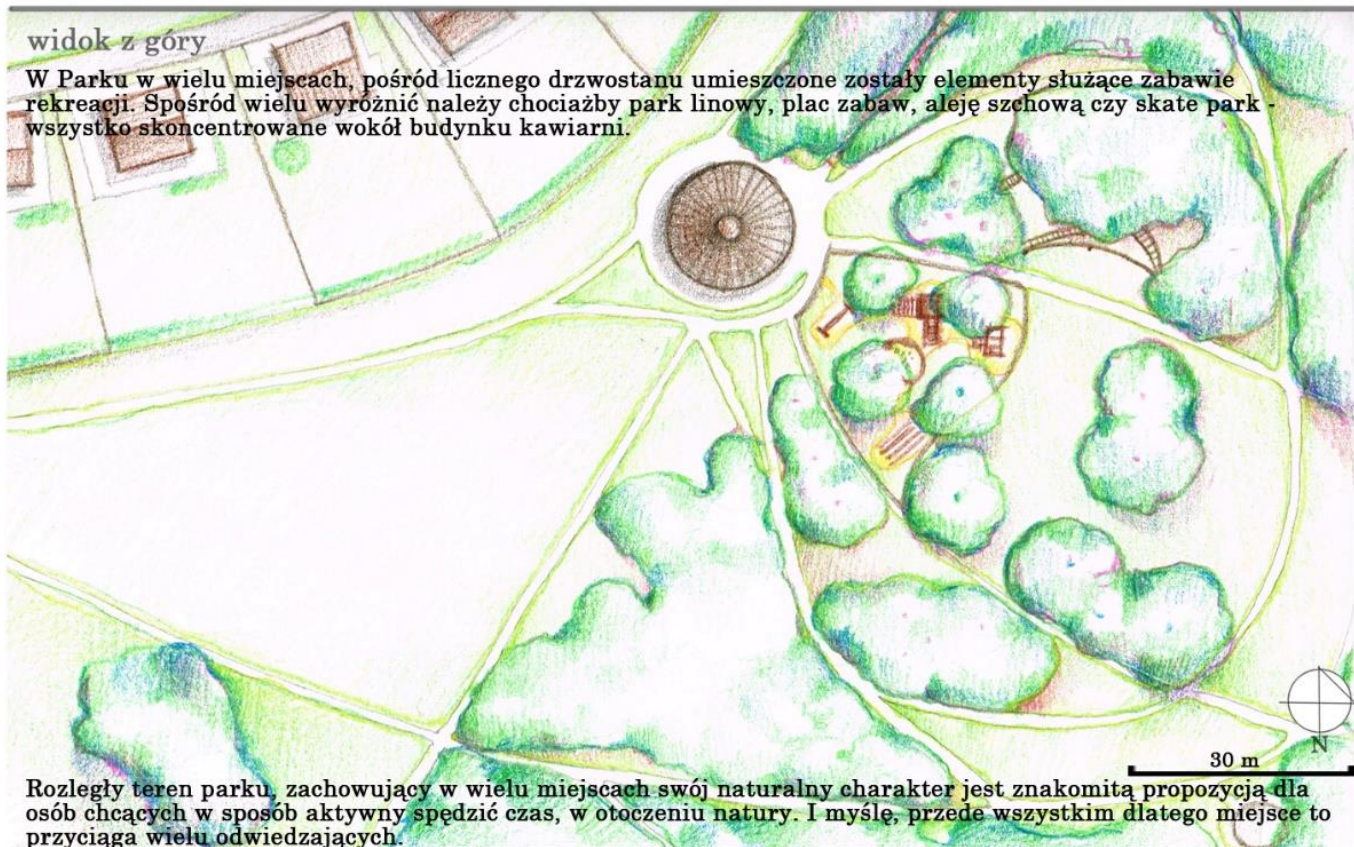
kontekst przestrzenny

MIEJSCE ZABAW
w przestrzeni parkowej,
znajdującej się stosunkowo
nieдалeko Starego Miasta

widok z góry

W Parku w wielu miejscach, wśród licznego drzewostanu umieszczone zostały elementy służące zabawie rekreacji. Spośród wielu wyróżnić należy chociażby park linowy, plac zabaw, aleję szchową czy skate park - wszystko skoncentrowane wokół budynku kawiarni.

Rozległy teren parku, zachowujący w wielu miejscach swój naturalny charakter jest znakomitą propozycją dla osób chcących w sposób aktywny spędzić czas, w otoczeniu natury. I myślę, przede wszystkim dlatego miejsce to przyciąga wielu odwiedzających.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

park linowy
"Ścieżki Tarzana"

plac zabaw dla najmłodszych

alejka spacerowa

PLAC ZABAW

na Starym Mieście w Sandomierzu

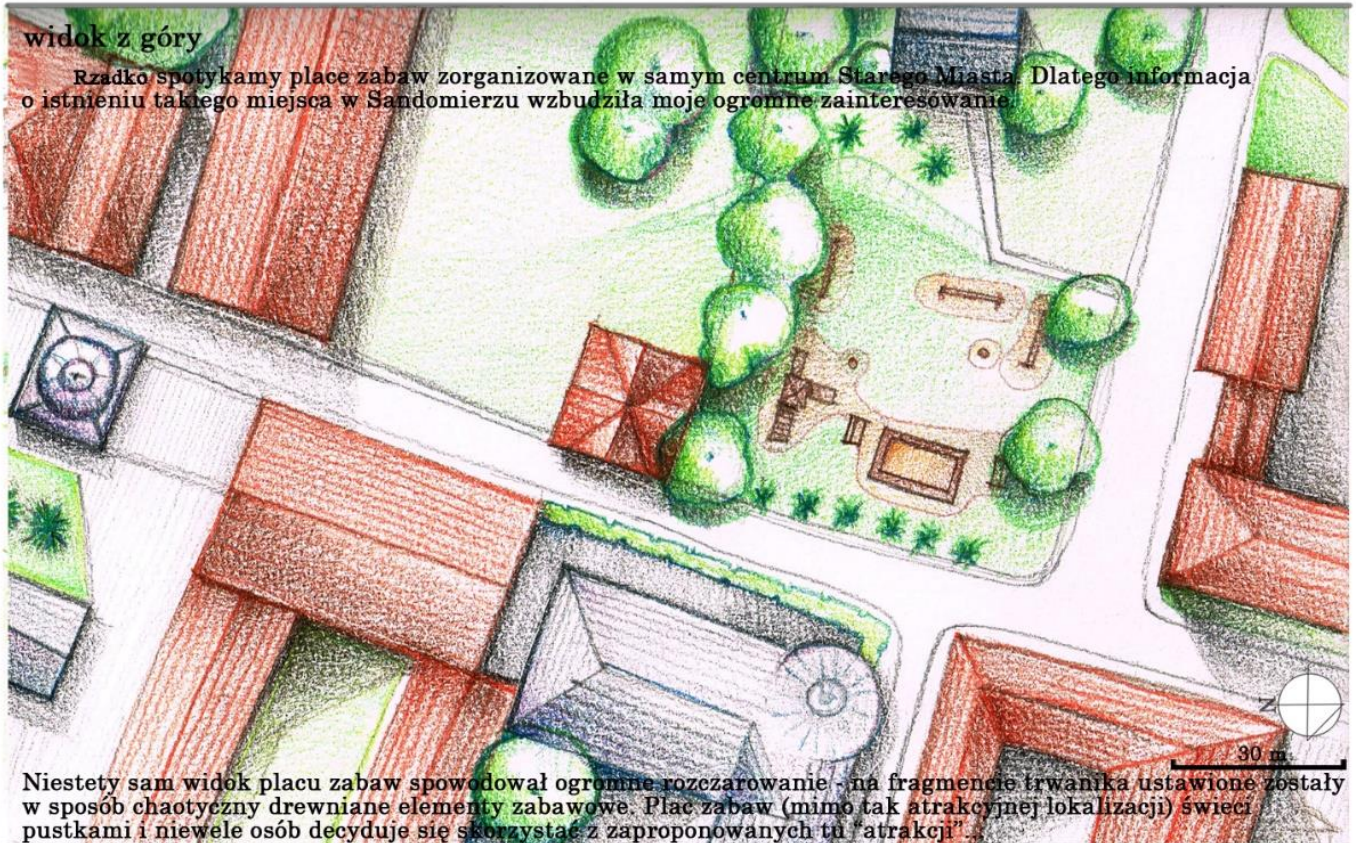
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony w samym sercu
Starego Miasta Sandomierza

widok z góry

Rzadko spotykamy place zabaw zorganizowane w samym centrum Starego Miasta. Dlatego informacja o istnieniu takiego miejsca w Sandomierzu wzbudziła moje ogromne zainteresowanie.

Niestety sam widok placu zabaw spowodował ogromne rozczarowanie - na fragmencie trawnika ustawione zostały w sposób chaotyczny drewniane elementy zabawowe. Plac zabaw (mimo tak atrakcyjnej lokalizacji) świeci pustkami i niewiele osób decyduje się skorzystać z zaproponowanych tu "atrakcji"...

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

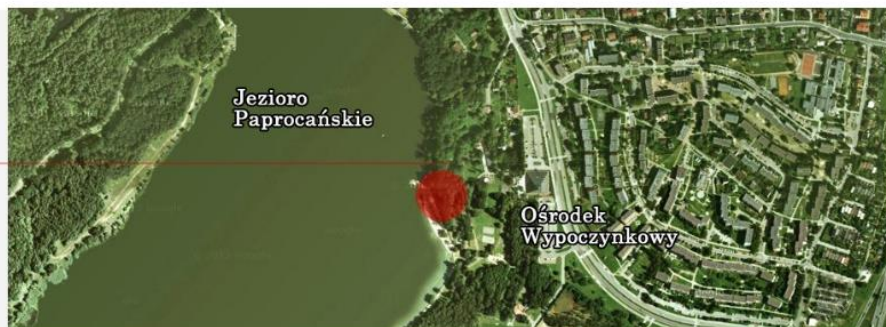

WODNY PLAC ZABAW w Tychach

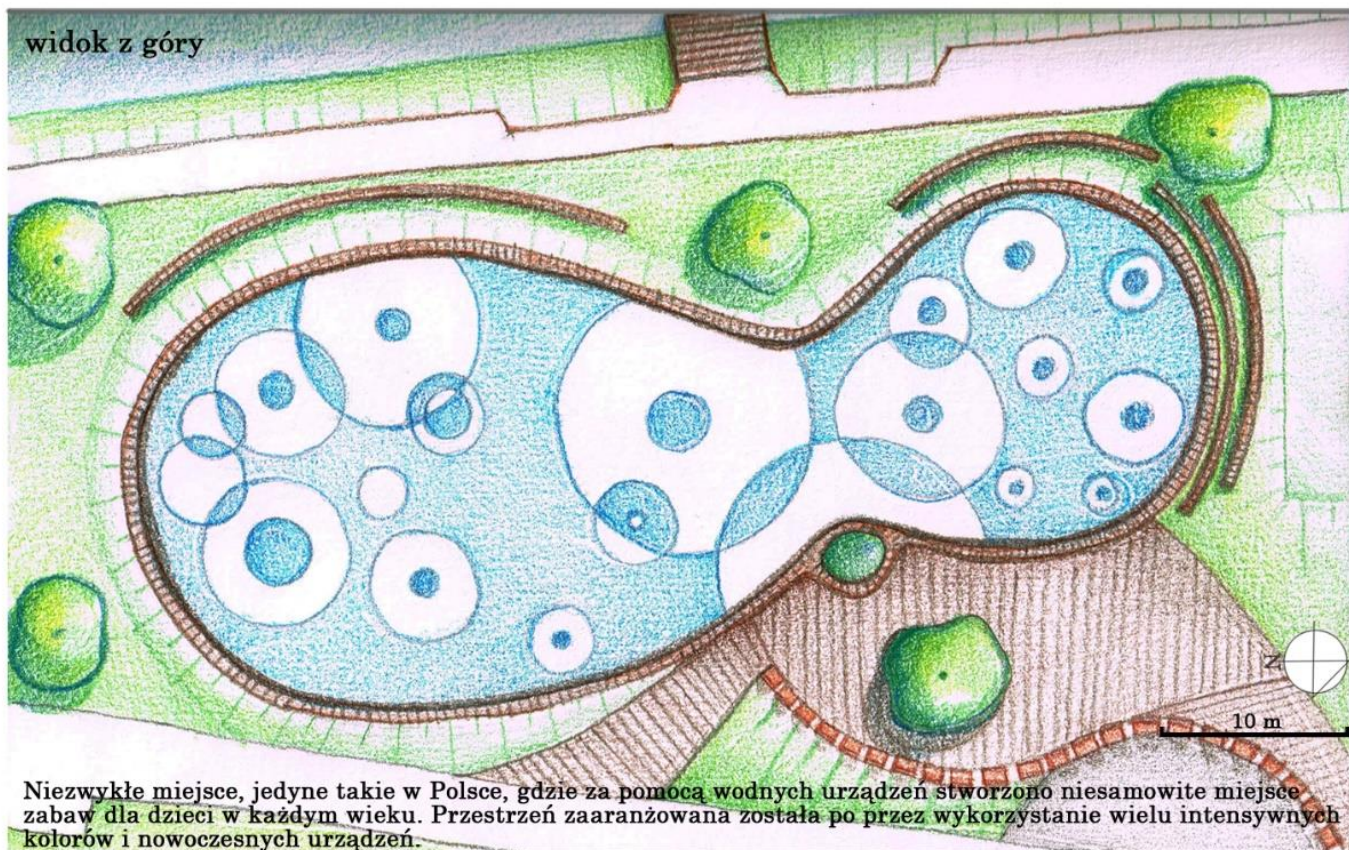

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony na terenie
Ośrodka Wypoczynkowego,
bezpośrednio przy
Jeziorze Paprocańskim

widok z góry

Niezwykłe miejsce, jedyne takie w Polsce, gdzie za pomocą wodnych urządzeń stworzono niesamowite miejsce zabaw dla dzieci w każdym wieku. Przestrzeń zaaranżowana została po przez wykorzystanie wielu intensywnych kolorów i nowoczesnych urządzeń.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

w Neuchâtel (Szwajcaria)

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW położony we wschodniej części miasteczka, wzdłuż jednej z ulic. W bliskim sąsiedztwie zabudowy jednorodzinnej.

widok z góry

Pozornie tradycyjny plac zabaw zaskakuje mnogością rozwiązań przybliżających świat przyrody - wszystkie zastosowane nawierzchnie wykonane zostały z materiałów naturalnych, poszczególne wnętrza wydzielone zostały dzięki zróżnicowaniu ukształtowania terenu (niwysokie skarpy).

Pośród atrakcji zabawowych wyróżnić należy - mrowisko do podglądania mrówek, zielony labirynt, element wodny - umożliwiający przepływ wody różnymi ścieżkami oraz miejsce tworzenia naturalnego kompostu. Oczywiście obok tych elementów dzieci mogą korzystać z piaskownicy, huśtawek czy drewnianych ławeczek.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

nad Jeziorem Neuchatel (Szwajcaria)

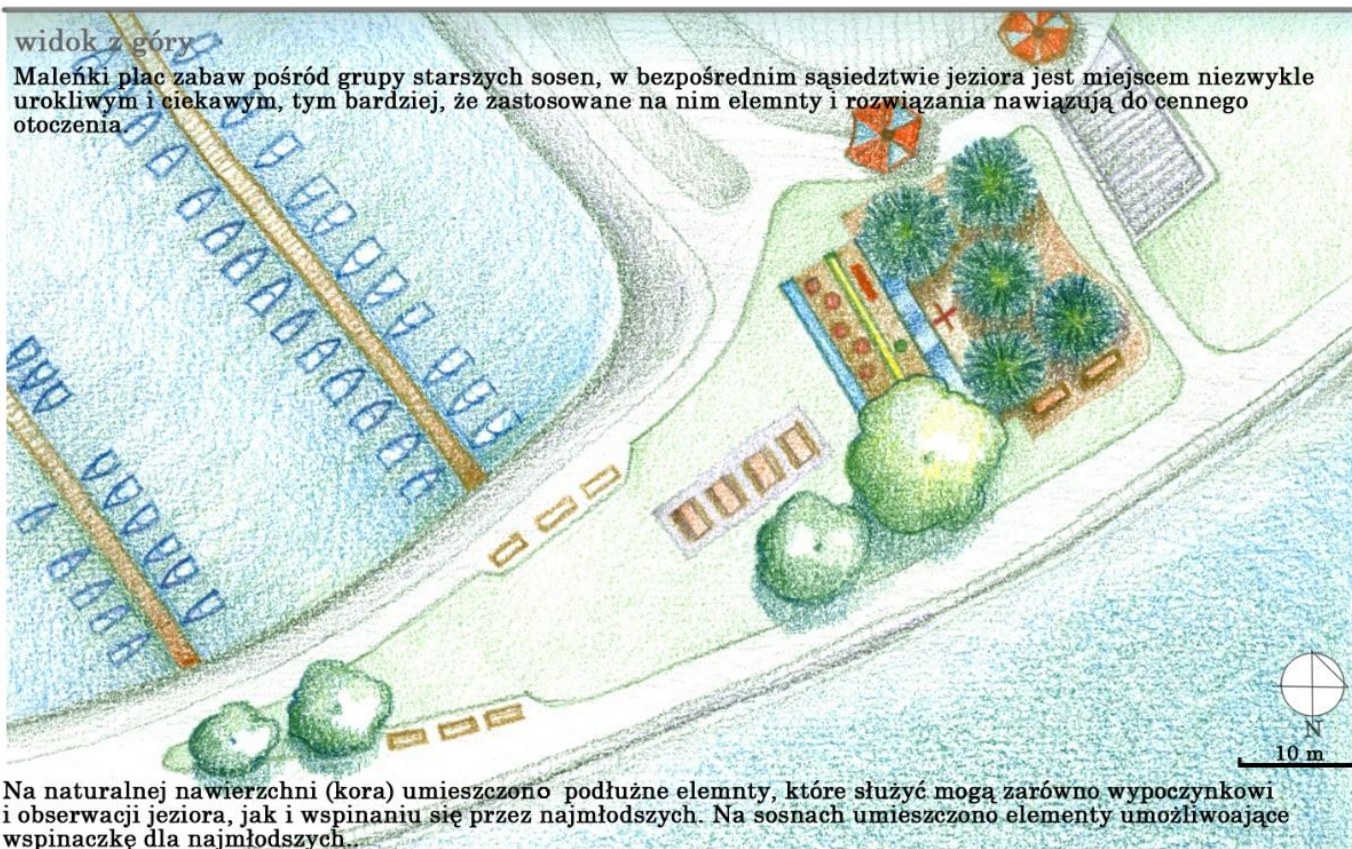
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW położony w malowniczym miejscu - nad Jeziorem Neuchatel. Z pozostałych sąsiaduje z przystanią dla motorówek oraz z placem targowym.

widok z góry

Małenki plac zabaw wśród grupy starszych sosen, w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora jest miejscem niezwykle urokliwym i ciekawym, tym bardziej, że zastosowane na nim elementy i rozwiązania nawiązują do cennego otoczenia.

Na naturalnej nawierzchni (kora) umieszczono podłużne elementy, które służą zarówno wypoczynkowi i obserwacji jeziora, jak i wspinaniu się przez najmłodszych. Na sosnach umieszczono elementy umożliwiające wspinaczkę dla najmłodszych.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

grupa starych sosen

Jeziorek Neuchatel

PLAC ZABAW

w Londynie przy Studland Road

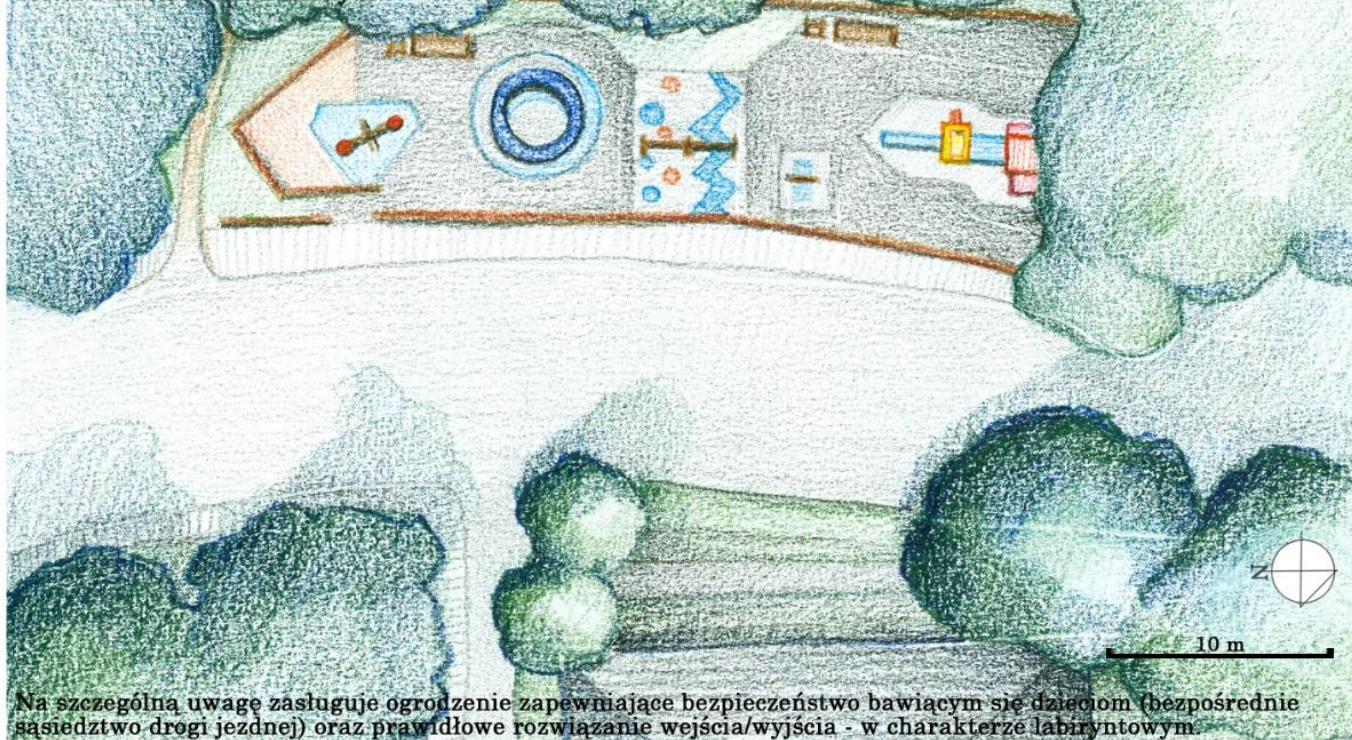
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony przy drodze jezdnej,
parkingu i przystanku
autobusowym.
Z jednej strony otoczony
zabudową jednorodzinną,
z drugiej - sąsiaduje z polem
golfowym.

widok z góry

Ten kameralny plac zabaw znajdujący się u zbiegu ulic w osiedlu zabudowy jednorodzinnej w całości wykonany został z materiałów sztucznych.

Na szczególną uwagę zasługuje ogrodzenie zapewniające bezpieczeństwo bawiącym się dzieciom (bezpośrednie sąsiedztwo drogi jezdnej) oraz prawidłowe rozwiązanie wejścia/wyjścia - w charakterze labiryntowym.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

PLAC ZABAW

w Ostfildern koło Stuttgartu

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
zlokalizowany na obrzeżach
miejscowości Ostfildern
przyciąga odwiedzających
także z takich miejscowości
jak Stuttgart czy Filderstadt

widok z góry

Plac zabaw składający się z czterech części znajduje się na terenie dawnego LAGA (Landesgartenschau) - terenu wystaw ogrodniczych odbywających się od 1980 r. w Niemczech.

Na szczególną uwagę zasługuje jedna z części omawianego terenu, gdzie pośród skarp i uskoków terenu, pokrytych rozległymi łąkami kwiatnymi znajdują się pojedyncze elementy zabawowe.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

zgeometryzowane wzniesienia pokryte łąkami kwiatnymi

PLAC ZABAW

Eger, XIII-wieczny Zamek

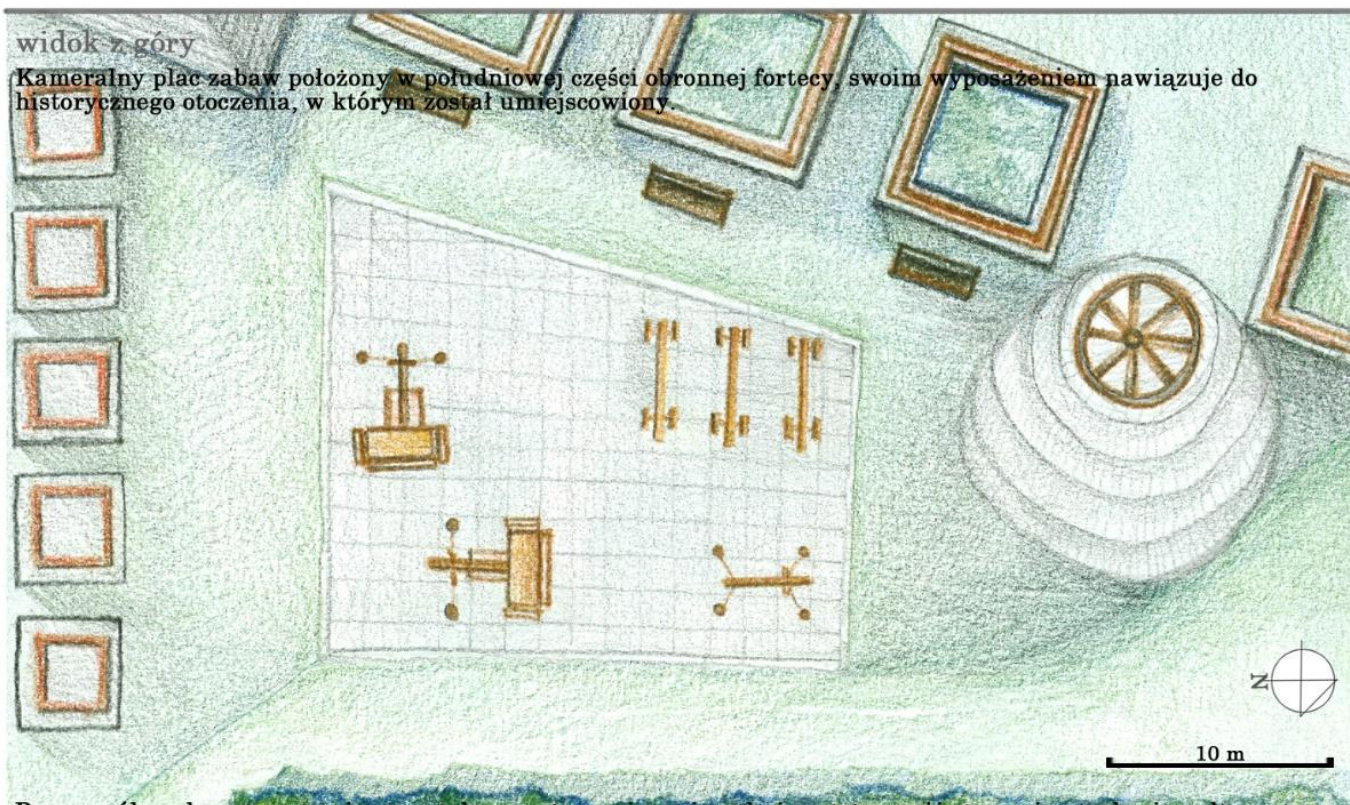
kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
położony w granicach murów
obronnych XIII - wiecznego
zamku.

widok z góry

Kameralny plac zabaw położony w południowej części obronnej fortecy, swoim wyposażeniem nawiązuje do historycznego otoczenia, w którym został umiejscowiony.

Poszczególne elementy ustawione zostały na sztucznej nawierzchni syntetycznej i stanowią atrakcyjną alternatywę dla najmłodszych odwiedzających zabytkowy obiekt.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

kontekst przestrzenny

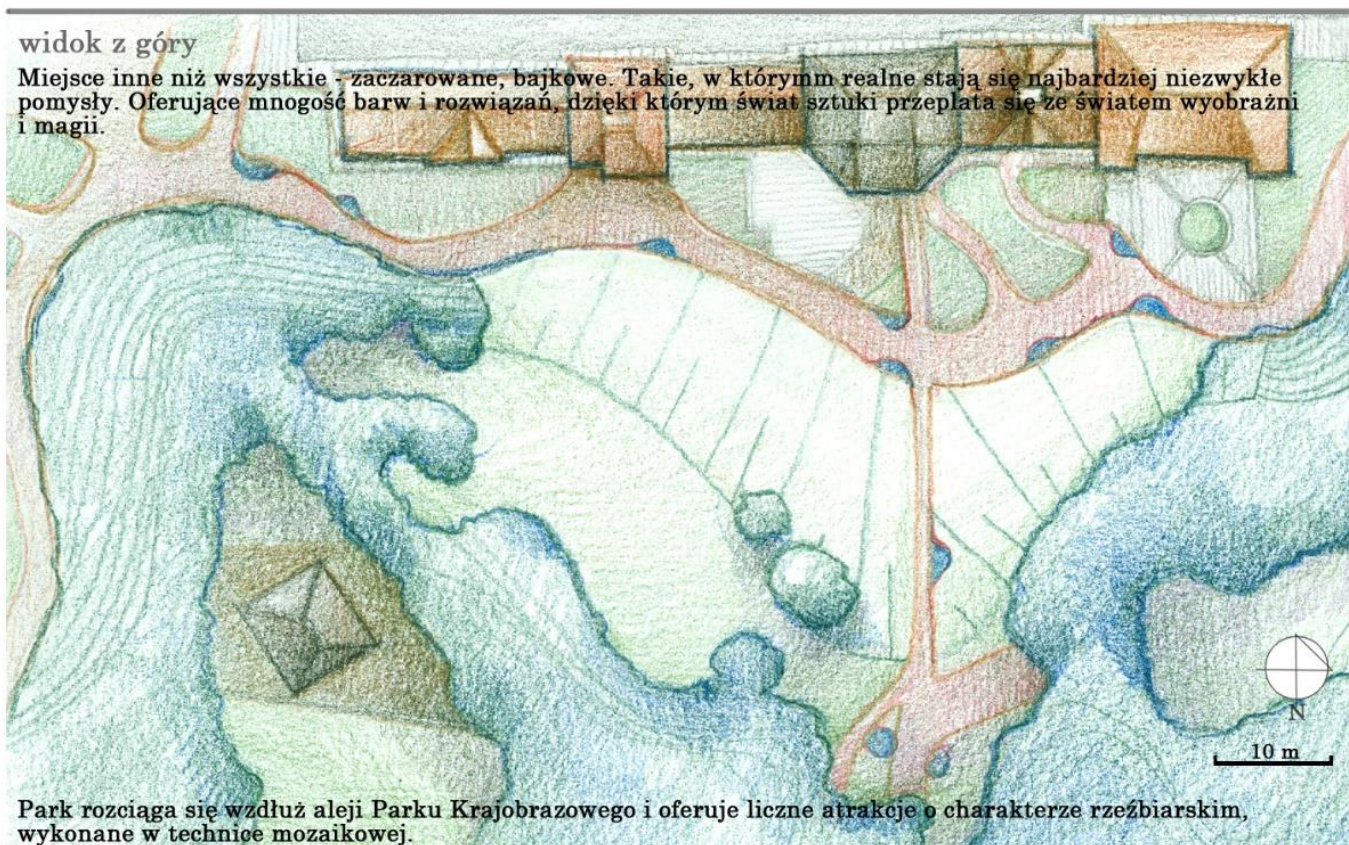
PLAC ZABAW
położony w sercu Kijowa,
w granicach Parku
Krajobrazowego

zabudowa
jednorodzinna

widok z góry

Miejsce inne niż wszystkie - zaczarowane, bajkowe. Takie, w którym realne stają się najbardziej niezwykle pomysły. Oferujące mnogość barw i rozwiązań, dzięki którym świat sztuki przeplata się ze światem wyobraźni i magii.

Park rozciąga się wzdłuż alei Parku Krajobrazowego i oferuje liczne atrakcje o charakterze rzeźbiarskim, wykonane w technice mozaikowej.

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

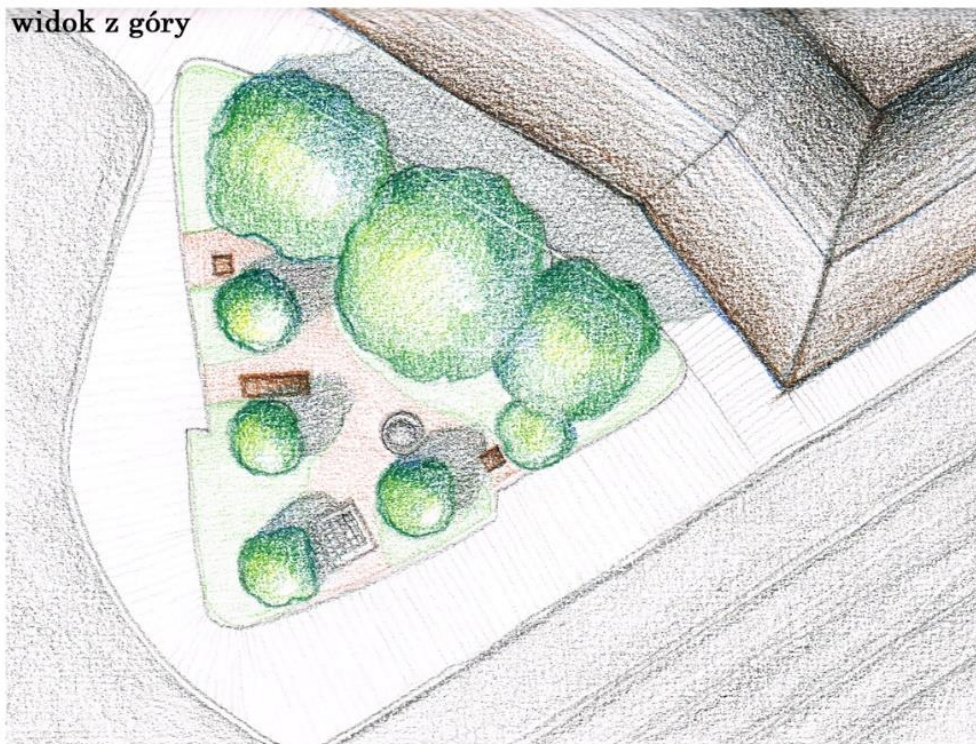
PLAC ZABAW w Bratysławie

kontekst przestrzenny

PLAC ZABAW
niewielkich rozmiarów
w zasadzie jeszcze w granicach
Starówki, jednocześnie
zlokalizowany został pomiędzy
dwoma dużymi ulicami.

widok z góry

Plac zabaw zorganizowany na trójkątnym, niewielkich rozmiarów skwerze. Ze wszystkich stron otoczony ciągami komunikacyjnymi - przeznaczonymi dla ruchu pieszego i kołowego. Zawiera nietypowe elementy zabawowe - głównie o charakterze dźwiękowym.

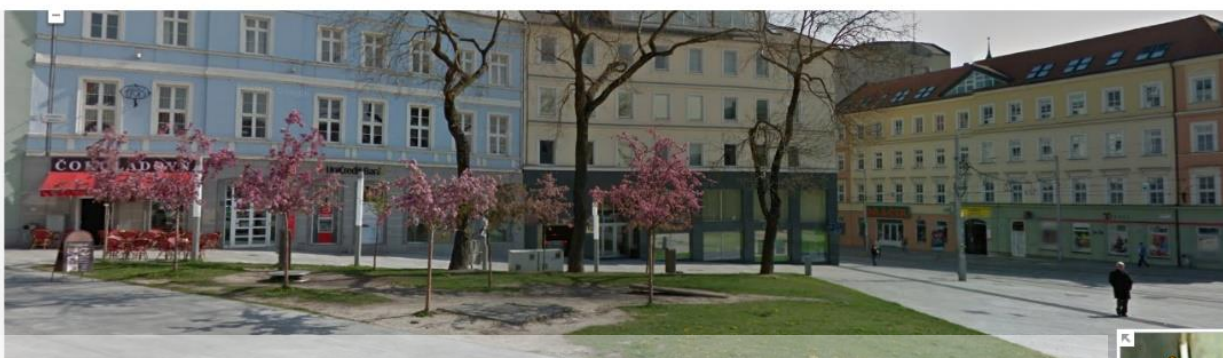

20 m

dokumentacja fotograficzna

widok panoramiczny

Elementy zabawowe dostępne w sprzedaży

Współczesna oferta handlowa związana z wyposażeniem terenów gier i zabaw dla dzieci jest z jednej strony niezwykle bogata – istnieje wiele firm oferujących w swoich katalogach liczne bujaki, drabinki, piaskownice, małpie gaje i inne urządzenia, z drugiej zaś charakteryzuje się aż nazbyt oczywistą powtarzalnością i schematycznością. Poniższe zestawienie prezentuje współczesny trend projektowy w zakresie tych elementów małej architektury, które na dobre zagościły na polskich placach zabaw.

Zestawienie obejmuje elementy znajdujące się w ofercie handlowej 10 wybranych, popularnych firm działających w Polsce: SUN PLUS, BUGLO, COMES, ELMO, INTERFLORA, POLAND BEST, SATERNUS, SPIL, SZOK i YOCCO.

Zaprezentowane obiekty wykonane są zarówno z metalu jak i z drewna. Prezentują różne grupy elementów zabawowych (sprawnościowe, zielone siłownie, bujaki, zestawy itp.). Stwarzają pewien obraz współczesnej sytuacji rynkowej w zakresie dostępnych produktów przeznaczonych dla terenów gier i zabaw dla dzieci.

KATALOGOWE ELEMENTY ZABAWOWE

yocco

szok

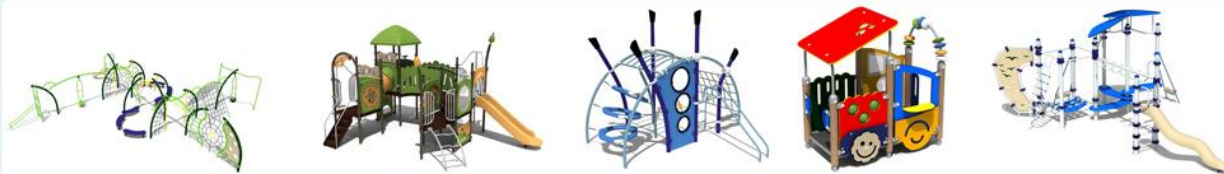
spil

saternus

best

interflora

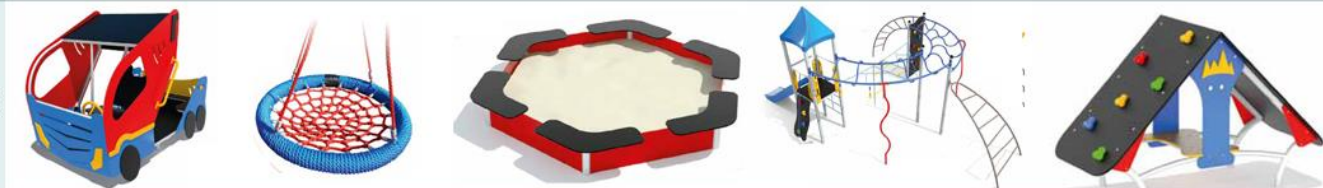
elmo

comes

bugle

sun +

oprac. A. Gajdek, 2013, na podstawie katalogów firm produkujących elementy zabawowe

Wywiady przeprowadzone z dwoma projektantami terenów zabaw dla dzieci

Dlaczego współczesne tereny gier i zabaw posiadają taką, a nie inną formę? Czy łatwo jest projektować współczesne tereny zabaw dla dzieci? Co inspiruje współczesnych twórców tych przestrzeni? Te i podobne pytania zadane zostały dwóm projektantkom – architektom krajobrazu.

Pytania do projektantów terenów zabaw dla dzieci:

(oprac. A. Gajdek, grudzień 2012r.)

- A. Od jak dawna zajmuje się Pan/Pani projektowaniem terenów zabaw dla dzieci?
- B. Dlaczego właśnie tereny zabaw dla dzieci stały się głównym tematem Pani/Pana projektów?
- C. Czy projektowanie terenów zabaw dla dzieci jest zadaniem łatwym czy trudnym? Dlaczego?
- D. Co najbardziej inspiruje Panią/Pana w trakcie pracy nad kolejnymi projektami?
- E. Czy posiada Pani/Pan motto, którym kieruje się Pani/Pan w trakcie swojej pracy? Jakie?
- F. Który istniejący plac zabaw (z Polski lub ze świata) jest Pani/Pana ulubioną realizacją? Dlaczego?
- G. Jaką radę dałaby Pani/dałby Pan młodym projektantom i architektom krajobrazu podejmującym się projektowania terenów zabaw dla dzieci?

**Anna Komorowska, architekt krajobrazu i pedagog
pracownia k., Kraków**

A. Od jak dawna zajmuje się Pan/Pani projektowaniem terenów zabaw dla dzieci?

Pracownia k., którą prowadzimy, działa od 2008 r. Od początku jednym z naszych priorytetów jest projektowanie przestrzeni dla dzieci. Jednak nasze doświadczenie sięga jeszcze dalej. Obydwoje poruszaliśmy ten temat we wszystkich naszych pracach dyplomowych (W ramach dyplomu mgr.-inż. AK wspólnie z dziećmi z podwórka urządziliśmy tymczasowy ogród, tematem dyplomu inż. MR było przedszkole, a mgr. - szkoła podstawowa).

B. Dlaczego właśnie tereny zabaw dla dzieci stały się głównym tematem Pani/Pana projektów?

Moją pasją jest zarówno praca z dziećmi (mam również wykształcenie pedagogiczne), jak i społeczna architektura krajobrazu. W pracowni k. te dwa aspekty się przeplatają. Prowadzone warsztaty architektoniczne pozwalają nam lepiej poznać świat dzieci, ich potrzeby. Często korzystamy z ich kreatywności prowadząc warsztaty partycypacyjne, poświęcone konkretnym przestrzeniom. Projektowanie dla dzieci wymaga od nas poznania zagadnień z zakresu psychologii rozwoju i pedagogiki, co z kolei znacznie ułatwia pracę z dziećmi.

C. Czy projektowanie terenów zabaw dla dzieci jest zadaniem łatwym czy trudnym? Dlaczego?

Wbrew pozorom bardzo łatwe. Wydaje się, że skoro każdy był dzieckiem doskonale wie, jakie są oczekiwania najmłodszych. Jednocześnie nie traktuje się tej grupy wiekowej zbyt poważnie. Często wychodzi się z założenia, że cokolwiek się zrobi, dzieci będą się cieszyć. Najbardziej klasycznym nieporozumieniem jest teoria, że jak coś jest dla dzieci musi być kolorowe. Panuje również bardzo stereotypowe wyobrażenie o tym, jak wygląda plac zabaw. Tymczasem warsztaty projektowe z dziećmi wykazały wielokrotnie, że huśtawka czy karuzela nie są najważniejszymi elementami przestrzeni do zabawy.

Projektowanie dla dzieci jest bardzo wymagające. Konieczna jest przynajmniej podstawowa znajomość psychologii rozwoju. Jest to szczególnie istotne przy projektowaniu ogrodów przedszkolnych czy szkolnych, w których bawią się dzieci na różnym etapie rozwoju motorycznego czy społecznego. Przydatna jest również znajomość rynku, znacznie wykraczająca poza granice Polski. Dobrze zaprojektowane przestrzenie dla dzieci w Polsce to wciąż pojedyncze przypadki (choć wyławianiem właśnie tych polskich „perełek” chcemy się zająć, w ramach Galerii Przestrzeni Dziecięcych). Inspiracją i punktem odniesienia powinny być dla nas raczej nowatorskie place zabaw, powstające coraz liczniej na świecie, a także tzw. złoty wiek autorskich placów zabaw, czyli tacy projektanci jak van Eyck, Dattner, Freiberg czy Noguchi. Niestety kończąc studia architektoniczne mamy na ich temat zerowe pojęcie. Oczywiście dochodzą jeszcze aspekty prawne, które trzeba opanować, choć to wydaje się akurat najprostsze.

D. Co najbardziej inspiruje Panią/Pana w trakcie pracy nad kolejnymi projektami?

Każdy projekt jest inny. Czasem punktem wyjścia jest historia miejsca (jak w przypadku geologicznego placu zabaw w Zakopanem), innym nietypowe ukształtowanie terenu (jak stok w Michałowicach) lub kontekst lokalny (np. nawiązanie do kultury polskiej w anglojęzycznym przedszkolu w Warszawie).

E. Czy posiada Pani/Pan motto, którym kieruje się Pani/Pan w trakcie swojej pracy? Jakie?

„Less is more”. Zawsze aktualne! Rozumiem to tak, że im mniej narzuconych przez nas rozwiązań i pomysłów, tym więcej przestrzeni dla dziecięcej kreatywności. Choć oczywiście, jeśli chodzi o ilość miejsc dla dzieci – zasada ta nie obowiązuje.

F. Który istniejący plac zabaw (z Polski lub ze świata) jest Pani/Pana ulubioną realizacją? Dlaczego?

Bardzo trudno wybrać jeden przykład. Plac zabaw w Parku Milenijnym w Budapeszcie cenię za nawiązania do kultury lokalnej, serię placów zabaw w Madrycie za idealne wpisanie w kontekst miejsca, zielone pagórki w Ostfildern za idealne odzwierciedlenie idei „Less is more”, pozostałe place zabaw w Ostfildern za nawiązanie do historii miejsca, plac zabaw dla dzieci niepełnosprawnych w Hadze za kompleksowe rozwiązanie przestrzenne, Kiev Fashion Park za poczucie humoru, plac zabaw zrealizowany w ramach Bundesgartenschau w Monachium za umiejętne wykorzystanie sztucznej nawierzchni, a z kolei realizacje van Schaika za włączenie natury do zabawy... Jest wiele cudownych przykładów.

G. Jaką radę dałaby Pani/dałby Pan młodym projektantom i architektom krajobrazu podejmującym się projektowania terenów zabaw dla dzieci?

Wysłałabym ich na wycieczkę po Europie :). A tak na poważnie – zachęcam do wprowadzania wszelkich form partycypacji dzieci, gdy to tylko możliwe. Jak najlepiej zaprojektować przestrzeń dla dzieci, jeśli nie pytając samych zainteresowanych o zdanie? Przydatna jest wtedy umiejętność słuchania (i oglądania) oraz pokora wobec dziecięcej wyobraźni.

Sabina Raś, projektantka terenów zabaw dla dzieci
Zarząd Zieleni Miejskiej w Rzeszowie

A. Od jak dawna zajmuje się Pan/Pani projektowaniem terenów zabaw dla dzieci?

Od 2009 roku, czyli od dnia rozpoczęcia pracy w ZZM w Rzeszowie (w latach 2009-05.2010 jednostka w której pracowałam to Miejski Zarząd Dróg i Zieleni w Rzeszowie, od 06.2010 roku dokonano podziału na MZD w Rzeszowie i ZZM w Rzeszowie, wtedy przyjęta zostałam do Zarządu Zieleni Miejskiej w Rzeszowie)

B. Dlaczego właśnie tereny zabaw dla dzieci stały się głównym tematem Pani/Pana projektów?

Wynika to z zakresu obowiązków pracowników ZZM w Rzeszowie.

C. Czy projektowanie terenów zabaw dla dzieci jest zadaniem łatwym czy trudnym? Dlaczego?

Trudnym.

- Na terenach miejskich trudno znaleźć w 100% odpowiedni teren na urządzenie placu zabaw. (m.in. odległość od jezdni co wiąże się z koniecznością ogrodzenia placu zabaw)
- Projektując place zabaw nie mogę zwracać uwagi tylko na to, które urządzenia mi się podobają i które spodobałyby się dzieciom ale również na to, czy wielkość urządzenia oraz strefy bezpieczeństwa będzie odpowiednia do wielkości terenu na którym plac zabaw ma być urządzony,
- koniecznym jest odpowiednie dobranie urządzeń zabawowych dla dzieci w takiej grupie wiekowej jaka występuje na danym osiedlu (tu korzystamy m.in. z pomocy Rad Osiedli w zakresie uzgodnień dot. urządzeń dla poszczególnych grup),
- Ograniczeniem dla doboru urządzeń są również przyznane środki finansowe na budowę placów zabaw, które nie mogą zostać przekroczone,
- Z uwagi na dużą ilość podań dotyczących budowy placów zabaw ciężko wybrać kilka terenów na których plac zabaw potrzebny jest bardziej, a ustawienie po 1 urządzeniu na każdym placu zabaw mija się z celem,
- Opis oraz wygląd wybranych urządzeń zabawowych musi dopuścić do wykonania zadania każdego potencjalnego wykonawcę nie tylko 1 firmę, stąd też nie mogę wybrać konkretnego urządzenia z katalogu firm,
- Pomimo doboru urządzeń zabawowych dla dzieci w różnych grupach wiekowych, stosowaniu urządzeń nowoczesnych trudno jest zadowolić wszystkich mieszkańców miasta. Nawet gdy dzieci są zadowolone, to często spotkać się można z krytyką rodziców, którzy chcieliby np. więcej urządzeń nie wiedząc, że zastosowane rozwiązania są zgodne z prawem (odległość urządzeń od okien, zachowanie odpowiedniej strefy bezpieczeństwa i użytkowania)

D. Co najbardziej inspiruje Panią/Pana w trakcie pracy nad kolejnymi projektami?

- Przede wszystkim dzieci

E. Czy posiada Pani/Pan motto, którym kieruje się Pani/Pan w trakcie swojej pracy? Jakie?

- Gdy śmieje się dziecko, śmieje się cały świat

F. Który istniejący plac zabaw (z Polski lub ze świata) jest Pani/Pana ulubioną realizacją? Dlaczego?

- są to wodne place zabaw, np. w Tychach oraz place zabaw, na których miejsce gotowych urządzeń zastępują np.. kamienie, rzeźby, ipt. Jest to największa frajda dla dzieciaków.

Mam nadzieję, że kiedyś w Rzeszowie uda nam się wybudować taki plac zabaw. Nie mniej jednak w chwili obecnej jest duże zapotrzebowanie na place zabaw z gotowych elementów zabawowych.

G. Jaką radę dałaby Pani/dałby Pan młodym projektantom i architektom krajobrazu podejmującym się projektowania terenów zabaw dla dzieci?

Przede wszystkim zwracać większą uwagę na to, aby urządzenia te były atrakcyjne dla dzieci i funkcjonalne. Uwagę należy zwrócić również na dobór materiałów z jakich urządzenie ma być wykonane tak aby utrzymanie placu zabaw nie było utrudnione.

Scenariusz przebiegu warsztatów projektowych pt. „Gdzie się pobawimy?”

Według zamieszczonego poniżej planu przeprowadzone zostały warsztaty projektowe z dziećmi i młodzieżą.

Warsztaty projektowe z dziećmi: GDZIE SIĘ POBAWIMY – scenariusz przebiegu zajęć:

(oprac. A. Gajdek, grudzień 2012r.)

- 0 – 5 min.** Przedstawienie swojej osoby oraz tematyki zajęć (Architekt Krajobrazu jako projektant przestrzeni, także tej przeznaczonej do zabaw dzieci). **5 min.**
- 5 – 15 min.** Burza mózgów – MIEJSCE ZABAW (gdzie najczęściej i najchętniej się bawimy) **10 min.**
- 15 – 30 min.** Praca w grupach 3 – 4 osobowych: tworzenie posteru: PLAC ZABAW, KTÓRY NAJCZĘŚCIEJ ODWIEDZAM. **15 min.**
- 30 – 40 min.** Prezentacja multimedialna: JAK TO MOŻE WYGLĄDAĆ – PLAC ZABAW Z MOICH MARZEŃ. **10 min.**
- 40 – 70 min.** Projekt wymarzonego placu zabaw umiejscowionego w miejscowości, z której pochodzą dzieci. **30 min.**
- 70 – 85 min.** Prezentacja projektów. Podsumowanie. **15 min.**

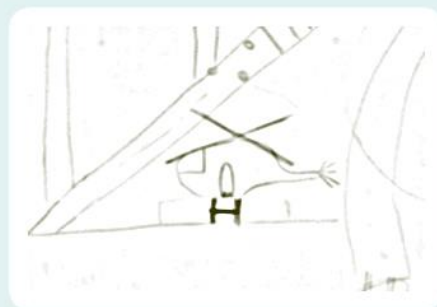
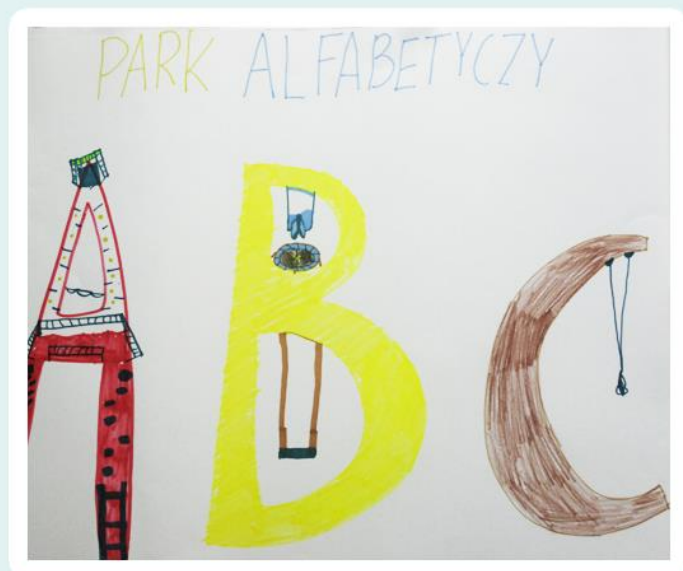
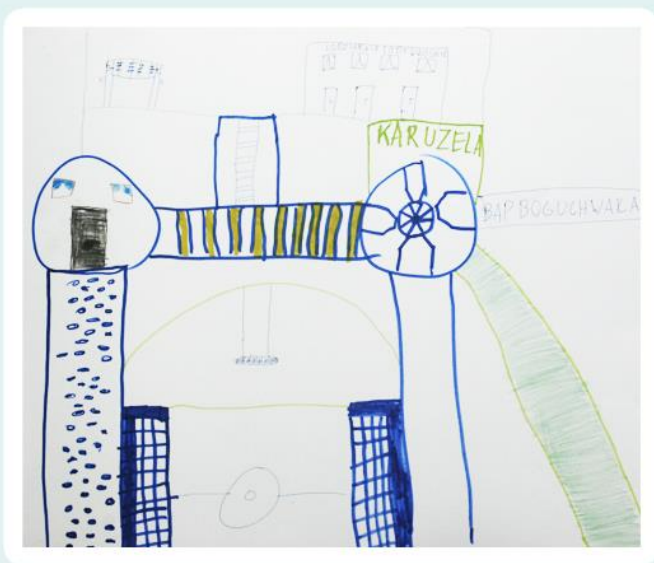
Na następnych stronach zaprezentowano rezultaty przeprowadzonych zajęć.

Warsztaty z dziećmi w wieku 8 - 10 lat

TAK JEST:

TAK CHECMY ŻEBY BYŁO:

Warsztaty z dziećmi w wieku 11 - 13 lat

TAK JEST:

TAK CHECMY ŻEBY BYŁO:

Warsztaty z młodzieżą w wieku 19 - 21 lat

nasze propozycje projektowe:

